

การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม
: กรณีศึกษาชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

นางสาวชมพูนุท พบสุข

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ISBN 974-14-1816-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOLUTIONS TO HOUSING PROBLEMS FOR THE URBAN SQUATTERS BY PUBLIC
PARTICIPATION : A CASE STUDY OF KLONG LUM NOON COMMUNITY , BANGKOK

MISS CHOMPUNUT POBSUK

สถาบันวิทยบริการ
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Community Planning
Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture
Chulalongkorn University

Academic Year 2006

ISBN 974-14-1816-7

ชมพูนุท พบสุข : การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร. (SOLUTIONS TO HOUSING PROBLEMS FOR THE URBAN SQUATTERS BY PUBLIC PARTICIPATION : A CASE STUDY OF KLONG LUM NOON COMMUNITY , BANGKOK)
 อ.ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒนา ภูตานิติ, 261 หน้า. ISBN 974-14-1816-7.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกในเมือง 2) ศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูนโดยการมีส่วนร่วม 3) วิเคราะห์ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูนโดยการมีส่วนร่วม 4) ประยุกต์ความสำเร็จ และสรุปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกในเมืองที่มีปัจจัยเหมือนชุมชนคลองลำนูน

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน เกิดขึ้นเพราะชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงปัญหาการเป็นผู้บุกรุก และมีกระบวนการร่วมกันตั้งแต่การต่อสู้เพื่อการมีที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น การเกิดกระบวนการภาคประชาชนในการขอความช่วยเหลือจากรัฐ การเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ จนถึงการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น ชุมชนคลองลำนูนจะมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน เมื่อชุมชนประสบปัญหาที่นอกเหนือจากปัญหาด้านที่อยู่อาศัยชุมชนจะสามารถวางแผน และสร้างกระบวนการในการแก้ปัญหาาร่วมกันได้จากประสบการณ์ที่ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันมาในการแก้ปัญหา

การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมโดยชุมชนเอง เมื่อแต่ละชุมชนในเมืองมีความเข้มแข็ง และมีการพัฒนาไปในทางที่ดี สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นเมืองที่น่าอยู่ได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง.....ลายมือชื่อนิสิต ชมพูนุท พบสุข
 สาขาวิชา การวางแผนชุมชน.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา สุวัฒนา ภูตานิติ
 ปีการศึกษา 2549.....

467 41154 25 : MAJOR COMMUNITY PLANNING

KEYWORD: SOLUTIONS / URBAN SQUATTERS / PUBLIC PARTICIPATION / KLONG LUM NOON /
COMMUNITY

CHOMPUNUT POBSUK : SOLUTIONS TO HOUSING PROBLEMS FOR THE URBAN
SQUATTERS BY PUBLIC PARTICIPATION : A CASE STUDY OF KLONG LUM NOON
COMMUNITY , BANGKOK. THESIS ADVISOR : ASSISTANT. PROF. DR SUWATTANA TADANITI,
261 pp. ISBN 974-14-1816-7.

This research has proposed to study as follow objectives : 1) studied housing problems for urban squatters, 2) studied the solution to housing problems of Klong lum noon community by public participation, 3) accomplished factor analysis of solution to housing problems of Klong lum noon community by public participation, 4) accomplished adaption guideline for the solution to housing problems for urban squatters that similar charecteristic of Klong lum noon community.

The result of study can be summarized as a solution to housing problems of Klong lum noon community process has been occurred by following situations; people in community awared on their squatters area for living and public participation which strated for gaining formal land such as making a group of people to gain helping from public sector, negotiated with landlord, cooperative group setting, and housing improvement. Otherwise, the activities in Klong lum noon community have been continued to be creates a unity. Especially, when community faced on other problems they could plan and create a solution process to solving problem by their experienced knowledge of community.

The solution to housing problems for urban squatters by public participation is creating better community development as physical, economic, and social aspect by themselves. Strong of all communities and well development in urban area leads to livable city.

Department Urban and Regional Planning..... Student's signature *Chompunut. P.*
Field of study Community Planning..... Advisor's signature *Suwattana Thadaniti,*
Academic year 2006.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงสุด สำหรับชุมชนคลองลำนูนที่ให้โอกาสผู้วิจัยได้ศึกษา เรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่าง ข้อคิดต่างๆ ที่สอนให้ผู้วิจัยมีความอดทน และพยายามที่จะทำสิ่งที่ตั้งใจไว้ให้ประสบผลสำเร็จเหมือนการต่อสู้ของชุมชนคลองลำนูน ผู้วิจัยได้รับความเมตตากรุณา และความมีน้ำใจจากป้าแพง ป้าจันทร์ ป้าน้อย พี่วัชชัย พี่ภาณุเดช พี่ปราณี พี่ระเบียบ พี่หนูเพียร เพื่อนวีรชา ชาวบ้านและเด็กๆ ชุมชนคลองลำนูนทุกคน พี่ทวัน พี่มะ พี่เพ็ญ พี่นัท น้องผึ้ง น้องเจ พี่ๆ เพื่อนๆ ที่ให้คำแนะนำจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (มหาชน) และนอกจากนี้ขอขอบพระคุณหน่วยงานต่างๆ ที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒน์ ชาติานิติ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุษฎี ทายตะคุ อาจารย์ทิพย์รัตน์ นพลดารมย์ และอาจารย์ ดร.นิรมล เปี้ยแดง ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าหลังจากมีการเลื่อนสอบวิทยานิพนธ์ในวันปฏิรูปการปกครอง (20 ก.ย. 49) ขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่สั่งสอน และให้ความรู้ในสิ่งที่ดีๆ แก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อนทุกคนตั้งแต่สมัยเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยกันมาที่คอยเป็นห่วงและให้กำลังใจเสมอมา ขอขอบคุณจำ มูนา อุ่น แสง พี่ พะยั บัด กี้ มิ่งค์ หนิง ปลา โน้ต ขอขอบคุณเพื่อนๆ ผังเมืองรุ่น 28 ทุกคนที่ทำให้เรามีโอกาสได้เรียนรู้ และรู้จักกัน ขอขอบคุณพี่สุ แป๊ก แป้ม ทศ หยก บอย ทอม ปาน ฝ่าย ขอขอบคุณเพื่อนๆ ชุมชนรุ่นแรกของผังเมือง ที่ร่วมทุกข์ร่วมสุข ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดมา ไม่ว่าจะเป็น ป้าเอ๋ม มะตุ่ม พงศ์ ญาดา ใหม่ เก๋ รวมถึงขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ กองป้องกันและบำบัดการติดยาเสพติดทุกคน พี่กานดา พี่อ้อ พี่หมูเล็ก พี่แห้ว พี่โรจน์ พี่นภ นุ้ย แดง เปิ้ล พี่จเร พี่ไธ เกตุ นัท และ 2 ก้อย ที่ให้กำลังใจ และคำแนะนำที่ดีมาเสมอ

ที่สำคัญผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณครอบครัว ไม่ว่าจะเป็น คุณย่าที่เป็นห่วงหลานคนนี้อย่างมาก ขอขอบคุณน้องบอลล์ อาแป่ว และญาติพี่น้องทุกคนที่คอยห่วงใย ขอขอบคุณ คุณสมลักษณ์ ที่มีน้ำใจอย่างสุดซึ้งและคอยแนะนำสิ่งที่ดีแก่ผู้วิจัยตลอดมา และเหนือสิ่งอื่นใดผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อปู๊ คุณแม่แดง ที่คอยสั่งสอนแต่สิ่งที่ดีงาม ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และให้ความรักแก่ผู้วิจัยตลอด 20 กว่าปีที่ผ่านมา ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียนให้ประสบผลสำเร็จ เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นต่อไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนที่	ฏ
สารบัญแผนภูมิ	ฒ
สารบัญภาพ	ณ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	1
1.2 สมมติฐานในการวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.4 ขอบเขตการศึกษา	3
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	6
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.8 คำนิยามในการวิจัย.....	8
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ทฤษฎีการขยายตัวของเมือง (Theories of Urban Growth).....	9
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด.....	18
2.2.1 ความหมายของชุมชนแออัด	18
2.2.2 สาเหตุการเกิดชุมชนแออัด	19
2.2.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด	20
2.2.4 ประเภทของชุมชนแออัด	21

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนบุกรุก	21
2.3.1 ความหมายของชุมชนบุกรุก	21
2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมือง.....	24
2.3.3 คำนิยามของการตั้งถิ่นฐานแบบบุกรุก	26
2.3.4 พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง	26
2.3.5 ปัจจัยในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง	27
2.3.6 ลักษณะของชุมชนบุกรุก.....	28
2.3.7 สาเหตุการไล่รื้อชุมชนบุกรุก.....	29
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเมือง	31
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	37
2.6.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม	37
2.6.2 กระบวนการมีส่วนร่วม	38
2.6.3 ระดับของการมีส่วนร่วม.....	40
2.6.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม	41
2.6.5 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน	42
2.6.6 ขั้นตอนการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน	43
2.6.7 เทคนิคในการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยการมีส่วนร่วม	44
2.8 การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเมืองโดยการมีส่วนร่วม.....	47
2.9 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง.....	51
2.9.1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง.....	51
2.9.2 องค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชน.....	52
2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	53
2.10.1 โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยตัวอย่างโดยวิธีประสานประโยชน์ ทางที่ดินชุมชนซอยเซ่งกี่	53
2.10.2 การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนอาซากะโดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนประเทศญี่ปุ่น	54

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1	ขั้นตอนในการศึกษา.....	56
3.2	ตัวแปรในการศึกษา.....	60
3.3	เครื่องมือในการวิจัย.....	60
3.4	กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา.....	61

บทที่ 4 วิวัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และการเป็นชุมชนนุกรุกในเขตเมือง

4.1	ทำเลที่ตั้งของชุมชนคลองลำนูน และการใช้พื้นที่โดยรอบ	62
4.2	ลักษณะทั่วไปของชุมชนคลองลำนูน	67
4.2.1	ลักษณะทางสังคม	67
4.2.2	ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ.....	73
4.2.3	ลักษณะทางด้านสาธาณูปโภค สาธาณูปการในชุมชน.....	74
4.3	ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และการเป็นชุมชนนุกรุกของคลองลำนูน.....	76
4.4	พัฒนาการการเป็นชุมชนนุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน.....	88
4.5	สภาพปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน.....	93

บทที่ 5 กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน

5.1	กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของ ชุมชนคลองลำนูน.....	96
5.2	ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการแก้ปัญหา และการได้กรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้อง ตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน.....	100
5.3	แนวโน้มของชุมชนคลองลำนูนในยุคบ้านมั่นคง.....	103
5.4	การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย.....	142
5.5	สรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย.....	148
5.6	กิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนคลองลำนูน.....	150

5.7 ผลของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคลองลำนูนจากชุมชนบุกรุก เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย.....	153
5.8 ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน.....	155
5.9 สรุปการแก้ไขปัญหาจากการเป็นชุมชนบุกรุกมาสู่การเป็นชุมชนที่ถูกต้องตาม กฎหมายของชุมชนคลองลำนูน.....	157
5.10 ความภาคภูมิใจของชุมชนคลองลำนูนในการแก้ไขปัญหา ด้านที่อยู่อาศัยได้สำเร็จ	160
5.11 ความคาดหวังของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน กับอนาคตของชุมชน.....	161
5.12 บทบาทของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน กับอนาคตของชุมชน.....	161
5.13 ชุมชนคลองลำนูนกับการเป็นชุมชนเข้มแข็ง.....	162
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	164
6.2 วิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน.....	188
6.3 แนวโน้มของชุมชนคลองลำนูนในอนาคต.....	192
6.4 การนำกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนคลองลำนูนไปประยุกต์ใช้ กับชุมชนอื่น	210
6.5 ข้อเสนอแนะการพัฒนาของชุมชนคลองลำนูน.....	213
6.6 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป.....	214
รายการอ้างอิง	215
ภาคผนวก.....	219
ภาคผนวก ก ข้อมูลของสินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย.....	220
ภาคผนวก ข ผังชุมชนคลองลำนูน.....	238
ภาคผนวก ค แบบบ้านของชุมชนคลองลำนูน.....	244
ภาคผนวก ง แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย.....	253
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	261

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 อัตราการขยายตัวของพื้นที่เมือง ปี พ.ศ.253,พ.ศ. 2536 และ พ.ศ.2538	13
ตารางที่ 2.2 ปัจจัยในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง.....	27
ตารางที่ 3.1 เกณฑ์การวัดระดับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย	59
ตารางที่ 3.2 เกณฑ์การวัดความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นกับที่อยู่อาศัยเดิมกับ ที่อยู่อาศัยใหม่	59
ตารางที่ 4.1 แสดงตัวอย่างค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น	74
ตารางที่ 4.2 แสดงลำดับความสำคัญของปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัย.....	89
ตารางที่ 5.1 แสดงแบบบ้านของชุมชนคลองลำนุ่นพร้อมทั้งวงเงินซื้อ และการผ่อนส่ง.....	120
ตารางที่ 5.2 แผนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชนคลองลำนุ่น	123
ตารางที่ 5.3 รายละเอียดแผนงานงบประมาณการดำเนินงานสาธารณูปโภค.....	124
ตารางที่ 5.4 การดำเนินงานสาธารณูปโภคในชุมชนคลองลำนุ่นเพิ่มเติม	124
ตารางที่ 5.5 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย.....	143
ตารางที่ 5.6 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย (ต่อ).....	144
ตารางที่ 5.7 การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในบทบาทการดำเนินงาน แก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น.....	145
ตารางที่ 5.8 การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกกับบทบาทการดำเนินงาน แก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น.....	146
ตารางที่ 5.9 ความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นเปรียบเทียบระหว่าง ที่อยู่อาศัยเดิม (ริมคลอง) กับ ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน.....	147
ตารางที่ 5.10 หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้การสนับสนุน ในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น.....	150
ตารางที่ 5.11 เปรียบเทียบการเป็นชุมชนบุกรุก และการเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย ของชุมชนคลองลำนุ่น.....	154
ตารางที่ 5.12 แสดงกระบวนการในการพัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหาของ ชุมชนคลองลำนุ่นจากปัญหาระดับง่ายสู่ปัญหาระดับยาก.....	160

ตารางที่ 6.1 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปีพ.ศ 2512 –2549	167
ตารางที่ 6.2 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 - 2549 (ต่อ).....	168
ตารางที่ 6.3 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 - 2549 (ต่อ).....	169
ตารางที่ 6.4 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 - 2549 (ต่อ).....	170
ตารางที่ 6.5 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 - 2549 (ต่อ).....	171
ตารางที่ 6.6 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 - 2549 (ต่อ).....	172
ตารางที่ 6.7 กิจกรรมทางสังคมของชุมชนคลองลำนูน.....	177
ตารางที่ 6.8 แสดงตัวอย่างค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน.....	178
ตารางที่ 6.9 แสดงแบบบ้านของชุมชนคลองลำนูนพร้อมทั้งวงสินเชื่อ และการผ่อนส่ง.....	178
ตารางที่ 6.10 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพบริเวณพื้นที่โดยรอบที่ส่งผล ต่อการเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน.....	187
ตารางที่ 6.11 กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของ ชุมชนคลองลำนูน.....	189
ตารางที่ 6.12 กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของ ชุมชนคลองลำนูน (ต่อ)	190
ตารางที่ 6.13 กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของ ชุมชนคลองลำนูน (ต่อ)	191
ตารางที่ 6.14 การดำเนินการเมื่อชุมชนได้ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย.....	192
ตารางที่ 6.15 กระบวนการ 8 ขั้นตอนของชุมชนเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย.....	193
ตารางที่ 6.16 กระบวนการ 8 ขั้นตอนของชุมชนเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย (ต่อ)	194
ตารางที่ 6.17 กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูน	195

ตารางที่ 6.18 กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูน (ต่อ).....	196
ตารางที่ 6.19 กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูน (ต่อ)	197
ตารางที่ 6.20 สรุปการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน 200	
ตารางที่ 6.21 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดด้านต่างๆ ของชุมชน จากชุมชนบุกรุกเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย.....	202
ตารางที่ 6.22 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดด้านต่างๆ ของชุมชน จากชุมชนบุกรุกเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย (ต่อ).....	203
ตารางที่ 6.23 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดด้านต่างๆ ของชุมชน จากชุมชนบุกรุกเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย (ต่อ).....	204
ตารางที่ 6.24 เปรียบเทียบความรู้สึกของชาวบ้านระหว่างที่อยู่อาศัยเดิม กับที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	204
ตารางที่ 6.25 สรุปความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกับ การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย.....	207
ตารางที่ 6.26 การวางแผนการพัฒนาของชุมชนคลองลำนูน.....	208
ตารางที่ 6.27 การวางแผนการพัฒนาของชุมชนคลองลำนูน (ต่อ).....	209

สารบัญแนที่

หน้า

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษาชุมชนคลองลำนุ่น	5
แผนที่ 2.1 แสดงการพัฒนาพื้นที่ความเป็นเมือง (URBANIZED AREA) ในกรุงเทพมหานคร.....	15
แผนที่ 2.2 แสดงผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2535 และ การพัฒนาพื้นที่ความเป็นเมือง (URBANIZED AREA).....	16
แผนที่ 2.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2539	17
แผนที่ 4.1 แสดง 5 บริเวณหลักของกรุงเทพมหานคร และ ขอบเขตการปกครองของเขตคันนายาว	63
แผนที่ 4.2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่เขตคันนายาว ปี พ.ศ. 2539.....	64
แผนที่ 4.3 ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนคลองลำนุ่น ปี พ.ศ. 2549.....	66
แผนที่ 4.4 เปรียบเทียบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองลำนุ่น ปี พ.ศ.2526-2530.....	80
แผนที่ 5.1 ผังชุมชนคลองลำนุ่น.....	125
แผนที่ 5.2 ผังการถมถนนภายในชุมชนคลองลำนุ่น.....	126
แผนที่ 5.3 ผังการวางท่อระบายน้ำภายในชุมชนคลองลำนุ่น.....	127
แผนที่ 5.4 ผังการวางท่อประปาในชุมชนคลองลำนุ่น.....	128
แผนที่ 6.1 แสดงที่ตั้ง และบริเวณพื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนุ่น.....	176
แผนที่ 6.2 แสดงที่ตั้งแบบบ้านต่างๆ ภายในชุมชนคลองลำนุ่น.....	179
แผนที่ 6.3 แสดงการถมถนนภายในชุมชนคลองลำนุ่น.....	181
แผนที่ 6.4 แสดงการวางท่อประปาในชุมชนคลองลำนุ่น.....	183
แผนที่ 6.5 แสดงการวางท่อระบายน้ำในชุมชนคลองลำนุ่น.....	184

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 7

แผนภูมิที่ 2.1 พัฒนาการของชุมชนนุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง.....30

แผนภูมิที่ 2.2 ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน.....41

แผนภูมิที่ 2.3 กรอบแสดงขั้นตอนของการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน.....43

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงพัฒนาการการเป็นชุมชนนุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน.....90

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงปัจจัยการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของ
 ชุมชนคลองลำนูน.....102

แผนภูมิที่ 5.2 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของ
 ชุมชนคลองลำนูน.....102

แผนภูมิที่ 5.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมวางผังชุมชน - สร้างแปลนบ้าน.....114

แผนภูมิที่ 5.4 กระบวนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชนคลองลำนูน.....130

แผนภูมิที่ 5.5 แสดงกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม.....131

แผนภูมิที่ 5.6 กระบวนการสร้างบ้านในชุมชนคลองลำนูน.....135

แผนภูมิที่ 5.7 ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน.....156

แผนภูมิที่ 5.8 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของ
 ชุมชนคลองลำนูน 156

แผนภูมิที่ 5.9 สรุปการแก้ไขปัญหาจากการเป็นชุมชนนุกรุกมาสู่การเป็นชุมชนที่ถูกต้องตาม
 กฎหมายของชุมชนคลองลำนูน.....158

แผนภูมิที่ 5.10กระบวนการในการพัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชุมชนคลองลำนูน
 เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย.....159

แผนภูมิที่ 6.1 แสดงพัฒนาการการเป็นชุมชนนุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน.....186

แผนภูมิที่ 6.2 กระบวนการสร้างบ้านในชุมชนคลองลำนูน.....198

แผนภูมิที่ 6.3 สรุปบทบาทการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย
 ของชุมชนคลองลำนูน.....201

แผนภูมิที่ 6.4 ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน.....206

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 6.5 สรุปการแก้ไขปัญหามาจากการเป็นชุมชนนุกรุกมาสู่การเป็นชุมชน
ที่ได้รับการยอมรับ.....212

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1	ขอบเขตพื้นที่ศึกษาชุมชนคลองลำนูน	4
ภาพที่ 2.1	แสดงการขยายตัวของเมืองตามทฤษฎีวงกลม (Concentric or Zonal Theory).....	10
ภาพที่ 2.2	แสดงการขยายตัวของเมืองตามทฤษฎีรูปปลี (Section Theory)	11
ภาพที่ 2.3	แสดงการขยายตัวของเมืองตามทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (Multiple Nuclei Theory)..	11
ภาพที่ 2.4	แสดงการขยายตัวของกรุงเทพมหานครระหว่างปี พ.ศ 2501 .- พ.ศ2534	12
ภาพที่ 2.5	แสดงพื้นที่กรุงเทพมหานครจำแนกออกเป็น 5 บริเวณหลัก.....	13
ภาพที่ 2.6	เปรียบเทียบระยะห่างของการคิดถึงปัญหาที่อยู่อาศัยในช่วงเวลาปกติ และขณะที่ถูกไล่อ้อ	49
ภาพที่ 2.7	การสร้างกระบวนการในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด.....	49
ภาพที่ 2.8	แสดงชุมชนอาชากะ ประเทศญี่ปุ่น	55
ภาพที่ 4.1	สภาพพื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนูน.....	65
ภาพที่ 4.2	กิจกรรมในชุมชนคลองลำนูน	68
ภาพที่ 4.3	ทางเข้า – ออกชุมชน	70
ภาพที่ 4.4	ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ขณะกำลังก่อสร้างสะพาน.....	70
ภาพที่ 4.5	ทางเดินจากบริเวณทางเข้า – ออก ถึงภายในชุมชนคลองลำนูน ประมาณ 530 เมตร เกิดความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2546 - 2549.....	71
ภาพที่ 4.6	สภาพความกว้างของคลองลำนูน	71
ภาพที่ 4.7	สภาพคลองลำนูนก่อนขุดลอกคลอง.....	72
ภาพที่ 4.8	ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกำลังช่วยกันขุดลอกคลอง.....	72
ภาพที่ 4.9	สภาพคลองลำนูนหลังจากชาวบ้านช่วยกันขุดลอกคลอง	73
ภาพที่ 4.10	การวางท่อประปา	74
ภาพที่ 4.11	ระบบไฟฟ้าในชุมชนคลองลำนูน.....	75
ภาพที่ 4.12	การจัดเก็บขยะของชุมชนคลองลำนูน.....	75
ภาพที่ 4.13	ปัจจุบันสภาพน้ำในคลองลำนูนเริ่มเน่าเสีย.....	76
ภาพที่ 4.14	ชุมชนคลองลำพฐ ช่วงปี พ.ศ. 2512.....	77
ภาพที่ 4.15	ชุมชนคลองลำนูนที่เริ่มอยู่ในสภาพแออัด.....	79

ภาพที่ 4.16 หมู่บ้านรังสิยาได้สร้างกำแพงขนานตามแนวคลองกับชุมชนคลองลำนุ่น.....	81
ภาพที่ 4.17 ชุมชนคลองลำนุ่น ก่อนการรื้อย้ายไปอยู่ในที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย	86
ภาพที่ 4.18 สภาพพื้นที่หลังการรื้อย้ายชุมชนริมคลองลำนุ่น.....	86
ภาพที่ 4.19 ไฟฟ้าสาธารณะในชุมชนที่ได้รับงบประมาณจากสำนักงานเขต.....	88
ภาพที่ 4.20 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบชุมชนคลองลำนุ่นก่อนถูกไล่อื้อ	91
ภาพที่ 4.21 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบชุมชนคลองลำนุ่นกำลังถูกไล่อื้อ.....	92
ภาพที่ 4.22 แสดงสภาพปัญหาทางกายภาพของชุมชนคลองลำนุ่น	94
ภาพที่ 4.23 เยาวชนในชุมชนคลองลำนุ่น	95
ภาพที่ 4.24 ลักษณะบ้านในอดีตของชุมชนคลองลำนุ่น.....	95
ภาพที่ 5.1 การวางผังชุมชนคลองลำนุ่นก่อน - หลัง	99
ภาพที่ 5.2 บ้าน 3 หลังที่สร้างก่อนในชุมชนคลองลำนุ่น.....	103
ภาพที่ 5.3 การรื้อย้ายสิ่งปลูกสร้างไปยังที่ดินใหม่ที่ซื้ออย่างถูกต้องตามกฎหมาย	104
ภาพที่ 5.4 เฝือกชั่วคราวบริเวณข้างชุมชน ระหว่างรอการก่อสร้างบ้านในที่ดินใหม่ และศูนย์ประชุมชุมชน.....	104
ภาพที่ 5.5 สภาพน้ำท่วมขังภายในชุมชนคลองลำนุ่น	105
ภาพที่ 5.6 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ต้องสร้างสะพานไม้เพื่อเป็นทางเดินภายในชุมชน	106
ภาพที่ 5.7 การปรับปรุงชุมชนให้มั่นคงในที่ดินเดิม	108
ภาพที่ 5.8 การปรับผังที่ดินใหม่	109
ภาพที่ 5.9 การแบ่งปันที่ดิน	109
ภาพที่ 5.10 การก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่ดินเดิม.....	110
ภาพที่ 5.11 การประชุมร่วมกันของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น.....	116
ภาพที่ 5.12 การศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น	116
ภาพที่ 5.13 ชาวบ้านช่วยกันสำรวจข้อมูลชุมชน	117
ภาพที่ 5.14 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรม และร่วมแสดงความคิดเห็น.....	117
ภาพที่ 5.15 ชาวบ้านช่วยกันวางผังชุมชนใหม่ และแบ่งล็อตก่อสร้างบ้าน.....	118
ภาพที่ 5.16 ผังชุมชนคลองลำนุ่นจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน.....	118
ภาพที่ 5.17 แบบบ้านของชุมชนคลองลำนุ่น	120

ภาพที่ 5.18 โมเดลบ้านที่ชาวบ้านคลองลำนูนช่วยกันทำ.....	121
ภาพที่ 5.19 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนประชุมเรื่องแบบบ้าน	121
ภาพที่ 5.20 ระยะเว้นข้างบ้านห่างด้านละ 0.50 เมตร	121
ภาพที่ 5.21 การใช้พื้นที่ว่าง เว้นหลังบ้านห่างกัน 0.50 เมตร เพื่อวางท่อประปา หรือ บ่อเกรอะ – บ่อซึม	122
ภาพที่ 5.22 ระยะเว้นหน้าบ้านห่าง 1.50 เมตรในแต่ละซอย.....	122
ภาพที่ 5.23 ชาวบ้านช่วยกันลงแรงสร้างสะพานทางเท้าของชุมชน.....	129
ภาพที่ 5.24 ชาวบ้านคลองลำนูนทั้งชาย – หญิงช่วยกันผสมปูน.....	129
ภาพที่ 5.25 พิธีลงเสาเอกสร้างความสามัคคีให้กับ ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน.....	133
ภาพที่ 5.26 วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างที่ใช้ในการสร้างบ้าน	134
ภาพที่ 5.27 การสร้างบ้านระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549.....	136
ภาพที่ 5.28 ชาวบ้านช่วยกันลงแรงสร้างบ้านในชุมชน	137
ภาพที่ 5.29 การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค – สาธารณูปการระหว่าง ปี พ.ศ 2547 .-2549	138
ภาพที่ 5.30 ภาพซ้าย : ปี พ.ศ 2547 .บ้านพักชั่วคราวระหว่างก่อสร้างบ้านใหม่ ภาพขวา : ปี พ.ศ 2549 .เปลี่ยนแปลงเป็นรั้วกันระหว่างชุมชนกับสวนสนุก...	139
ภาพที่ 5.31 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน.....	139
ภาพที่ 5.32 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน (ต่อ).....	140
ภาพที่ 5.33 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน (ต่อ)	141
ภาพที่ 5.34 แนวรั้วต้นไม้.....	142
ภาพที่ 5.35 ศูนย์ชุมชนคลองลำนูน	142
ภาพที่ 5.36 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนช่วยกันสร้างสะพานเข้า – ออกชุมชน.....	151
ภาพที่ 5.37 การขุดลอกคูคลองในคลองลำนูน.....	152
ภาพที่ 5.38 ป้าแพง น้อยทา แกนนำอาวุโสชุมชนคลองลำนูน.....	162
ภาพที่ 5.39 โครงการก่อสร้างสวนสนุกบริเวณด้านหน้าชุมชนคลองลำนูน.....	163
ภาพที่ 5.40 โครงการก่อสร้างทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา บริเวณด้านหลังชุมชนคลองลำนูน.....	163

ภาพที่ 6.1 เด็กในชุมชนคลองลำนุ่น.....	173
ภาพที่ 6.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนุ่น.....	174
ภาพที่ 6.3 โครงการก่อสร้างสวนสนุก.....	174
ภาพที่ 6.4 โครงการทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา.....	174
ภาพที่ 6.5 โครงข่ายคมนาคมถนนวงแหวนตะวันออก(บางนา – บางปะอิน).....	174
ภาพที่ 6.6 ถนนรามอินทราหน้าห้างแฟชั่นไอส์แลนด์	175
ภาพที่ 6.7 ระบบทางด่วนมอเตอร์เวย์ (กรุงเทพฯ – ชลบุรี)	175
ภาพที่ 6.8 ร้านค้าในชุมชนคลองลำนุ่น.....	180
ภาพที่ 6.9 เปรียบเทียบพื้นที่บริเวณชุมชนก่อน – หลังถนน.....	180
ภาพที่ 6.10เปรียบเทียบระบบไฟฟ้าของชุมชนก่อน – หลัง.....	182
ภาพที่ 6.11ระบบประปาและระบบจัดสิ่งปฏิกูลภายในชุมชน – หลัง.....	182
ภาพที่ 6.12 เปรียบเทียบการจัดเก็บขยะในชุมชนแต่ก่อน กับปัจจุบัน.....	185
ภาพที่ 6.13 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นร่วมแรง ร่วมใจในการสร้างบ้าน.....	199
ภาพที่ 6.14 ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน.....	202
ภาพที่ 6.15 ชาวบ้านได้ไปช่วยสร้างบ้านผู้ประสบภัยสึนามิ.....	205

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญในการศึกษา

แนวทางการพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมา มุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว (Rapid urban growth) โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครที่มีลักษณะเป็น “เอกนคร” เป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศในด้านต่างๆ เศรษฐกิจมีการขยายตัว ทำให้เกิดการจ้างงานมากขึ้นเป็นปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) ให้ผู้คนจากชนบทอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในเมืองมากขึ้น เพื่อเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม เพราะในชนบทมีปัจจัยผลักดัน (Push Factors) จากความไม่แน่นอนทางรายได้ในการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม จึงมีการอพยพเข้าสู่กรุงเทพมหานคร แต่ผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงที่ดินที่มีราคาสูง เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยในเมืองได้ ทำให้เกิดชุมชนบุกรุกเข้าไปอยู่ในที่ดินที่ถูกทิ้งไว้กว้างเปล่า ไม่ว่าจะเป็นที่ดินของรัฐ ที่ยังไม่มีแผน หรือนโยบายที่แน่นอนในการพัฒนาพื้นที่ และที่ดินของเอกชนที่ทิ้งว่างไว้ เมื่อชุมชนบุกรุกอยู่กันอย่างหนาแน่นมากขึ้น ก็กลายเป็นชุมชนแออัด และแหล่งเสื่อมโทรมในที่สุด ไม่มีการเข้าถึงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ ถูกปิดกั้นโอกาสและสิทธิการรับบริการด้านต่างๆ จากรัฐ นอกจากนี้อาจจะก่อเกิดเป็นปัญหาสังคมภายในชุมชน เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสุขภาพ เป็นต้น ที่มีผลกระทบในระดับเมือง แต่ชุมชนบุกรุกก็มีบทบาทที่สำคัญกับเมือง คือ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มแรงงานที่อพยพเข้ามาในเมือง บางส่วนเป็นแรงงานสำคัญที่คอยขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของเมือง และเป็นแรงงานราคาถูก สามารถลดต้นทุนการผลิตของเจ้าของธุรกิจได้ แต่กลุ่มแรงงานเหล่านี้ไม่มีโอกาสเข้าถึงตลาดที่อยู่อาศัยที่มีราคาสูงในเมือง จึงต้องแสวงหาพื้นที่ว่างเปล่าที่รกร้างในการตั้งถิ่นฐาน จะเห็นได้ว่าในปีพ.ศ. 2547 ชุมชนบุกรุกได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลมีจำนวน 1,440 ชุมชน คิดเป็นจำนวนครัวเรือน 310,000 ครัวเรือน คิดเป็นจำนวนประชากรประมาณ 1,500,000 คน หรือร้อยละ 25 ของประชากรในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลปี พ.ศ. 2547 ¹ ซึ่งชุมชนบุกรุก เป็นรูปธรรมหนึ่งที่เกิดจากการเจริญเติบโตของเมืองโดยขาดการวางแผน ผลจากการพัฒนาที่ไม่พึงปรารถนา นี้ ถูกกล่าวหาว่าเป็นอุปสรรคของการพัฒนาเมือง และเป็น “ โรคภัยของเมือง (Urban sickness) ” ซึ่ง

¹ สุวัฒน์ คงแป้น, วิถีไทย วิถีทางสู่ชุมชนพึ่งตนเอง, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : 2547), หน้า 19 – 20.

คอยเกาะกินการเจริญเติบโตของเมือง ”² การแก้ไขปัญหาชุมชนบุกรุกที่ผ่านมาที่ไม่ต้องการให้เมืองมีแหล่งเสื่อมโทรมอยู่เลย ส่งผลให้เกิดการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนบุกรุกในรูปแบบการรื้อล้างชุมชน (Slum Clearance and Demolition) ต่อมาหน่วยงานรัฐเริ่มสังเกตเห็นว่าการแก้ปัญหาโดยการรื้อล้างชุมชนมากเกินไป ยิ่งทำให้ชุมชนบุกรุกกระจุกกระจายอยู่ภายในเมืองมากขึ้นเท่านั้น³ ที่ผ่านมามีการแก้ไขปัญหา เช่น การสร้างแฟลต หรือการจัดหาที่อยู่อาศัยโดยเบ็ดเสร็จ แต่ก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้ ซึ่งในความเป็นจริงชุมชนนั้นเป็นเจ้าของปัญหา ชุมชนสามารถที่จัดการแก้ปัญหาด้วยชุมชนเองได้ดีที่สุด นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

จากแนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 มุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนสร้างกระบวนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วมสำคัญในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ โดยยึดความต้องการและปัญหาของคนในชุมชนเป็นหลัก การตระหนักถึงปัญหาร่วมกันทำให้เกิดความรู้สึกร่วมที่ต้องการแก้ปัญหาให้ประสบความสำเร็จ และปัจจัยในการแก้ปัญหาให้ประสบผลสำเร็จนั้นมีได้หลายปัจจัย เช่น ปัจจัยภายในชุมชนเอง หรือปัจจัยผลักดันจากภายนอกชุมชน ปัจจุบันปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกในเมืองมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เกิดเป็นชุมชนแออัด สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ไม่มีการเข้าถึงสาธารณูปโภคสาธารณูปการที่ดี นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ไม่ดีของผู้อยู่อาศัย

จากกรณีศึกษาชุมชนคลองลำนูน ชุมชนนี้ถือว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมือง ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานจากต่างจังหวัดเข้ามาสู่อำเภอเมือง เพื่อหารายได้ในการค้าขายและเลี้ยงครอบครัว ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2526 พื้นที่โดยรอบก่อนที่ชุมชนคลองลำนูนได้เข้ามาอาศัยอยู่นั้น ยังมีสภาพเป็นผืนนาว่างเปล่า มีลำคลองที่ใสสะอาด จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2540 เริ่มมีการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ มีการตัดถนนรามอินทรา มีการก่อสร้างห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ โครงการทางด่วนถนนวงแหวนรอบนอก (บางนา – บางปะอิน) และทางด่วนมอเตอร์เวย์ (กรุงเทพ – ชลบุรี) เจ้าของที่ดินจึงได้เข้ามาประกาศให้ชุมชนย้ายออกจากพื้นที่ในทันที ชุมชนคลองลำนูนจึงเป็นชุมชนบุกรุกในที่ดินกรรมสิทธิ์ของเอกชนตั้งแต่นั้นมา ปีพุทธศักราช 2541 ชุมชนได้เข้าร่วมกับเครือข่ายพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมคลอง และจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อ

² Jupenlatz, “ Urban Policies and Plans, “ in Social Dimension of Development, ed. Hardiman, Margaret and James Midleys (New York : 1982) , p.143.

³ อติณ ทรัพย์พัฒน์, “ชุมชนแออัด: องค์ความรู้กับความเป็นจริง” ,พิมพ์ครั้งแรก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : 2542), หน้า 16 – 17.

เจรจาขอซื้อที่ดินจากเอกชน รวมทั้งก่อตั้งสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด และจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

นอกจากนี้ ชุมชนคลองลำนูนได้รับการพิจารณาให้เป็นชุมชนนำร่อง 1 ใน 10 โครงการบ้านมั่นคง และได้รับการอนุมัติสินเชื่อเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย ซึ่งชุมชนคลองลำนูนต้องมีการบริหารจัดการที่ดีภายในชุมชน เพื่อให้กระบวนการทำงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในทุกขั้นตอน เพื่อความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะแตกต่างจากการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐในการจัดหาที่อยู่อาศัยที่ผ่านมา

1.2 สมมติฐานในการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญการแก้ไขปัญหาทางด้านที่อยู่อาศัยชุมชนบวรูกพื้นที่ในเขตเมือง

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบวรูกพื้นที่ในเขตเมือง
2. เพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูนโดยมีส่วนร่วม
3. วิเคราะห์ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูนโดยมีส่วนร่วม
4. เพื่อประยุกต์ความสำเร็จ และสรุปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบวรูกในเมืองที่มีปัจจัยเหมือนชุมชนคลองลำนูน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตการศึกษาเชิงพื้นที่

เป็นการศึกษาพื้นที่ชุมชนคลองลำนูนมีครัวเรือน 49 ครัวเรือน มีประชากรในพื้นที่ 197 คน ซึ่งอยู่ในขอบเขตการปกครองของสำนักงานเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร

ทิศเหนือ	จรด	ถนนวงแหวนรอบนอก (บางนา – บางปะอิน)
ทิศตะวันออก	จรด	ถนนรามอินทรา
ทิศใต้	จรด	ที่ดินเอกชน
ทิศตะวันตก	จรด	ทางด่วนมอเตอร์เวย์ (กรุงเทพ – ชลบุรี)

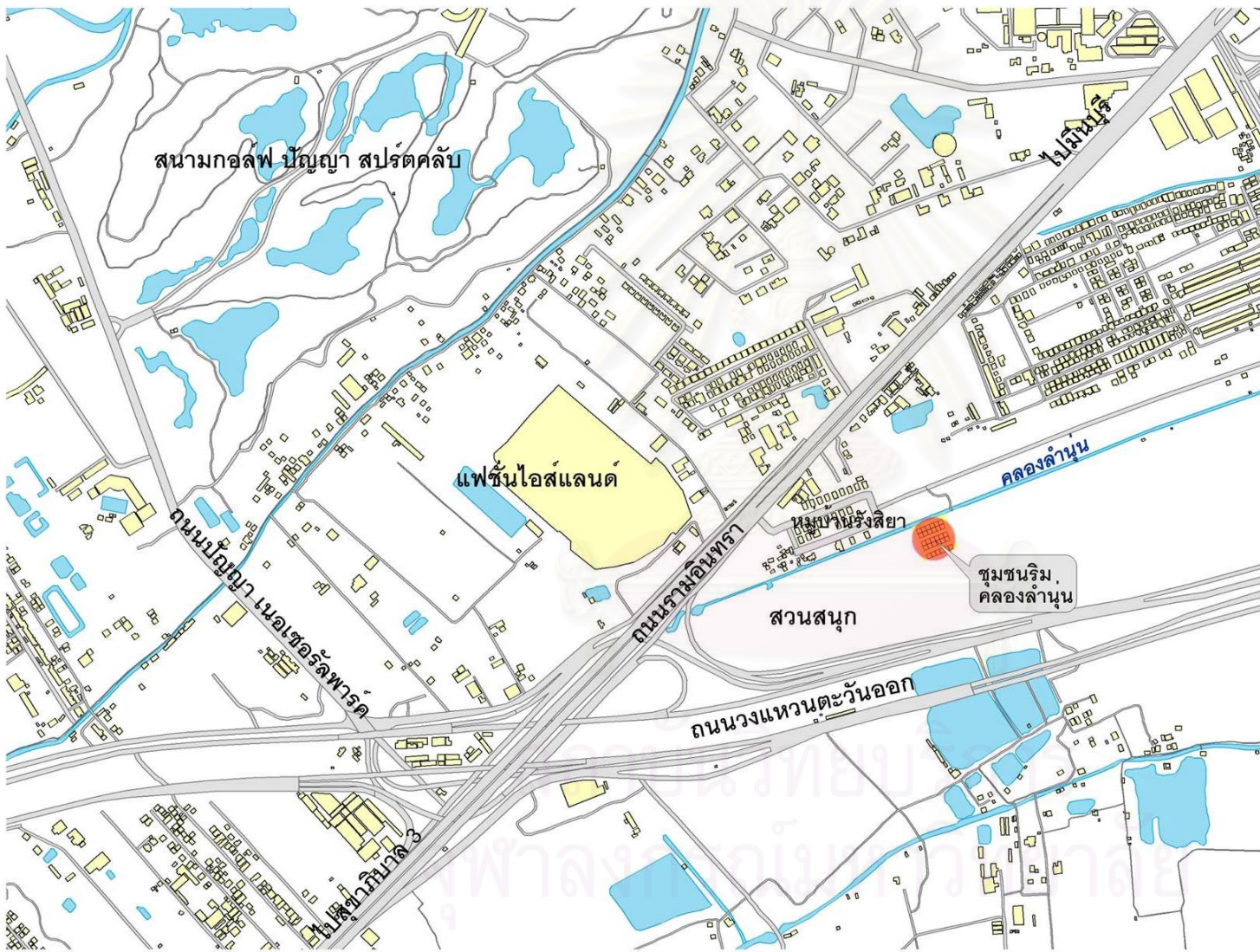

ภาพที่ 1.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษาชุมชนคลองลำน้ำ (ผู้วิจัย, 2549)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษาชุมชนคลองลำนูน

การแก้ไขปัญหาต้นที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยความร่วมมือร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

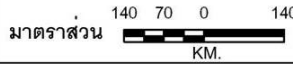
- สัญลักษณ์**
- อาคาร
  - ถนน
  - แหล่งน้ำ

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2549

เหนือ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4.2 ขอบเขตการศึกษาเชิงเนื้อหา

เป็นการศึกษาถึงปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนที่บุกรุกพื้นที่พื้นที่ในเขตเมืองไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านกายภาพของชุมชนบุกรุก ด้านสังคม และเศรษฐกิจ ศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น องค์กรชุมชน ชาวชุมชน เจ้าของที่ดิน หน่วยงานของรัฐ และเอกชน ที่ส่งผลให้สภาพต่างๆของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่มีการบุกรุกเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่จนถึงการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน และหน่วยที่อยู่อาศัย วิเคราะห์ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน และสรุปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน

1.4.3 ขอบเขตการศึกษาในด้านระยะเวลา

เนื่องจากกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายๆ ด้าน ทำให้ใช้เวลามากในการดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาที่เน้นกระบวนการให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาสภาพการอยู่อาศัยของตนเองได้ เวลาในการศึกษาจะเริ่มตั้งแต่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณชุมชนคลองลำนูนตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 จนเกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย และการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการในชุมชน ผู้วิจัยจะกำหนดขอบเขตระยะเวลาการศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาถึงเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2549

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

มีวิธีการโดยสรุปดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารวิชาการ หนังสือ บทความ สิ่งพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ รวมถึงการศึกษาค้นคว้าแนวความคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสารของหน่วยงานรัฐ และเอกชน ทั้งของประเทศไทย และต่างประเทศ
2. ศึกษารายละเอียดของพื้นที่ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม รวมถึงปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของพื้นที่ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนาม
3. ศึกษารูปแบบต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยที่ใช้ในประเทศไทย และต่างประเทศจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

4. การจัดทำแบบสอบถาม ทำการสำรวจ และเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ศึกษา โดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการจดบันทึก บันทึกเสียง และบันทึกด้วยภาพถ่าย
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
6. สรุปผล และนำเสนอผลการศึกษาในรูปของการพรรณนา ตาราง แผนที่ แผนภูมิ และรูปภาพ

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (ผู้วิจัย, 2549)

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง
2. ผลการศึกษาที่ได้เป็นแนวทาง หรือข้อมูลพื้นฐานประกอบการวางแผนจัดการ หรือแก้ไขปัญหาชุมชนประเภทบุกรุกในพื้นที่ศึกษา และพื้นที่อื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

1.8 คำนิยามในการวิจัย

ชุมชนบุกรุก คือ ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐาน และอยู่อาศัยในพื้นที่ที่ตนเองไม่มีโฉนดแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งมีเจ้าของที่ดินเป็นเอกชน และมีสภาพเป็นชุมชนแออัด

พื้นที่ในเขตเมือง คือ พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร

การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คือ ชุมชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา เพื่อร่วมกันพิจารณาวิธีการแก้ไขปัญหา นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา และติดตามประเมินผลกิจกรรมในการแก้ปัญหาร่วมกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร จำเป็นต้องอาศัย ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา โดยทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีการขยายตัวของเมือง (Theories of Urban Growth)
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนบุกรุก
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเขตเมือง
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.6 การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม
- 2.7 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีการขยายตัวของเมือง (Theories of Urban Growth) ¹

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการขยายตัวของเมืองมีหลายทฤษฎี แต่มีทฤษฎีที่สำคัญ 3 ทฤษฎี ดังนี้

2.1.1 ทฤษฎีวงกลม (Concentric or Zonal Theory)

E.W. Burgess นักสังคมวิทยา ได้คิดค้นทฤษฎีนี้ขึ้นในปี ค.ศ. 1923

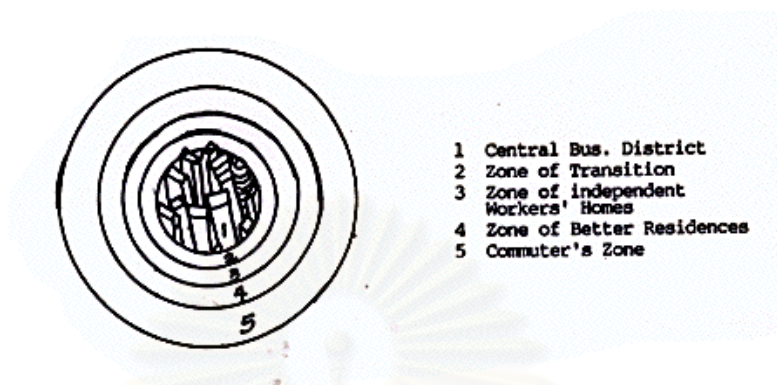
ในเมืองชิคาโก โดยใจความสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ การขยายตัวของเมืองจะเป็นไปโดยรอบในลักษณะวงกลมจากใจกลางเมือง โดยมีการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันไป แต่ละวงกลมหรือแต่ละโซน ซึ่งเรียกว่า Concentric Zones

การใช้ที่ดินในแต่ละวงกลมที่ขยายตัวออกไปแบ่งได้ดังนี้

1. ย่านธุรกิจการค้าใจกลางเมือง (Central Business District)
2. ย่านที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน (Zone in Transition)
3. ย่านพักอาศัยผู้มีรายได้น้อย (Zone of workingmen's Homes)

¹ สุวัฒนา ธาดานิติ, เอกสารประกอบการสอน วิชาหลักการและทฤษฎีการวางแผน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

4. ย่านพักอาศัยผู้มีรายได้อันกลาง (Middle Income Housing Zone)
5. ย่านพักอาศัยของผู้มีรายได้สูงชนเมือง (Commuters' Zone)

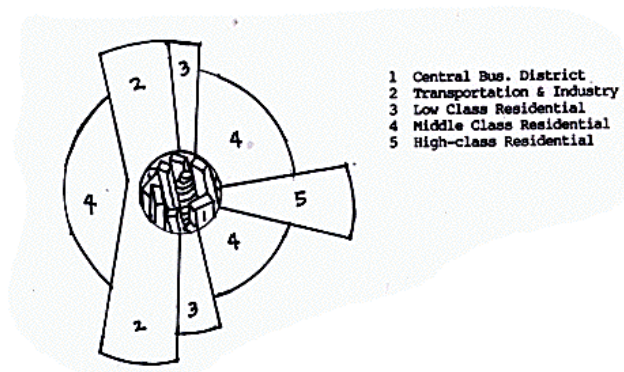

ภาพที่ 2.1 แสดงการขยายตัวของเมืองตามทฤษฎีวงกลม (Concentric or Zonal Theory)

ทฤษฎีวงกลมเน้นในเรื่องความแตกต่างของการใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย (Residential Zones) โดยรอบใจกลางเมือง ย่านธุรกิจการค้า C.B.D. มีการใช้ที่ดินหนาแน่นเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การบริหาร วัฒนธรรม และการขนส่งทุกประเภทของเมือง ต่อจาก C.B.D. เป็นย่านที่มีสภาวะแวดล้อมทรุดโทรม การใช้ที่ดินเปลี่ยนจากที่อยู่อาศัยชั้นดีเป็นบ้านเช่าคุณภาพต่ำ หรือโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก รวมทั้งร้านค้าส่งและโกดังสินค้า ย่านต่อมาเป็นที่พักอาศัยของกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมในย่านที่สอง หรือผู้มีรายได้น้อย ซึ่งระยะเวลาเดินทางจากที่พักถึงที่ทำงานไม่ไกลนัก ย่านที่สี่เป็นที่พักอาศัยของผู้มีรายได้สูงขึ้น และย่านที่ห้าเป็นย่านพักอาศัยชั้นดีของผู้มีรายได้สูงสุดของเมือง ผู้พักอาศัยในย่านนี้เป็นผู้ที่ยังต้องเดินทางเข้าไปทำงานใจกลางเมือง เรียกว่า Commuters การที่ผู้อยู่อาศัยในย่านนี้อยู่ไกลจากใจกลางเมือง หรือแหล่งงานเป็นระยะทางไกลกว่าโซนอื่น เนื่องจากมีรายได้มากสำหรับเป็นค่าเดินทางที่สะดวกและรวดเร็ว

2.1.2 ทฤษฎีรูปปลี (Section Theory)

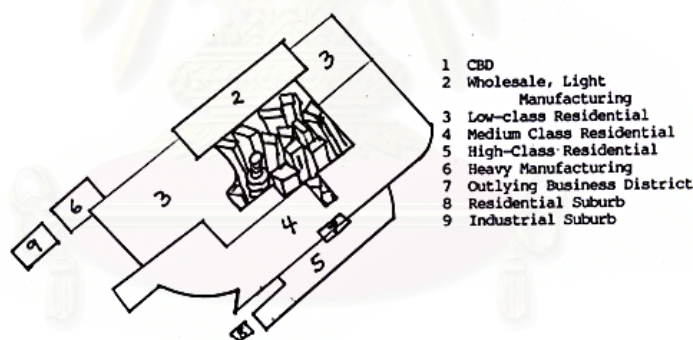
Homer Hoyt ได้คิดค้นทฤษฎีนี้ขึ้นในปี ค.ศ. 1939 เนื่องจากเห็นข้อจำกัดของ Concentric Theory ทฤษฎีนี้กำหนดให้การขยายตัวของเมืองเริ่มจาก C.B.D. ซึ่งเป็นศูนย์กลางเมือง แล้วขยายตัวออกไปตามเส้นทางคมนาคมในลักษณะรูปปลี

ภาพที่ 2.2 แสดงการขยายตัวของเมืองตามทฤษฎีรูปดรัม (Section Theory)

2.1.3 ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (Multiple Nuclei Theory)

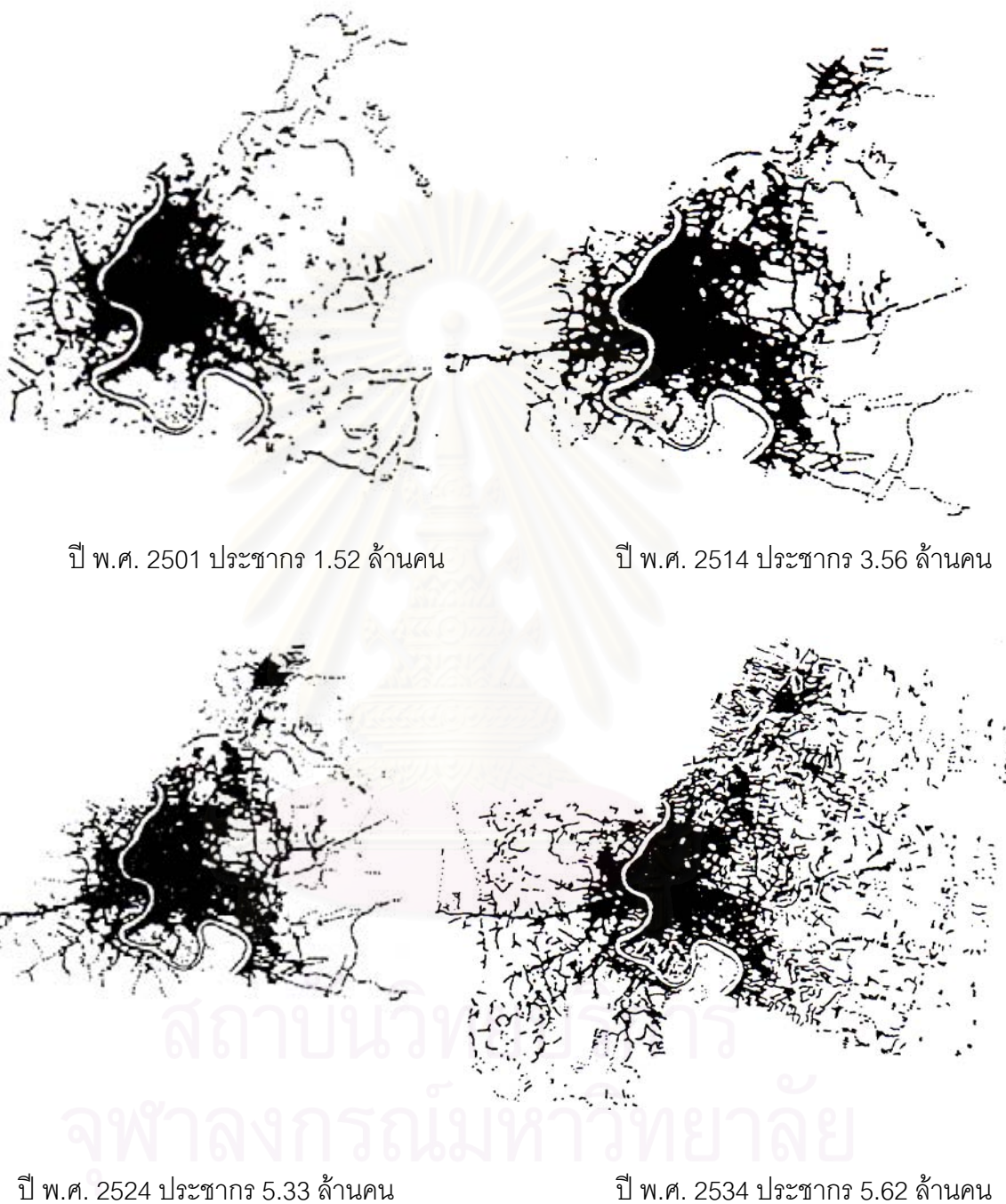
Harris และ Pullman เสนอทฤษฎีนี้ในปี ค.ศ. 1945 โดยชี้ให้เห็นว่าเมืองแต่ละแห่งไม่จำเป็นจะต้องมีศูนย์กลางเดียว แต่อาจจะมีหลายศูนย์กลางอยู่ในเมืองเดียวกัน ซึ่งแต่ละจุดศูนย์กลางต่างก็มีอิทธิพลต่อการใช้ที่ดินโดยรอบ ศูนย์กลางหลัก คือ C.B.D. ส่วนศูนย์กลางย่อยจะกระจายอยู่ในที่พักอาศัยหนาแน่น และใกล้กับเส้นทางคมนาคม หรือลักษณะพิเศษของพื้นที่ซึ่งเหมาะสมสำหรับกิจกรรมนั้น ๆ

ภาพที่ 2.3 แสดงการขยายตัวของเมืองตามทฤษฎีหลายศูนย์กลาง (Multiple Nuclei Theory)

จากทฤษฎีการขยายตัวของเมือง (Theories of Urban Growth) เมื่อเปรียบเทียบกับ การขยายตัวของกรุงเทพมหานคร และลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมือง มีความคล้ายคลึงกับทฤษฎีวงกลม (Concentric or Zonal Theory) คือ การขยายตัวของเมืองจะเป็นไปโดยรอบในลักษณะวงกลมจากใจกลางเมือง โดยมีการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันไป และมีการขยายตัวของเมืองเริ่มจากศูนย์กลางเมืองออกไปตามเส้นทางคมนาคมตามทฤษฎีรูปดรัม ซึ่งจะเห็นได้ว่าการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครจะมีประชากรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 กรุงเทพมหานครมีจำนวนประชากร 1.52 ล้านคน ปี พ.ศ. 2514 มี

จำนวนประชากร 3.56 ล้านคน ปี พ.ศ. 2524 จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 5.33 ล้านคน และในปี พ.ศ. 2534 มีจำนวนประชากรสูงถึง 5.62 ล้านคน² การขยายตัวของเมืองเป็นไปลักษณะกระจาย (Urban Sprawl) อย่างไม่มีระบบโครงสร้างพื้นฐานรองรับ ดังภาพที่ 2.4

ภาพที่ 2.4 แสดงการขยายตัวของกรุงเทพมหานครระหว่างปี พ.ศ. 2501 – พ.ศ. 2534
(ที่มา : ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1)

² ผังเมือง, สำนัก. ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่ 1), กรุงเทพมหานคร : 2542.

พื้นที่หลักของกรุงเทพมหานครสามารถแบ่งออกเป็น 3 บริเวณ³ ตามความแตกต่างของการใช้ประโยชน์ที่ดินในแต่ละพื้นที่ คือ

1. เขตเมืองชั้นใน (Inner City) ประกอบด้วยศูนย์กลางเมืองเดิม เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานชุมชนในระยะเริ่มแรก และเป็นพื้นที่อนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์ สถานที่ราชการ สถานศึกษา ย่านธุรกิจหนาแน่น รวม 22 เขต

2. เขตต่อเมือง (Urban Fringe) มีการขยายตัวของประชากร กิจกรรมทางการค้า และที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง อยู่ในรัศมีระหว่าง 10 -20 กิโลเมตรจากศูนย์กลางเมือง ปัจจุบันมีการพัฒนาเมืองอย่างกระจัดกระจาย (Urban Sprawl) ประกอบด้วยพื้นที่ทางฝั่งตะวันออก 14 เขต และฝั่งตะวันตก 8 เขต

3. เขตชานเมือง (Suburb) เป็นพื้นที่เขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ว่าง และพื้นที่เกษตรกรรม มีสัดส่วนสูงกว่าพื้นที่พัฒนาแบบเมือง มีลักษณะผสมระหว่างเมืองและชนบทเป็นเขตที่ห่างจากศูนย์กลางเมืองเกินกว่า 20 กิโลเมตร ทางฝั่งตะวันออก ประกอบด้วยเขตมีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง และฝั่งตะวันตก ได้แก่ เขตบางขุนเทียน บางบอน

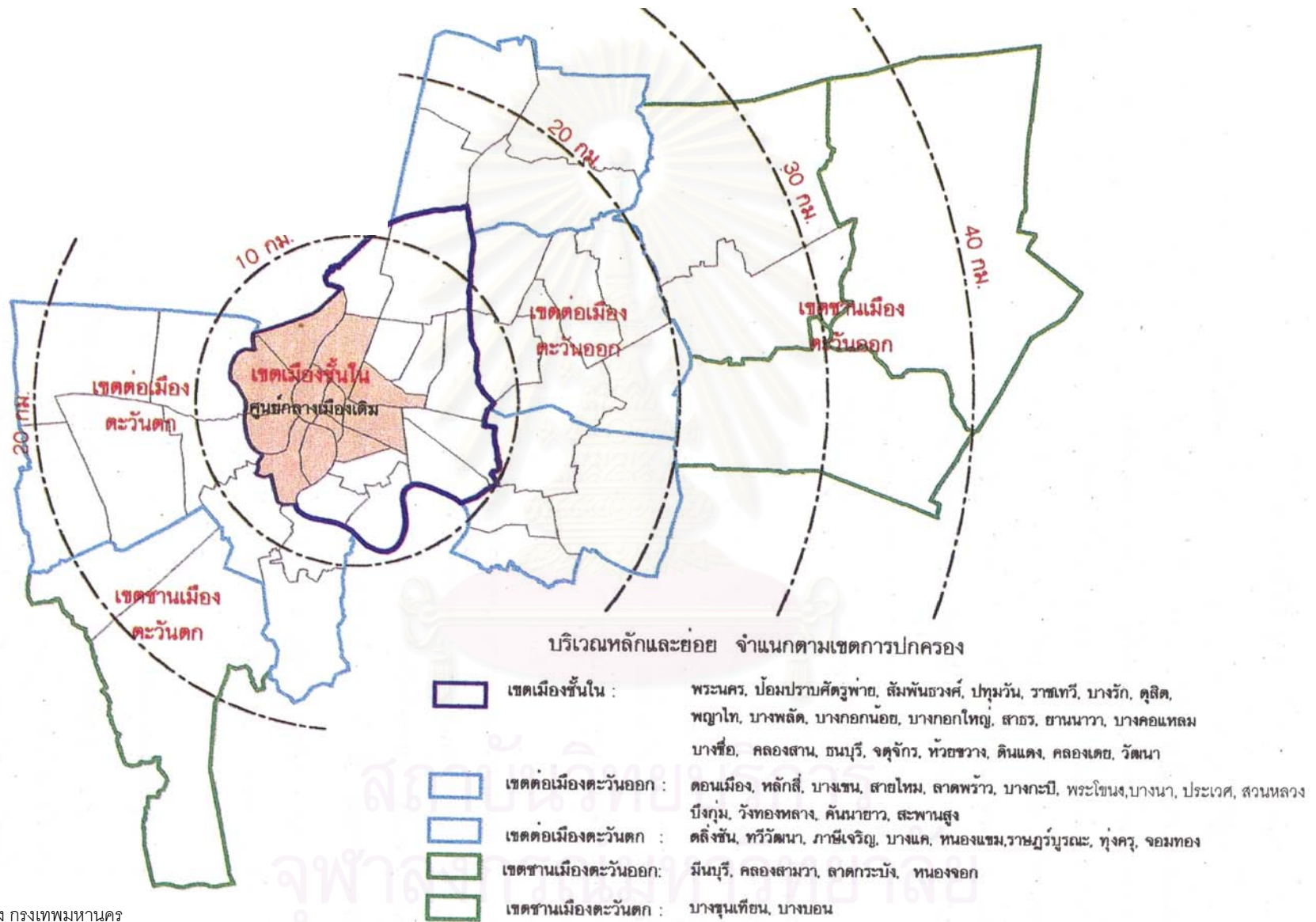
ในปี พ.ศ. 2530 กรุงเทพมหานครมีการขยายตัวของพื้นที่เมือง (Urbanized Area) เพิ่มขึ้นจาก 302.27 ตารางกิโลเมตร เป็น 500.00 ตารางกิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2536 คิดเป็นร้อยละ 65 ในเวลาเพียง 6 ปี โดยพื้นที่เมืองได้ขยายตัวออกไปจากเขตเมืองชั้นใน ไปยังเขตต่อเมืองทั้งทางทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ส่วนในปี พ.ศ. 2536 – พ.ศ. 2538 พื้นที่เมืองของกรุงเทพมหานครเพิ่มขึ้นเป็น 613.00 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 18.56 และบริเวณชานเมืองมีอัตราการขยายตัวสูงเกินกว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่เมืองเดิมในเวลาเพียง 2 ปี การขยายตัวของกรุงเทพมหานครในเขตชานเมือง ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย⁴ ตารางที่ 2.1 อัตราการขยายตัวของพื้นที่เมือง ปี พ.ศ. 2530 , พ.ศ. 2536 และ พ.ศ. 2538

บริเวณหลัก	พื้นที่เมือง ปี พ.ศ. 2530 (ตร.กม.)	พื้นที่ขยายตัว ปี พ.ศ. 2536 (ตร.กม.)	อัตราการ ขยายตัว(%)	พื้นที่เมือง ปี พ.ศ. 2536 (ตร.กม.)	พื้นที่ขยายตัว ปี พ.ศ. 2538 (ตร.กม.)	อัตราการ ขยายตัว(%)
เขตเมืองชั้นใน	140.940	19.600	13.960	160.540	0.920	0.580
เขตต่อเมืองตะวันออก	95.030	88.500	93.130	183.530	40.990	22.330
เขตต่อเมืองตะวันตก	38.805	55.310	142.533	94.115	34.320	36.466
เขตชานเมืองตะวันออก	23.520	15.610	66.369	39.130	23.580	60.260
เขตชานเมืองตะวันตก	3.976	18.460	464.286	22.436	13.980	63.310
ยอดรวม	302.271	197.480	65.332	499.751	133.790	26.771

(ที่มา : จากการแปลภาพถ่ายทางอากาศ โดย EC/BMA Project กองสำรวจ และแผนที่ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร)

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-3.

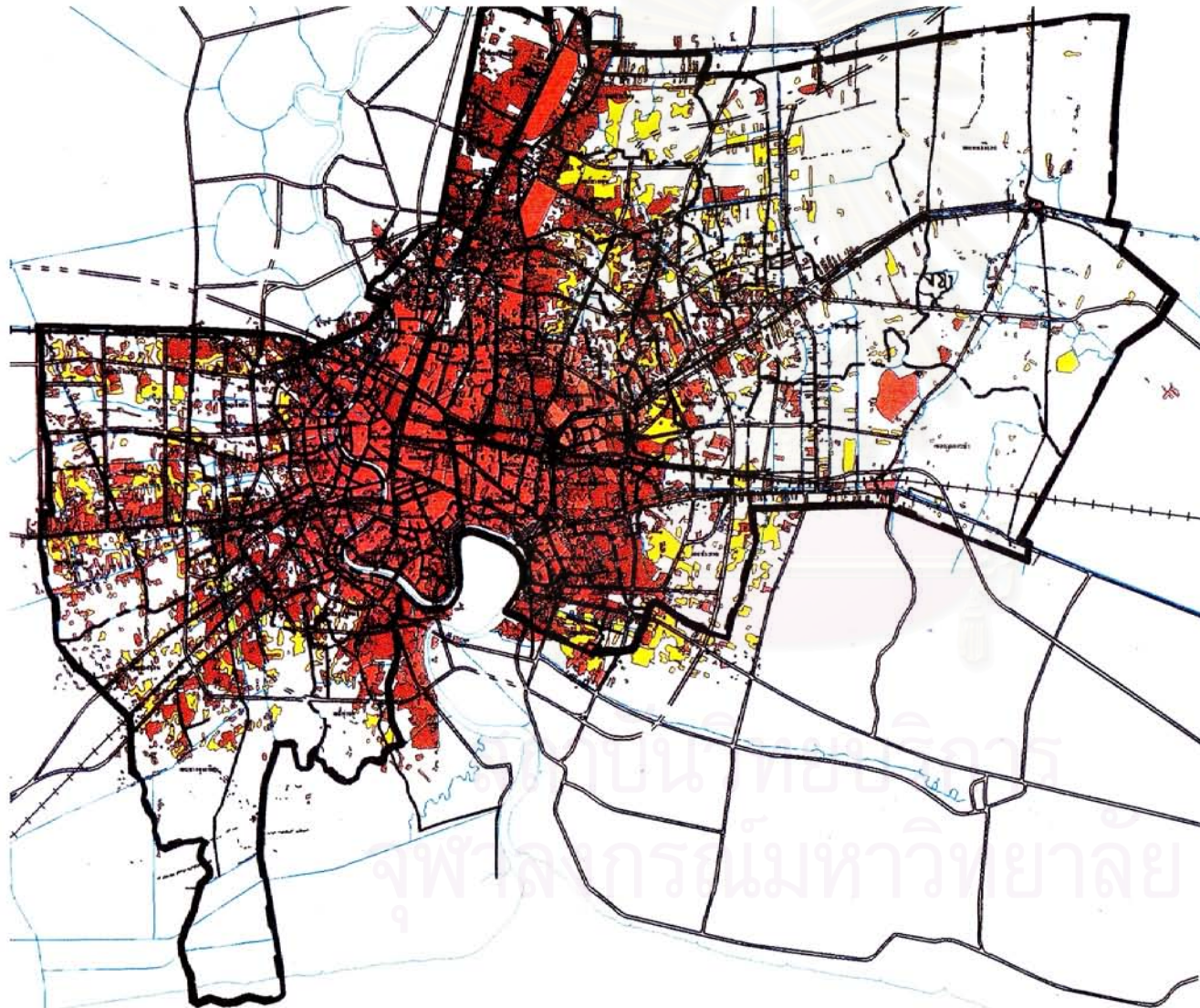
⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-7.

ที่มา: สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2.5 แสดงพื้นที่กรุงเทพมหานครจำแนกออกเป็น 5 บริเวณหลัก

แผนที่ 2.1 แสดงการพัฒนาพื้นที่ความเป็นเมือง (URBANIZED AREA) ในกรุงเทพมหานคร

ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร
ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1

- สัญลักษณ์
- ปี พ.ศ.2530
  - ปี พ.ศ.2536
  - ปี พ.ศ.2538

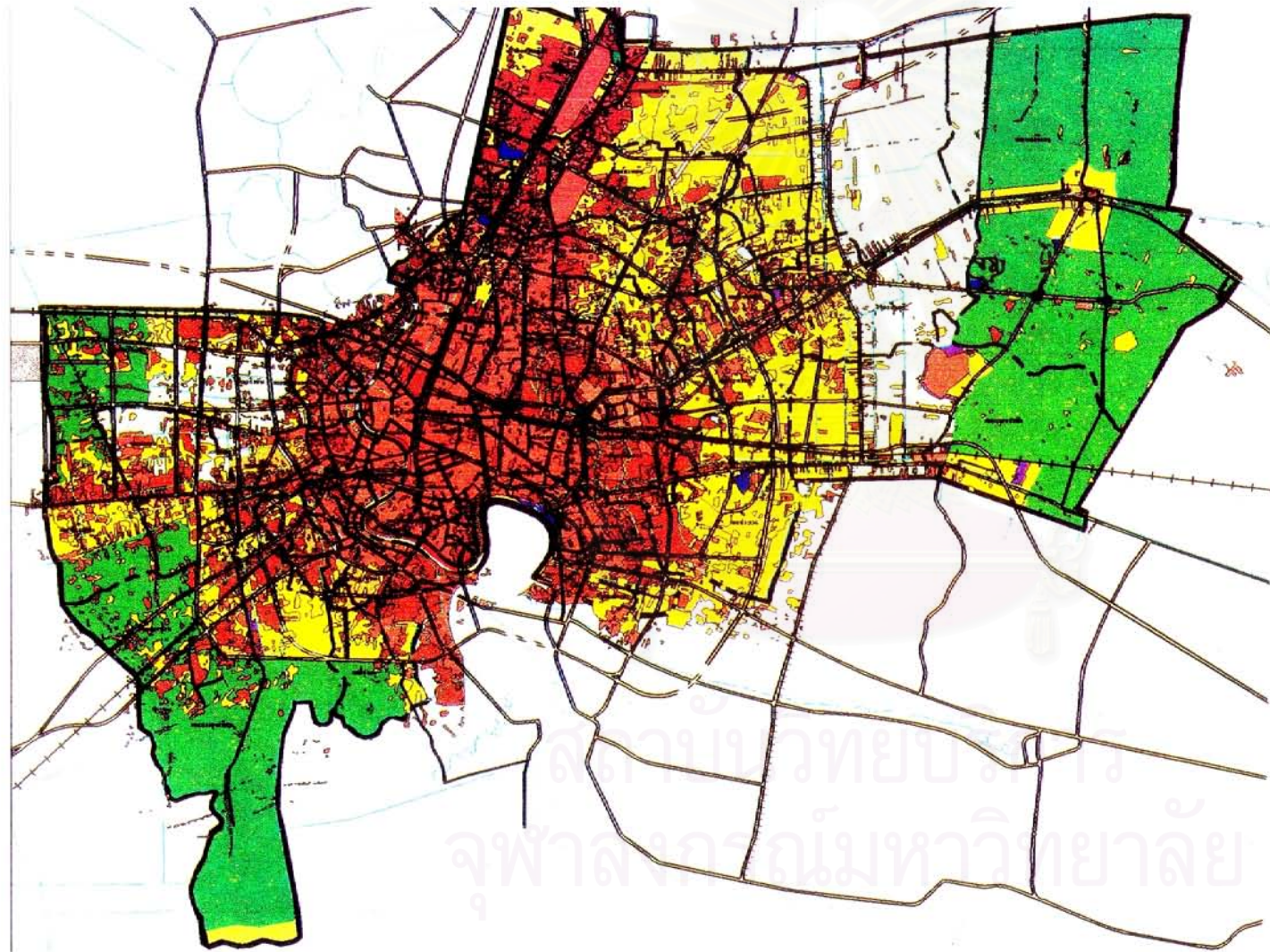
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2530-2538

สำนักผังเมือง
กรุงเทพมหานคร

มาตราส่วน NOT TO SCALE

แผนที่ 2.2 แสดงผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2535 และการพัฒนาพื้นที่ความเป็นเมือง (URBANIZED AREA)

ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร
ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1

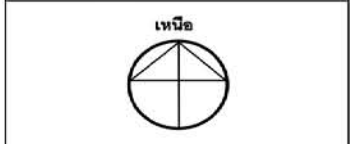
สัญลักษณ์

- ปี พ.ศ.2530
- ปี พ.ศ.2536
- ปี พ.ศ.2538
- อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย
- อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง
- อยู่อาศัยหนาแน่นมาก
- พาณิชยกรรม
- จุดราชการและที่ดินค้า
- ปั่นหินการและรักษาไว้เพื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- สวนและเกษตรกรรม
- พื้นที่เพื่อพัฒนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- สถาบันการศึกษา
- อยู่อาศัยหนาแน่นและเกษตรกรรม
- อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย
- สถาบันศาสนา
- สถาบันราชการและสาธารณูปโภค

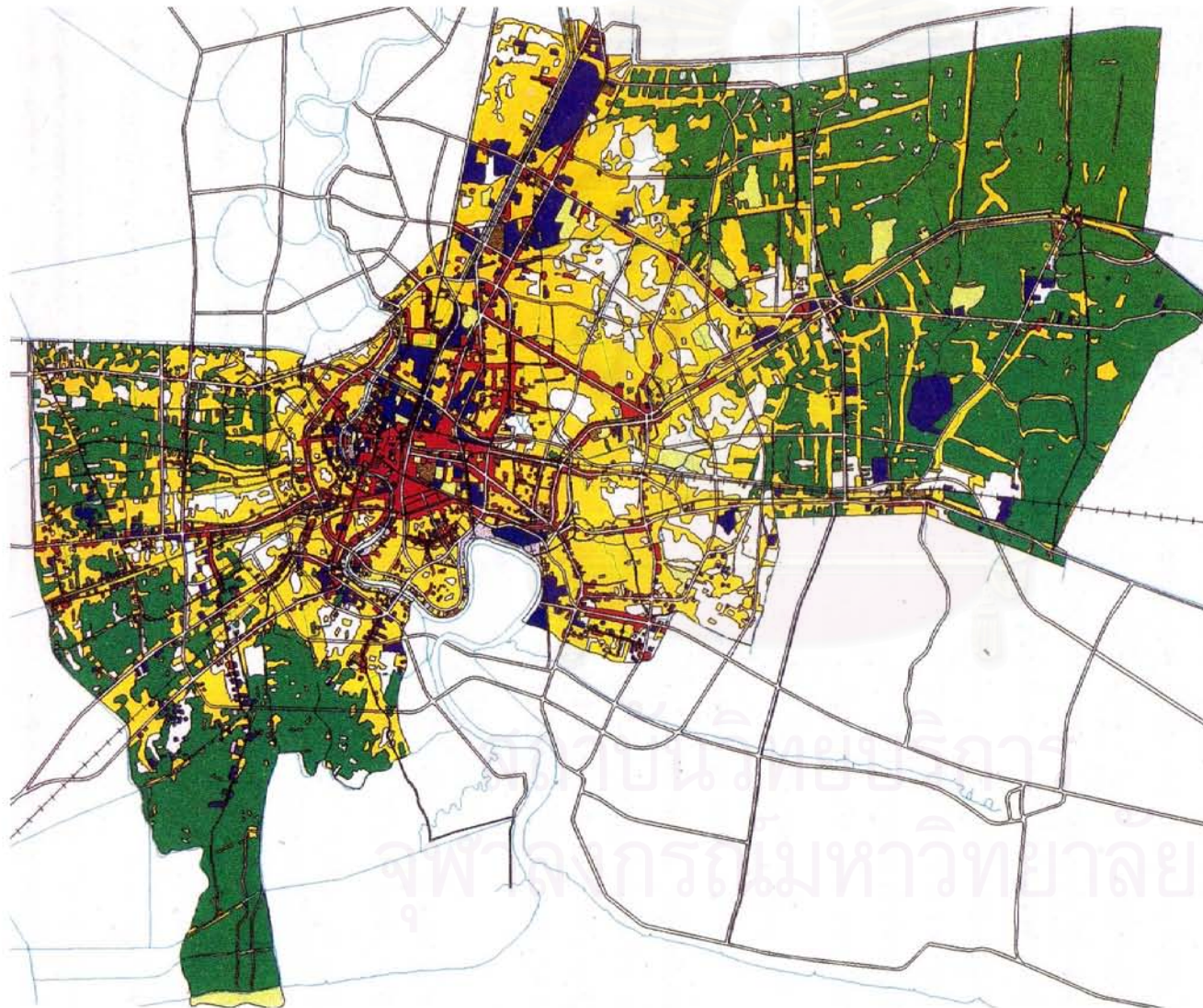
ที่มา: ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2530-2538

สำนักผังเมือง
กรุงเทพมหานคร

มาตราส่วน NOT TO SCALE

แผนที่ 2.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินของกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2539

ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร
ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1

สัญลักษณ์

- ที่อยู่อาศัย
- พาณิชยกรรม
- อุตสาหกรรม
- สถาบันราชการ
- สถาบันศาสนา
- สถาบันการศึกษา
- พื้นที่นันทนาการ
- พื้นที่เกษตรกรรม
- พื้นที่โล่งว่าง

ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

สำนักผังเมือง
กรุงเทพมหานคร

มาตราส่วน NOT TO SCALE

เหนือ

จากแผนที่ 2.1 - 2.3 จะเห็นได้ว่า การขยายตัวของกรุงเทพมหานคร และลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมือง มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากเขตเมืองชั้นใน ขยายไปสู่เขตต่อเมืองทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และเขตชานเมืองทิศตะวันออก ทิศตะวันตก การขยายเมืองมีลักษณะกระจายกระจายทุกทิศทาง การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และที่พักอาศัย โดยเฉพาะพื้นที่พักอาศัย ในระยะหลังมีการพัฒนาอย่างมากโดยภาคเอกชน นับว่าเป็นธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับความหนาแน่นชุมชนที่กระจายไปตามบริเวณพื้นที่เขตชานเมือง

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด

2.2.1 ความหมายของชุมชนแออัด

กรุงเทพมหานคร ได้ให้คำนิยามของชุมชนแออัดไว้ว่า “ชุมชนแออัด หมายถึง ชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาคารหนาแน่น ไร้ระเบียบ และขาดทุกดูโทรม ประชาชนอยู่อย่างแออัด มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย โดยให้ถือเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือนอย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่”⁵

จากการศึกษาโครงการพัฒนาการชุมชนแออัดระยะที่หนึ่ง (พฤศจิกายน 2540 - เมษายน 2541) ซึ่งได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ เรื่องชุมชนแออัด : องค์ความรู้ และความเป็นจริง ได้ให้คำจำกัดความของชุมชนแออัดไว้ว่า “ชุมชนแออัด หมายถึง พื้นที่สกปรก น่ารังเกียจ เป็นที่บ่มเพาะอาชญากรรม และความไม่ดีทั้งปวง เป็นพื้นที่ๆ ไม่ควรมีในเมืองที่เจริญแล้ว ...นอกจากอดีตของคนภายนอกจะเป็นบ่อเกิดของความยุติธรรม ความลำเอียง ในการให้บริการของรัฐ นอกจากนั้น ยังพบว่า “...ปัญหาเรื่องความเข้าใจในกรรมสิทธิ์ที่ดินตามกฎหมายที่ลอกเลียนมาจากตะวันตก ซึ่งมีความแตกต่างจากแนวคิดเรื่องสิทธิเกี่ยวกับที่ดินตามวัฒนธรรมไทย ในอดีตการถือครองที่ดินของคนไทยนั้น ยึดมั่นอยู่กับแนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจับจองใช้ประโยชน์นำซึ่งสิทธิในการครอบครอง *ความสำคัญอยู่ที่การใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์* ไม่ใช่การยึดถือเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เก็บไว้เฉยๆ เพื่อเก็งกำไร ซึ่งเป็นเรื่องในระบบทุนนิยม ประกอบกับความบกพร่องในการสื่อสาร เมื่อออกโฉนดให้กรรมสิทธิ์ ติดตามด้วยการตีความตามตัวอักษรของ

⁵ กองวิชาการและแผนงาน สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร, “ข้อมูลชุมชนกรุงเทพมหานคร”, พิมพ์ครั้งแรก (วโรนินทร์ : 2544), หน้า 2.

นักกฎหมาย ก่อให้เกิดความอยุติธรรม และลิดรอนสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์... ซึ่งจะมีผลในการพัฒนาชุมชนแออัดในที่สุด”⁶

มรว.อคิน รพีพัฒน์ นักมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาวัยเรื่องชุมชนแออัดมองว่า “ ชุมชนแออัด เป็นปรากฏการณ์หนึ่งในสังคมที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงหลายๆ อย่างที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะหลังช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มี 2 ส่วนใหญ่ๆ ที่นำมาสู่การเกิด และขยายตัวของชุมชนแออัดโดยตรง ส่วนที่หนึ่ง คือ การพัฒนาเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่างรุนแรงระหว่างเมือง กับ ชนบท ทั้งทางด้านการเงิน ด้านสาธารณสุข และด้านการศึกษา เป็นผลให้เกิดแรงผลักดันให้ชาวชนบทต้องอพยพเข้ามาหางานทำในเมือง ส่วนที่สองนั้นเป็นปัญหาของเมืองกรุงเทพมหานครเอง ซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็วเกินไปโดยปราศจากการวางผัง หรือการตระเตรียมที่อยู่สำหรับประชากรในเมือง โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อย กฎหมายควบคุมการใช้ที่ดินในเมืองไม่ทันต่อการเติบโตของเมือง ทำให้ที่ดินเป็นวัตถุอย่างหนึ่งที่คนมีรายได้สูงสามารถหาประโยชน์เข้าตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดต่อส่วนรวม กฎหมายเปิดโอกาสให้เจ้าของที่ดินสามารถหาประโยชน์จากที่ดินได้อย่างไม่มีการพัฒนาที่ดิน ครั้นเมื่อที่ดินราคาสูงก็สามารถไล่ผู้เช่าออกจากที่ดินของตนได้อย่างถูกกฎหมาย สิทธิบนแผ่นดินจึงตัดสินด้วยปริมาณของความมั่นคง หาได้ตัดสินด้วยคุณประโยชน์ที่ทำให้แก่แผ่นดินไม่”

ดังนั้นสรุปได้ว่า ชุมชนแออัด เกิดขึ้นจากผลกระทบในการพัฒนาเมือง ทำให้เมืองมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นปัจจัยดึงดูดให้คนจากต่างจังหวัดเข้ามาอยู่อาศัยภายในเมืองเพื่อหางานทำ และขายแรงงาน ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานในเมืองโดยไม่มีการวางแผนในการใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ จนเกิดสภาพความเป็นอยู่อย่างหนาแน่น และเสื่อมโทรม จนเกิดเป็นชุมชนแออัดขึ้น

2.2.2 สาเหตุการเกิดชุมชนแออัด⁷

1. **ชุมชนแออัดที่เกิดจากการเสื่อมสภาพของที่อยู่อาศัย** ซึ่งเคยมีสภาพดีมาก่อนแต่เนื่องจากความต้องการในที่อยู่อาศัยเดิมของผู้มีรายได้น้อย หรือรายได้น้อยปานกลางลดลง ทำให้ที่อยู่อาศัยนั้นว่างลง ผู้มีรายได้น้อยจึงเข้าไปแทนที่ ความเสื่อมทางด้านกายภาพของ

⁶ เอกสารประกอบการสัมมนา โครงการวิจัยและปฏิบัติการ, “พัฒนาชุมชนแออัด และองค์กรชุมชนแออัดในเมือง”, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : 2547), หน้า 4 - 5.

⁷ พันธดา บุญเหลือหล่อ, “ การตั้งถิ่นฐานของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร ”, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 14.

อาคาร เนื่องมาจากอายุ ความเก่าแก่ ความล้าสมัยของอาคาร และอิทธิพลจากภายนอก เช่น การขยายโรงงาน (Manufacturing) ในย่านอุตสาหกรรม หรือความทรุดโทรมของลักษณะ ภายนอกของอาคารโดยรอบ จึงทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้ลดลง

2. **ชุมชนแออัดที่เกิดขึ้นใหม่** โดยนำวัสดุไม่ถาวรมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย แต่ อาจจะมีลักษณะภายนอกทรุดโทรมมากกว่าชุมชนแออัดในประเภทแรก ชุมชนแออัดประเภทนี้มัก พบอยู่ทั่วไป ส่วนมากอยู่รอบนอกของเมือง เพราะว่าการพัฒนาที่อยู่อาศัยในเมืองถึงจุดอิ่มตัว ในกรุงเทพมหานคร ถ้าพิจารณาตำแหน่งชุมชนแออัด พบว่ากระจายทั่วไปในเมือง ทั้งบริเวณชั้นใน และชั้นนอกของเมือง แต่ไม่สามารถหาข้อมูลวิเคราะห์ได้ว่าตำแหน่งของชุมชนแออัดที่เกิดจาก การเสื่อมสภาพของอาคาร จะอยู่ในส่วนของเมืองที่ได้รับการพัฒนามานาน จนที่อยู่อาศัยใน บริเวณนั้นเก่าแก่ทรุดโทรมหรือไม่ หรืออยู่ในบริเวณการใช้ที่ดินประเภทอื่นรุกล้ำเขตพักอาศัย เช่น อุตสาหกรรม หรือการค้า ตามขบวนการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาเมือง

2.2.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนแออัด^๘

เรื่องยุทธ ติระวนิช ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญเนื่องจากการเติบโตของย่านแหล่ง งาน โดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรม เป็นแรงดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่นของแรงงานจากชนบท แรงงานเหล่านี้มักจะสร้างเป็นที่อยู่อาศัยในลักษณะชั่วคราว จนมีสภาพเป็นชุมชนแออัด

เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงสาเหตุของการย้ายถิ่นฐานของประชากร มี ปัจจัยที่พิจารณาอยู่ 2 ด้าน ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด คือ ปัจจัยที่ผลักดันให้คน อพยพออกจากท้องที่มีคนอยู่อาศัย กับปัจจัยที่ดึงดูดคนให้เข้ามาอยู่ที่ใดที่หนึ่ง จากการศึกษาถึง เหตุผลของการย้ายถิ่นปรากฏว่า สำหรับผู้ที่ย้ายถิ่นตลอดชีพเข้ามาสู่กรุงเทพ – ธนบุรีนั้น เป็นไป เพื่อหางานทำ และเพื่อทำงาน รองลงมา คือ เพื่อการศึกษาต่อ ติดตามญาติ เป็นต้น

^๘ ฐิตพล อัครวิเศษศิริกุล, “กระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชนริมทางรถไฟจังหวัดนครราชสีมา : กรณีศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนโบเลย์ – หลังจวนผู้ว่าฯ,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 11.

2.2.4 ประเภทของชุมชนแออัด⁹

Stokes ได้แบ่งประเภทชุมชนแออัดในเมืองออกเป็น 4 แบบ คือ

Type A : Slum of Hope เป็นชุมชนแออัดที่ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ย้ายถิ่นมาจากชนบทรอบๆ มาโดยหวังที่จะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

Type B : Slum of Despair เป็นที่อยู่ของพวกที่ไม่สามารถรวมตัวกันกับคนส่วนใหญ่ได้ และแบบ Type C เป็นชุมชนแออัดที่มีลักษณะถูกกีดกันทางสังคม มีความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ Type D เป็น Slum of Despair ทำนองเดียวกับ Type B

Stokes สรุปว่า ชุมชนแออัดประเภท A มักเกิดในประเทศด้อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนาชุมชนแออัดประเภท A และ C สามารถยกระดับความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้นได้ สำหรับชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร น่าจะจัดอยู่ในประเภท A ตามการแบ่งของ Stokes เพราะผู้อยู่อาศัยสามารถพัฒนาให้ตัวเองมีรายได้สูง ยกระดับความเป็นอยู่ของตนเองได้ และชุมชนแออัดในประเทศไทยไม่มีปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ วัฒนธรรม เช่น ในต่างประเทศ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนบุกรุก

2.3.1 ความหมายของชุมชนบุกรุก

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายคำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อยู่อาศัยในอาณาบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน¹⁰ และคำว่า “บุกรุก” หมายถึง การล่วงล้ำเข้าไปในบริเวณที่หวงห้าม เพื่อยึดครอง มีความผิดทางอาญา เรียกว่า “ความผิดฐานบุกรุก” ได้แก่ การเข้าไปในอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่นเพื่อการครอบครองอสังหาริมทรัพย์นั้น ทั้งหมด หรือแต่บางส่วน หรือเข้าไปกระทำการใดๆ อันเป็นการรบกวนครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของเขาโดยปกติสุข¹¹

⁹ พันธูดา บุญเหลือหล่อ, เรื่องเดิม, หน้า 23.

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), หน้า 368.

¹¹ ราชบัณฑิตยสถาน, เรื่องเดียวกัน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), หน้า 368.

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 362 ระบุว่า “การบุกรุก” หมายถึง ผู้ใดเข้าไปครอบครองอสังหาริมทรัพย์ผู้อื่น หรือถือการครอบครองที่ดินอสังหาริมทรัพย์นั้นทั้งหมดหรือบางส่วนหรือเข้าไปกระทำการใดๆ อันเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของเขาโดยปกติสุข ถือว่าเป็นการบุกรุก

ดังนั้น “การบุกรุก” คือการเข้าไปในอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น ที่มีชื่อของตนซึ่งอาจจะเป็นที่ดิน บ้านเรือน เคสสถานของผู้อื่นใด และเข้าไปเพื่อการถือครอง หรือครอบครอง จะเป็นการครอบครองหรือบางส่วนก็ตามที่ หรืออาจมิได้เข้าไปถือครองหรือครอบครอง แต่การเข้าไปนั้น เป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของคนอื่น เช่น การเข้าไปในบ้านของคนอื่นโดยเจ้าของบ้านไม่ยินยอมและไม่มีเหตุอันสมควรที่ชอบด้วยกฎหมาย เหล่านี้ถือเป็นการบุกรุก ซึ่งมีความผิดและมีโทษทางอาญาทั้งสิ้น¹²

การเคหะแห่งชาติ ได้กล่าวถึง “ชุมชนบุกรุก” ว่าหมายถึง ชุมชนผู้เข้าไปอาศัย ครอบครองปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับคำยินยอมใดๆ หรือการรับรู้ใดๆ จากเจ้าที่ดิน หรืออยู่ระหว่างการไล่รื้อที่จากเจ้าของที่ดิน หรือชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่บริเวณที่สาธารณะประโยชน์ เช่น ชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณไฟไหม้ ชุมชนริมคลอง ชุมชนเลียบบทางรถไฟ

The Concise Oxford Dictionary¹³ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บุกรุก (Squatter) คือ บุคคลที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่ตนเองไม่มีโฉนดแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ไม่มีสิทธิเป็นผู้ครอบครอง ไม่มีหลักฐานอ้างในกรรมสิทธิ์ ผู้บุกรุกจึงครอบครองพื้นที่ให้เป็นที่อยู่อาศัย และกลายเป็นการตั้งถิ่นฐานแต่นั้นมา

Charles Abrams ได้กล่าวถึง ประเภทของชุมชนบุกรุกที่ดิน (Squatters) ซึ่งในที่นี้บวมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแออัด ลักษณะอาคารที่สร้างโดยผู้อาศัยจะมีลักษณะคล้ายๆ กัน เป็นอาคารชั้นเดียว แต่ต่างกันที่วัสดุ เช่น ทำด้วยโคลน เศษไม้ สังกะสี เป็นต้น ถ้าแยกตามประเภทของความเป็นเจ้าของชุมชนบุกรุกที่ดิน สามารถแยกได้เป็น

1. The Owner Squatter ผู้อยู่อาศัยที่เป็นเจ้าของที่อยู่เอง แต่ไม่เป็นเจ้าของที่ดิน

¹² สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), ฐักฎหมายก่อนสร้างบ้าน, (กรุงเทพมหานคร,2548), หน้า 72.

¹³ Srinivas , Hari. 1991. ” Defining Squatter Settlement , “ Urban Squatter and Slums[Online].Available from : <http://www.gdrc.org/uem/ Squatters/ Define - Squatter.html> [2005, Jan 30] , p.4.

2. The Squatter Tenant เป็นพวกยากจนที่สุด ไม่ได้เป็นเจ้าของบ้าน แต่เช่าที่อยู่อาศัย จาก Squatter คนอื่น
3. The Squatter Holdover เป็นผู้อยู่อาศัยที่เช่าอยู่ แต่ต่อมาไม่ยอมจ่ายค่าเช่า
4. The Squatter Landlord เป็นผู้นุกรุกอยู่อาศัยที่มีห้องแบ่งให้ผู้อื่นเช่าหากำไรอีกต่อหนึ่ง
5. The Speculator Squatter เป็นพวกที่เห็นว่าการบุกรุกที่ดินเป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง
6. The Store Squatter คือ บุกรุกที่ดินเพื่อสร้างเป็นร้านค้าเล็ก ๆ
7. The Semi – Squatter คือ บุกรุกสร้างบ้าน ก่อน และต่อมาก็มาสัญญาเช่ากับเจ้าของ
8. The Floating Squatter อาศัยในแพ หรือเรือเก่า ๆ ตามท่าเรือของเมือง อาจเป็นเจ้าของ หรือเช่าก็ได้ และอาจพักแบบถาวร หรือชั่วคราวก็ได้¹⁴

จากการจำแนกรูปแบบที่อยู่อาศัยของ “คนจนในเมือง” ได้อธิบายชุมชนประเภทบุกรุกว่า “ชุมชนประเภทบุกรุก (Squatting) ก็เป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยนอกระบบของคนจนในเมือง โดยการบุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยในที่ดินของผู้อื่น ทั้งของรัฐ เช่น ที่ดินราชพัสดุ ที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ดินเอกชน และที่ดินสาธารณะ ทั้งที่เป็นชุมชนดั้งเดิมมานานอยู่แล้วนอกจากนี้ยังบุกรุกไปในที่ดินว่างเปล่า เช่น ที่ดินริมคลอง ที่ดินใต้สะพาน ที่ดินริมทางรถไฟ เป็นต้น โดยกระจายเป็นกลุ่มเล็กๆ ทั่วไป แต่พอนานไปก็มีคนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น หรือ ชวนญาติพี่น้องเข้ามาอยู่โดยการต่อเติมบ้านจนหนาแน่น เหมือนอย่างที่ นายอภิสิทธิ์ นุชนันท์ จากชุมชนร่วมสามัคคีเล่าให้ฟังว่า “เข้ามาอยู่ที่ชุมชนร่วมสามัคคี เมื่อ 10 ปีก่อน เพราะถูกไล่ที่มาจากห้วยขวาง เป็นที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มาอยู่แล้วก็ชวนเพื่อนๆ ญาติๆ จากต่างจังหวัด มาอยู่ด้วยเพราะยังมีที่ว่างมาแล้วต้องหางานให้ทำด้วย เช่น หารถเข็นให้ขายผลไม้ ขายปลาหมึกย่าง หรือมาเป็นลูกมืองานก่อสร้าง”¹⁵

รตยา จันทรเทียร ให้นิยามของชุมชนบุกรุกว่า ชุมชนบุกรุก หมายถึง ชุมชนซึ่งเจ้าของที่ดินไม่อนุญาต ให้ปลูกสร้างบ้านเรือน ซึ่งรวมถึงชุมชนซึ่งปลูกสร้างในที่สาธารณะและ

¹⁴ พันธุดา บุญเหลือหล่อ, เรื่องเดิม, หน้า 26.

¹⁵ สุวัฒน์ คงแป้น, วิถีไทย วิถีทางสู่ชุมชนพึ่งตนเอง, พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : 2547), หน้า 20.

ชุมชนซึ่งปลูกสร้างในที่ซึ่งเดิมเจ้าของอนุญาต หรือให้เช่า แต่ต่อมาเจ้าของที่ดินต้องการใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้น จึงไม่อนุญาตให้ผู้เช่าอยู่เดิมเช่าอยู่อีกต่อไป¹⁶

2.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมือง

จากรายงานการศึกษา โครงการวิจัยและปฏิบัติการวิวัฒนาการชุมชนแออัดและองค์กรชุมชนในเมือง ได้อธิบายวิวัฒนาการของชุมชนแออัด และการเกิดชุมชนบุกรุกในกรุงเทพมหานคร ซึ่งสรุปได้ว่า การเกิดขึ้นของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ย้อนไปในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ช่วงสร้างเมืองหลวง สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง ช่วงมีพระราชบัญญัติที่ดิน (พ.ศ. 2497) กรุงเทพมหานครพยายามฟื้นตัวจากการถูกทำลายในช่วงสงคราม ต้องบูรณะฟื้นฟูประเทศ และเร่งพัฒนาประเทศไปสู่ทุนนิยมอุตสาหกรรม การทำเอกสารระบุงกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นรูปธรรมหนึ่งของการดำเนินการ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างเห็นได้ชัด ในปี พ.ศ. 2497 โดยรัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติที่ดิน เพื่อให้ประชาชนที่จับจองที่ดินก่อนปีพ.ศ. 2497 มาแจ้งต่อทางราชการ เพื่อออกเป็นโฉนดที่ดินให้ แต่ค่าธรรมเนียมของภาษีที่ดินที่มีโฉนดสูงถึง 60 บาทต่อปี ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้ไปแจ้งต่อทางราชการ และไม่ให้ความสำคัญซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการเช่าที่ดินของกรรมกรนารักษ์ ค่าเช่าที่ดินมีราคา 3 บาทต่อปีเท่านั้น ซึ่งค่าเช่าที่ดินมีราคาต่ำกว่าค่าธรรมเนียมภาษีที่ดินที่มีโฉนดหลายเท่า ประชาชนส่วนใหญ่จะไม่ทราบที่ดินที่ไม่มีการแจ้งต่อทางราชการ เพื่อออกเป็นโฉนดที่ดิน จะตกเป็นทรัพย์สินของทางรัฐบาลทันที และประชาชนที่อยู่อาศัยในที่ดินจะกลายเป็นผู้บุกรุก แต่ในทางตรงข้าม นักลงทุน หรือผู้ที่มีเงินทุนจะจับจอง และกว้านซื้อที่ดินในเขตชั้นกลาง และเขตชานเมือง เพื่อเก็งกำไร¹⁷

นับตั้งแต่ยุคปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทย เริ่มมีแผนพัฒนาของชาติแผนแรกในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เปลี่ยนทิศทางการพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรม มาเป็นประเทศอุตสาหกรรม เมืองหลวงขยายตัวอย่างรวดเร็ว เน้นระบบการค้าเสรีและการส่งออก มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมาย กรุงเทพมหานครในฐานะที่เป็นท่าเรือ และท่าอากาศยานระหว่างประเทศแห่งเดียวของไทย เป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมที่กำลังเกิดขึ้น ย่อมเป็นแหล่งแรงงาน และแหล่งเงินที่ดึงดูดผู้คนจากทั่วประเทศให้อพยพเข้าสู่พื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะผู้ขาย

¹⁶ รตยา จันทรเทียร, วิฤตกาลปัญหาการไร้ที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร, ปัญหาและแนวทางแก้ไขการไร้ที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร, 2530 (อัดสำเนา).

¹⁷ นลินี ตันธนินิตย์, นาลินี ศรีภักดิ์, มณีรัตน์ มิตรปราสาท และนิศากร ชัยพัฒน์. “วิวัฒนาการชุมชนแออัด และองค์กรชุมชนแออัดในเมือง กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร”. ใน อคิน ทรัพย์พัฒน์, ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง, หน้า 283. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

แรงงาน ในปี พ.ศ. 2511 สำนักผังเมือง ได้สำรวจการใช้ที่ดิน เพื่อการวางผังนครหลวงครั้งที่ 1 หลังจากปี พ.ศ. 2500 ได้มีการว่าจ้างคณะที่ปรึกษาอเมริกา มาทำแผนพัฒนากรุงเทพ 2501-2530 (แผน Litchfield) ซึ่งในการวางผังนครหลวงครั้งที่ 1 กำหนดเขตเมืองหลวงมีพื้นที่ 750 ตารางกิโลเมตร การจัดผังสำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็น พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่สถานที่ราชการ และพื้นที่สาธารณะจะจำกัดการใช้พื้นที่ให้น้อยลง แต่จะเพิ่มการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย และพื้นที่พาณิชยกรรมมากขึ้น เพื่อรองรับการพัฒนาประเทศเกษตรกรรม มาเป็นประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งในปี พ.ศ. 2511 ประชากรในเมืองหลวงมีประมาณ 4.3 ล้านคน ความหนาแน่นเฉลี่ย 15 คนต่อไร่¹⁸ ปี พ.ศ. 2515 สำนักผังเมืองทำการสำรวจการเปลี่ยนแปลงของลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2515 ได้กำหนดเขตเมืองหลวงกรุงเทพมหานครให้มีพื้นที่ 1,556 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พระนคร ธนบุรี สมุทรปราการ และนนทบุรี อัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยร้อยละ 6 ต่อปี ในขณะที่อัตราการเกิดอยู่ในระดับร้อยละ 3.1 ต่อปี เท่านั้น จะเห็นได้ว่าประชากรในเมืองหลวงที่เพิ่มขึ้น สาเหตุเนื่องมาจากการอพยพเข้ามาในกรุงเทพมหานครของคนในจังหวัดต่างๆ เพื่อมาหางานทำ และขายแรงงาน¹⁹ การสร้างที่อยู่อาศัยของคนจนในเมืองที่มาหางานทำ และขายแรงงานเหล่านี้ จึงยึดพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่ทราบว่ามีเจ้าของ เพื่อการสร้างที่อยู่อาศัยตามกำลังที่มี หรือการเช่าในที่ดินของนักเก็งกำไรที่ดิน ซึ่งนักเก็งกำไรจะให้เช่าที่ดินที่กว้านซื้อเอาไว้ เพื่อรอเวลาที่ที่ดินมีราคาสูงขึ้น ซึ่งเป็นการหารายได้จากที่ดินของนักเก็งกำไรเมื่อราคาที่ดินยังต่ำอยู่ การปลูกบ้าน เพื่อเป็นที่พักอาศัยจึงมีลักษณะของที่อยู่อาศัยชั่วคราว เจ้าของที่ดินไม่ยอมให้สภาพความเป็นอยู่ของผู้เช่าดีขึ้น เพราะจะโล้หรือยกเมื่อราคาที่ดินสูงขึ้น ส่วนผู้เช่าก็ไม่อยากปรับปรุงบ้านของตนให้ดีขึ้น เพราะไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ซึ่งไม่ทราบว่าจะถูกโล้หรือเมื่อใด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเจ้าของที่ดิน และผู้อยู่อาศัยร่วมกันสร้างชุมชนแออัด ระบบน้ำประปา ระบบไฟฟ้า ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ไม่สามารถเข้าถึง เมื่อมีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นก็เกิดเป็นแหล่งเสื่อมโทรม เป็นชุมชนแออัด แต่เมื่อมีคนเข้าถึง และราคาที่ดินสูงขึ้น เจ้าของที่ดินจะดำเนินการโล้หรือผู้อยู่อาศัย ซึ่งเปลี่ยนสถานะจาก "ผู้เช่า" มาเป็น "ผู้บุกรุก" ซึ่งบางชุมชนได้ดำรงชีวิตประจำวันในพื้นที่มานาน หรือเช่าพื้นที่อยู่มานาน 10 - 20 ปี จึงกลายเป็นชุมชนบุกรุก

¹⁸ มานพ พงศ์ทัต. 2526. " การขยายเมืองกับการวางแผนผังเมือง : ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี " ใน สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. การศึกษาทางประชากร และสังคม การพัฒนา และการขยายเมือง : แนวความคิด ทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัย. เอกสารทางวิชาการหมายเลข 74. สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. หน้า 21 - 121.

¹⁹ นลินี ต้นภูวนิตย์, นาลินี ศรีกสิกุล, มณีรัตน์ มิตรปราสาท และนิศาร อุทัยพัฒน์, เรื่องเดิม, หน้า 401.

ในทันที ถ้าชุมชนบุกรุกที่อยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น และเกิดเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ก็สามารถเป็นชุมชนบุกรุกที่มีสภาพเป็นชุมชนแออัดได้เช่นกัน

2.3.3 คำนิยามของการตั้งถิ่นฐานแบบบุกรุก²⁰

การตั้งถิ่นฐานแบบบุกรุก ความหมายจะเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย ที่มีการพัฒนาขึ้นมาโดยไม่มีสิทธิชอบธรรมทางกฎหมาย หรือ การอนุญาต โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในอำนาจการให้สร้างสาธารณูปโภค และบริการต่างๆไม่พอเพียง

2.3.4 พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง²¹

Charles Abrams and John Turner การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้ว โดยมีบุคคลกลุ่มหนึ่งมาสร้างที่พักอาศัย โดยไม่ได้รับการยินยอมจากเจ้าของที่ดินกลายเป็น *ผู้บุกรุก* (Squatter) ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกมาจนถึงปัจจุบัน

Habitat Conference of 1976 in Vancouver, Canada ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบบุกรุกในประเทศตะวันตก มีการพัฒนาขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติในตัวเอง จากการเจริญเติบโตของเมือง

Adams ได้อธิบาย กระบวนการของการบุกรุกเปรียบเสมือน *การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์* (Conquest) ของพื้นที่ในเมือง เพื่อวัตถุประสงค์ในการได้เป็นพื้นที่ที่พักอาศัย

Turner มีมุมมองในทางบวกเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานแบบบุกรุกว่า เป็นเงื่อนไขแห่งความสำเร็จที่สูงสุดของการแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยในพื้นที่เมืองของประเทศที่กำลังพัฒนา

Payne ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาของการตั้งถิ่นฐานแบบบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ที่จะไม่เกิดขึ้นพร้อมกับการเจริญเติบโตของเมืองในประเทศโลกที่ 3

Hari Srinivas ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานชุมชนบุกรุกเกิดจากสาเหตุ 2 สาเหตุ คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก โดย *ปัจจัยภายใน* คือ การขาด

²⁰ Srinivas , Hari , op.cit , p.1.

²¹ Ibid. , p.3.

ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ มีรายได้ไม่น้อยแต่ค่าครองชีพสูง และ *ปัจจัยภายนอก* คือ ที่ดินมีราคาสูง และรัฐบาลไม่มีการวางแผน ในการรองรับปัญหาโดยการจัดที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐาน มีช่องโหว่ในการวางแผน และการออกกฎหมายควบคุมเพื่อความเป็นระเบียบ

2.3.5 ปัจจัยในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง ²²

โดยทั่วไปการตั้งถิ่นฐานตามลักษณะของขนาดชุมชนบุกรุก หรือคุณภาพของที่อยู่อาศัยจะขึ้นอยู่กับอิทธิพล และการตัดสินใจโดยขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ดังนี้

ตารางที่ 2.2 ปัจจัยในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง

ปัจจัยภายใน (Internal Attributes)	ปัจจัยภายนอก (External Attributes)
ศาสนา / ความเชื่อ (<i>Religion / Ethnicity</i>)	เจ้าของที่ดิน (<i>Land owner</i>)
ที่ทำงาน (<i>Work Place</i>)	ความปลอดภัยของผู้เช่า (<i>Tenure security</i>)
ถิ่นกำเนิด (<i>Place of origin</i>)	นโยบายของรัฐบาล
ภาษา (<i>Language</i>)	(<i>Municipal / city government policies</i>)
ระยะเวลาการอยู่อาศัย (<i>Length of stay in Settlement</i>)	ระยะเวลาการอยู่อาศัยในเมือง (<i>Length of stay in city</i>)
การลงทุนของบ้าน (<i>Investment in housing</i>)	
กิจกรรมการก่อสร้าง (<i>Construction activity</i>)	
ผู้เช่าในปัจจุบัน (<i>Presence of renters</i>)	

²² Ibid. , p.3.

2.3.6 ลักษณะของชุมชนบุกรุก²³

ลักษณะของชุมชนบุกรุก สามารถอธิบายได้ทั้ง 3 ลักษณะ คือ ลักษณะทางด้านกายภาพ ลักษณะทางด้านสังคม และลักษณะทางด้านกฎหมาย ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังนี้

1) ลักษณะทางกายภาพ

การตั้งถิ่นฐานแบบบุกรุกจะมีลักษณะโดยธรรมชาติ คือ มีสถานภาพที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ชุมชนบุกรุกไม่สามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่างๆได้มากนัก เช่น ระบบการบริการสาธารณะ ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการ เช่น ความต้องการด้านระบบน้ำประปา ระบบไฟฟ้า ระบบสุขาภิบาล การอยู่ไกลจากโรงเรียน สถานีนอนามัย หรือ ตลาด เป็นต้น ในเรื่องระบบการประปา เช่น ชุมชนบางแห่งมีความห่างไกลกับแหล่งบริการสาธารณะ ทำให้การวางท่อประปาเข้าไม่ถึง จึงต้องใช้น้ำบาดาลแทน เช่นเดียวกับ ระบบการไฟฟ้า ระบบการระบายน้ำ ระบบการกำจัดของเสียในชุมชน ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับหน่วยงานภาครัฐที่จะให้ความสำคัญในการจัดการมากน้อยเพียงใด

2) ลักษณะทางด้านสังคม

ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่ของผู้อยู่อาศัยที่บุกรุกจะเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย การประกอบอาชีพใช้แรงงาน และมีรายได้อยู่ในขั้นต่ำ มีรายได้เสริมจากการทำงานนอกเวลา ผู้บุกรุกส่วนใหญ่จะอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาสู่ในเมือง หรือ อพยพจากในเขตเมืองหนึ่งเข้าสู่อีกเขตเมืองหนึ่งได้ ผู้อยู่อาศัยที่บุกรุกจะดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่บุกรุกประมาณ 2-3 ชั่วโมงต่อวัน

3) ลักษณะทางกฎหมาย

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ และสร้างที่อยู่อาศัยบนที่ดินที่ไม่มีเจ้าของ เช่น ที่ดินของรัฐ ที่ดินเอกชน หรือที่ดินสาธารณะ การใช้ประโยชน์ที่ดินจึงไม่ถูกใช้โดยเจ้าของที่ดินที่แท้จริง แต่จะถูกผู้อยู่อาศัยที่บุกรุกมาสร้างบ้านที่อยู่อาศัยแทน หรือเจ้าของที่ดินให้ครอบครัวที่มาอยู่เช่า และมีการเสียค่าธรรมเนียม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมากมายในแถบเอเชีย

²³ Ibid. , p.2.

2.3.7 สาเหตุการไล่รื้อชุมชนบุกรุก

สมสุข บุญญาบัญชา²⁴ ได้กล่าวถึงสาเหตุของการไล่รื้อชุมชนมี 3 สาเหตุหลัก

1. การขยายตัวของเมือง และการเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของเมือง ในเขตเศรษฐกิจเหล่านี้ที่ดิน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีราคาจะถูกเปลี่ยนเป็นศูนย์การค้า ย่านธุรกิจ และบริการ คนยากจนซึ่งเคยอยู่ในที่ดินเหล่านี้จึงถูกขับไล่

2. ราคาที่ดิน และการใช้ที่ดิน การขยายตัวของธุรกิจบ้านจัดสรร ทำให้ธุรกิจประเภทอื่นขยายตัวตามไปด้วย เช่น ศูนย์การค้า ตลาด ความต้องการที่ดินมีสูงขึ้นตามไปด้วย

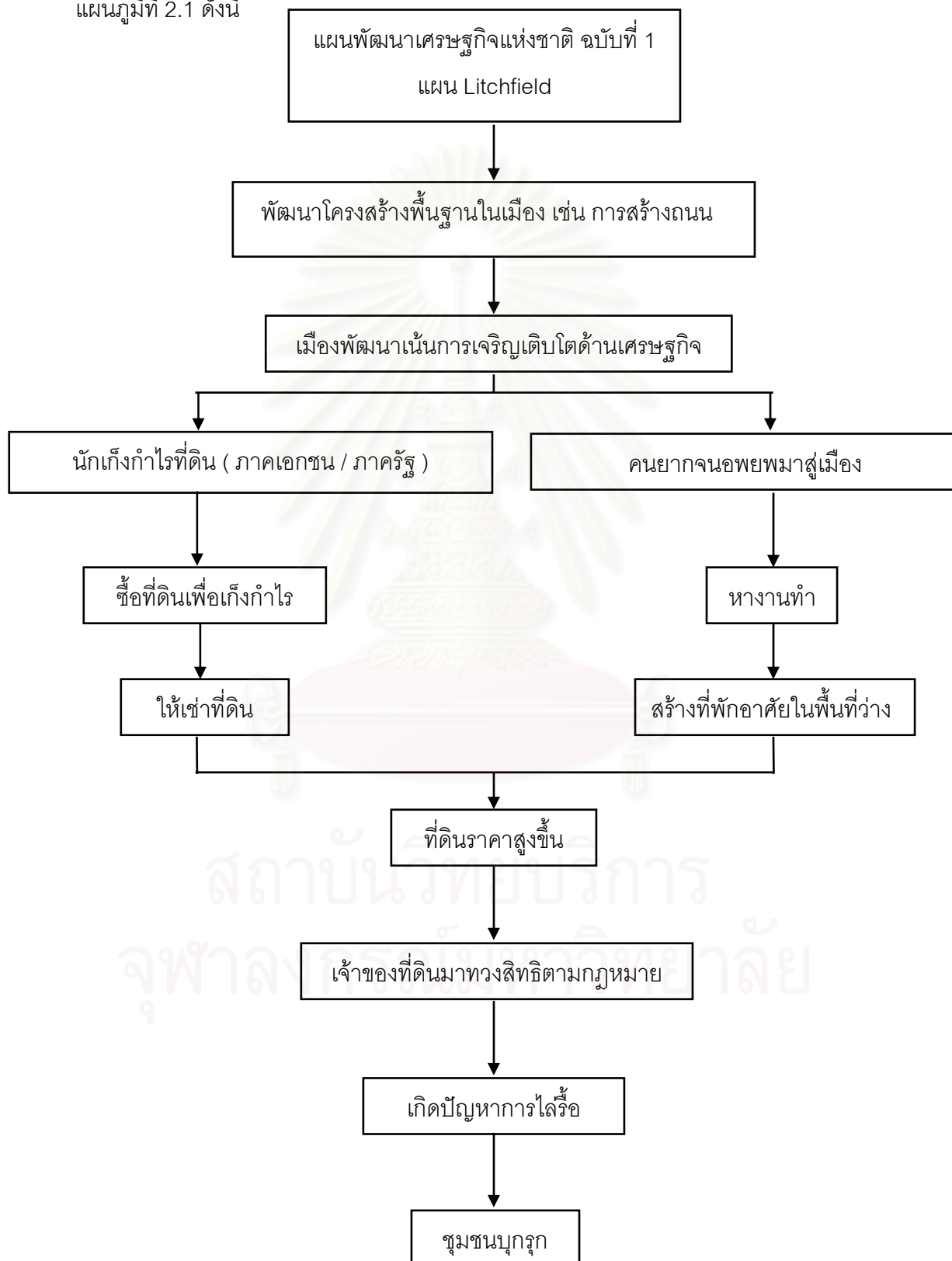
3. การขยายการคมนาคมรอบนอกกรุงเทพ การสร้างถนน การสร้างทางด่วน ทำให้คนจนซึ่งอาศัยในบริเวณนั้นถูกขับไล่

ดังนั้นสรุปได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง เกิดขึ้นทั้งในประเทศแถบตะวันตก (Habitat Conference of 1976 in Vancouver, Canada) และประเทศแถบตะวันออก เช่น ประเทศไทย เป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกิดอย่างเป็นธรรมชาติ จากการเจริญเติบโตของเมือง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ได้มีการว่าจ้างคณะที่ปรึกษาอเมริกันมาทำแผนพัฒนากรุงเทพ 2501-2503 (แผน Litchfield) ซึ่งได้มีการเสนอสร้างถนนขนาดใหญ่ 33 สาย ส่งผลต่อราคาที่ดินอย่างมีอย่างมากมาย เพราะพื้นที่ถนนของกรุงเทพมหานครมีน้อย²⁵ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (เริ่ม พ.ศ.2504) ที่เน้นความสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ทำให้ราคาที่ดินติดถนนมีราคาสูงมาก และพื้นที่ติดถนนถูกพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจ เมื่อพื้นที่ในเมืองเริ่มมีการพัฒนาสิ่งตามมา คือ การเก็งกำไรที่ดินในกรุงเทพมหานครมากขึ้น และการอพยพของแรงงานจากชนบทเข้าสู่พื้นที่ในเขตเมือง พอดีกับช่วงที่ราคาที่ดินสูงขึ้น คนยากจนที่อพยพเข้ามาจะถูกกีดกันจากตลาดที่ดิน ทำให้เกิดการเช่าที่ดินที่ถูกทิ้งว่างเปล่าของนักเก็งกำไรที่ดิน เพื่อรอจังหวะที่ดินบริเวณนั้นจะมีราคาสูงขึ้น คนยากจนที่อพยพเข้ามา จึงได้ปลูกบ้านชั่วคราวในที่ดินเหล่านี้ ซึ่งไม่ได้มีการถมที่ไม่ได้มีน้ำประปา ไฟฟ้า หรือ ขาดการวางแผน ขาดการจัดระบบสาธารณูปโภคอื่นๆ ประกอบกับการปล่อยให้ราคาของเจ้าของที่ดิน ไม่เพียงแต่เจ้าของที่ดินเอกชนเท่านั้นที่จัดแบ่งที่ดิน และให้เช่าที่ดินแบบนี้ หน่วยงานของรัฐที่มีที่ดินขนาดใหญ่ในเมืองก็ทำแบบเดียวกัน เจ้าของที่ดินให้

²⁴ Rabibhadana, Akin and Narupon Duangwises 1996. Housing the Poor : Alternative Approaches and Different Directions Paper present at Seminar on " The Role of Community Development in Shelter and Human Settlements Improvement " Bangkok 24 - 26 February 1997 (Mimeographed).

²⁵ อคิน รพีพัฒน์ , " ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง " ,พิมพ์ครั้งแรก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : 2542), หน้า 16 – 17.

คนจนเช่าที่ดิน เพื่อปลูกบ้านชั่วคราวอยู่อาศัย เมื่อราคาที่ดินยังต่ำอยู่ แต่เมื่อราคาที่ดินสูงขึ้นก็จะไล่หรือผู้อยู่อาศัยเหล่านั้นออกไป โดยบอกเลิกการเช่าที่ดิน ผู้อยู่อาศัยจึงกลายเป็น ผู้บุกรุก เป็นผู้ละเมิดกฎหมาย หรือเป็นเหยื่อของกระบวนการพัฒนาประเทศในระบบทุนนิยม อธิบายได้จากแผนภูมิที่ 2.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 พัฒนาการของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเขตเมือง

การแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย เพื่อรองรับผู้คนที่ย้ายเข้ามาในพื้นที่เมือง เนื่องจากการขยายตัวของเมืองที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว นั้น เพื่อเป็นการป้องกันการเกิดชุมชนบุกรุก หรือชุมชนที่มีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรม จนกลายเป็นชุมชนแออัดภายในเมือง การดำเนินการในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น การจัดหาที่อยู่อาศัยในรูปแบบนิคมสร้างตนเอง มีการสร้างอาคารให้เช่าซื้อในราคาถูกลง หรือการจัดหาบ้านพร้อมที่ดินให้ประชาชนเช่าซื้อได้ในระยะยาว แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนที่มีสภาพแออัด หรือแหล่งเสื่อมโทรมได้ ทำให้ทางรัฐบาลจัดตั้งสำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมขึ้น สังกัดเทศบาลนครกรุงเทพฯ ขึ้น เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2503 เพื่อป้องกันรักษา บูรณะ พื้นฟู และรื้อล้างอาคารที่เสื่อมโทรม รวมทั้งไล่รื้อชุมชนแออัด ซึ่งได้มีการดำเนินการรื้อล้างชุมชนแออัด บริเวณหน้ากรมทางหลวงในปัจจุบัน และจัดหาแหล่งที่อยู่ใหม่ให้ผู้ที่ถูกรื้อย้ายไปอยู่บริเวณอาคารสงเคราะห์ปากเกร็ด และทุ่งมหาเมฆ²⁶ ตามแนวคิดของ Lewis ที่กล่าวว่า ชุมชนแออัดเป็นแหล่งรวมของปัญหาต่างๆ เป็นภาพไม่งามมองของสังคมเมือง (Urban eyesore)²⁷ ต่อมารัฐบาล ได้จัดตั้งการเคหะแห่งชาติขึ้น โดยมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย โดยการสร้างแฟลตให้ประชาชนเช่าซื้อ หรือ ซื้อสำหรับการอยู่อาศัย ประกอบกับการช่วยเหลือทางการเงินสำหรับผู้ที่ต้องการมีที่อยู่อาศัยของตนเอง เมื่อมีการศึกษาถึงพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุก และชุมชนแออัดมากขึ้น นำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในหลายรูปแบบ ดังที่ รตยา จันทรเทียร²⁸ ได้กล่าวถึงการดำเนินการแก้ไขปัญหาคือเป็น 4 ยุค ดังนี้

1. ยุคที่ 1 (พ.ศ. 2516 – 2520)

เป็นยุคที่รื้อล้างแหล่งเสื่อมโทรมแล้วสร้างอาคารสงเคราะห์แบบแฟลตให้เช่า หรือ อาจเรียกว่า “ ยุครื้อล้างสร้างแฟลต ” ได้แก่ การสร้างแฟลตห้วยขวาง แฟลตบ่อนไก่ แฟลตท่าทราย และโครงการสร้างแฟลตสำหรับชาวชุมชนคลองเตย 8,000 ครอบครัว ซึ่งเป็นโครงการแรกๆ ที่ดำเนินการ เมื่อมีการตั้งการเคหะแห่งชาติขึ้น ทศนคคชของรัฐบาลสำหรับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มอง

²⁶ ไพบูลย์ ช่างเรียน , การปกครองกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์ , 2516) , หน้า 139 -140.

²⁷ Lewis , “ Urban Development, Housing and Community Involvement, “ in Community Participation, Social Development and the State , ed. Jame Midlys (New York : Methuen & Co, 1986), p.105.

²⁸ รตยา จันทรเทียร, แนวคิดการแก้ปัญหาให้แก่คนจนในเมือง, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ ผู้รื้อที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร : สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข,” จัดโดย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 14 – 15 ธันวาคม 2530 (อัดสำเนา).

ว่า แหล่งเสื่อมโทรมเป็นปัญหาใหญ่ของเมืองที่ต้องไม่ให้เกิดขึ้นภายในเมือง วิธีแก้ปัญหาก็คือการรื้อล้างชุมชนแออัดโดยเร่งด่วน แล้วจัดหาที่อยู่อาศัยให้ผู้มีรายได้น้อย โดยการสร้างอาคารแบบแฟลต นักวิชาการบางท่านเรียกการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยแบบนี้ว่า การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ (Technological Transfer) หรือการสร้างอาคารสงเคราะห์ (Public construction approach)²⁹

2. ยุคที่ 2 (พ.ศ. 2521 – 2525)

เป็นยุคที่เปลี่ยนแนวทางการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย จากการสร้างอาคารสงเคราะห์มาเป็นการแก้ไขปัญหา โดยนำทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง (Self – reliance) ได้แก่ *โครงการสร้างบ้านบางส่วน (Site – and – Service) การปรับปรุงชุมชนแออัด (Slum Improvement)* เนื่องจากมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเมืองเกี่ยวกับแง่มุมต่างๆ มากขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจ และยอมรับมากขึ้น นำไปสู่การเห็นความสำคัญของประชาชนที่จะสามารถแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเองได้ ตลอดจนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลมากขึ้น

โครงการสร้างบ้านบางส่วน (Site – and – Service) หมายถึง รูปแบบการแก้ไขปัญหา แนวทางหนึ่งในการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกในเมือง เพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหแบบเดิม ซึ่งสามารถหาทุนคืนให้กับรัฐบาลช่วยให้ชุมชนแออัดในเมือง มีโอกาสได้กรรมสิทธิ์ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง สามารถปลูกสร้างและต่อเติมที่อยู่อาศัยตามความจำเป็นของครอบครัว ซึ่ง พัลลภ กฤตยานวิธ³⁰ ได้กล่าวถึงโครงการนี้ไว้ว่า

1. รูปแบบขึ้นอยู่กับความเหมาะสม และความสามารถในการจ่ายของประชาชน
2. บริการหลัก คือ สาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ทางเท้า ไฟฟ้า ประปา ทางระบายน้ำ ซึ่งมีความสำคัญยิ่งกว่าตัวบ้าน
3. การให้ความมั่นคงในการถือครองที่ดิน ซึ่งเป็นสำคัญในการสะสมเงิน และทุนของผู้อาศัยเรื่องบ้าน
4. การอุดหนุนของรัฐ โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายด้านสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นภารกิจโดยตรงของรัฐ ส่วนค่าที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง (Core housing) ผู้อาศัยเป็นผู้รับภาระเอง

²⁹ Angel and Benjamin, " The Low – income Housing System in Bangkok ," Ekistic 261, 1980 , pp. 20 -26.

³⁰ พัลลภ กฤตยานวิธ " โครงการ Site and Service ในประเทศไทย จะไปรอดหรือไม่ บทบาททวนเชิงวิจารณ์," วิชาการที่อยู่อาศัย ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (ธันวาคม. 2527) , หน้า 21 - 34.

5. การอุดหนุนภายในโครงการ คือ หากำไรจากกลุ่มผู้มีรายได้สูงจนเจ็กลุ่มที่มีรายได้น้อย
6. กลุ่มประชากรเป้าหมาย ควรเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย แต่มีความสามารถในการจ่าย
7. การปรับปรุงที่อยู่อาศัย ควรเป็นภาระของผู้อยู่อาศัย
8. การมีส่วนร่วม รัฐควรหาทางส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มจัดตั้งองค์การเพื่อดำเนินงานช่วยเหลือตัวเอง และพึ่งตนเองให้มากที่สุด
9. การป้องกันการเก็งกำไร เช่น การกำหนดข้อตกลงในการขายต่อ ผู้อยู่อาศัยต้องขายให้กับหน่วยงานของการเคหะเท่านั้น
10. มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงชุมชนแออัด (Slum Upgrading) แต่โครงการสร้างบ้านบางส่วน (Site – and – Service) ยังมีอุปสรรคสำหรับประเทศด้อยพัฒนา เพราะ โครงการยังมีราคาสูงเกินกว่าที่ผู้มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงได้

การปรับปรุงชุมชนแออัด (Slum Upgrading or Slum Improvement) เกิดจากประสบการณ์ก่อนหน้านี้ในการแก้ปัญหาชุมชนแออัด ที่พบว่า การรื้อล้างชุมชนแออัด ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาที่ถูกต้อง ยิ่งรื้อล้างสลับยิ่งทำให้เกิดสลัมมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่า การสร้างอาคารสงเคราะห์ทำให้คนจนไม่สามารถที่จะดำรงชีพได้ เป็นเหตุให้เกิดการขายสิทธิ์เพิ่มมากขึ้นให้กับคนที่มีฐานะที่ดีกว่า คือ คนชั้นกลางทำให้คนจนบุกรุกที่ดินแห่งอื่น และเกิดเป็นชุมชนบุกรุกต่อไป³¹

3. ยุคที่ 3 (พ.ศ. 2526 – 2530)

เป็นยุคที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง จึงเกิดเป็นโครงการใหม่ขึ้น เรียกว่า “โครงการฟื้นฟูนคร” ซึ่งมีวิธีดำเนินการแก้ไขปัญหาในชุมชนแออัดหรือชุมชนบุกรุกโดย

1. **Slum Relocation** หมายถึง การย้ายผู้อยู่อาศัยทั้งหมดไปอยู่ในที่ใหม่ ซึ่งอาจอยู่ใกล้ที่เดิม หรือไกลจากที่เดิม มีการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค และมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

³¹ Srinivas , Hari , op.cit , p.6.

2. **Slum Reblocking** หมายถึง การปรับปรุงทางกายภาพ เช่น ทางเท้า ทางระบายน้ำ ในที่ดินเดิมให้เป็นระบบมากขึ้น แบ่งแปลงที่ดินใหม่เป็นกรรมสิทธิ์ หรือเช่าในระยะยาว เช่น ชุมชนซอยสีน้ำเงิน เป็นต้น

3. **Slum Reconstruction** หมายถึง การปรับปรุงให้อยู่ในที่ดินเดิม แต่มีการสร้างใหม่ทั้งหมด เช่น โครงการชุมชนวัดลาดบัวขาว โครงการชุมชนหลังบ้านมนังคศิลา เป็นต้น

4. **Land Sharing** หมายถึง การแบ่งแปลงที่ดิน เพื่อใช้ประโยชน์ระหว่างเจ้าของที่ดินและผู้อยู่อาศัย โดยแบ่งหาประโยชน์จากที่ดินส่วนหนึ่ง และให้เป็นที่อยู่อาศัยส่วนหนึ่งของผู้อยู่อาศัยเดิม โดยแบ่งที่ดินส่วนหนึ่ง เพื่อหาประโยชน์ และที่ดินอีกส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยเดิม

โครงการพินนคร นับได้ว่าให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายหลักแน่นอนชัดเจน คือ ผู้ที่มีรายได้น้อย และอาศัยอยู่ในชุมชนแออัด หรือแบบนุกรุกที่มีสภาพแออัด

4. ยุคที่ 4 (พ.ศ. 2531 – 2534)

ยุคนี้ใช้แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย เช่นเดียวกับยุคที่ 3 คือ ใช้โครงการพินนคร รูปแบบต่างๆ คือ ให้ความสำคัญกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัยเป็นเป้าหมายหลักในการดำเนินการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ โสภณ พรโชคชัย³² ได้แบ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดไว้ ดังนี้

1. **ศตวรรษที่ 1950** (พ.ศ. 2493 – 2502) ได้แนวคิดของ City Beautification จากตะวันตกที่ต้องการให้เมืองไม่มีแหล่งเสื่อมโทรมอยู่เลย ทำให้เกิดการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบ การรื้อล้างชุมชน (Slum Clearance) และการปรับปรุงชุมชน (Urban Rehabilitation) เช่น การรื้อล้างชุมชน บริเวณถนนราชดำเนิน เพื่อสร้างอาคารราชดำเนิน การรื้อล้างชุมชนหน้ากรมทางหลวง เพื่อสร้างกระทรวงการต่างประเทศ สำหรับประชาชนที่ถูกการไล่ออกให้ย้ายออกไปสร้างชุมชนที่อื่น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของเมือง

2. **ศตวรรษที่ 1960** (พ.ศ. 2503 – 2512) ได้แนวคิดของ Social Housing จากตะวันตก ทำให้ใช้รูปแบบรื้อล้างชุมชนแออัด (Slum Clearance) แล้วสร้างเคหะ สงเคราะห์แบบแฝดขึ้นมาแทนเพื่อความเป็นระเบียบ โดยการอุดหนุนจากรัฐ (Subsidy)

³² Sapon Pornchokchai, " The Solution, " in Urban Low – income Sattlement, Paper present at the ITCWRM Seminar on training course on environmental rehabilitation of Urban Low – income Sattlements, Bangkok, 4 -22 December 1989 . (Mimeographed)

3. **ศตวรรษที่ 1970** (พ.ศ. 2513 – 2522) ได้แนวคิดของ Turner และ Laquian ประกอบกับธนาคารโลกได้ให้เงินทุนในการกู้ลงทุน รูปแบบ ในการแก้ไข ปัญหาชุมชนแออัด จึงให้ความสำคัญกับการปรับปรุงสลัม (Slum Improvement / Slum Upgrading) และ โครงการบ้านบางส่วน (Site – and – Service) ทั้งนี้เพราะว่า รัฐบาลขาดแคลน เงินทุนในการทำ Social Housing อีกต่อไป

4. **ศตวรรษที่ 1980** (พ.ศ. 2523 เป็นต้นไป)ได้แนวคิดจากการประชุมระหว่าง ประเทศหลายประเทศ ทำให้เกิดการเล็งเห็นถึงความสำคัญกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัย กำหนด เป็นรูปแบบในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด คือ การให้ความสำคัญกับเรื่องที่ดิน (Land for housing the poor) ซึ่งต่อมาได้พัฒนารูปแบบเป็นโครงการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) ใน กรณีที่ชุมชนแออัดมีปัญหาเรื่องการไร้รัฐ

ข้อดีของการแบ่งปันที่ดิน เช่น

- ประชาชนผู้มีรายได้น้อยสามารถอาศัยอยู่ในที่ดินที่มีราคาแพง ซึ่งอยู่ในใจกลาง เมืองได้ ใกล้กับแหล่งงาน เช่น ชุมชนเทพประทาน (พระรามสี่) ชุมชนบ่อนไก่ เป็นต้น
- อยู่ใกล้กับที่พักอาศัยของผู้มีรายได้ สูง และรายได้ปานกลาง ทำให้ประชาชนผู้มีรายได้น้อยสามารถพึ่งพิง และได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน
- ถำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชนที่อยู่มาเป็นเวลานาน

ข้อเสียของการแบ่งปันที่ดิน คือ

- ความหนาแน่นที่เพิ่มมากขึ้นจากการแบ่งสรรที่ดิน
- การขายสิทธิ์ หรือการถูกช่วงชิงสิทธิ์จากผู้มีอำนาจซื้อมากกว่า³³

พลวัตการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกที่มีสภาพ แออัดที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยใน เมือง ประสบความสำเร็จ คือ การรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนเป็นองค์กร เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่ง สิ่งสำคัญที่จะเป็นปัจจัยผลักดันให้องค์กรประชาชนประสบความสำเร็จ ได้แก่³⁴

³³ แองเจลา, ซโลโม และคณะ, ที่ดิน...บ้าน...และผู้ยากไร้ แปลโดย วิยะดา ทัตศกร, (ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ การเคหะแห่งชาติ, 2528), หน้า 101 -105.

³⁴ สารี อ่องสมหวัง, “ พลวัตและผลกระทบของการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนเทพประทาน (พระรามสี่) แขวงคลองเตย เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 30.

1. **ปัจจัยภายในชุมชน** ได้แก่ ผู้นำชุมชน โครงสร้างองค์กร องค์กรประชาชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และตลอดจนทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีภายในชุมชน

2. **ปัจจัยภายนอกชุมชน** ได้แก่ หน่วยงาน หรือองค์กร นักพัฒนา นักวางแผน และทรัพยากรอื่น ๆ ภายนอกชุมชน

ดังที่ สีน สือสวน ศึกษาพบว่า ปัจจัยภายในชุมชนที่ ช่วยส่งเสริมการพัฒนา องค์กร คือ สมาชิกมีประสบการณ์ในการรวมกลุ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาที่ง่าย ไปสู่ปัญหาที่ซับซ้อนมี ประสบการณ์ การควบคุมการทำงานของสมาชิกผู้นำมีความสามารถหลายอย่างในการระดม การมีส่วนร่วมของสมาชิก มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีระหว่างคนในชุมชน มีความรู้สึกเดือดร้อน เรื่องที่อยู่อาศัยร่วมกัน รวมถึงฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน และปัจจัยภายนอกที่สำคัญ ได้แก่บทบาทของนักพัฒนาที่ดี การสนับสนุนทรัพยากรจากภายนอก และลักษณะเฉพาะ ของ องค์กรนิติบุคคล³⁵

ซึ่งสัมพันธ์กับข้อเสนอแนะจากการเสวนา เรื่อง องค์กรประชาชน ที่กล่าวถึง ความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่าง “ ชุมชน ” กับ “ ภายนอก ” ควรเป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน มิใช่ ลักษณะของการ “ สั่งการ ” หากแต่เป็นความสัมพันธ์ที่ดีที่ “ ภายนอก ” ปฏิบัติต่อชุมชน บนพื้นฐาน การยอมรับ / เคารพในภูมิปัญญา และศักยภาพของชุมชน และ “ ภายนอก ” จะต้องมีบทบาท เกื้อหนุนองค์กรประชาชนอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง³⁶ ที่สำคัญ คือ ให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหา

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁵ สีน สือสวน, “ ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชนในเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีที่สหกรณ์เครดิตยูเนียน หลังบ้านมนังคศิลา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า. 1 – 2 .

³⁶ โครงการทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, องค์กรประชาชนกับทางเลือกการพัฒนา แบบพึ่งตนเอง (30 -31 ตุลาคม 2530) ณ ห้องประชุมสารนิเทศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร (กรุงเทพฯ, 2530), หน้า.6.

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.5.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ³⁷ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาไว้ว่า คือ การเข้าร่วมกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังประชาชนในระดับต่างๆ คือ

1. ในกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม และการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
2. ในการเข้าร่วมปฏิบัติตามแผนการ หรือโครงการในรูปแบบต่างๆ ด้วยความสมัครใจ

นเรศ สงเคราะห์สุข และยุวัฒน์ วุฒิเมธี³⁸ ได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารการจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์³⁹ กล่าวว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการควบคุม การใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตตน โดยภาครัฐจะต้องค้ำอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชนได้มีโอกาส ในการแสดงความต้องการ แสวงหาทางเลือก หรือเสนอข้อเรียกร้องเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน

³⁷ อัจฉราภรณ์ สามีภักดิ์, “พฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสาร กับความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 29 .

³⁸ นเรศ สงเคราะห์สุข. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ : เลี้ยวหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมบนพื้นที่สูง. เชียงใหม่ : สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูง ไทย-เยอรมัน, 2541.

³⁹ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2527.

นอกจากนี้ **การมีส่วนร่วมของประชาชน** หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถทำได้ในหลายรูปแบบหลายระดับ คือ

- 1) การให้ประชาชนมีส่วนในการรับรู้รับทราบข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน
- 2) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อมูล
- 3) การร่วมปรึกษาหารือ และ
- 4) การให้อำนาจแก่ประชาชนในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สิ่งที่เป็นหัวใจของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ทุกเทคนิควิธีการมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของการสร้างการมีส่วนร่วมหรือการปรึกษาหารือที่มีความหมาย (Meaningful Public Participation) ซึ่งหมายถึงการที่ความคิดเห็น หรือข้อมูลของประชาชนมีความสำคัญ และมีผลต่อการตัดสินใจของผู้มีอำนาจตัดสินใจ⁴⁰

2.5.2 กระบวนการการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์⁴¹ ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา ซึ่งมี 5 ระดับ คือ

1. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา
3. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
4. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
5. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

⁴⁰ ศ.น.พ. วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2545)

⁴¹ อคิน รพีพัฒน์,ม.ร.ว. ชุมชนแออัด:องค์ความรู้กับความเป็นจริง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

Cohen and Uphoff⁴² ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย การริเริ่มตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากรการบริหาร การประสานความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ⁴³ พบว่าโดยทั่วไป กระบวนการมีส่วนร่วม มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงานเงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม
5. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

⁴² Cohen, J. and N.T. Uphoff. "Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarify Through Specificity" World Development 8 (March 1980) , pp. 213-218.

⁴³ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

สุวัฒนา ธาดานิติ⁴⁴ ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการแลกเปลี่ยน ข้อมูล และความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงควรเข้าร่วมกระบวนการนี้ ตั้งแต่เริ่มแรก เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และการรับรู้ – เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็น ประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

2.5.3 ระดับของการมีส่วนร่วม⁴⁵

Arnstein แบ่งลำดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 3 ลำดับขั้น คือ

ขั้นพื้นฐาน วัตถุประสงค์ของการจัดการให้มีส่วนร่วม เป็นเพียงการให้ความรู้แก่ประชาชนเท่านั้น ซึ่งกล่าวได้ว่าประชาชนไม่มีส่วนร่วมเลย

ขั้นกลาง กลุ่มคนจะมีส่วนร่วมมากขึ้นในการให้ข้อมูล และคำปรึกษา แต่ยังไม่ใช้อำนาจในการตัดสินใจ

ขั้นสุดท้าย เป็นการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ และดำเนินการ เป็นการกระจายอำนาจ โดยไม่ควบคุมประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

⁴⁴ สุวัฒนา ธาดานิติ, “ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง,” ในเอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมวิชาการ สาขาการออกแบบ และวางผังชุมชนเมือง และผังเมือง ครั้งที่ 1 เรื่อง มหานคร (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 92.

⁴⁵ สุวัฒนา ธาดานิติ, “ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง,” ในเอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมวิชาการ สาขาการออกแบบ และวางผังชุมชนเมือง และผังเมือง ครั้งที่ 1 เรื่อง มหานคร (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 92. อ้างถึงใน สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “ การจัดการความขัดแย้งและการมีส่วนร่วมสาธารณะ,” เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมของสาธารณะ สำหรับโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม , 2541.

แผนภูมิที่ 2.2 ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน

8	ประชาชนมีอำนาจตัดสินใจ (Citizen Control)	มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
7	ตัวแทนเข้าร่วมตัดสินใจ (Delegated Power)	
6	เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษา/เจรจาต่อรอง (Partnership)	
5	ร่วมแสดงความคิดเห็น (Placation)	มีส่วนร่วมบางส่วน
4	ร่วมให้คำปรึกษา (Consultation)	
3	ร่วมรู้ข้อมูล (Informing)	
2	เข้าร่วมแต่ไม่มีผลต่อการตัดสินใจ แต่เป็นการลดแรงกดดัน (Therepy)	ไม่มีส่วนร่วม
1	รัฐเข้าควบคุมแรงกดดัน (Manipulation)	

2.5.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม⁴⁶

ปัจจัยที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ โดยรัฐจะต้อง

- การกำหนดนโยบาย จะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่น
- สนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ

สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

- การสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่าง ๆ

ของราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

- มีการติดตามประเมินผลและการให้การสนับสนุนในภายหลัง

2. ปัจจัยด้านประชาชน โดยประชาชนในชุมชนจะต้อง

- มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
- เป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มกิจกรรม และรับผลประโยชน์
- เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมหรือเป็นผู้นำท้องถิ่น
- มีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานอื่น
- ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่าง

ต่อเนื่อง

⁴⁶ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

3. ปัจจัยด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาจะต้อง

- ศึกษาชุมชนเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและได้เรียนรู้สภาพแวดล้อม ในทุก ๆ ด้านในชุมชน
- มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วมค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพ ซึ่งจะเป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในงานพัฒนา
- รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหา
- เป็นผู้สนับสนุนด้านการศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร วิทยาการใหม่ ๆ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- มีความจริงใจและมีความผูกพันกับท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา
- ดำเนินงานพัฒนาที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

4. ปัจจัยจูงใจ

- การได้รับผลประโยชน์จากการได้เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา
- โครงการพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

2.5.5 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน⁴⁷

- เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น
- การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับ จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ
- การสร้างฉันทามติ ลดความขัดแย้งทางการเมือง และเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ
- การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ สร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
- การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งที่รุนแรงได้
- ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความใกล้ชิดกับประชาชน และไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชน และเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน
- การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน ถือว่าเป็น

⁴⁷ วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2544) หน้า 25 - 28 .

การให้การศึกษาร่วมกัน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจ และเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

- ช่วยให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น เป็นการเพิ่มทุนทางสังคม และช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

2.5.6 ขั้นตอนการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน⁴⁸

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพ ควรมีการวางแผนซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

1. ขั้นเตรียมการ
2. ขั้นจัดทำแผนการมีส่วนร่วม
3. ขั้นการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

แผนภูมิที่ 2.3 กรอบแสดงขั้นตอนของการวางแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25 -28.

2.5.7 เทคนิคในการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยการมีส่วนร่วม⁴⁹

หลักการ

จากการทราบว่าชุมชนที่ดีต้องมีความผูกพันกัน จึงเกิดความห่วงใย มีปฏิสัมพันธ์ หรือเข้ามามีส่วนร่วมกัน นำมาสู่การเกิดความคิดริเริ่ม พึ่งตนเอง โดยอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ และมีความรู้สึกรับผิดชอบที่จะเป็นเจ้าของชุมชน โดยดำเนินการตามลำดับ คือ

1. ร่วมกันศึกษา และวิเคราะห์ชุมชน
2. ร่วมวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน พร้อมแนวทางแก้ไข
3. ร่วมเลือกวิธีที่เหมาะสมจากแนวทางเลือกต่างๆ แล้ววางแผนแก้ไขปัญหา
4. แบ่งความรับผิดชอบดำเนินการตามแผนที่วางไว้ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน
5. ร่วมติดตาม และประเมินผลโครงการที่ดำเนินการไป

วิธีการ / ข้อควรระวัง

โดยที่การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมีหลายขั้นตอน จึงจะกล่าวถึงแต่ ละขั้นตอนดังนี้ คือ

1. ขั้นตอนการร่วมกันศึกษาชุมชน

- ดำเนินการเพื่อ
  - ค้นหาปัญหา และความต้องการในการแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของชุมชน
  - จัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่จะแก้ไข ก่อน – หลัง โดยคนในชุมชน
- วิธีการ
  - ใช้เทคนิคการมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน (Participatory Rural Appraisal)
  - บุคคลภายนอกเป็นผู้รับฟังชาวบ้านให้มากที่สุด เป็นเพียงวิทยากร กระบวนการในการดำเนินการ
  - การปฏิบัติขั้นนี้เพื่อค้นหาปัญหา และความต้องการเพื่อแก้ไขปัญหาที่แท้จริงของชุมชน
  - จัดลำดับความสำคัญของปัญหาที่จะแก้ไขก่อน – หลัง โดยคนในชุมชน

⁴⁹ นรินทรชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, 2546 หน้า 111 – 115.

- ผลที่ได้
  - ทราบประวัติชุมชน
  - ทราบลักษณะทั่วไป ด้านทรัพยากร อาชีพ วิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น

ปัญหาทั่วไป และความต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชน ฯลฯ

2. ขั้นตอนการร่วมวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาพร้อมแนวทางแก้ไข

- ดำเนินการเพื่อ
  - ทราบถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาสำคัญจะได้ร่วมกันคิดวิธีแก้ไขให้
  - ร่วมกันแสวงหาแนวทาง และร่วมมือในปัญหาที่ส่วนใหญ่เห็นควรแก้ไข

ตรงจุด

ในลำดับต้นๆ

- วิธีการ
  - ใช้การอภิปรายแยกแยะถึงสาเหตุ โดยการแบ่งกลุ่มย่อยแล้วนำมา
  - กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกที่จะแสดงความคิดเห็นในกลุ่มที่คล้ายกับ
  - ให้ทุกฝ่ายสนใจต่อการแสดงความคิดเห็นของผู้นำเสนอแต่ละคนอย่าง

เสนอหรือใช้เทคนิค SWOT

ตนให้มากที่สุด

เสมอภาค

- ผลที่ได้
  - ความเป็นมาของสาเหตุแห่งปัญหาเพื่อการแก้ไข
  - ความสำคัญของปัญหาแต่ละปัญหา พร้อมแนวทางแก้ไข
  - อารมณ์ – ความรู้สึกต่อปัญหาที่ยากแก้ไข
  - เข้าใจสภาพแวดล้อมต่างๆ ของท้องถิ่นอันก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ

3. ขั้นตอนการร่วมในการเลือกวิธี และวางแผนแก้ไขปัญหาสำคัญของชุมชน

ของชุมชน

- ดำเนินการเพื่อ
  - ได้วิธี และแผนการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับชุมชนให้มากที่สุด
- วิธีการ
  - เสนอให้ชาวบ้านแบ่งกลุ่มเสนอวิธีการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ
  - อภิปรายข้อดี – ข้อเสีย และความเป็นไปได้ ที่จะแก้ไขปัญหานั้นๆ

- เสนอให้ชาวบ้านตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในการกำหนดขั้นตอนแต่ละขั้นตอน เพื่อแก้ปัญหาตลอดจนแบ่งหน้าที่ และความรับผิดชอบกัน

- ย้ำว่าการแก้ปัญหาแต่ละอย่าง อาจมีวิธีแก้ได้มากกว่า 1 วิธี ขึ้นกับความเหมาะสมต่างๆ

- อาจต้องประชุมแล้วกลับไปไตร่ตรอง แล้วมาประชุมอีกในครั้งที่ 2 หรือ 3 จึงจะได้ข้อสรุป

- ผลที่ได้

- ได้แผนการแก้ไขปัญหา โดยแต่ละขั้นตอนควรจัดให้มีความรับผิดชอบร่วมกันในรายละเอียด

- รายนามผู้ร่วมในการดำเนินงานที่เป็นแกนหลักที่ควรต้องประสานงานต่อไป

4. ขั้นตอนการร่วมกันแบ่งความรับผิดชอบ แล้วดำเนินการตามแผนที่วางไว้

- ดำเนินการเพื่อ

- ให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ และเป็นเจ้าของในการแก้ปัญหาของชุมชน

- ให้มีส่วนร่วมในการลงทุน ลงแรง ร่วมค้นหาวิธีการแก้ไข และเลือกวิธีแก้ไข และตระหนักถึงหน้าที่ที่ต้องร่วมรับผิดชอบในงานของส่วนรวม

- วิธีการ

- ร่วมกันกำหนดรายละเอียดการทำงานแต่ละขั้นตอน และผู้รับผิดชอบ

- ให้คำนึงว่าความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้รับผิดชอบต้องทำให้ลุล่วง ไปจะส่งผลให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้องทำได้ดีด้วย

- ควรมีการกำหนดเวลาของแต่ละขั้นตอนไว้ด้วย เพื่อให้ฝ่ายต่างๆ ที่จะมาช่วย มาช่วยได้อย่างต่อเนื่องกัน

- แม้มีสมาชิกบางคนไม่รับผิดชอบต้องเตรียมแผนที่จะมีตัวแทนคอยเสริมให้งานสำเร็จไปได้

- ผลที่ได้

- บันทึกข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางประเมินผลต่อไป

5. ขั้นตอนการร่วมติดตาม และประเมินผลโครงการ

- ดำเนินการเพื่อ

- ติดตามความก้าวหน้าในขั้นตอนต่างๆ เมื่อเทียบกับแผนการที่วางไว้
- เพื่อปรับปรุงข้อบกพร่องให้ลุล่วงไปจนงานสำเร็จไปได้
- วิธีการ
  - รวบรวมข้อมูล ข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรตามแผนที่วางไว้
  - ร่วมวิเคราะห์ถึงปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นเพื่อเตรียมแก้ไข ในกรณีที่อาจมีการร่วมกันทำงานอีกในโอกาสต่อไป
  - เปรียบเทียบสถานการณ์ก่อน และหลังจากทำโครงการ ว่าโดยรวมเกิดผลกระทบ (Impact) ต่อชุมชนอย่างไรบ้าง
  - เมื่อมีข้อบกพร่องในระดับที่จะเสียหายต่องาน ต้องช่วยให้สมาชิกในชุมชนค้นหา และแก้ไข เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป
- ผลที่ได้รับ
  - จะทราบว่าการทำงานร่วมกันมักมีปัญหาอุปสรรค แต่ถ้าร่วมกันแก้ไขโดยไม่ทอดทิ้ง ก็จะทำให้งานสำเร็จได้
  - ควรประเมินทั้งผลที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และผลที่เกิดขึ้นแก่ความรู้สึกของคนในชุมชนด้วย
  - ควรเผยแพร่ผลที่ได้ และให้ชื่อสมาชิกในชุมชนที่ร่วมกันทำให้โครงการสำเร็จ

2.6 การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเมืองโดยการมีส่วนร่วม⁵⁰

สาเหตุหลักของการเกิดชุมชนแออัด คือ ความต้องการลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ของผู้มีรายได้น้อย เพราะหากอยู่กลางเมือง หรือในเมืองแล้ว ก็จะอยู่ใกล้แหล่งงาน ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แต่ค่าเช่าบ้าน หรือที่ดินในเมืองมีราคาสูง ประกอบกับภาครัฐไม่มีนโยบายในการจัดหาที่อยู่อาศัยให้กับคนกลุ่มนี้ ทั้งๆ ที่สังคมต้องการคนกลุ่มนี้ เพื่อทำงานให้กับคนในชนชั้นกลางขึ้นไป ฉะนั้นคนกลุ่มนี้ จึงจำเป็นต้องจัดหาที่อยู่อาศัยโดยตนเอง เพราะไม่สามารถจะอยู่ในพื้นที่ที่มีอยู่สังคมได้ การจัดหาที่อยู่อาศัยให้กับตนเอง จึงเป็นการใช้เงินที่น้อยที่สุดในพื้นที่ผืนหนึ่ง และตอบสนองความต้องการที่ซัดที่สุดในการอยู่อาศัยของคนกลุ่มนี้

เนื่องจากปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเกี่ยวกับเรื่อง การบุกรุกที่ดินของผู้อื่น จึงทำให้เจ้าของที่ดินทั้งรัฐ และเอกชนต้องใช้กฎหมาย เพื่อบีบบังคับให้ผู้นบุกรุกย้ายออกไปจากที่ของตน ซึ่ง

⁵⁰ ปฐมมา หุ่นรัทวิทย์ “ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน “ เอกสารการบรรยายในชุดวิชา การออกแบบสถาปัตยกรรม ชั้นสูง 2 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 19 และ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544.

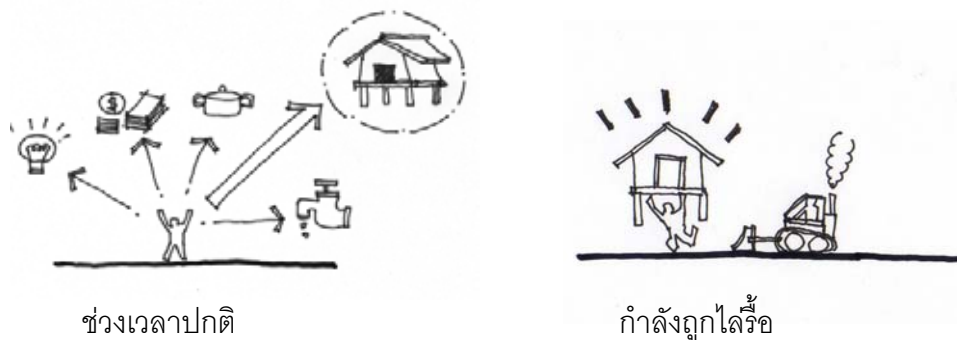
การลบสัณฐานจากที่หนึ่งมิใช่การแก้ปัญหาอย่างแท้จริง จึงหันไปสู่การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของชุมชน เป็นการตอบสนองของความต้องการที่แท้จริงของชุมชน นั่นคือ การแก้ปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ก็คือ การให้ชาวบ้าน กลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนได้แสดงทัศนะและความเห็นของตน กับทุกคนที่อยู่ร่วมชุมชนเดียวกัน ได้รับรู้ถึงปัญหา อุปสรรค และการแก้ไขต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพราะผู้ที่รู้เรื่องราว ความต้องการ และเงื่อนไขต่างๆ ในชุมชนที่ดีที่สุด ก็คือ ผู้ที่อยู่ในชุมชนนั่นเอง

ดังนั้นการทำงานใดๆ ในชุมชนที่อาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จึงเป็นการรวมพลังและการสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนนั้นๆ การเริ่มต้นกิจกรรมเล็ก ๆ เช่น วันกวาดถนน หรือ วันทำความสะอาดคูคลอง จนสำเร็จ ได้ทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และสามารถทำให้หาหนทางที่จะขยายไปสู่กิจกรรมที่ใหญ่ขึ้นได้ เช่น การสร้างบ้าน การสร้างศูนย์รวมของชุมชน

กระบวนการมักจะเริ่มที่การศึกษาข้อมูล เรียนรู้การจัดการชุมชน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมทั้งการพิจารณาโอกาสในการแก้ไขปัญหา ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การออกแบบที่อยู่อาศัยให้เพียงพอ และตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้อยู่อาศัยได้ โดยสถาปนิก หรือนักวางแผนจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้แนะนำช่วยเหลือบ้าง จนสุดท้ายแล้ว เมื่อได้ผลลัพธ์ออกมาเป็นบ้านในชุมชนแล้ว ชาวบ้านจะรู้สึกว่าคุณชุมชน “ไม่จน ” (เพราะอาจไม่ได้หมายความถึงจนทรัพย์ แต่อบจนโอกาส) และจะไม่กลับไปอยู่อาศัยในลักษณะเดิมอีก ซึ่งเป็นการพัฒนาความเป็นอยู่ให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และชาวบ้านจะรู้ว่าควรทำอย่างไรให้ชุมชนยั่งยืนต่อไป

หากจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ หรือปัญหาของคนใน “ชุมชนนุกรุก” เทียบกับระยะความห่างที่คิดถึง หรือตระหนักถึงปัญหา จะเห็นได้ว่า ในขั้นต้น สิ่งที่คุณในชุมชนต้องการ อาจจะเป็นเงินทอง หรือสาธารณูปโภค และจะมองเป็น บ้านที่ถูกกฎหมาย เป็นสิ่งที่ไกลเกินเอื้อม และไม่ค่อยได้คิดถึง แต่หากเมื่อเกิด กรณีถูกไล่ที่ บ้านจะเป็นสิ่งที่คนต้องการและคิดถึงมากที่สุด เพราะฉะนั้นเมื่อคนคิดถึงบ้าน จึงทำให้เกิดการสร้างกระบวนการ (Process) ให้คนสามารถมีบ้านอยู่ได้

ภาพที่ 2.6 เปรียบเทียบระยะห่างของการคิดถึงปัญหาที่อยู่อาศัยในช่วงเวลาปกติ และขณะที่ถูกไล่อื้อ

การสร้างกระบวนการจึงเปรียบเหมือนกับการสร้างขั้นบันได (Steps) ที่จะตอบสนองคนในชุมชน ถึงความต้องการในระดับง่าย และก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น ยากขึ้น เพื่อจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้บรรลุความสำเร็จ ปัญหาที่เกิดขึ้นมีทั้งปัญหาในครอบครัว และปัญหาในสังคมส่วนรวม ซึ่งชาวบ้านแก้ไขไม่ตก ต้องมีคนเข้ามาช่วยแก้ไข คำตอบของปัญหาเหล่านี้ต้องดูที่ระยะทางของบันไดที่จะก้าวขึ้นไป จากปัญหาส่วนตัวสู่ปัญหาส่วนรวม และปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนสลัมที่สามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ ก็คือ ปัญหาส่วนรวม ดังนั้นประเด็นที่จะต้องหา ก็คือ การใช้ปัญหาส่วนรวมมาเป็นตัวสร้างกระบวนการ หรือขั้นบันไดนั่นเอง

ภาพที่ 2.7 การสร้างกระบวนการในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด

โดยทั่วไปแล้ว กระบวนการจะต้องง่าย ไม่ซับซ้อน และทำให้คนในชุมชนเกิดการรวมตัวกันขึ้น เพื่อทำกิจกรรมหนึ่ง ๆ โครงการหนึ่ง ๆ ให้ได้งานเป็นผลสำเร็จเป็นรูปธรรม เช่น การรวมตัวชุดลอกคลอง การเก็บขยะในชุมชนด้วยกัน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ชุมชนได้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และมีความมั่นใจในหมู่ชาวบ้านกันเองที่จะสร้างกระบวนการขึ้นไป (ซึ่งจะยากขึ้น หรือซับซ้อนมากขึ้นตามลำดับ) ดังนี้แล้ว ในฐานะของสถาปนิก หรือนักวางแผนก็จะเข้าใจในบทบาทการเป็นผู้สนับสนุนของตนเองได้มากขึ้น

การสร้างกระบวนการ หรือขั้นบันไดต่อไป ก็อาจจะเป็นงานของชุมชนที่คิดขึ้นเอง (โดยไม่ต้องพึ่งพารัฐ หรือใคร) กระบวนการขั้นนี้ก็อาจจะเป็นการสร้าง ศาลาที่ประชุม มีที่นั่ง ที่พบปะพูดคุยกันได้ชุมชน เพราะฉะนั้นกระบวนการขั้นต่อไปก็อาจจะเป็นการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อจัดหาสาธารณูปโภค โดยการรับรู้วิธีการจากข้อมูลข่าวสารที่แลกเปลี่ยนกันนั่นเอง ในลักษณะเช่นนี้ คนในชุมชนอาจจะตั้งเป็นเครือข่ายขึ้นมา เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับคนในชุมชนอื่น ๆ ก็ได้ ซึ่งเป็นการสื่อแนวว่าชุมชนมีลักษณะที่มีศักยภาพยิ่งขึ้น ขั้นบันได หรือการสร้างกระบวนการ เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนายังจะสามารถดำเนินไปได้เรื่อยๆ เช่น การพิจารณาการแก้ปัญหาเรื่องเงินทอง ก็จะมีการจัดตั้ง กลุ่มออมทรัพย์กันขึ้น การให้เงินกู้กับสมาชิกในชุมชนโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ หรือไม่คิดดอกเบี้ยเงินก็ได้ กลุ่มเช่นนี้จะเป็นการจัดตั้งเอง และดูแลพัฒนาตนเองโดยชาวบ้านในชุมชน และขั้นต่อไปอาจเป็น การฝึกอาชีพ ฯลฯ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ระยะห่างของการคิดถึงบ้านที่ดีที่หน้าอยู่ ที่เคยพิจารณาว่าไกลแสนไกล เมื่อมีการสร้างกระบวนการ หรือขั้นบันไดแล้ว ระยะทางก็จะสั้นลง ปัญหาต่าง ๆ ก็สามารถแก้ไขได้ที่ละเล็ก ที่ละน้อย อย่างไรก็ตามการพัฒนาเช่นนี้ต้องพิจารณาขนาด และปริมาณมิให้มากเกินไป จนคนในชุมชนไม่สามารถควบคุม หรือจัดการได้ด้วยตนเองในระยะเวลาสั้นๆ

ตัวอย่างของการพัฒนาชุมชนโดยใช้การสร้างกระบวนการขั้นบันได ได้แก่ ชุมชนริมคลองที่สงขลา กระบวนการแรก คือ การพิจารณาเรื่องน้ำเน่าในคลอง จึงจัดให้เกิดกิจกรรมการลอกคลอง และเก็บขยะในคลองให้สะอาด ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันครั้งแรกของคนในชุมชน แต่หลังจากที่เก็บขยะแล้ว ปรากฏว่าน้ำยังเน่าเสียอยู่ การสร้างกระบวนการขั้นต่อไป ก็คือ การพิจารณาสาเหตุที่แท้จริงของน้ำที่เน่าเสีย ซึ่งคนในชุมชนรู้ว่าสาเหตุมาจากอะไร ขั้นตอนนี้จึงจัดให้มีนิทรรศการแสดงรูปถ่ายน้ำเสียที่เน่ามาจากโรงงานอุตสาหกรรม นิทรรศการนี้ยังได้แสดงถึงความร่วมมือร่วมใจของชุมชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น เพราะชุมชนเริ่มปรับปรุงตัวเอง มีการกำจัดปริมาณจำนวนที่อยู่อาศัยที่รูกล้าแนวคลอง ย้ายล้มขึ้นบก ปรับปรุงสภาพแวดล้อม มี

การตั้งกฎเกณฑ์ของคนในชุมชน กระบวนการขั้นต่อไป ของชุมชนนี้ ก็คือ การร่วมกันทำทางเดิน และเริ่มคิดจัดทำระบบการบำบัดน้ำเสีย ซึ่งก็จะเป็นการช่วยปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นด้วย การสร้างกระบวนการเช่นนี้ ทำให้เกิดการพัฒนาสภาพแวดล้อมทั้งในระดับชุมชน และระดับเมืองให้มีสภาพที่ดีขึ้น

ทั้งหมดนี้ คือ การสร้างกระบวนการขั้นบันได ให้สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า หากขั้นบันไดไม่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นต่อไปได้ หรือการพัฒนาไม่มีการสร้างกระบวนการขั้นต่อไป ชุมชนนั้นๆ ก็อาจจะย้อนกลับมาเป็นชุมชนสลัมได้อีก เช่น การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ตั้งแห่งใหม่ โดยที่ไม่มีแหล่งงานรองรับ คนในชุมชนก็จะย้อนกลับมาอยู่ในที่เก่า และเกิดสลัมขึ้นมาอีกเช่นเคย ในที่นี้จะเห็นได้ว่า กระบวนการ คือ สิ่งที่สำคัญที่สุด มิใช่รูปแบบของการอยู่อาศัย เพราะ สถาปัตยกรรมมิใช่จุดสุดท้ายของการพัฒนาชุมชน การเสื่อมถอยของชุมชนหลังจากที่ได้ที่อยู่อาศัยแล้ว มิให้เห็นอยู่มากมาย ทั้งนี้หากคนในชุมชนคิดที่จะแยกกันอยู่ มีการกักรื้อรื้อบ้าน หรือเลิกเก็บออมกันต่อไปแล้ว เป็นต้น

ฉะนั้น การพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน จึงจำเป็นต้องหวังผลในระดับที่ให้เกิดกระบวนการต่อไปเรื่อยๆ สถาปัตยกรรมมิใช่จุดสุดท้าย แต่เป็นเครื่องมือที่ดีในกระบวนการพัฒนา เพราะหลังจากได้ที่อยู่อาศัยแล้ว ชุมชนก็อาจจะคิดถึงลูกหลานต่อไป การจัดตั้งโรงเรียน หรือ ศูนย์ชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ จนไปถึงการพัฒนาาร่วมกับชุมชนอื่นๆ ให้เกิดเป็นการพัฒนาในระดับเมืองที่น่าอยู่ต่อไป

2.7 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

2.7.1 ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง⁵¹

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม กล่าวถึง ชุมชนเข้มแข็ง โดยพื้นฐาน ควรมีลักษณะที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง / วิธีการที่จะนำไปสู่สิ่งที่เขาใฝ่ฝัน ฐานของสังคมที่เข้มแข็ง หมายถึง ความเข้มแข็งในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองการปกครอง แม้กระทั่ง เรื่องศาสนา เรื่องจริยธรรม คุณธรรม รวมทั้ง

⁵¹ จารุพร เพ็งสกุล, “ความคาดหวังของผู้นำชุมชนต่อบทบาทนักพัฒนาในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน : พื้นที่การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ (CERCAP) ภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 40.

คุณภาพของผู้นำ คุณภาพของบุคคล คุณภาพของประชากร ที่มีการศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเป็นอย่างดี

ประเวศ วะสี⁵² ให้ความหมายของ ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือ การที่สมาชิกในชุมชนมีความสามารถการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาศักยภาพของคนเพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภาวะวิกฤติต่างๆ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

2.7.2 องค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชน

David Matthew⁵³ กล่าวถึงองค์ประกอบความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ และช่องทางการสื่อสาร โดยมีพื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่เปิดโอกาสให้พลเมือง มีโอกาสได้พบปะ และสื่อสาร เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชุมชน และประเด็นสาธารณะ โดยใช้ “ เวทีสาธารณะ ” (Public Space) สามารถแบ่งเวทีเป็น 3 ระดับ คือ ประการแรก เป็นการพบปะแบบชั่วคราว หรือพบกันในระดับปกติ เป็นระดับพื้นฐานที่สมาชิกในชุมชนมีโอกาสพบกันตามงานประเพณี งานบุญ หรืองานเทศกาลต่างๆ ประการที่สอง ระดับสังคมและองค์กร มากกระตุ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงชุมชน ประการที่สามระดับการเชื่อมโยงสมาชิกเครือข่ายโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะเข้ามาร่วมมือกัน

2. ภาวะการนำ และผู้นำชุมชน ชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีผู้นำที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนเพื่อสิ่งที่ดี มีวิสัยทัศน์ มองปัญหาของทั้งชุมชน และพร้อมเรียนรู้บทเรียนจากความล้มเหลว เป็นผู้มีความอดทน ประณีประนอมสูง

3. กระบวนการตัดสินใจ และกระบวนการเรียนรู้ของสาธารณะ ควรจะดำเนินไปตามกระบวนการที่มีการร่วมคิดของสมาชิก ไม่รีบเร่ง

4. ในการพิจารณาปัญหาสาธารณะ สมาชิกต้องตระหนักในความรับผิดชอบร่วมกันหรือตระหนักว่าเป็นปัญหาส่วนรวม และปัญหาสามารถแก้ไขได้โดยสมาชิกอย่างไม่ย่อท้อหรือรอรับการช่วยเหลือ

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

⁵³ วิรุฒิ เสนาคำ, จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540) หน้า 4 -16 .

5. ชุมชนที่เข้มแข็ง จะไม่คอยพึ่งพาจากรัฐ แต่จะสัมพันธ์ระหว่างกันในทางแนวนราบจึงทำให้เกิดความเข้าใจไว้วางใจกัน
6. มีจิตสำนึกเพื่อสาธารณะ (Public Consciousness) การแก้ปัญหาาร่วมกันจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความสำนึก และส่งเสริมให้อยากทำงานร่วมกัน

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยตัวอย่าง โดยวิธีประสานประโยชน์ทางที่ดินชุมชนชอยเซ่งกี⁵⁴

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ ชุมชนชอยเซ่งกี : วิธีชีวิต และกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง กระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วม และในการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนชอยเซ่งกี กับ ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย และการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ การเคหะแห่งชาติ และ เพื่อศึกษาถึงเงื่อนไข ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการจัดตั้งองค์กรเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน

งานวิจัยชิ้นนี้อยู่บนแนวคิดที่ว่า ชุมชนมีศักยภาพ และขีดความสามารถที่จะแก้ไข ปัญหาพื้นฐานของชุมชนร่วมกัน โดยชาวชุมชนชอยเซ่งกีจะต้องมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมาย และทำงานร่วมกับสถาบันสนับสนุนหลัก รวมทั้งมีการใช้เครื่องมือต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อผลักดันให้เกิดการจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อเป็นองค์กรกลางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ไข ปัญหาโดยเฉพาะปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ตามที่ชุมชนได้วางเป้าหมาย เพื่อบรรลุสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนให้ได้ระดับหนึ่ง

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดตั้งสหกรณ์เคหสถานชุมชนชอยเซ่งกีมีอยู่ 8 ประการ คือ 1) การจัดรูปแบบการทำงาน หรือความสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมระหว่างเคหะแห่งชาติกับชาวชุมชนชอยเซ่งกี 2) ผู้นำมีศักยภาพ และมีความเสียสละ 3) ความเป็นอิสระของชาวชุมชน 4) ความต้องการในหลักประกันของชาวชุมชน 5) ความต้องการที่จะดำเนินการด้วยตัวเองของชาวชุมชน 6) ความเชื่อมั่นในศักยภาพและภูมิปัญญาของชาวชุมชนชอยเซ่งกี 7) ผู้กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกัน และ 8) การให้โอกาส และการผ่อนคลายกับกลุ่มผู้ยากจน

⁵⁴ อรทัย อาจ่า “ ชุมชนชอยเซ่งกี : วิธีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง ” เอกสารทางวิชาการหมายเลข 17 . สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. 2531.

2.8.2 การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนอาชากะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประเทศญี่ปุ่น⁵⁵

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนอาชากะ การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนเริ่มต้นจากปัญหาทางชนชั้น และการถูกกดขี่อย่างไม่เป็นธรรมในเรื่องที่อยู่อาศัย กลุ่มคนในชุมชนอาชากะได้แบ่งกลุ่มทำงานออกเป็นเรื่องๆ เพื่อการประสานงาน และการต่อรองกับรัฐบาล โดยชาวชุมชนจะเป็นผู้เลือกนักวิชาการเข้ามาทำงานกับชุมชน กระบวนการการศึกษาตนเอง จะทำร่วมกันระหว่างชาวชุมชนอาชากะ กับกลุ่มนักวิชาการ โดยมีการศึกษาข้อมูลจริงทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เมื่อได้ข้อมูลมาชาวชุมชนจะต้องมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสรุปข้อมูลที่จะตีประกาศไว้ เพื่อให้ชาวชุมชนสามารถรับรู้ข้อมูลที่เท่าเทียมกัน อีกทั้งยังเป็นการสร้าง และทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนของตนเองอีกด้วย หลังจากนั้นชาวชุมชนและกลุ่มนักวิชาการ จะร่วมกันทำแผน เพื่อนำไปต่อรองกับรัฐบาลท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานต่างๆ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีปัจจัยหลายด้านที่มีความเชื่อมโยงกับชุมชนคลองลำนูน เช่น ชุมชนเชิงกี เป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองเหมือนชุมชนคลองลำนูน มีไฟไหม้เกิดขึ้นในชุมชนหลายครั้ง แต่ชุมชนมีความต้องการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยโดยขอยุ่ในที่ดินเดิมโดยใช้วิธีการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) กับเจ้าของที่ดิน และจัดตั้งเป็นสหกรณ์เคหสถานชุมชนเชิงกี เพื่อเป็นฐานการเงินในชุมชนในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ทำให้เป็นปัจจัยความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยมีความคล้ายคลึงกับชุมชนคลองลำนูน ส่วนชุมชนอาชากะประเทศญี่ปุ่น เป็นชุมชนที่ถูกกีดกันทางสังคม เพราะปัญหาการเหลื่อมล้ำทางชนชั้นของกลุ่ม “บุราชี” ทำให้ถูกจำกัดให้อยู่ในบริเวณที่ไม่เหมาะสมกับการอยู่อาศัย เช่น พื้นที่ริมน้ำที่มีโอกาสน้ำท่วมสูง ทำให้ชุมชนอาชากะมีการเรียกร้องขอความเป็นธรรมในเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยจากหน่วยงานรัฐ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการต่อรองกับรัฐบาล ทำให้ชุมชนอาชากะเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ และทัศนคติที่คนภายนอกมีต่อชุมชนในทางที่ดีขึ้น ซึ่งชุมชนอาชากะมีการร่วมคิด ร่วมวางแผน โดยมีการแบ่งกลุ่มทำงานในด้านต่างๆ และมีกระบวนการพัฒนาต่อเนื่อง มีองค์กรชุมชนที่ทำประโยชน์กลับมาสู่ชุมชน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับชุมชนคลองลำนูน คือ ชาวบ้านในชุมชนคลองลำนูนเองก็มีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผนในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน และปัจจัยความสำเร็จในการแก้ปัญหาจำเป็นต้องมีกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในชุมชนอีกด้วย เหมือนชุมชนอาชากะ

⁵⁵ สักกรินทร์ แซ่ภู, การพัฒนาชุมชนผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทยญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิชุมชนไท, 2547) หน้า 12 .

ภาพที่ 2.8 แสดงชุมชนอาซากะ ประเทศญี่ปุ่น

จากทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีการขยายตัวของเมือง (Theories of Urban Growth) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนบุกรุก แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเขตเมือง แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัดในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาเมือง ซึ่งมีทั้งส่วนที่ดี คือ เมืองมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้การคมนาคมติดต่อกันสะดวก รองรับกับการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรม และเศรษฐกิจแบบระบบทุนนิยม แต่ในอีกด้านหนึ่งความเจริญของเมืองเป็นปัจจัยดึงดูดให้ผู้คนจากชนบทเข้ามาสู่เมือง เพราะไม่มีความแน่นอนด้านรายได้ในภาคเกษตรกรรม เข้ามาเป็นแรงงานราคาถูก รองรับภาคบริการ และภาคอุตสาหกรรมของเมือง ผู้คนชนบทที่อพยพเข้ามาในเมืองก็เป็นผู้ที่มีรายได้น้อยอยู่แล้ว ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงตลาดที่อยู่อาศัยในเมืองที่มีราคาสูง จึงเกิดเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง และเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นมากขึ้น กลายเป็นชุมชนแออัด และแหล่งเสื่อมโทรมในที่สุด ซึ่งชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง สามารถเกิดขึ้นได้ทุกเมืองที่มีการพัฒนาในประเทศไทย โดยในอดีตหน่วยงานภาครัฐขาดการวางแผนในการรองรับกับปัญหาชุมชนบุกรุกที่เกิดขึ้น และแนวคิดการแก้ไขปัญหาโดยการไล่ออกจากชุมชน ก็ยังทำให้เกิดชุมชนบุกรุกกระจายทั่วเมืองมากขึ้น และการที่หน่วยงานรัฐจัดหาที่อยู่อาศัยให้ ทำให้ไม่ตอบสนองต่อความต้องการ และวิถีชีวิตของชุมชน การที่ชุมชนจะเริ่มพัฒนา และแก้ปัญหาโดยชุมชนเองเป็นสิ่งสำคัญ หน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเป็นผู้สนับสนุน และคอยแนะนำ แต่ไม่ใช่ผู้ตัดสินใจแทนชุมชน ให้โอกาสชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน เพื่ออยู่คู่กับเมืองที่มีการพัฒนา ซึ่งหน่วยงานภาครัฐเองไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงทุกชุมชน แต่ถ้าชุมชนได้พัฒนาศักยภาพ และเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้เอง จะเป็นการแบ่งเบาภาระของหน่วยงานภาครัฐ และเป็นการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน ดังนั้นวิธีดำเนินการวิจัยส่วนใหญ่ จึงเป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แต่มีข้อมูลเชิงปริมาณประกอบการวิจัย เพื่อช่วยเสริมความเข้าใจชุมชน และวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัย

3.1 ขั้นตอนในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

3.1.1 การกำหนดปัญหาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม เพราะ การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่ผ่านมา จะเน้นการรื้อล้างชุมชนบุกรุก (Slum Clearance) โดยไม่คำนึงถึงสิทธิความเป็นมนุษย์ของผู้ที่อยู่อาศัย และยิ่งมีการรื้อยิ่งทำให้เกิดชุมชนบุกรุกในพื้นที่อื่นต่อไปอีก และเกิดเป็นแหล่งเสื่อมโทรมเพิ่มขึ้นตามมาในพื้นที่เขตเมือง โดยเฉพาะเมืองที่มีความเจริญในด้านต่างๆ เช่น กรุงเทพมหานคร การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยแบบมีส่วนร่วมจะเป็นการแก้ไขปัญหายั่งยืน และเพื่อเป็นกรณีศึกษาให้กับกรแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกอื่นต่อไป

3.1.2 การคัดเลือกกรณีศึกษา

การคัดเลือกกรณีศึกษาเป็นชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร เพราะชุมชนคลองลำนูนมีการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยโดยชุมชนเอง เพื่อสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งแตกต่างจากการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่ผ่านมาของภาครัฐ ซึ่งจะเน้นการจัดการที่อยู่อาศัยให้ เช่น การสร้างแฟลต การสร้างอาคารสงเคราะห์ หรือ โครงการบ้านเอื้ออาทร เป็นต้น ซึ่งเมื่อชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา จะทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนมากที่สุด

จึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยจากกระบวนการที่เกิดจากการร่วมกันแก้ปัญหาโดยชุมชนเอง โดยหน่วยงานรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน และชุมชนคลองลำนูนเองได้เป็น 1 ในโครงการนำร่องบ้านมั่นคง ซึ่งมีความแตกต่างจากโครงการบ้านมั่นคงที่อื่นๆ คือ ชุมชนมีการใช้วิธีการประสานประโยชน์ที่ดิน (Land Sharing) โดยชุมชนเองได้ขอซื้อที่ดิน และมีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองอย่างชัดเจน ไม่ใช่การขอเช่าที่ดินในระยะสั้น หรือระยะยาว และมีการพัฒนาที่อยู่อาศัยในลักษณะที่ชุมชนมีการสร้างบ้านเป็นของตนเอง ไม่ได้พัฒนาในรูปแบบอื่นๆ เช่น การสร้างแฟลต และมีการดำเนินการเป็นรูปธรรม และระยะเวลาเหมาะสมกับการวิจัย

3.1.3 กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษา

ปัญหาในการวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกในเขตเมือง 2) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูนโดยการมีส่วนร่วม 3) วิเคราะห์ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูนโดยการมีส่วนร่วม 4) เพื่อประยุกต์ความสำเร็จ และสรุปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกในเมือง ที่มีปัจจัยเหมือนชุมชนคลองลำนูน

3.1.4 ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด และตัวแปรในการศึกษา

วัตถุประสงค์ในการวิจัยนำมาซึ่งการศึกษาทบทวนวรรณกรรม เพื่อกำหนดตัวแปรที่สำคัญในการศึกษา และวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น

3.1.5 เข้าศึกษาชุมชนในเบื้องต้น และแนะนำตัวกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย

เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลเบื้องต้นที่ได้มากำหนดขอบเขต และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

3.1.6 สร้างแบบสัมภาษณ์

ในการสร้างแบบสัมภาษณ์ขั้นต้น ได้นำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 7 คน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน เพื่อปรับปรุงให้เครื่องมือมีความเชื่อถือได้ (Reliability) และมีความถูกต้อง (Validity) และครอบคลุมประเด็นที่ต้องการ

3.1.7 เข้าชุมชน และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) ซึ่งเป็น เทคนิคสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองลำนูนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 และมีส่วนสำคัญกับชุมชนคลองลำนูนในการผลักดันให้ชุมชนเกิดความตระหนักในปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย และร่วมแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เมื่อชุมชนเริ่มเกิดปัญหาจนสามารถแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยได้อย่างลุล่วง และมีกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายในปัจจุบัน โดยไม่คิดที่จะย้ายออกไปอยู่ในพื้นที่อื่น และสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

3.1.8 เข้าร่วมประชุมการแก้ไขปัญหาของชุมชน

เพื่อเก็บข้อมูลที่ต้องการ เพื่อให้สามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลง และปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในการแก้ปัญหของชุมชน

3.1.9 วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลง

โดยใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน วิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดในการเปลี่ยนแปลง และปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการแก้ปัญหา

3.1.10 วิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย

จากจำนวนครัวเรือน 49 ครัวเรือนในชุมชนคลองลำนูน ผู้วิจัยได้สอบถามโดยวัดทัศนคติของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนทั้งหมด 49 ครัวเรือน โดยใช้วิธีการวัดแบบ ลิเคิทสเกล (Likert Scale)¹ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม SPSS/PC (Statistical Package For the Social Science) เพื่อนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาแปลผล เพื่อนำเสนอในเชิงพรรณนา ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

1. ค่าร้อยละ (Percentage)
2. ค่าเฉลี่ยมัธยฐานเลขคณิต (Mean)
3. ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. (Standard Deviation)

การวัดระดับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย แบ่งเป็น 5 ระดับ โดยใช้หลัก Mid – Point : Upper – Lower ดังนี้

ตารางที่ 3.1 เกณฑ์การวัดระดับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย

ระดับ	ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
1	1.00 – 1.49	ระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด
2	1.50 – 2.49	ระดับการมีส่วนร่วมน้อย
3	2.50 – 3.49	ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง
4	3.50 – 4.49	ระดับการมีส่วนร่วมมาก
5	4.50 – 5.00	ระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด

ส่วนการวัดความรู้สึกรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกับที่อยู่อาศัยเดิม (บริเวณริมคลอง) และความพึงพอใจของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกับที่อยู่อาศัยใหม่ (ปัจจุบัน) แบ่งเป็น 3 ระดับ โดยใช้หลัก Mid – Point : Upper – Lower ดังนี้

ตารางที่ 3.2 เกณฑ์การวัดความรู้สึกรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกับที่อยู่อาศัยเดิมกับที่อยู่อาศัยใหม่

ระดับ	ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
1	1.00 – 1.49	ไม่พอใจ
2	1.50 – 2.49	เฉยๆ
3	2.50 – 3.49	พอใจมาก

¹ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ . “ ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ ”. สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร : 2534), หน้า 107 .

3.1.11 สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

ซึ่งได้แก่ ข้อมูลด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม การตั้งถิ่นฐานของชุมชน และอธิบายกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้น สรุปปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน และสรุปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนนุกรุกในเมือง ที่มีปัจจัยเหมือนชุมชนที่ศึกษา

3.2 ตัวแปรในการศึกษา

จากการศึกษา ทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้กำหนดตัวแปรที่จะทำการศึกษา ดังนี้

3.2.1 ตัวแปรด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมของชุมชน

- การรับรู้ประวัติความเป็นมา และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองลำนุ่น
- การอพยพย้ายถิ่นของชาวบ้านในชุมชนคลองลำนุ่น
- สภาพเศรษฐกิจในชุมชน ได้แก่ อาชีพ รายได้ รายจ่าย เงินออม หนี้สิน
- สภาพสังคมของชุมชน ได้แก่ การศึกษา การรวมกลุ่ม และความสัมพันธ์ภายในชุมชน ผู้นำ หน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือ หรือมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชน
- สภาพที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณูปโภคของชุมชน เช่น ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย และการจัดการด้านวัสดุอุปกรณ์

3.2.2 ตัวแปรที่เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

- แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน
- การจัดการด้านการเงินของชาวบ้าน
- การมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ของชุมชน

3.3 เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ และการสังเกตในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ส่วนการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และกระบวนการแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบ

เจาะลึกรายบุคคล (Individual In – depth Interviews) การบันทึกเทป การจดบันทึก และการถ่ายภาพ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.3.1 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Structured-Interview) มีการสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายปิด และคำถามปลายเปิด

3.3.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการประชุมของชาวบ้านทั้งที่เกี่ยวข้อง และไม่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

3.3.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (Individual In – depth Interviews) ผู้วิจัยสอบถามข้อมูลโดยตรง หากมีข้อสงสัย หรือคำถามใดที่ไม่เข้าใจ สามารถถามซ้ำ และทำความเข้าใจจนชัดเจนได้ทันที เพื่อการถามเจาะลึกให้ได้คำตอบ และเหตุผลต่างๆได้อย่างละเอียด ครบถ้วน ผู้วิจัยสามารถทราบถึงความรู้สึก ความนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยม ของผู้ให้สัมภาษณ์

3.3.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสัมภาษณ์และสนทนาแบบเจาะประเด็น โดยการเชิญผู้ร่วมสนทนามารวมเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 6 – 7 คน แล้วเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนา แลกเปลี่ยนทัศนคติกันอย่างกว้างขวางในประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยต้องการ และหาข้อสรุปในประเด็นเหล่านั้น

3.4 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

ผู้วิจัยได้สังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล กับแกนนำอาวุโส แกนนำชาวบ้านที่มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนคลองลำนูน ตระหนักถึงปัญหาด้านที่ดิน และที่อยู่อาศัย เป็นผู้มีส่วนผลักดันอย่างมากในทุกกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยให้ประสบความสำเร็จ ตั้งแต่ชุมชนเกิดปัญหาการไล่อื้อ และไม่มีความคิดที่จะย้ายไปอยู่ที่อื่น นอกจากนี้สัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวน 49 ครัวเรือน รวมไปถึงหน่วยงานภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนในกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย

บทที่ 4

วิวัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมือง

4.1 ทำเลที่ตั้งของชุมชนคลองลำนูน และการใช้พื้นที่โดยรอบ

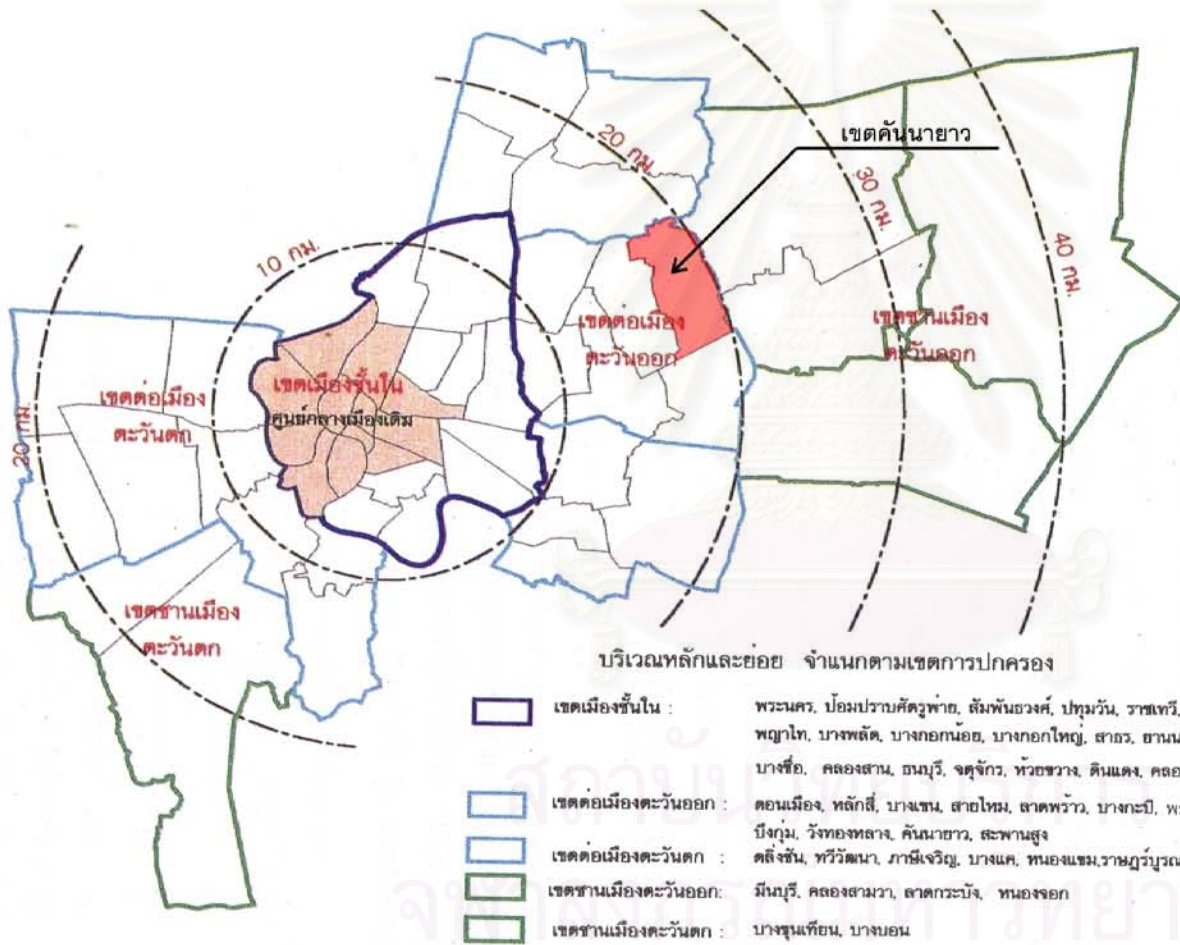
ชุมชนคลองลำนูน ตั้งอยู่บริเวณถนนรามอินทรา เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร บริเวณถนนวงแหวนตะวันออก ตรงข้ามห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ ทางด้านทิศเหนือของชุมชน ในอดีตตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 เคยเป็นพื้นที่นาว่างเปล่า และเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณริมคลอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ชุมชนคลองลำนูนได้ซื้อที่ดิน และมีที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย จึงได้ย้ายจากชุมชนริมคลอง มาอยู่ในที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชน ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2549 พื้นที่ได้พัฒนาเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม โดยการปลูกสร้างเป็นสวนสนุก ทางด้านทิศใต้ของชุมชนมีการพัฒนาพื้นที่เป็นโครงการคมนาคมขนส่ง โดยการก่อสร้างทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา ส่วนทางด้านทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย คือ หมู่บ้านรังสิตา และทางด้านทิศตะวันตก เป็นโครงข่ายคมนาคมถนนวงแหวนรอบนอก (บางนา – บางปะอิน) สามารถเชื่อมต่อไปสู่ทางด่วนมอเตอร์เวย์ (กรุงเทพ – ชลบุรี)

การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเขตคันนายาวตามผังเมืองใหม่กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2549 จะกำหนดเป็นพื้นที่สีเหลือง คือ พื้นที่ที่อยู่อาศัย¹ โดยขยายตัวมาจากเขตเมืองชั้นใน มาสู่เขตต่อเมืองตะวันออก ส่วนบริเวณชุมชนคลองลำนูน อยู่ในเขตการปกครองคันนายาว ซึ่งเป็นเขตต่อเมืองตะวันออกของกรุงเทพมหานคร โดยมีพื้นที่บางส่วนติดต่อกับบริเวณเขตชานเมืองตะวันออก ทำให้บริเวณนี้มีหมู่บ้านจัดสรรจำนวนมาก เพื่อรองรับการขยายตัวจากพื้นที่เมือง และมีโครงข่ายการคมนาคมที่สะดวก

จากแผนที่ 4.2 จะเห็นได้ว่า ปีพ.ศ. 2539 การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตต่อเมืองตะวันออก และเขตต่อเมืองตะวันตกของกรุงเทพมหานคร จะเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย ส่วนเขตชานเมืองตะวันออก และเขตชานเมืองตะวันตกยังเป็น พื้นที่เกษตรกรรม ยังสามารถรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร และโครงการท่าอากาศยานสากลกรุงเทพแห่งที่ 2 คือ ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

¹ สำนักงานเขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร.

แผนที่ 4.1 แสดง 5 บริเวณหลักของกรุงเทพมหานคร และขอบเขตการปกครองของเขตคั่นยาว

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำน้ำ กรุงเทพมหานคร

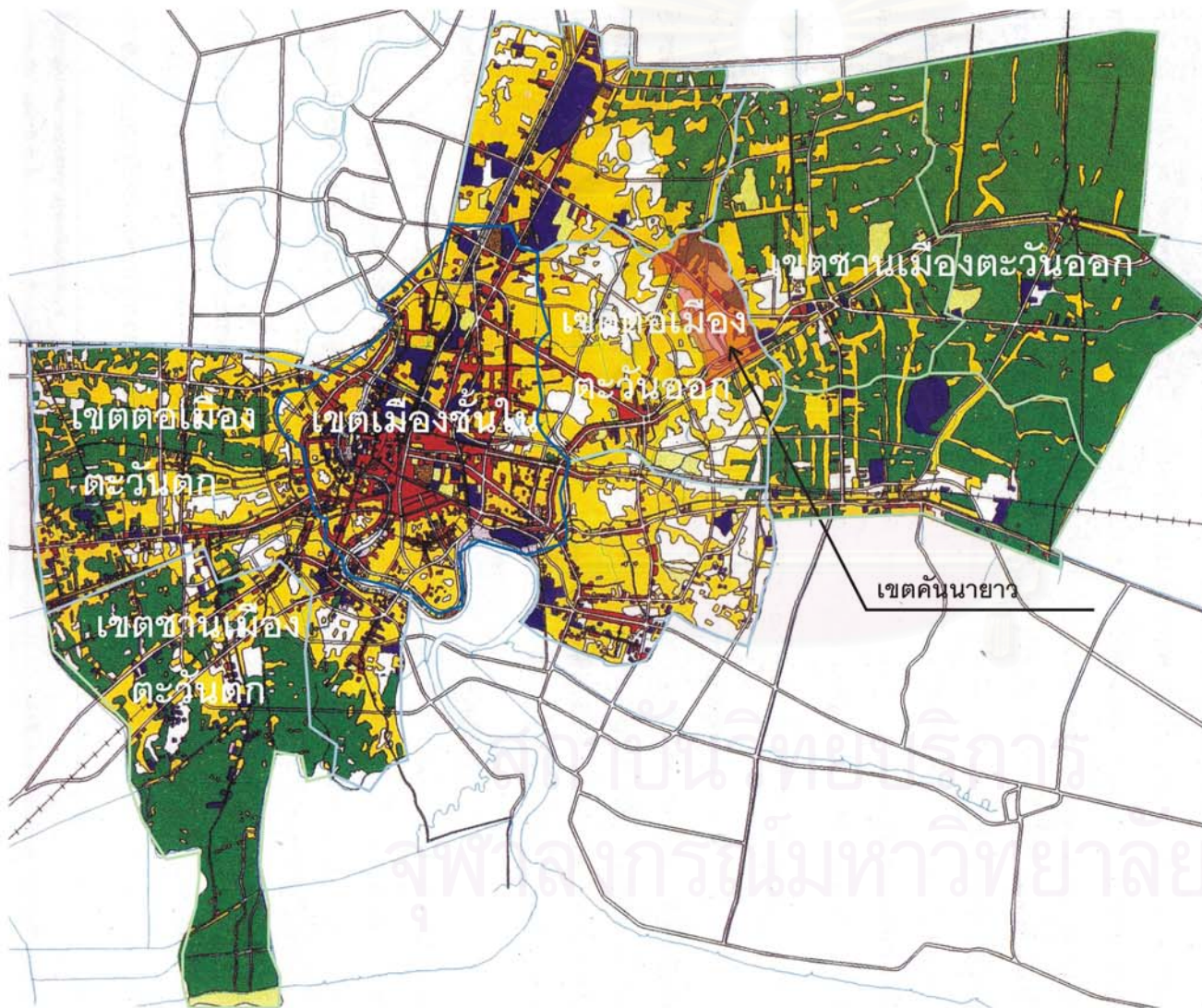
นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : จากการศึกษา, 2549

มาตราส่วน NOT TO SCALE

แผนที่ 4.2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่เขตคันนายาว ปี พ.ศ. 2539

การแก้ไขปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำน้ำ กรุงเทพมหานคร

เขตคันนายาว

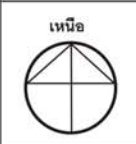
สัญลักษณ์

- ที่อยู่อาศัย
- พาณิชยกรรม
- อุตสาหกรรม
- สถาบันราชการ
- สถาบันศาสนา
- สถาบันการศึกษา
- พื้นที่นันทนาการ
- พื้นที่เกษตรกรรม
- พื้นที่โล่งว่าง

ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : จากการศึกษา, 2549

มาตราส่วน NOT TO SCALE

ชุมชนคลองลำนูน เริ่มมีคนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 เพราะพื้นที่เป็นที่รกร้าง ปกคลุมไปด้วยป่าปรี้อ² ประชาชนจากต่างจังหวัด จึงรื้อถางป่า และเข้าจับจองพื้นที่บริเวณริมคลอง เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย โดยมีความเข้าใจว่าเป็นที่ดินของทางราชการ แต่ในความเป็นจริงเป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินของเอกชน เมื่อรวมระยะเวลาการอยู่อาศัยของชุมชนตั้งแต่ปีพ.ศ.2526 จนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2549) ได้ประมาณ 23 ปี จากอดีตชุมชนคลองลำนูนเคยเป็นชุมชนบุกรุกที่มีปัญหาการถูกไล่รื้อมาก่อน แต่ในปี พ.ศ. 2545 ชุมชนคลองลำนูนได้อยู่อาศัยในที่ดินที่ตนเองเป็นเจ้าของถูกต้องตามกฎหมาย และมีการพัฒนาที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการในชุมชนให้ดีขึ้น

ชุมชนคลองลำนูน

ห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์

สวนสนุก

หมู่บ้านรังสิตยา

ถนนวงแหวนตะวันออก

ทางด่วนมอเตอร์เวย์

ภาพที่ 4.1 สภาพพื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ, 2549)

² ป่าปรี้อ เป็นป่าที่มีลักษณะเป็นต้นไม้พุ่ม สายพันธุ์เดียวกับ กก อยู่ในบริเวณที่ลุ่ม น้ำท่วมขังได้ง่าย มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่ไม่มาก พื้นที่บริเวณนี้จะพบมากบริเวณชานเมือง พื้นที่เหมาะสำหรับปลูกข้าว

แผนที่ 4.3 ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนคลองลำนูน ปี พ.ศ. 2549

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

เขตคันนายาว

สัญลักษณ์

- ชุมชนคลองลำนูน
- นา
- สวนสนุก
- ถนน
- พื้นที่อีสต์แลนด์
- หมู่บ้านรังสิตยา
- คลองลำนูน
- สะพาน คส.ล.
- แนวรั้ว
- แนวทางควน

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2549

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน NOT TO SCALE

4.2 ลักษณะทั่วไปของชุมชนคลองลำนุ่น

4.2.1 ลักษณะทางสังคม

ปัจจุบันชุมชนคลองลำนุ่นมีทั้งหมด 49 ครัวเรือน ประชากร 197 คน ช่วงอายุไม่เกิน 15 ปี จำนวน 39 คน ช่วงอายุ 16 - 59 ปี จำนวน 150 คน ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน³ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ประชาชนที่เข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณริมคลองลำนุ่น เกิดจากการชักชวนในเครือญาติพี่น้องจากต่างจังหวัดที่รู้จักกัน ให้เข้ามาอยู่บริเวณพื้นที่ว่างริมคลอง เพื่อมาหางานทำในเมือง โดยคิดว่าในเมืองจะมีแหล่งงานที่ดีกว่าในชนบท และสามารถหารายได้เลี้ยงครอบครัวที่ยากจนได้ ส่วนใหญ่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ตามลำดับแต่จะไม่มีภูมิลำเนากรุงเทพมหานครอาศัยอยู่ระยะเวลาที่อยู่อาศัยภายในชุมชนคลองลำนุ่น ส่วนใหญ่อยู่ตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป

ในช่วงแรก ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นที่เข้ามาอยู่จะไม่ค่อยรู้จักกัน จะรู้จักกันเฉพาะในเครือญาติ พี่น้อง และเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน การใช้ชีวิตมีลักษณะ แบบต่างคนต่างอยู่ ไม่มีปฏิสัมพันธ์ ตอนเช้าออกไปทำงานนอกบ้าน ตอนเย็นกลับเข้าบ้าน และที่สำคัญบ้านแต่ละหลังจะมีทางเข้า - ออก เป็นสะพานไม้ข้ามคลองไปยังฝั่งหมู่บ้านรังสิตาจากบ้านของตน ยิ่งทำให้โอกาสที่จะพบเจอพูดคุยกันมีน้อย แต่เมื่อมีเหตุการณ์หลายๆ อย่างเกิดขึ้น ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นเริ่มมีการรวมกลุ่ม พูดคุยกัน ปกปักรักษาปัญหาาร่วมกัน ทำให้รู้จักกันมากขึ้น เช่น เหตุการณ์ปัญหาการไล่ที่ ปัญหาชาวบ้านถูกจับกุม เป็นต้น

ปัจจุบัน ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นมีความรู้สึกกระหว่กัน เหมือนญาติพี่น้องที่ร่วมอยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน ซึ่งเกิดจากการที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นเคยร่วมกันต่อสู้ร่วมกันแก้ปัญหาจากเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ปัญหาการถูกไล่รื้อที่ดิน การพัฒนาที่อยู่อาศัย เป็นต้น ความรู้สึกรัก และห่วงใยในชุมชนจะมีมากขึ้น มีความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนที่ต้องช่วยดูแลกันภายในชุมชน แม้เวลาไปทำธุระนอกบ้าน จะฝากบ้านไว้กับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง เมื่อว่างจากการทำงาน กิจกรรมที่ทำร่วมกันภายในครอบครัว เช่น พูดคุย ทำอาหาร ไปเที่ยว ดูหนัง เดินทางเยี่ยมญาติต่างจังหวัด และทุกคร้ว เรือนจะเข้าร่วมกิจกรรม ในวันสำคัญ กับชุมชนทุกครั้ง กิจกรรมที่มีความสำคัญ และทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน เช่น วันพ่อ วันแม่ วัน

³ จากการสัมภาษณ์ ช่างถึงใน พรรณทิพย์ เพชรมาก, อักขนิช ศรีดารัตน์ และพัชรี ศรีงาม, บ้านมั่นคงชุมชนคลองลำนุ่น (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2548) , หน้า 7.

สงกรานต์ วันเด็ก วันลอยกระทง วันเข้าพรรษา วันปีใหม่ เมื่อถึงวันสำคัญ ก็จะมี การทำบุญ ทำกับข้าวเลี้ยงกันในชุมชน หรือที่บ้านกลางของชุมชน)บ้านที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นใช้พื้นที่ ทำกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ เช่น การประชุมปรึกษาหารือ หรือทำกิจกรรมตามประเพณี วันสำคัญของ ไทย (ถ้ามีการทำบุญตามประเพณี ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะไปทำที่วัดคลองคุด หรือวัดคู บอน ซึ่งวัดอยู่ไม่ไกลจากชุมชน ในวันพืชมงคลจะพิเศษกว่าวันสำคัญอื่นๆ คือ ชาวบ้านชุมชนคลองลำ นุ่นจะทำการขุดลอกคูคลองในชุมชนคลองลำนุ่น ซึ่งทำเป็นประจำทุกปี เมื่อมีกิจกรรมชุมชนต่างๆ ชาวบ้านจะเข้าร่วมทุกครั้ง เพราะ ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นเห็นความสำคัญ และคิดว่าเป็นสิทธิ ของเขาที่ควรจะได้รับรู้ในเรื่องของชุมชน และถ้ามีปัญหาจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีปัญหา เดือดร้อน จะได้ปรึกษา หรือขอความช่วยเหลือจาก คนภายในชุมชนเอง เช่น เพื่อนบ้าน ถ้า ต้องการปรึกษาคนนอกชุมชน จะปรึกษาองค์กรต่าง ๆ ที่มาให้ความช่วยเหลือ

ทำบุญวันสงกรานต์

งานทำบุญกลางบ้าน

ภาพที่ 4.2 กิจกรรมในชุมชนคลองลำนุ่น (พอช., 2548)

กิจกรรมทางสังคม กับการมีส่วนร่วมของชุมชนคลองลำนุ่น

ถึงแม้ว่า ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น จะเป็นประชาชนที่อพยพย้ายถิ่นมาจากต่างจังหวัด เข้ามาสู่พื้นที่ในเมือง เพื่อเข้ามาหางานทำ เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ แต่ละคนมาจากพื้นที่ที่แตกต่างกัน แต่เมื่อมีเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นภายในชุมชน ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น สามารถร่วมมือ ร่วมใจ พร้อมที่จะแก้ไขปัญหาร่วมกัน เนื่องจากกิจกรรมหลาย กิจกรรมที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ร่วมกันทำ เป็นสิ่งที่ทำให้ชาวชุมชนคลองลำนุ่น ได้รู้จักกันมีความคุ้นเคยกันมากขึ้น อันนำมาสู่การเอื้ออาทร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทุกวันนี้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น มีความรู้สึกว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน และอยู่รวมกันแบบพี่แบบน้อง ทุกคนจะช่วยกันสอดส่องดูแลชุมชน ทั้งทางด้านความปลอดภัย ด้านความสะอาด เป็นต้น นอกจากการร่วมกิจกรรมภายในชุมชนคลองลำนุ่นเองแล้ว ชุมชนคลองลำนุ่น ก็จะมีการเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานภายนอกด้วย เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และนำการเรียนรู้ที่ได้รับมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนคลองลำนุ่น

1) กิจกรรมการสร้างสะพานเข้า-ออกชุมชน

หลังจากที่มีการรื้อถอนบ้านเรือนบริเวณริมคลองลำนุ่น เพื่อย้ายมาอยู่ในที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชน ทำให้พื้นดินบริเวณทางเดินริมคลอง มีลักษณะเป็นดินโคลน เมื่อฝนตก การเดินทางเข้า - ออกชุมชน จะต้องระมัดระวังสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ แต่ในปัจจุบันทางเดินเข้า - ออกชุมชน ได้สร้างเป็นสะพานเลียบบคลองคอนกรีตเสริมเหล็ก ระยะทางประมาณ 530 เมตร ด้วยงบประมาณสาธารณูปโภค ในโครงการ นำร่องบ้านมั่นคง ปี พ.ศ.2546 ร่วมกับเงินช่วยเหลือจาก เจ้าของที่ดินเดิม (บริษัท ปิยะพรพัฒนา จำกัด) ซึ่งสมทบทุนงบประมาณในการสร้างสะพานเข้า-ออกชุมชน 2 แสนบาท และจากการลงแรงกาย แรงใจของชาวชุมชนคลองลำนุ่นทั้งหมดทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ ไม่มีการจ้างแรงงานจากคนภายนอกทำให้ ช่วยประหยัดงบประมาณ ที่จะต้องเป็นค่าใช้จ่ายให้กับ ผู้รับเหมาได้อย่างมากมาย ค่าแรงงานแรงละ 200 บาทต่อวันชาวบ้านทุกคนจะได้ค่าแรงเท่ากัน ไม่ว่าจะเป็ช่าง หรือเด็กชนปุน จะเริ่มทำงานตั้งแต่เวลาแปดโมงเช้า ถึงห้าโมงเย็น ถ้าเลยจากห้าโมงเย็นแล้ว จะเป็นการขอแรงกัน ในกรณีปุนที่ผสมแล้วยังใช้ไม่หมด ต้องช่วยกันทำจนกว่าปุนจะ หมดถึงจะกลับ และในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ เป็นต้น จะไม่มีการจ้างแรงงาน แต่ ชาวชุมชนคลองลำนุ่นจะลงแรงช่วยกันทำงาน ซึ่งสะพานที่ทุกคนชาวชุมชนคลองลำนุ่นช่วยกัน สร้างทั้งแรงกาย และแรงใจ สามารถเสร็จสมบูรณ์ได้โดยใช้ระยะเวลาการสร้างสะพานเข้า-ออก ชุมชนเพียง 1 เดือน ซึ่งผลจากการสร้างสะพานนอกจากที่ชาวชุมชนคลองลำนุ่น จะมีทางเข้า - ออกชุมชนที่สะดวกแล้ว สิ่งสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นพอใจ และภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง คือ วิทยุในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

ในทางที่ดีขึ้น จากเมื่อก่อนเคยติดยาเสพติด หลังจากที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสะพาน และร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ทำให้ได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ในชุมชน และได้รับคำชมเชย ทำให้วัยรุ่นเห็นความสำคัญ และเห็นคุณค่าในตัวเองนำไปสู่การปรับปรุงตัว และปรับพฤติกรรมใหม่ของวัยรุ่นในชุมชนไปในทางที่ดีขึ้น โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีกต่อไป และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นเห็นว่าผลที่ได้รับคุ้มค่าอย่างมาก

ก่อนสร้างสะพาน

หลังสร้างสะพาน

ภาพที่ 4.3 ทางเข้า – ออกชุมชน

นางจันทร์ ก้วพิจิตร⁴ ได้เล่าว่า สมัยก่อนเรื่องปัญหายาเสพติดในชุมชนร้ายแรงมาก มีทั้งคนขาย และคนติดยา เมื่อมีการสร้างสะพานขึ้น จึงแต่งตั้งให้วัยรุ่นที่ติดยาเสพติด เป็นหัวหน้าทีมในการสร้างสะพาน ให้ใช้กำลังกาย และใช้เวลาว่างในการสร้างสะพานเป็นหลัก เมื่อเหนื่อยล้าจากการสร้างสะพานก็จะมีอาหาร มีผลไม้ให้ทาน โดยจะเน้น แตงโม และเงาะก้วย เพื่อให้มีการขับพริกสารพิษต่างๆ ทางเหงื่อ และปัสสาวะ ผลที่ตามมาวัยรุ่นสามารถเลิกจากยาเสพติดได้ และกลับไปเรียนหนังสือได้ตามปกติ นอกจากนี้ยังมีความรู้สึกห่วงแหนสะพานที่ตนได้สร้าง และรู้สึกที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นต้องช่วยกันรักษา

ภาพที่ 4.4 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ขณะกำลังก่อสร้างสะพาน (พอช, 2548)

⁴ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร , กรรมการชุมชนคลองลำนุ่น, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

พ.ศ. 2546

พ.ศ. 2547

พ.ศ. 2549

ภาพที่ 4.5 ทางเดินจากบริเวณทางเข้า – ออก ถึงภายในชุมชนคลองลำนูนประมาณ 530 เมตร
เกิดความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2546 - 2549 (จากการสำรวจ, 2549)

2) กิจกรรมการขุดลอกคลองลำนูน

ชุมชนคลองลำนูน เป็นคลองที่ถูกขุดขึ้นในยุคสมัย รัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ปัจจุบันคลองลำนูนมีความกว้างประมาณ 2 เมตร ในสมัยก่อน น้ำในคลองใสมาก สามารถนำมาใช้ดื่มได้ นางจันทร์ ก้วพิจิตร⁵ ได้ฟังคำบอกเล่าของคนเฒ่า คนแก่ ที่อยู่อาศัยมาก่อนในบริเวณริมคลองลำนูนว่า ประมาณปี พ.ศ. 2512 คลองนี้ได้ขุดขึ้น เพื่อใช้เป็นลำรางน้ำในการขนข้าวทางเรือไปส่งโรงสีข้าวที่มินบุรี ต่อมาเมื่อมีการสร้างหมู่บ้านรังสิยาคลองลำนูนจึงถูกถมให้แคบลงเหมือนในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.6 สภาพความกว้างของคลองลำนูน (พอช., 2548)

⁵ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร , กรรมการชุมชนคลองลำนูน, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

นางจันทร์ กวีพิจิตร ได้เล่าต่ออีกว่า สมัยก่อนชาวบ้านใช้น้ำในคลองลำนุ่นเป็นหลัก เช่น ใช้น้ำล้างถ้วย ล้างชาม ล้างผัก เป็นต้น โดยขุดบ่อใช้กัน สมัยนั้นน้ำใสมาก มีปลา มีกุ้งมากมาย เสื้อผ้าเด็กนักเรียนสมัยก่อนจะเป็นสีออกแดง เพราะ ใช้น้ำในคลองลำนุ่นซักผ้า เมื่อห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์สร้างขึ้น น้ำในคลองลำนุ่นเริ่มเน่าเสีย เพราะมีการปล่อยน้ำเสียจากห้างสรรพสินค้าลงคลอง แต่ทางชุมชนให้ความสำคัญ เรื่อง น้ำเน่าเสียในคลองลำนุ่น จึงได้ผลิตน้ำชีวภาพ (น้ำ) EM โดยได้รับคำแนะนำจากมูลนิธิชุมชนไทให้เทน้ำชีวภาพลงในคลอง เพื่อสร้างออกซิเจนให้กับน้ำในคลอง ทำให้ลดการเน่าเสียของน้ำได้ แต่ปัจจุบันน้ำในคลองยังเน่าเสียอยู่ เพราะ ทุกวันยังมีน้ำเสียมาจากห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ ถึงแม้ว่าชุมชนช่วยกันรักษา น้ำในคลองให้สะอาด แต่ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากภาคเอกชน น้ำในคลองลำนุ่นก็ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เหมือนในอดีต ส่วนนายธวัชชัย สรรก่าเน็ด⁶ ประธานสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนุ่นพัฒนา กล่าวว่า ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ถูกกล่าวหาว่า เป็นต้นตอของสาเหตุที่ทำให้ น้ำในคลองลำนุ่นเน่าเสีย ทั้ง ๆ ที่การพัฒนาของเมือง ซึ่งไม่มีการควบคุมที่ดี คือ ปัญหาหลัก ปล่อยให้เกิดน้ำทิ้งจากครัวเรือนห้างสรรพสินค้า อย่างไรก็ตามเมื่อชาวบ้านมาอยู่ที่ชุมชนนี้ก็ไม่สามารถที่จะปฏิเสธความรับผิดชอบได้ ดังนั้นพวกเราชาวชุมชนต้องแสดงให้เห็นว่า ชาวชุมชนลำนุ่น สามารถอยู่ร่วมกับคลองได้

ภาพที่ 4.7 สภาพคลองลำนุ่นก่อนขุดลอกคลอง

ภาพที่ 4.8 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นกำลังช่วยกันขุดลอกคลอง (พอช., 2548)

⁶ สัมภาษณ์ ธวัชชัย สรรก่าเน็ด , ประธานสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนุ่นพัฒนา, อายุ 50 ปี . 6 มิถุนายน 2547.

ดังนั้น การขุดลอกคลองลำนูน ได้มีการทำเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง จากความร่วมมือของทุกคนในชุมชน และบุคคลภายนอก เช่น ชาวบ้านชุมชนริมคลองอื่นๆ สำนักงานเขตคันทนาว มูลนิธิชุมชนไท ฯลฯ นอกจากการขุดลอกคูคลองแล้ว ชุมชนคลองลำนูนยังได้รับการถ่ายทอดวิธีการบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีการ “ เทน้ำหมักชีวภาพ ” จากมูลนิธิชุมชนไท ที่ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาอบรม และให้ความรู้แก่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ซึ่งเมื่อกรรมมาวิธีหมักเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีการกำหนดวันเทลงคลอง ด้วยความตั้งใจของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน เพื่อนำใสในคลองลำนูน

ภาพที่ 4.9 สภาพคลองลำนูนหลังจากชาวบ้านช่วยกันขุดลอกคลอง (พอช., 2548)

4.2.2 ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ

(จากการสำรวจ, ผู้วิจัย 2549) ส่วนใหญ่ในแต่ละครัวเรือนของชุมชนคลองลำนูน จะมีผู้ที่มีรายได้ประมาณ ร้อยละ 50 ของจำนวนคนในแต่ละครัวเรือน มีรายได้ประมาณ 5,000 - 12,000 บาทต่อเดือน รายจ่ายประมาณ (ไม่รวมค่าผ่อนที่ดิน และค่าบ้าน) ประมาณ 4,000 - 10,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปภายนอกชุมชน และค้าขาย ความสมดุลระหว่างรายรับ - รายจ่ายเพียงพอ มีเงินเหลือเก็บในครอบครัวประมาณ 1,000 - 3,000 บาทต่อเดือน บางครัวเรือนรายรับพอดีกับรายจ่าย ไม่มีเงินเหลือเก็บ จำนวนครัวเรือนทั้ง 49 ครัวเรือน ต้องเป็นสมาชิกสหกรณ์ เกษตรสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด เพื่อระดมเงินทุนในการซื้อที่ดินสำหรับชุมชน ค่าใช้จ่าย 400 - 700 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน และต้องผ่อนชำระให้สหกรณ์ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ที่ให้สินเชื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยประมาณ 550-1,500 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน ดอกเบี้ยร้อยละ 1⁷ เงื่อนไขในการชำระเงิน 15 ปี ส่วนใหญ่ จะไม่มีการกู้ยืมจากแหล่งเงินอื่นๆ หรือ กู้นอกระบบและจะไม่ค่อย มีการส่งเงินกลับบ้าน หรือ ช่วยญาติพี่น้อง เพราะย้ายครอบครัวมาหางานทำที่กรุงเทพมหานครแต่ถ้าส่งเงินกลับบ้านก็ประมาณ 500-800

⁷ สัมภาษณ์ วิชา แจ่มใส , กรรมการชุมชนคลองลำนูน, อายุ 26 ปี . 6 กรกฎาคม 2549.

บาทต่อเดือน ส่วนครัวเรือนที่มีสมาชิกอาวุโสก็จะมีญาติพี่น้องที่อยู่นอกชุมชนส่งเงินมาให้ใช้ เป็นค่าผ่อนบ้าน ค่าผ่อนที่ดิน และใช้ในชีวิตประจำวัน

ตารางที่ 4.1 แสดงตัวอย่างค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น

ประเภท	ค่าใช้จ่ายต่อเดือน (บาท)
ค่าผ่อนที่ดิน	400 - 700
ค่าผ่อนบ้าน	550 - 1,500
ค่าน้ำ	100 - 200
ค่าไฟ	60 - 800

ที่มา : ชุมชนคลองลำนุ่น, (2549)

4.2.3 ลักษณะทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการในชุมชน

ระบบประปา

ปัจจุบัน น้ำประปาที่ใช้ภายในชุมชนคลองลำนุ่น ใช้มิเตอร์ส่วนรวม ยังไม่มีการแยกมิเตอร์ เป็นของแต่ละบ้าน เพราะ การทำเรื่องขอน้ำประปาจากสำนักงานเขต จะใช้เวลานาน และค่าใช้จ่ายสูงในการวางท่อน้ำประปาสู่ชุมชน ระบายเฉลี่ยครัวเรือนละ 5,000 บาท ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ยังไม่สามารถมีมิเตอร์ประปาแยกในแต่ละครัวเรือน ทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญของชาวบ้าน ค่าน้ำที่ต้องเสียประมาณ 200 - 600 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน น้ำเสีย จากครัวเรือน มีการทิ้งรวมในบ่อเกรอะบ่อซึม และมีถังบำบัดรองรับน้ำเสียไม่ปล่อยทิ้ง ลงคูคลอง

ภาพที่ 4.10 การวางท่อประปา (จากการสำรวจ, 2549)

ระบบไฟฟ้า

ปัจจุบัน ชาวชุมชนคลองลำนูน ใช้ไฟฟ้าของการไฟฟ้าเม็ญบุรี โดยแยกมิเตอร์ ในแต่ละบ้าน ค่าไฟฟ้าที่ต้องจ่ายประมาณ 100 – 1,000 บาทต่อเดือน ตามจำนวนสมาชิกในแต่ละครัวเรือน ส่วนการติดตั้งไฟทางเดินในชุมชน ทางสำนักงานเขตคันทันนายาวให้งบประมาณสนับสนุน

ภาพที่ 4.11 ระบบไฟฟ้าในชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ, 2549)

ระบบการกำจัดขยะ

ทุกครัวเรือนในชุมชนคลองลำนูน ก่อนจะทิ้งขยะ จะมีการแยกขยะก่อนทิ้ง เช่น ถ้าเป็นพวกขยะขวดพลาสติกก็จะเก็บไว้ขาย และขยะทั้งหมดในครัวเรือนจะรวบรวมไปที่บริเวณก่อนทางเข้าของชุมชน ซึ่งมีถังขยะตั้งอยู่ และจะมีรถเก็บขยะของหน่วยงานรัฐมาเก็บ

ภาพที่ 4.12 การจัดเก็บขยะของชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ, 2549)

สภาพน้ำคลองลำนูน

เมื่อสอบถามชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ถึงสภาพน้ำภายในคลองลำนูน ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้สึกว่ ปัจจุบันน้ำในคลองเริ่มเน่าเสีย ถึงแม้ว่า *เทน้ำหมักชีวภาพ* แต่ก็ไม่สามารถทำให้น้ำในคลองใสขึ้นได้เหมือนในอดีต เพราะ จากการปล่อยน้ำเสียจากห้างแพชั่นไอส์แลนด์ในปริมาณที่มากขึ้น จนไม่สามารถนำน้ำภายในคลองมาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสมัยก่อนชาวบ้านในชุมชนยังสามารถนำน้ำในคลองมาใช้ประโยชน์ เช่น ล้างถ้วยชาม ล้างผัก เป็นต้น น้ำในคลองมีปลาอาศัยอยู่ สามารถจับกินเป็นอาหาร กรณีน้ำในคลองเน่าเสีย ทางภาคเอกชน เช่น ห้างสรรพสินค้าแพชั่นไอส์แลนด์ ควรเข้ามาช่วยกันในการดูแลเรื่องสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

ภาพที่ 4.13 ปัจจุบันสภาพน้ำในคลองลำนูนเริ่มเน่าเสีย (จากการสำรวจ, 2549)

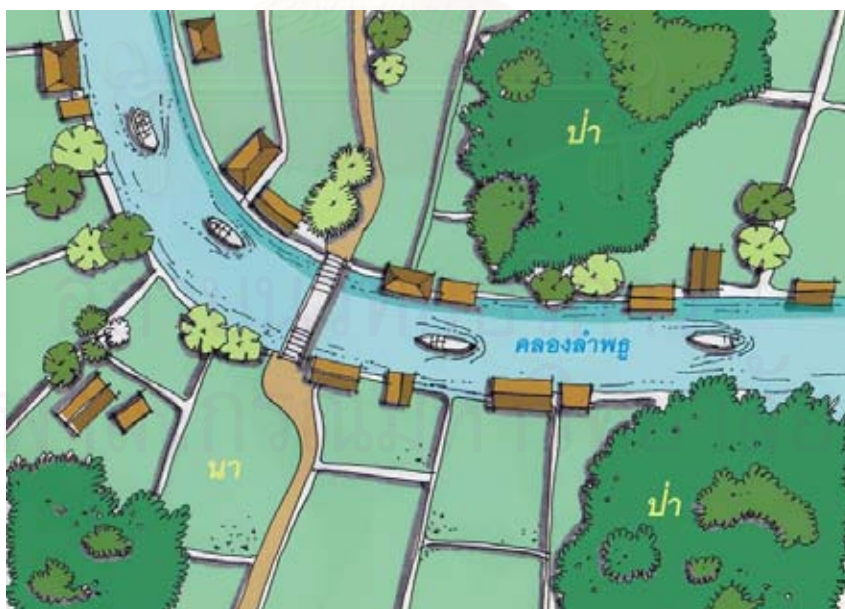
4.3 ประวัติความเป็นมา และการเป็นชุมชนบุกรุกของคลองลำนูน

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนคลองลำนูน โดยการสัมภาษณ์ประชาชนชุมชนคลองลำนูน จากการศึกษาทางเอกสาร ทำให้ผู้วิจัยได้แบ่งประวัติความเป็นมาของชุมชนคลองลำนูน เป็น 6 ยุค คือ ยุคชุมชนคลองลำพดู ยุคการตั้งถิ่นฐาน ยุคภาวะคุกคามในชุมชน ยุคการรวมกลุ่มในชุมชนและมีที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย ยุคการพัฒนาที่อยู่อาศัย และยุคชุมชนถูกต้องตามกฎหมายตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร การแบ่งชุมชนคลองลำนูนเป็นยุคต่างๆ จะทำให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ในเชิงพื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของชุมชน เพื่อนำไปสู่การมีกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย และการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น รวมถึงการสะท้อนวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การทำนาในพื้นที่เมือง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่หาได้ยากในเมืองปัจจุบัน นำไปสู่การช่วยเหลือเพื่อแผ่แผ่กันภายในชุมชน เมื่อมีปัญหาการไล่ออกเกิดขึ้นในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนพร้อมใจกันที่จะช่วยกันแก้ไขปัญห และในที่สุดชุมชนคลองลำนูนได้เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายและได้รับการยอมรับ โดยอธิบายแต่ละยุคได้ ดังนี้

ยุคแรก ชุมชนคลองลำพูน (ช่วงปี พ.ศ. 2512 – 2525)

จากการสัมภาษณ์นางสาวปราณี ไบหอม⁸ และนางจันทร์ ก้วพิจิตร⁹ ซึ่งเป็นชาวบ้านชุมชนคลองลำพูนที่เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2526 โดยรับรู้จากการบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ที่มาอยู่อาศัยบริเวณริมคลองลำพูน ก่อนปีพ.ศ. 2526 ได้เล่าว่า ชุมชนคลองลำพูนในสมัยก่อนมีชื่อเรียกว่า คลองลำพูน แปลว่า หญิงงาม หรือสาวสวย คลองลำพูนนี้ได้ขุดขึ้น เพื่อใช้เป็นลำรางน้ำในการขนข้าวทางเรือ ซึ่งสมัยก่อนบริเวณริมคลองลำพูนปกคลุมไปด้วยป่าปรี๊ด ประชาชนที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาจากต่างจังหวัด ได้รื้อถางป่า เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณริมคลอง และประกอบอาชีพทำนาหาเลี้ยงชีพ การคมนาคมขนส่งสมัยก่อน ใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก ยังไม่มีการสร้างถนน จึงมีการขุดคลองขึ้นความกว้าง 32 เมตร ระยะทางของคลองสมัยก่อนทอดยาวมาจากบริเวณหลังห้างสรรพสินค้าแพชั่นไอส์แลนด์ (คลองลำเกร็ด) ผ่านถนนรามอินทรา (คลองลำกลาง) ยาวไปถึงบริเวณสวนสยาม เพื่อนำข้าวที่ปลูกได้ไปส่งโรงสีข้าวแถวมีนบุรี ซึ่งปัจจุบันคลองลำเกร็ดได้ถูกถม เพื่อสร้างห้างสรรพสินค้าแพชั่นไอส์แลนด์ คลองลำกลาง ก็ถูกถม เพื่อสร้างถนนรามอินทราเชื่อมต่อไปยังสนามบินสุวรรณภูมิ ชาวบ้านที่อาศัยทำนาอยู่บริเวณริมคลองลำเกร็ด และคลองลำกลางถูกไล่ออกให้ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น แต่คลองลำพูนอยู่บริเวณด้านในจึงยังไม่ถูกไล่ออก ทำให้ชาวบ้านจากต่างจังหวัดที่อพยพเข้ามาหางานทำในเมือง เพราะความเจริญของเมือง ได้เข้ามาใช้พื้นที่ว่างเปล่าบริเวณริมคลองลำพูนเป็นที่อยู่อาศัย โดยคิดว่าที่ดินที่ตนอาศัยอยู่เป็นที่ดินของรัฐ ชื่อ “ คลองลำพูน ” จึงถูกเรียกใหม่จากคนที่มาอยู่รวมกันว่า “ คลองลำพูน ” ในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.14 ชุมชนคลองลำพูน ช่วงปี พ.ศ. 2512 (ผู้วิจัย, 2549)

⁸ สัมภาษณ์ ปราณี ไบหอม , กรรมการชุมชนคลองลำพูน, อายุ 38 ปี . 27 มิถุนายน 2547.

⁹ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร , กรรมการชุมชนคลองลำพูน, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

ยุคที่สอง การตั้งถิ่นฐาน (ช่วงปี พ.ศ. 2526 - 2539)

ในช่วงปี พ.ศ. 2526 เริ่มมีประชาชนจากต่างจังหวัด เข้ามาอยู่อาศัยบริเวณริมคลองลำ
 นูนมากขึ้น เกิดจากการชักชวนกันในเครือญาติ จากช่วงแรก ๆ มีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยริมคลอง
 ประมาณ 10 หลังคาเรือน นางจันทร์ ก้วพิจิตร¹⁰ แกนนำอาวุโสชุมชนคลองลำนูน อายุ 51 ปี
 เป็นชาวบ้านรุ่นแรกที่อพยพมาจากจังหวัดนครสวรรค์ เข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร โดย
 ประกอบอาชีพขับรถบรรทุกรับจ้างกับสามี ระยะเวลา เมื่อเข้ามาในกรุงเทพฯ ได้ย้ายที่อยู่หลายครั้ง
 ตามแหล่งงาน เช่น แถวมินบุรี และคลองตัน จนในที่สุดได้มารับจ้างขับรถบรรทุก ก่อนย้ายเข้ามา
 อยู่อาศัยในชุมชนคลองลำนูน นางจันทร์ ก้วพิจิตรได้อาศัยอยู่บ้านนายจ้างที่รับจ้างขับรถบรรทุก
 ด้วยความเกรงใจนายจ้าง และได้รู้จักกับผู้ใหญ่บ้านที่ดูแลพื้นที่บริเวณริมคลองลำนูนสมัยนั้น จึง
 ขออนุญาตผู้ใหญ่บ้านเข้ามาอยู่บริเวณริมคลอง เพราะมีที่ว่างอยู่มากมาย ยังไม่มีคนอยู่อาศัยมาก
 นัก ในปีพ.ศ. 2526 บริเวณริมคลองลำนูนยังเป็นป่า ต่อมานางจันทร์ ก้วพิจิตร ได้ชักชวน นาง
 น้อย ไทยแท้ (พี่สาว) และ นางแพง น้อยทา (พี่สาว) มาอยู่ด้วยกันบริเวณริมคลองลำนูน และได้
 ถางป่าประกอบอาชีพทำนา รวมระยะเวลาทำนา 10 ปี (พ.ศ. 2526 – 2536) แต่ก่อนข้าวที่ได้
 จากการทำนา จะนำไปขาย แต่เมื่อมีโรงสีข้าว จะนำข้าวที่ปลูกได้มารับประทานเอง 1 ปี ทำนา 1
 ครั้ง ส่วน นางแพง น้อยทา¹¹ ผู้อาวุโสของชุมชนคลองลำนูน อายุ 69 ปี ซึ่งเป็นพี่สาว นางจันทร์
 ก้วพิจิตร ได้เล่าว่า ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดนครสวรรค์ มีลูก 7 คน สามีเสียชีวิต ก่อนย้ายเข้า
 มาอยู่ที่ชุมชนคลองลำนูน เคยย้ายครอบครัวไปอยู่จังหวัดกาญจนบุรี การประกอบอาชีพ ทำไร่
 เผาถ่าน เมื่อได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่ชุมชนคลองลำนูน โดยการชักชวนจาก นางจันทร์ ก้วพิจิตร
 (น้องสาว) บริเวณริมคลองมีบ้านเรือนอยู่ประมาณ 3 – 4 หลังคาเรือน สาเหตุที่ย้าย เพราะ การ
 ทำไร่ เผาถ่าน ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอในการเลี้ยงครอบครัว จึงย้ายเข้ามาอยู่อาศัยริมคลอง
 กับลูกสาวคนสุดท้อง ส่วนลูกอีก 6 คน ของนางแพง น้อยทา มีครอบครัว และแยกย้ายกันไป
 นางแพง น้อยทา ทำนามาประมาณ 10 ปี พร้อมกับ นางจันทร์ ก้วพิจิตร และ นางน้อย ไทยแท้
 จากพื้นที่ทำนา 2 ไร่ รวมกัน 3 คน มีที่ดินทำนาประมาณ 10 ไร่ในชุมชน นอกจากนี้ บริเวณคันนา
 จะปลูกผักสวนครัว เช่น ตะไคร้ พริก กะเพรา ผักบุ้ง ข้าวโพด ฯลฯ เพื่อเก็บไว้รับประทาน
 ภายในครอบครัว และแบ่งปันให้กับคนในชุมชน ซึ่งสามารถประหยัดค่าใช้จ่าย และเป็นการใช้
 พื้นที่ได้อย่างคุ้มค่า

¹⁰ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร , กรรมการชุมชนคลองลำนูน, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

¹¹ สัมภาษณ์ แพง น้อยทา , แกนนำอาวุโสชุมชนคลองลำนูน, อายุ 69 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

นอกจากนี้ชุมชนคลองลำนุ่นจะมี *ประเพณีทำบุญข้าวใหม่* ประมาณเดือนธันวาคมของทุกปี หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ชุมชนคลองลำนุ่นจะมีประเพณีทำบุญข้าวใหม่ เพื่อขอขมาพระแม่โพสพ ชาวชุมชนทุกคนรวมทั้งเพื่อนชุมชนอื่นจะมาร่วมกันทำบุญ นับว่าเป็นประเพณีที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ยากในพื้นที่เมือง

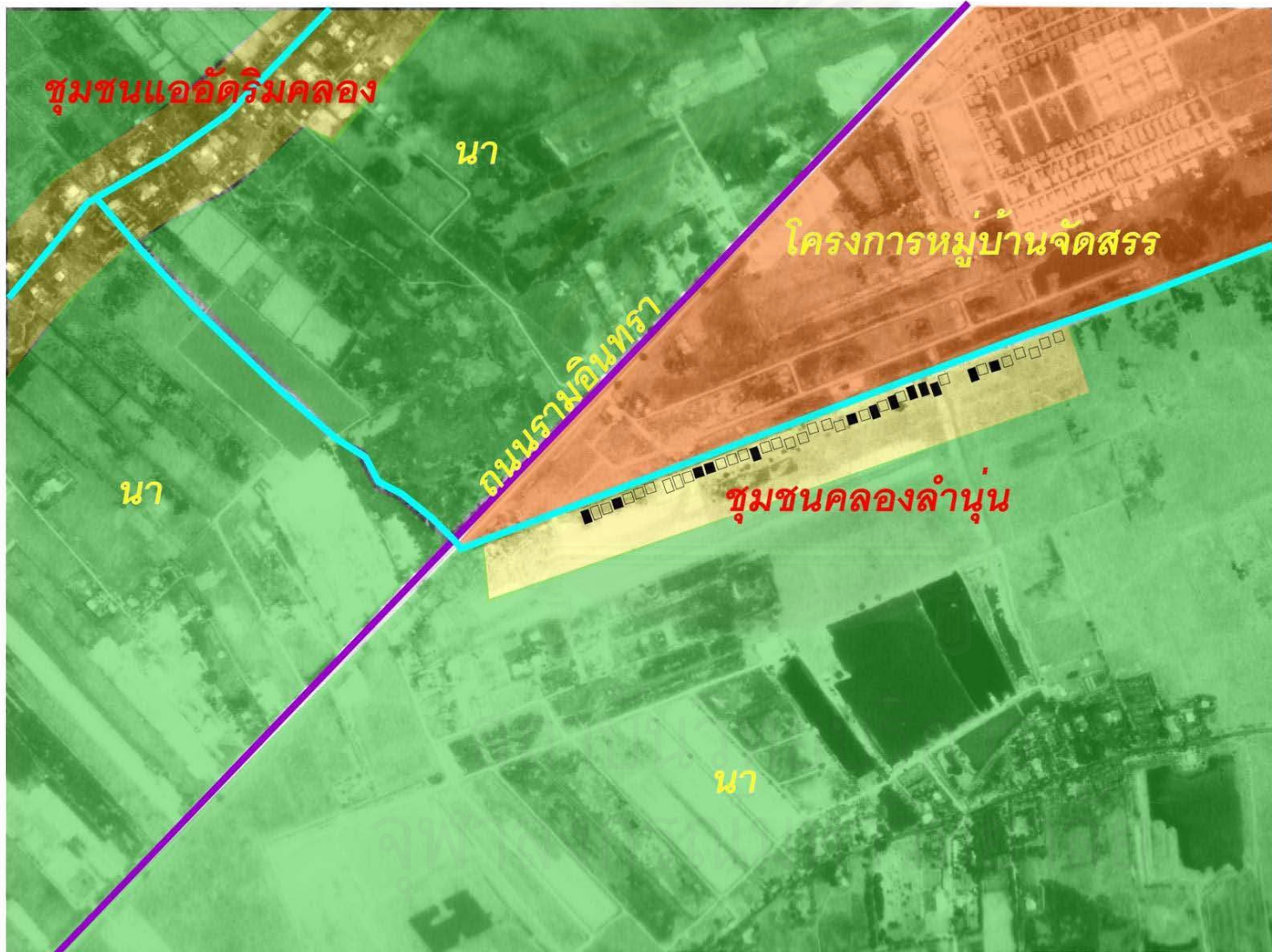
สมัยก่อนพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีการทำนาผืนใหญ่ ทางราชการจึงจัดตั้งเป็น ตำบลคันทนายาว เขตการปกครองขึ้นกับอำเภอบางกะปิ จังหวัดพระนคร ต่อมาปี พ.ศ. 2532 กรุงเทพมหานคร ได้แบ่งพื้นที่เขตบางกะปิ เพิ่มเป็นเขตใหม่ 2 เขต คือ เขตลาดพร้าว และเขตบึงกุ่ม จากตำบลคันทนายาว เปลี่ยนเป็น แขวงคันทนายาว ภายใต้การปกครองของเขตบึงกุ่ม ต่อมาการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการกระจายตัวของประชากร และมีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค - สาธารณูปการมากขึ้น เพื่อความเหมาะสมแก่การปกครอง และการให้บริการของรัฐ กระทรวงมหาดไทย จึงประกาศเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2540 ให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การปกครอง ให้พื้นที่แขวงคันทนายาว รวมกับ พื้นที่แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม และพื้นที่บางส่วนของ แขวงจระเข้บัว เขตลาดพร้าว จัดตั้งเป็น เขตคันทนายาว ตั้งแต่นั้นมา มีพื้นที่เขต 25.98 ตารางกิโลเมตร¹² ประชาชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองลำนุ่น ส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด ทำให้การดำรงรักษาวัฒนธรรมชนบทยังคงอยู่ สะท้อนถึงการเป็นสังคมชนบทในพื้นที่เมือง เช่น การทำนา และการทำบุญข้าวใหม่ เป็นต้น

ภาพที่ 4.15 ชุมชนคลองลำนุ่นที่เริ่มอยู่ในสภาพแออัด (พอช., 2548)

¹² สำนักงานเขตคันทนายาว กรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.4 เปรียบเทียบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองลำนูน ปี พ.ศ.2526-2530

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

สัญลักษณ์

- ชุมชนคลองลำนูน ปี พ.ศ.2526
- ชุมชนคลองลำนูน ปี พ.ศ.2530
- ขอบเขตชุมชนคลองลำนูน
- นา
- ถนน
- หมู่บ้านรัฐสภา
- คลองลำนูน

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : การสัมภาษณ์, ผู้วิจัย, 2549

มาตราส่วน NOT TO SCALE

จากแผนที่ 4.4 เปรียบเทียบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526-2530 จะเห็นว่าชุมชนคลองลำนูน มีบ้านเรือนเพิ่มจำนวนมากขึ้น เกิดจากการชักชวนกันให้เข้ามาอยู่อาศัยบริเวณริมคลองที่ว่าง โดยชาวบ้านคิดว่าที่ดินบริเวณนี้เป็นที่ดินของทางราชการ ทำให้ชุมชนคลองลำนูนที่เคยมีบ้านเรือนไม่กี่หลังคาเรือน ในปี พ.ศ. 2526 ต่อมาเริ่มมีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นจำนวนมากประมาณ 100 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นประชาชนมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ เพื่อเข้ามาหางานทำ และประกอบอาชีพขายแรงงาน ในพื้นที่เมืองที่มีความเจริญมากกว่าพื้นที่ชนบท ลักษณะบ้านจะก่อสร้างด้วยไม้อัดที่ซื้อมา หรือไม้เก่าที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากหมู่บ้านรังสิตา บางหลังเป็นบ้านกระท่อม หรือเพิงพักพอลบแดด หลบฝน การปลูกบ้านขึ้นอยู่กับฐานะ และความสามารถของผู้อยู่อาศัย ไม่มีความมั่นคงแข็งแรง ทนุโตรมได้ง่าย เมื่อบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จึงเกิดเป็นสภาพชุมชนแออัด ไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา ไม่มีระบบสาธารณสุข สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ชาวชุมชนคลองลำนูนจำเป็นต้องขุดบ่อ หรือต้องซื้อน้ำไว้สำหรับดื่มกิน

ลักษณะบ้านในสมัยชุมชนยังอยู่ริมคลอง มีทั้งบ้าน 1 ชั้น และ บ้าน 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นปูน ชั้นบนเป็นไม้ หลังคาสังกะสีปลูกสร้างบริเวณริมคลอง เมื่อมีการสร้างหมู่บ้านจัดสรรรังสิตา คลองลำนูน จึงถูกถมให้แคบลง บริเวณโดยรอบชุมชนมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่เกษตรกรรม คือ ทำนา

ภาพที่ 4.16 หมู่บ้านรังสิตาได้สร้างกำแพงขนานตามแนวคลองกับชุมชนคลองลำนูน (พอช.,2548)

ยุคที่สาม ภาวะคุกคามในชุมชน (ช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2542)¹³

ในปี พ.ศ. 2540 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเริ่มเข้าใจว่าที่ดินที่ชุมชนอาศัยอยู่ริมคลอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 (เวลา 14 ปี) มีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินตามกฎหมายเป็นที่ดินของเอกชน

¹³ พรพนทิพย์ เพชรมาก, อักขณิษ ศรีดาร์ตัน และพัชรี ศรีงาม, บ้านมั่นคงชุมชนคลองลำนูน (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน,2548) , หน้า 9 -10.

เจ้าของที่ดินเอกชนได้ขอให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนย้ายออกจากพื้นที่ในทันที แต่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนไม่ได้ดำเนินการรื้อย้าย อาคารบ้านเรือนแต่อย่างใดยังคงดำเนินชีวิตอย่างปกติ

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2541 ระยะเวลาผ่านมา 1 ปี ก่อนวันที่ 30 ธันวาคม 2541 มีหนังสือฉบับแรกจากสำนักทนายความรับมอบอำนาจจากเจ้าของที่ดินเอกชนให้แจ้งผู้อยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณชุมชนคลองลำนูน ขนย้ายทรัพย์สิน และบริวาร ออกจากที่ดินภายใน 15 วัน หากเพิกเฉยเจ้าของที่ดินจะดำเนินคดีทั้งทางแพ่ง และทางอาญา แต่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนไม่มีการดำเนินการขนย้ายทรัพย์สินออกจากพื้นที่ และดำเนินชีวิตประจำวันตามปกติ

1 สัปดาห์ต่อมา วันที่ 6 มกราคม 2542 มีหนังสือราชการจากสำนักงานเขตคันนายาว เนื้อหาในหนังสือ ระบุคำสั่งให้รื้อถอนบ้านเรือน อาคาร สิ่งปลูกสร้าง ออกจากบริเวณที่ดินทั้งหมด ภายใน 30 วัน โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ลงนามโดยผู้ว่าการเขตในสมัยนั้น

ถัดมาอีก 2 สัปดาห์ วันที่ 17 มกราคม 2542 มีหนังสือจากเจ้าของที่ดินส่งมาอีกฉบับ เนื้อหาระบุให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน และบริวารออกจากพื้นที่โฉนด 1607 เลขที่ 3577 หน้าสำรวจ 177 เนื้อที่ 12 ไร่ 2 งาน 36 ตารางวา ตำบลคันนายาว อำเภอบางกะปิ กรุงเทพมหานคร โดยจะให้ค่ารื้อถอนหลังละ 10,000 บาท และบ้านที่เป็นเพิง หรือกระต๊อบให้ค่ารื้อถอนหลังละ 7,000 บาท หนังสือฉบับนี้ ทำให้ชาวบ้านชุมชน 100 หลังคาเรือน มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แต่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนทุกคนยังอยู่อาศัยในพื้นที่ไม่ย้ายออก จากหนังสือ 3 ฉบับ ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนทราบว่าที่ดินที่ชาวบ้านอยู่อาศัยมี 2 แปลง และ เป็นกรรมสิทธิ์ที่ดินของ 2 เจ้าของที่ดิน

อีก 1 สัปดาห์ต่อมา การต่อสู้ทางคดีความของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้เกิดขึ้นตามลำดับเหตุการณ์ ดังนี้

24 มกราคม 2542 สถานีตำรวจนครบาลบางชัน ออกหมายเรียกชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนรวม 17 ราย ขอให้ปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น

27 มกราคม 2542 เจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจนครบาลบางชันจับกุม นางพะเยาว์ กระบวนรัตน์ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งว่าจะพาไปดูที่ดินใหม่ แต่หลังจากนั้นชาวบ้านพบว่านางพะเยาว์ ถูกขังอยู่ที่สถานีตำรวจนครบาลบางชัน

23 กุมภาพันธ์ 2542 ศาลตัดสินคดีนางพะเยาว์ กระบวนรัตน์ ในข้อหาปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาตปรับ 2,000 บาท ค่าปรับหักจากที่นางพะเยาว์ถูกคุมขังในห้องขังสถานีตำรวจนครบาลบางชัน ส่วนค่าปรับที่เหลือชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้เรียกรไถ่ภายในชุมชนเป็นเงินช่วยเหลือนางพะเยาว์ กระบวนรัตน์

7 มีนาคม 2542 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ทำหนังสือถึงสำนักงานเขตคันนายาวมีข้อเสนอให้ทางสำนักงานเขตคันนายาวจัดการประชุม เรื่องปัญหาที่อยู่อาศัย โดยชาวบ้านยื่นข้อเสนอ 2 ข้อ คือ 1. ให้มีการยกเลิกคำสั่งหยุด หรือยับยั้งการจับกุม คุ่มขัง ดำเนินคดี กับชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น 2. ให้มีการวัดแนวคลองลำนุ่นให้ชัดเจน ซึ่งปรากฏว่าการประชุมหารือไม่มีข้อยุติ

23 พฤษภาคม 2542 เจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจนครบาลบางชัน จับกุมชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น 3 คน ในข้อหาปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาต และขัดขืนคำสั่งเจ้าพนักงานท้องถิ่น ภายหลังปล่อยตัวกลับมา 1 คน อีก 2 คนถูกขัง คือ นางน้อย ไทยแท้ และนายพิม ฎกของไชย

24 พฤษภาคม 2542 ศาลมีนบุรีตัดสินคดี นางน้อย ไทยแท้ และนายพิม ฎกของไชย เป็นจำเลยข้อหาปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาต และขัดขืนคำสั่งเจ้าพนักงานท้องถิ่น ถูกศาลพิพากษาให้ปรับนางน้อย ไทยแท้ 66,900 บาท และนายพิม ฎกของไชย 77,100 บาท แต่ผู้ต้องหาไม่มีเงินเสียค่าปรับ จึงถูกคุมขังตามกฎหมาย

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการต่อสู้ทางคดีความของชุมชนคลองลำนุ่น เริ่มเป็นกระบวนการภาคประชาชน นางจันทร์ ก้วพิจิตร¹⁴ ได้เล่าว่า ในเวลานั้นชาวบ้านต้องหาวิธีการเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นทั้ง 2 คน คือ นางน้อย ไทยแท้ และนายพิม ฎกของไชย รวมทั้งชาวบ้านที่ถูกหมายเรียก 14 ราย ในข้อหาปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น จึงเดินทางไปยังบ้านพิษณุโลก ในช่วงดึก เพื่อนำหนังสือเข้าร้องเรียนต่อนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น คือ นายชวน หลีกภัย ขบวนการภาคประชาชนที่เดินทางไปยังบ้านพิษณุโลก มีจำนวนประมาณ 200 คน ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นทราบที่หลังว่ามีชาวบ้านชุมชนริมคลองที่ประสบปัญหาการถูกไล่หรือเหมือนกันมารวมสมทบ โดยผ่านการประสานงานของหน่วยงาน เครือข่ายพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมคลอง ซึ่งเป็นหน่วยงานองค์กรเอกชนที่มีสมาชิกเป็นชุมชนริมคลองในกรุงเทพมหานคร 11 คลอง เช่น ชุมชนคลองเปรม ชุมชนคลองบางบัว ชุมชนคลองบางเขน ชุมชนคลองลาดพร้าว ชุมชนคลองราชันดดา ชุมชนคลองโองอ่าง ชุมชนคลองสว่าง เป็นต้น¹⁵

จนกระทั่งตอนเช้า นายกรัฐมนตรีให้ส่งตัวแทนชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นเข้าพบที่ทำเนียบรัฐบาล และผลจากการหารือในส่วนของคดีความ สรุปได้ว่า 2 ผู้ต้องหาที่อยู่ในชั้นตอนชั้นศาลแล้ว จะไม่มีการช่วยเหลือ แต่จะให้ระงับการจับกุมชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นที่เหลืออีก 14 ราย

¹⁴ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร , กรรมการชุมชนคลองลำนุ่น, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

¹⁵ สัมภาษณ์ ปรานี ไบหอม , กรรมการชุมชนคลองลำนุ่น, อายุ 38 ปี . 27 มิถุนายน 2547.

26 พฤษภาคม 2542 นักการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านในพื้นที่ ได้ช่วย ประกันตัว 2 ผู้ต้องหา นางน้อย ไทยแท้ และนายพิม ภูทองไชย เพื่อสู้คดีในชั้นอุทธรณ์

2 มิถุนายน 2542 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน และองค์กรเครือข่ายพัฒนาชุมชนและ สิ่งแวดล้อมคลอง เดินทางไปยังสภาทนายความ เพื่อขอความช่วยเหลือทางด้านคดีความ โดย นายปรีชา เดชทองจันทร์ รับเป็นทนายความช่วยเหลือทางด้านคดีความให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน

7 กรกฎาคม 2542 ทนายความฝ่ายชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ยื่นอุทธรณ์ในคดีนาง น้อย ไทยแท้ และนายพิม ภูทองไชย ต่อศาล

21 ธันวาคม 2542 ศาลอุทธรณ์ตัดสินพิพากษาในคดีของนางน้อย ไทยแท้ และนายพิม ภูทองไชย เสียค่าปรับ โดย นายพิม ภูทองไชย ไปกู้เงิน เพื่อเสียค่าปรับตามคำสั่งศาล แต่ ทางด้านนางน้อย ไทยแท้ ทำเรื่องขอฎีกาต่อไป

ยุคที่สี่ การรวมกลุ่มในชุมชนและมีที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย (ช่วงปี พ.ศ. 2543 – 2545)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ประชาชนจากต่างจังหวัด เริ่มเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณริมคลองลำนูน และสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณริมคลอง จากสภาพทางด้านกายภาพที่มีทางเข้า – ออกชุมชนหลาย ทาง ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน มีการดำเนินชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยรู้จัก กัน หรือ มีปฏิสัมพันธ์กัน เพราะมีทางเข้า – ออกชุมชนหลายทาง โอกาสในการพูดคุยกันมีน้อย ชาวบ้านจะสร้างสะพานไม้พาดจากบ้านของตนไปยังกำแพงของหมู่บ้านรังสิตา เพื่อออกไปสู่นน รามอินทรา จากการสัมภาษณ์ นายธวัชชัย สรรก่าเหน็ด ¹⁶ ได้เล่าว่า สะพานไม้ที่พาดไปยังกำแพง หมู่บ้านรังสิตามี 7 สะพานด้วยกัน แต่เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน มักถูกกล่าวหาว่าไปขโมย ของในหมู่บ้านรังสิตา เพราะขโมยสามารถวิ่งข้ามสะพานไม้เข้ามาในชุมชนได้ ชาวบ้านชุมชน คลองลำนูนจึงยกสะพานที่พาดไปยังหมู่บ้านรังสิตาเพื่อเป็นทางเข้า – ออกลง ทำให้เหลือทางเข้า – ออกชุมชนเพียงทางเดียว เพราะจะได้มองเห็นคนที่ผ่านเข้าออก ในชุมชน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ ตำรวจ และทนายความฝ่ายเจ้าของที่ดิน จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มรู้จักคุ้นเคย กัน มีการพูดคุยกันมากขึ้น ร่วมมือกันในการช่วยสอดส่องดูแลชุมชน มีการปรึกษาหารือกันเสมอ รวมทั้งคอยช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการถูกจับกุมอีกด้วย เมื่อเกิดเหตุการณ์ปัญหา การไถ่ที่ดิน ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีการรวมกลุ่มพูดคุยกัน หาแนวทางในการป้องกันเหตุการณ์การ ถูกจับกุมซ้ำซ้อนที่จะเกิดขึ้น

¹⁶ สัมภาษณ์ ธวัชชัย สรรก่าเหน็ด , ประธานกรรมการสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนูน, อายุ 50 ปี . 6 มิถุนายน 2547.

ในระยะเวลาต่อมา ชุมชนคลองลำนูนเห็นความสำคัญของการออมทรัพย์ เพื่อซื้อที่ดิน จนกระทั่งในวันที่ 10 มีนาคม 2543¹⁷ ชุมชนคลองลำนูนได้มีการจัดตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา” เพื่อระดมเงินทุนจากชาวบ้าน นำมาซื้อที่ดินตามที่นายความฝ่ายเจ้าของที่ดินยื่นเงื่อนไข คือ เจ้าของที่ดินจะขายที่ดินให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ราคาที่ดินตารางวาละ 3,000 บาท แต่ในความเป็นจริงราคาประเมินที่ดินบริเวณชุมชนคลองลำนูน กรมที่ดินคิดตารางวาละ 15,000 บาท และนายความเจ้าของที่ดินให้ตกลงซื้อขายภายใน 7 วัน แต่ชาวชุมชนคลองลำนูนขอเจรจาต่อรองขยายเวลาออกไปเพื่อเร่งการระดมเงินออมของชาวบ้านภายในชุมชนคลองลำนูน

ระยะเวลาผ่านไป 2 ปี ในที่สุด กลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนาได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ตามกฎหมาย โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด” ในเดือนมกราคม 2545¹⁸ เพื่อสามารถทำสัญญาซื้อขายที่ดินในรูปแบบนิติบุคคล กับเจ้าของที่ดิน จากเดิมเจ้าของที่ดินมี 2 รายก็รวมเป็นเจ้าของคนเดียว คือ บริษัท ปิยะพรวัฒนา จำกัด โดยทางบริษัท ยินดีขายที่ดินให้ตามข้อตกลง จำนวน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา ตารางวาละ 3,000 บาท เป็นเงิน 3,240,000 บาท โดยเจ้าของที่ดินมีเงื่อนไขว่า ต้องจ่ายเป็นเงินสด และต้องรื้อย้ายที่อยู่อาศัย จากบริเวณพื้นที่ดินส่วนหน้าทั้งหมด ไปอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่เจ้าของที่ดินตัดขายให้ ก่อนวันที่ 31 ธันวาคม 2545 และชุมชนคลองลำนูนต้องซื้อที่ดินใน นามนิติบุคคล โดยเจ้าของที่ดินยินดีจ่ายค่าชดเชยการรื้อย้ายบ้านเรือนหลังละ 10,000 บาท ค่ารื้อย้ายเพิงพักหลังละ 7,000 บาท จากการประชุมหารือร่วมกันของชาวชุมชนคลองลำนูน ได้ข้อสรุปว่า เงินที่ใช้ซื้อที่ดินจำนวน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา ตารางวาละ 3,000 บาท จะใช้เงินออมที่มีอยู่ในนาม สหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด และ อีกส่วนหนึ่งจะขอกู้เงินเพิ่มจากสินเชื่อ เพื่อที่อยู่อาศัยของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยใช้โฉนดที่ดินผืนนี้ค้ำประกัน และซื้อขายที่ดินในนามของ สหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด ที่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย สัญญาซื้อขายที่ดินระหว่างชุมชนคลองลำนูนในนาม สหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด กับเจ้าของที่ดินก็เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2545 ซึ่งหมายถึง ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนจะมีกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพื่ออยู่อาศัยเป็นของชุมชนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ยุคที่ห้า การพัฒนาที่อยู่อาศัย (ช่วงปี พ.ศ. 2546 – 2548)

เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน มีที่ดินเป็นของตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ก็ทำการรื้อย้ายสิ่งปลูกสร้างทั้งหมด ออกจากพื้นที่ริมคลองมาอยู่ในพื้นที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชน

¹⁷ พรพนทิพย์ เพชรมาก, อักขณิษ ศรีดารัตน์ และพัชรี ศรีงาม, เรื่องเดียวกัน , หน้า 11.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้าเดียวกัน.

ตามข้อสัญญา โดยเจ้าของที่ดิน อนุญาตให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นสามารถสร้างเพิงพักในพื้นที่บริเวณข้าง ๆ ชุมชนได้ ระหว่างการสร้างบ้าน และช่วยค่ารื้อถอนหลังคาเรือนละ 7,000 บาท โดยแบ่งให้เป็น 2 งวด งวดละ 3,500 บาท งวดแรก จ่ายให้เมื่อมีการรื้อถอนออกจากพื้นที่ ส่วนหน้าที่เป็นของเจ้าของที่ดินเอกชน งวดที่สอง จ่ายเมื่อสร้างบ้านเสร็จ และรื้อย้ายออกจากพื้นที่ที่สร้างเพิงพักชั่วคราว¹⁹

ภาพที่ 4.17 ชุมชนคลองลำนุ่น ก่อนการรื้อย้ายไปอยู่ในที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย(พอช., 2548)

ภาพที่ 4.18 สภาพพื้นที่หลังการรื้อย้ายชุมชนริมคลองลำนุ่น (พอช., 2548)

ในที่สุด ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น เริ่มสร้างบ้านบนที่ดินพื้นที่ 14 ตารางวา ซึ่งชาวบ้านแต่ละครัวเรือน ได้รับการจัดสรรอย่างเป็นธรรม ก่อนที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะตกลงซื้อที่ดินขนาด 14 ตารางวา ได้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น เพราะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เกี่ยวกับความต้องการขนาดที่ดินที่ไม่เท่ากัน คือ 14 ตารางวา 16 ตารางวา และ 20 ตารางวา แต่ข้อตกลงส่วนใหญ่ คือ ต้องการซื้อที่ดิน 14 ตารางวา ชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยก็ย้าย

¹⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 14.

ออกไปจากชุมชนคลองลำนูน รวมทั้งถอนเงินออกจากกลุ่มออมทรัพย์คลองลำนูนพัฒนา จาก 100 กว่าครัวเรือน ปัจจุบันเหลือเพียง 49 ครัวเรือน แต่ในการสร้างบ้านก็มีปัญหาเกิดขึ้น คือ พื้นที่บริเวณคลองลำนูนเป็นพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมขัง ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนตกลงกันที่จะสร้างบ้านอยู่ในน้ำ และสร้างบ้านแบบยกสูง นอกจากนี้ การสร้างบ้านยังมีข้อจำกัด ตามฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ส่วนใหญ่มีรายได้น้อย และรายได้ไม่แน่นอน ชาวบ้านที่พอมีเงินเก็บส่วนตัวอยู่ส่วนหนึ่ง และรวมกับการกู้ยืมมาส่วนหนึ่ง ก็สามารถสร้างบ้านได้เลย โดยมีบ้านที่สร้างเสร็จก่อนอยู่ประมาณ 3 หลัง ลักษณะเป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ 2 ชั้น

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลมีนโยบาย “โครงการบ้านมั่นคง” โดยให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รับผิดชอบ โดยชุมชนคลองลำนูนได้รับการคัดเลือกเป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่อง ที่จะดำเนินการในเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัย หลังจากนั้นกระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ภายใต้ความร่วมมือของทุกคนในชุมชน เริ่มจากการถมที่ดิน เพื่อรองรับการปลูกสร้างบ้าน โดยใช้งบประมาณสาธารณูปโภคในโครงการนำร่องบ้านมั่นคง และมีการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ยุคที่หก ชุมชนถูกต้องตามกฎหมายตามระเบียบกรุงเทพมหานคร (ช่วงปี พ.ศ. 2549)

ตั้งแต่ชุมชนคลองลำนูนเป็นชุมชนที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายจากกรุงเทพมหานคร ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนจะไม่ค่อยได้รับความร่วมมือ หรือความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากหน่วยงานท้องถิ่นเท่าที่ควร เช่น การขอทะเบียนบ้านให้เด็กในชุมชนคลองลำนูน เพื่อเป็นหลักฐานในการเข้าโรงเรียน เพราะชุมชนคลองลำนูนเป็นชุมชนบุกรุก มีปัญหาการไล่รื้อ มีสภาพเป็นชุมชนแออัด ทางสำนักงานเขตคันนายาวยังไม่สามารถรับรองให้ถูกต้องตามกฎหมายได้ แต่ในปัจจุบัน ชุมชนมีการพัฒนาจากศักยภาพชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ ด้านสังคม และสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น ทำให้ชุมชนคลองลำนูนได้รับการจดทะเบียนเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในเดือนมิถุนายน 2549²⁰ ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานเขตคันนายาว นำมาสู่การได้งบประมาณในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เดือนละ 5,000 บาท งบประมาณในการสร้างถนนภายในชุมชน งบประมาณด้านการติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะตามทางเดินในชุมชน รวมไปถึงงบประมาณสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในชุมชน

²⁰ สัมภาษณ์ วัชรวิภา แจ่มใส , แกนนำรุ่นใหม่ชุมชนคลองลำนูน, อายุ 26 ปี . 6 กรกฎาคม 2549.

ภาพที่ 4.19 ไฟฟ้าสาธารณะในชุมชนที่ได้รับงบประมาณจากสำนักงานเขต
(จากการศึกษา, 2549)

4.4 พัฒนาการการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง เกิดขึ้นทั้งในประเทศแถบตะวันตก (Habitat Conference of 1976 in Vancouver, Canada) และประเทศแถบตะวันออก เช่น ประเทศไทย เป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกิดอย่างเป็นธรรมชาติ จากการเจริญเติบโตของเมือง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500²¹

ในกรณีของชุมชนคลองลำนูน มีประชาชนเข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาจากต่างจังหวัดทั้งสิ้น ภูมิลำเนาเดิมส่วนใหญ่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลาง ตามลำดับ จากการสัมภาษณ์นางจันทร์ ก้วพิจิตร²² ได้เล่าว่า ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดนครสวรรค์ เข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร เพราะคิดว่าคงจะมีโอกาสหารายได้ที่ดีกว่าต่างจังหวัด โดยรับจ้างขับรถบรรทุกกับสามี และอาศัยอยู่บ้านเช่าของเจ้าแก้วรถบรรทุก ต่อมาย้ายเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณคลองลำนูน เพราะมีพื้นที่ว่างมากมาย บริเวณริมคลอง โดยขออนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้น ด้วยวิธีการบอกปากเปล่า เมื่อเข้ามาอยู่ในชุมชนคลองลำนูนไม่นาน นางจันทร์ ก้วพิจิตร จึงชวนพี่สาว ซึ่งมีภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดนครสวรรค์เหมือนกัน มาสร้างบ้านอยู่ติดกันบริเวณริมคลองลำนูน

²¹ อคิน รพีพัฒน์ , “ ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง ” ,พิมพ์ครั้งแรก (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : 2542), หน้า 16 – 17.

²² สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร , กรรมการชุมชนคลองลำนูน, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

ก่อนย้ายเข้ามาในชุมชนคลองลำนุ่น ประชาชนจากต่างจังหวัด จะไม่รู้จักรัพื้นที่บริเวณชุมชนนี้มาก่อน ถ้ารู้จัก ก็จะมีรู้จักด้วยตนเอง จากเพื่อน หรือญาติพี่น้องแต่ไม่ทราบว่าเป็นที่ดินบริเวณนี้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของเจ้าของที่ดินเอกชน สาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ เพราะมีคนอยู่อาศัยมากมาย จึงขอเข้ามาอยู่อาศัยด้วย บางคนญาติชักชวนมาอยู่ บางคนต้องการมีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย และที่สำคัญ คือ เพื่อเข้ามาหางานทำ การย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน ช่วงแรกมีสมาชิกเข้ามาพักอาศัยครัวเรือนละ 3 – 5 คน บุคคลผู้ชักชวนเข้ามาส่วนใหญ่จะชักชวน ญาติพี่น้อง หรือเพื่อน แต่ก็ไม่ได้ชักชวนผู้อื่นที่ไม่รู้จักให้เข้ามาอยู่ในชุมชน ส่วนสาเหตุที่ชักชวนผู้อื่น เข้ามาอาศัยอยู่ เพราะมีที่ว่างบริเวณ ริมคลองมากมาย จึงชักชวนกันเข้ามาอยู่ ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น อยู่กันมานานหลาย 10 กว่าปี ทำให้มีสมาชิกในครอบครัวที่ถือกำเนิดในชุมชน คลองลำนุ่นอีกด้วย ความสำคัญในการเลือกที่อยู่อาศัย จากการสอบถามชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ลำดับความสำคัญของปัจจัยการเลือกที่อยู่อาศัย 1 – 8 โดยให้ 1 มีความสำคัญมากที่สุด สามารถเรียงลำดับความสำคัญได้ดังนี้

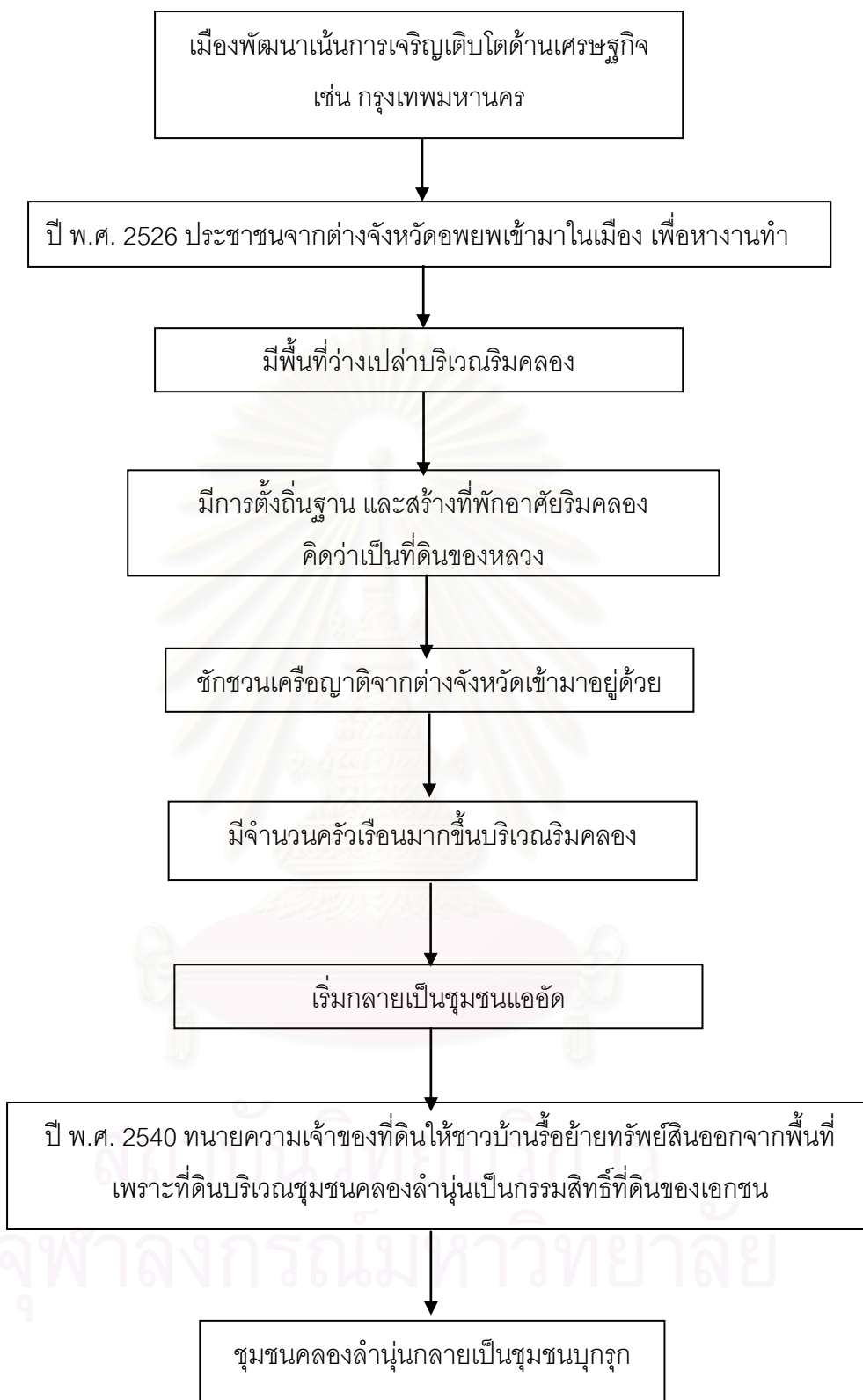
ตารางที่ 4.2 แสดงลำดับความสำคัญของปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัย

ความสำคัญลำดับที่	ปัจจัยการเลือกที่อยู่อาศัย	ความสำคัญลำดับที่	ปัจจัยการเลือกที่อยู่อาศัย
1	การคมนาคมขนส่งสะดวก	5	อยู่ใกล้ตัวเมือง
2	ใกล้ ร.ร. / ร.พ.	6	ใกล้แหล่งงาน
3	ที่อยู่อาศัยมั่นคงแข็งแรง	7	ราคาที่ดิน / บ้านต่ำ
4	ได้อยู่ร่วมกับคนในชุมชน	8	มีระบบไฟฟ้า - ประปา

(ที่มา : จากการสอบถาม,2549)

จากตารางที่ 4.2 จะเห็นได้ว่าลำดับความสำคัญของปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัย 3 ลำดับแรก คือ การคมนาคมขนส่งสะดวก อยู่ใกล้โรงเรียนลูก และโรงพยาบาล และการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงแข็งแรง

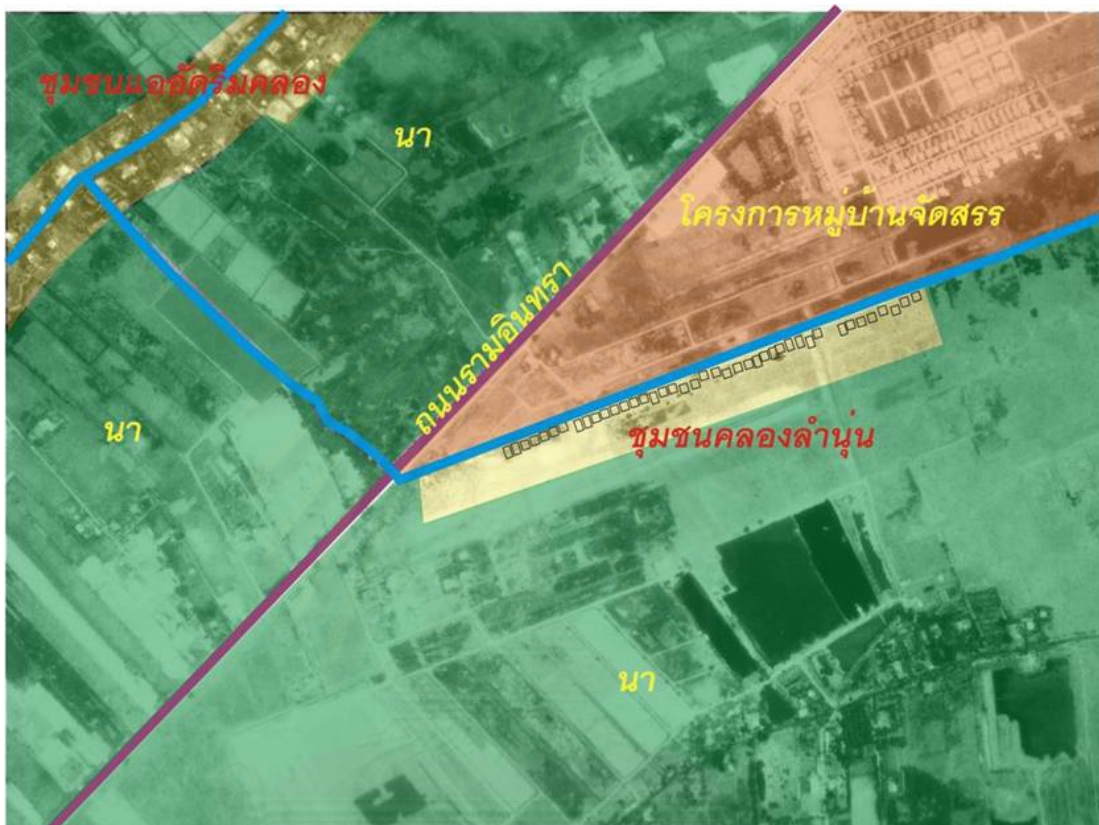
เมื่อสอบถามชาวบ้านในชุมชนคลองลำนุ่น ว่าทราบหรือไม่ว่าชุมชนคลองลำนุ่น เป็นชุมชนบุกรุกที่ดินโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย บางท่านทราบเมื่อมาอยู่ประมาณ 10 กว่าปี (ปี พ.ศ.2540) เพราะทนายความของเจ้าของที่ดินมาไล่อื้อให้ชาวบ้านในชุมชนคลองลำนุ่นย้ายออก และเมื่อเกิดปัญหาการไล่อื้อที่ดิน ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นคิดว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยชาวบ้านต้องร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหา โดยอธิบาย พัฒนาการการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนุ่น จากแผนภูมิที่ 4.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงพัฒนาการการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน
(จากการวิเคราะห์, 2549)

4.4.1 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่โดยรอบที่ส่งผลต่อการเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน

4.4.1.1 สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของบริเวณพื้นที่โดยรอบของชุมชนคลองลำนูนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526

ภาพที่ 4.20 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบชุมชนคลองลำนูนก่อนถูกไล่อื้อ
(จากการวิเคราะห์, 2549)

ลักษณะบริเวณโดยรอบของพื้นที่ชุมชนคลองลำนูน มีถนนหลักที่สำคัญ คือ ถนนรามอินทรา และการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เริ่มมีโครงการบ้านจัดสรรเพื่อรองรับการขยายตัวจากพื้นที่ในเมืองแต่น้อย ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนที่เข้ามาอยู่อาศัยในช่วงแรกจะประกอบอาชีพทำนา บริเวณชุมชน หรือรับจ้างทั่วไป ประชาชนจากต่างจังหวัดที่เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนมีเพียงไม่กี่ครัวเรือน นอกจากบริเวณริมคลองลำนูนแล้ว ยังมีบริเวณริมคลองอื่นๆ ที่มีประชาชนจากต่างจังหวัดเข้ามาอยู่อาศัย เพื่อหารายได้เลี้ยงตนเอง และครอบครัว เช่น คลองลำเกร็ด (ปัจจุบันถูกถมเป็นห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ รามอินทรา)

4.4.1.2 สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่บริเวณโดยรอบของชุมชนคลองลำนูนช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2540

ภาพที่ 4.21 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบชุมชนคลองลำนูนกำลังถูกไล่อื้อ
(จากการวิเคราะห์, 2549)

ลักษณะบริเวณโดยรอบของพื้นที่ชุมชนคลองลำนูน ประมาณปี พ.ศ. 2540 การใช้ประโยชน์ที่ดิน เริ่มมีพื้นที่พาณิชยกรรม คือ ห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ สร้างบนคลองลำน้ำที่ถูกลบไป และมีการสร้างถนนวงแหวนรอบนอก (บางนา-บางปะอิน) ชุมชนริมคลองที่อยู่อาศัยบริเวณที่ถูกถนนวงแหวนรอบนอกตัดผ่านได้ถูกไล่อื้อออกจากพื้นที่ทั้งหมด

จากการสัมภาษณ์นางจันทร์ ก้วพิจิตร²³ ได้เล่าว่า เมื่อมีการสร้างถนนวงแหวนรอบนอกตะวันออก (บางนา – บางปะอิน) ชุมชนริมคลองที่อยู่อาศัยบริเวณนั้นถูกไล่อื้อให้ออกจากพื้นที่ทั้งหมด โดยได้ค่ารื้อถอน 180,000–200,000 บาทต่อครัวเรือน ประชาชนต่างจังหวัดที่โดนไล่อื้อ ย้ายไปเช่าบ้านที่อื่น แต่การสร้างถนนวงแหวนรอบนอกไม่ผ่านมาถึงบริเวณชุมชนคลองลำนูน จึงไม่ถูกเวนคืน และเกิดปัญหาการไล่อื้อ

²³ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร ,แกนนำชุมชนคลองลำนูน, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

พื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนูน เริ่มมีโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ ถนนวงแหวนรอบนอกตะวันออก (บางนา – บางปะอิน) อยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน ซึ่งเชื่อมต่อกับทางด่วนมอเตอร์เวย์ สายกรุงเทพ – ชลบุรี อยู่ทางทิศเหนือของชุมชน และมีห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ อยู่ทางทิศใต้ของชุมชน (ชุมชนคลองลำนูนยังอยู่บริเวณริมคลอง) แต่พื้นที่โดยรอบชุมชนยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ในปี พ.ศ. 2540 ทนายความเจ้าของที่ดินให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนออกจากพื้นที่ในทันที ซึ่งชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนทราบหลังจากอยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณนี้ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 – 2540 จากที่อยู่อาศัยที่ชาวบ้านสร้างอยู่ริมคลองไม่กี่หลังคาเรือน จนกลายเป็นชุมชนคลองลำนูน ที่มีที่อยู่อาศัยกว่า 100 หลังคาเรือน ได้สร้างอยู่บนที่ดินของเอกชน และกลายเป็นชุมชนบุกรุกในพื้นที่ที่ตนเองไม่มีโฉนดแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ตามกฎหมายชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน จึงเกิดปัญหาการไล่รื้อตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา

ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนคลองลำนูน เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดของ สมสุข บุญญปัญญา²⁴ ที่กล่าวถึงสาเหตุของการไล่รื้อชุมชนบุกรุกมีความสอดคล้องกัน คือ ชุมชนคลองลำนูน อยู่ในบริเวณที่รองรับการขยายตัวจากพื้นที่เมือง มีโครงข่ายคมนาคมที่สะดวกแก่การเดินทาง และสามารถเชื่อมต่อไปยังท่าอากาศยานสุวรรณภูมิได้ ทำให้มีการขยายตัวของธุรกิจบ้านจัดสรร และเป็นที่ต้องการของนักลงทุน พื้นที่บริเวณนี้ จึงมีราคาที่ดินที่สูงขึ้น เมื่อเปรียบเทียบระหว่างราคาที่ดินที่เจ้าของที่ดิน ขายให้กับชุมชนคลองลำนูน ในราคาตารางวาละ 3,000 บาท แต่ราคาประเมินจากกรมที่ดินบริเวณชุมชนคลองลำนูนมีมูลค่าตารางวาละ 15,000 บาท สูงกว่าราคาขาย 5 เท่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ และการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนคลองลำนูน เกิดปัญหาการถูกไล่รื้อชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา

4.5 สภาพปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ชาวบ้านจากต่างจังหวัดเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองลำนูน และประสบปัญหาในด้านที่อยู่อาศัย ดังนี้

²⁴ Rabibhadana, Akin and Narupon Duangwises 1996. Housing the Poor : Alternative Approaches and Different Directions Paper present at Seminar on “ The Role of Community Development in Shelter and Human Settlements Improvement ” Bangkok 24 - 26 February 1997 (Mimeographed).

1. ปัญหาทางกายภาพ

ส่วนใหญ่ในชุมชนคลองลำนุ่นมีการปลูกสร้างบ้านเรือนจากเศษไม้ และสังกะสี เป็นที่อยู่อาศัยสร้างแบบง่าย ๆ ทำให้มีสภาพเสื่อมโทรมได้ง่าย ต่อมา มีการปลูกสร้างบ้านเรือนบริเวณริมคลองมากขึ้นจากการชักชวนภายในเครือญาติ จนเกิดความแออัด และบริเวณชุมชนเป็นพื้นที่ลุ่มเหมาะแก่การปลูกข้าว ทำให้มีน้ำท่วมขังได้ง่าย เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคได้ดี ทางเข้าชุมชนจากเดิมยังไม่มี การสร้างสะพานเข้า - ออก ทำให้เวลาฝนตก น้ำท่วมขัง เป็นดินโคลน และต้องระมัดระวังอันตรายจากสัตว์มีพิษ เช่น งู ตะขาบ ภายในชุมชนยังไม่มี การระบายน้ำที่ถูกสุขลักษณะ ทำให้เกิดน้ำท่วมขัง และส่งกลิ่นเหม็นอยู่เสมอ ระบบไฟฟ้าต้องต่อจากที่อื่น ระบบประปาต้องซื้อน้ำใช้อุปโภค บริโภค เป็นต้น ชุมชนยังไม่มี การพัฒนาทั้งระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

ลักษณะอาคารบ้านเรือน

ทางเข้า - ออกชุมชน

ระบบการจัดเก็บขยะและสิ่งปฏิกูล

ระบบไฟฟ้าต่อจากที่อื่น

ทางสัญจรในชุมชนมีน้ำท่วมขัง

ภาพที่ 4.22 แสดงสภาพปัญหาทางกายภาพของชุมชนคลองลำนุ่น (จากการสำรวจ, 2549)

2. ปัญหาด้านสังคม

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เริ่มมีชาวบ้านจากต่างจังหวัดอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองลำนูน จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2540 เจ้าของที่ดินมาทวงสิทธิในการถือครองที่ดิน โดยการให้ชุมชนรื้อย้ายออกจากพื้นที่ทั้งหมด ชุมชนมีปัญหาตั้งแต่นั้นมา คือ การเป็นชุมชนบุกรุกในที่ดินเอกชน ทำให้ชุมชนไม่ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐเท่าที่ควร เช่น การขอทะเบียนบ้าน เพื่อให้เด็กมีหลักฐานในการเข้าเรียน หรืองบประมาณในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น ชุมชนได้รับการปฏิเสธความช่วยเหลือจากหน่วยงานท้องถิ่น และภายในชุมชนคลองลำนูนเคยมีปัญหาสุขภาพติดมาก่อน แต่ปัจจุบันปัญหาสุขภาพเสพติดได้หมดไป เพราะการช่วยกันแก้ปัญหาของชาวบ้านในชุมชน

ภาพที่ 4.23 เยาวชนในชุมชนคลองลำนูน

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป และประกอบอาชีพค้าขาย บางครอบครัวมีรายได้ไม่แน่นอน ส่งผลต่อการสร้างบ้านตามความสามารถของแต่ละครอบครัวจากเศษไม้ หรือสังกะสี เป็นต้น

ภาพที่ 4.24 ลักษณะบ้านในอดีตของชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ,2549)

บทที่ 5

กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน

ในปี พ.ศ. 2540 เจ้าของที่ดินมาทวงสิทธิการถือครองที่ดินตามกฎหมาย ในที่ดินแปลงที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนอาศัยอยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 โดยต้องการให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนย้ายออกไปจากพื้นที่ในทันที แต่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนยังไม่ยอมย้ายออกไป เพราะ ชุมชนไม่สามารถหาที่อยู่ใหม่ได้ทันที และเด็กๆ ในชุมชนกำลังเรียนหนังสืออยู่ ชาวบ้านจึงยังอยู่อาศัยในที่ดินเดิมต่อไปไม่ย้ายไปไหน และปัญหาการถูกไล่รื้อจากเจ้าของที่ดินเริ่มทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนมีการพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกันมากขึ้น แต่ยังไม่มีการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่ชัดเจน

5.1 กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน

5.1.1 การทำหนังสือยื่นข้อเสนอ

จนกระทั่ง 1 ปี ในปี พ.ศ. 2541 ก่อนวันที่ 30 ธันวาคม 2541 มีหนังสือจากนายเจ้าของที่ดินให้ชนย้ายทรัพย์สิน และบริวารออกจากที่ดินภายใน 15 วันออกจากพื้นที่โฉนด 1607 เลขที่ 3577 หน้าสำรวจ 177 เนื้อที่ 12 ไร่ 2 งาน 36 ตารางวา หากยังเพิกเฉย เจ้าของที่ดินจะดำเนินคดีทางแพ่ง และอาญา แต่ทางชาวบ้านยังไม่ย้ายออก ต่อมาคำสั่งจากสำนักงานเขตคันทนาวายให้รื้อถอน บ้านเรือน สิ่งปลูกสร้าง ในที่ดินทั้งหมดภายใน 30 วัน โดยอาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 โดยทางตัวแทนเจ้าของที่ดินจะให้ค่ารื้อถอนบ้านหลังใหญ่ 10,000 บาท ค่ารื้อถอนบ้านหลังเล็ก 7,000 บาท แต่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ยังไม่มีการรื้อย้ายออกจากพื้นที่ จึงมีหมายเรียกชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน 17 คน จากสถานีตำรวจนครบาลบางชัน ขอให้ปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น ต่อมาได้จับชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน 1 ราย โดยศาลสั่งปรับ และให้รื้อถอนบ้านที่อยู่อาศัย ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนแก้ไข้ปัญหา โดยทำหนังสือถึงสำนักงานเขตคันทนาวาย เสนอให้มีการจัดประชุมปัญหาที่อยู่อาศัย โดยชาวบ้านยื่นข้อเสนอ 2 ข้อต่อสำนักงานเขต ดังนี้

1. ให้สำนักงานเขตคั่นนายาวยกเลิกคำสั่ง หยุด หรือยับยั้งการจับกุม คุ่มซัง ดำเนินคดีกับชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น
2. ให้สำนักงานเขตคั่นนายาวมีการวัดแนวคลองลำนุ่นให้ชัดเจน

5.1.2 การขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐ

จากการที่ชุมชนคลองลำนุ่น เสนอให้มีการจัดประชุมปัญหาที่อยู่อาศัย และยื่นข้อเสนอมติข้อ 2 ข้อ ต่อสำนักงานเขตนั้น ปรากฏว่าการประชุมหารือไว้ข้อยุติ หลังจากนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจนครบาลบางชัน จับกุมชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นอีก 2 ราย โดยศาลปรับรายละ 66,900 บาท และ 77,100 บาท ทำให้ชาวบ้านเกิดการรวมตัวกันขึ้น เพื่อไปร้องเรียนต่อนายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) ในช่วงดึก ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น เดินทางไปยังบ้านพิษณุโลก และหน้าทำเนียบรัฐบาล โดยมีชาวบ้านจากชุมชนต่างๆ ในกรุงเทพมหานครเป็นจำนวนมาก ข้อเรียกร้อง คือ ให้หยุดดำเนินคดี และหยุดการจับกุมชาวบ้านชุมชนทั่วประเทศที่มีปัญหาการไล่รื้อ และขอให้ทางสำนักงานเขต และกรมที่ดินมาวัดอาณาเขตพื้นที่ให้ชัดเจน และให้ประกันนางน้อย ไทยแท้ ซึ่งได้รับการตอบรับจากรัฐบาลด้วยดี

จากการสัมภาษณ์นางจันทร์ ก้วพิจิตร¹ แกนนำอาวุโสชุมชนคลองลำนุ่น ผู้อยู่ในสถานการณ์ต่อนั้น ได้เล่าว่า เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ สถานีตำรวจนครบาลบางชันจับกุมชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นอีก 2 ราย คือ นางน้อย ไทยแท้ และนายทิม ภูทองไชย เป็นจำเลยปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาต และขัดขึ้นคำสั่งเจ้าพนักงานท้องถิ่นพิพากษา ให้ปรับ นางน้อย ไทยแท้ 66,900 บาท และ นายทิม ภูทองไชย 77,100 บาท โดยนายทิม ภูทองไชย ไปกู้เงินมาเพื่อเสียค่าปรับตามคำสั่งศาลให้ตนเอง แต่นางน้อย ไทยแท้ ผู้ต้องหาที่ไม่มีเงินเสียค่าปรับ จึงถูกคุมขังตามกฎหมาย และทำเรื่องขอฎีกา โดยมีทนายความจากสภาทนายความให้ความช่วยเหลือ นางจันทร์รู้สึกว่าเป็นความไม่เป็นธรรม เพราะ บ้านนางน้อย ไทยแท้ เป็นบ้านไม้ยุคอาณานิคมหลังคาสังกะสี แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งข้อหาว่าปลูกบ้านครึ่งตึก ครึ่งไม้ 2 ชั้น นางจันทร์จึงตัดสินใจเคาะประตูบ้านแต่ละหลัง เพื่อให้ชาวบ้านมาคุยกันว่า จะแก้ไขปัญหากฎหมายไล่รื้ออย่างไร โดยไม่ให้ชาวบ้านอีก 14 คน ถูกจับอีก ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อไปเรียกร้องความเป็นธรรมอย่างสันติ ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลในคืนนั้น โดยให้เด็ก กับผู้สูงอายุอยู่ที่ชุมชน เพราะถ้าไม่ช่วยชาวบ้านที่ถูกจับ 2 คน ต่อไปชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นอาจจะถูกจับหมด และมีการเรียกรับเงินจากชาวบ้าน เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกจับได้เงินจำนวน 11,000 บาท ซึ่งปัจจุบันเป็นเงินกองกลางของชุมชนคลองลำนุ่น เมื่อไปถึงหน้าทำเนียบรัฐบาลก็มีตัวแทนชาวบ้านจากชุมชนริมคลองอื่นๆ ใน

¹ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร , แกนนำชุมชนคลองลำนุ่น, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

กรุงเทพมหานครที่มีปัญหาเรื่องการไล่อื้อเหมือนกัน มาร่วมสมทบ มีอาหารจากชุมชนต่างๆ มาแบ่งปันกัน ทำอาหารอยู่บริเวณหน้าทำเนียบรัฐบาล นายกรัฐมนตรีจึงให้ส่งตัวแทนมาคุยกันในการทำเนียบรัฐบาล โดยชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน มีข้อเสนอ 3 ข้อ คือ 1. ให้หยุดพักการไล่อื้อ และหยุดการจับกุมชุมชนที่มีปัญหาการถูกไล่อื้อทั่วประเทศไทย 2. ให้สำนักงานเขตคันนายาว และกรมที่ดินวัดที่ดินให้ชัดเจน 3. ประกันตัวนางน้อย ไทยแท้² ผลการเจรจาจะไม่มีการจับกุมชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนอีก 14 คน

5.1.3 การเจรจาต่อรอง

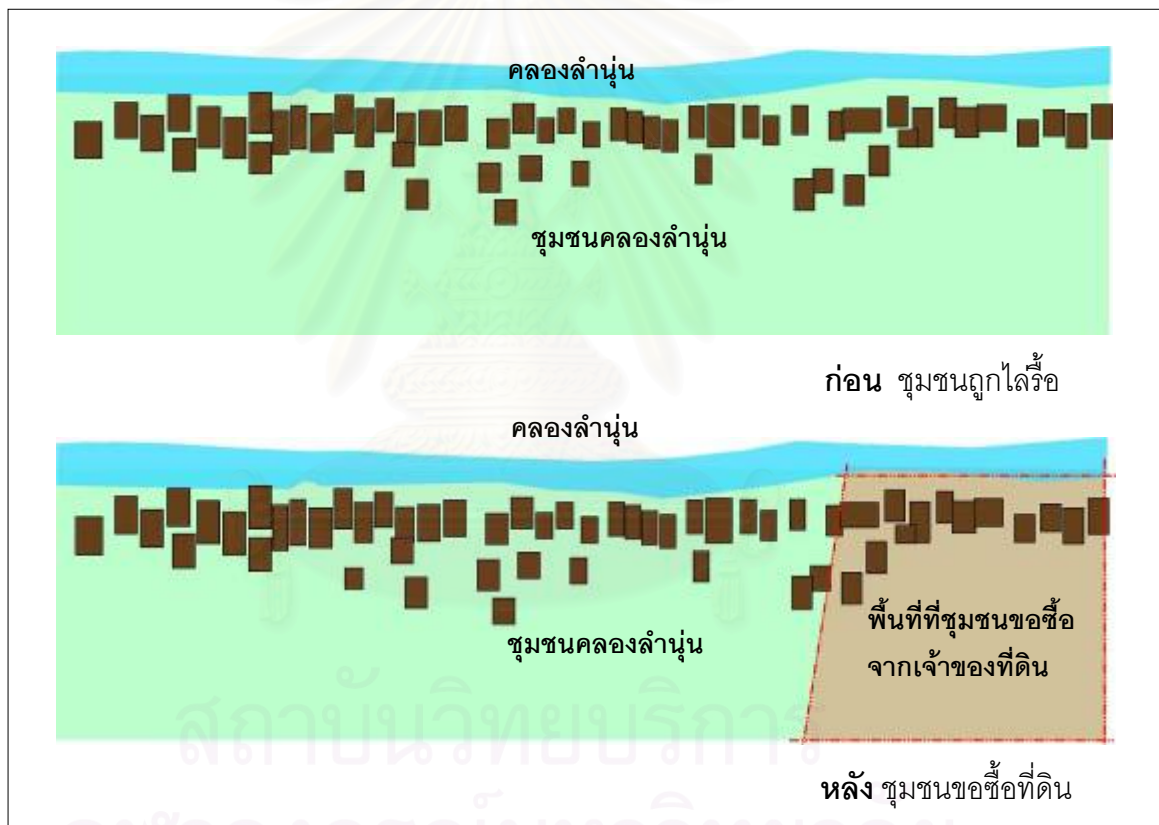
หลังจากที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเดินทางไปเรียกร้องที่บ้านพิษณุโลก ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้มีโอกาสเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน โดยชาวบ้านจะขอแบ่งซื้อที่ดินส่วนที่ชาวบ้านอาศัยอยู่ ทุนความเจ้าของที่ดินยื่นเงื่อนไขขายตารางวาละ 3,000 บาท จากราคาประเมินที่ดินของกรมที่ดิน 15,000 บาท และให้ตกลงซื้อขายภายใน 7 วัน แต่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ขอให้มีการยืดเวลาออกไป เพื่อจะได้เร่งระดมเงินออม โดยได้มีการก่อตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา” ขึ้น เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2543

5.1.4 การจัดตั้งสหกรณ์

ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน จึงได้มีการออมทรัพย์ เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และทีมที่อยู่อาศัยกลางของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จนในที่สุด เดือนมกราคม 2545 “กลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา” ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด” โดยได้รับการตอบรับจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2545 และการเจรจาซื้อที่ดินกับเจ้าของที่ดิน บริษัท ปิยะพรวัฒนา จำกัด กับชุมชนคลองลำนูน ทางชุมชนคลองลำนูน จะซื้อในนามสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด ซึ่งเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยทางบริษัท ปิยะพรวัฒนา จำกัด ยินดีขายที่ดินให้ตามข้อตกลง จำนวน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา ตารางวาละ 3,000 บาท โดยมีเงื่อนไขว่าต้องจ่ายเป็นเงินสด และต้องรื้อย้ายชุมชนเดิมที่อยู่ริมคลองออกจากพื้นที่ส่วนหน้าทั้งหมด ไปอยู่ในพื้นที่ที่ตัดขาย ก่อนวันที่ 31 ธันวาคม 2545 และผู้ซื้อต้องซื้อในนามนิติบุคคล โดยเจ้าของที่ดินจะจ่ายค่ารื้อถอนบ้านเรือนหลังละ 10,000 บาท เพิงพักหลังละ 7,000 บาท และเงินช่วยเหลือ 200,000 บาท เพื่อเป็นงบประมาณอุปโภค สาธารณูปการใน

² สัมภาษณ์ จันทร์ กวีพิจิตร ,แกนนำชุมชนคลองลำนูน, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

ชุมชน จากการประชุมหารือร่วมกันของชาวชุมชนคลองลำนูน ได้ข้อสรุปว่า การซื้อที่ดินผืนนี้จะใช้เงินออมที่มีอยู่ในนามสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด และขอใช้สินเชื่อเพิ่มเติมจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยใช้โฉนดที่ดินที่ซื้อจากเจ้าของที่ดินเอกชนค้าประกัน ในวงเงิน 2,916,000 บาท (สองล้านเก้าแสนหนึ่งหมื่นหกพันบาทถ้วน) และ ในวันที่ 17 มิถุนายน 2545 สัญญาซื้อขายที่ดินระหว่างชุมชนในนามสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด กับเจ้าของที่ดินก็เกิดขึ้น ราคาที่ดิน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา ราคาตารางวาละ 3,000 บาท เป็นเงิน 3,240,000 บาท ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนมีที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเป็นของตัวเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และได้ดำเนินการซื้อที่ดินรวมทั้งจัดผัง แบ่งแปลงสำหรับสมาชิกอยู่อาศัยต่อไป

ภาพที่ 5.1 การวางผังชุมชนคลองลำนูนก่อน - หลัง (จากการสำรวจ, 2549)

สรุปลำดับการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน

ปี พ.ศ. 2526 ประชาชนจากต่างจังหวัด อพยพเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณริมคลองลำนูน

ปี พ.ศ. 2540 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเกิดปัญหาการถูกไล่ออกจากเจ้าของที่ดิน คือ บริษัท ปิยะพรวัฒนา จำกัด โดยให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนออกจากพื้นที่ และรื้อถอนที่อยู่อาศัย ภายใน 30 วัน โดยเจ้าของที่ดินให้ค่ารื้อถอนบ้านหลังใหญ่ 10,000 บาท เพิงพักหลังละ 7,000 บาท

ปี พ.ศ. 2541 - 2543 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนยังไม่รื้อย้าย ทำให้ชาวบ้านถูกจับกุม ชาวบ้านทำหนังสือยื่นข้อเสนอสู่สำนักงานเขตคันนายาว และทำให้เกิดขบวนการภาคประชาชน ของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเดินทางไปบ้านพิษณุโลก เพื่อร้องเรียนปัญหาด้านที่อยู่อาศัยต่อ นายกรัฐมนตรี (นายชวน หลีกภัย) หลังจากนั้นชาวบ้านได้เจรจาต่อรองขอซื้อที่ดินบางส่วน ใน เนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา กับเจ้าของที่ดิน และได้ค่ารื้อถอนที่อยู่อาศัยเดิม

ปี พ.ศ. 2543 มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา ให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ช่วยกันออมเงิน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย และเตรียมการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เพื่อขอดำเนินการซื้อที่ดิน

ปี พ.ศ. 2545 เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2545 ได้ดำเนินการจดทะเบียนสหกรณ์ เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด และได้ขอใช้สินเชื่อของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จำนวน 2,916,000 บาท (สองล้านเก้าแสนหนึ่งหมื่นหกพันบาทถ้วน) เพื่อดำเนินการซื้อที่ดิน เป็น เจ้าของที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในวันที่ 17 มิถุนายน 2545

อย่างไรก็ตาม ในช่วงการต่อสู้ทางคดีความ และการเจรจาทางออกร่วมกันระหว่างชาว ชุมชนคลองลำนูน และเจ้าของที่ดิน ได้เกิดความขัดแย้งภายในระหว่างชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน เอง เพราะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความต้องการที่จะซื้อที่ดินที่มีขนาดแตกต่างกัน คือ 20 ตารางวา 16 ตารางวา หรือ 14 ตารางวา เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนส่วนใหญ่ตกลงกันว่า จะซื้อที่ดินครัวเรือนละ 14 ตารางวา ฝ่ายชาวบ้านที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน จึงย้ายออกจาก ชุมชน เงินที่ฝากไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา ถูกถอนออกไปจาก 100 กว่าครัวเรือน เหลือ เพียง 49 ครัวเรือน

5.2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการแก้ปัญหา และการได้กรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้อง ตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน

จากกระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน จะ เห็นได้ว่า เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้รับทราบปัญหาการไล่ออก ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีการ พุดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา และตัดสินใจกับ

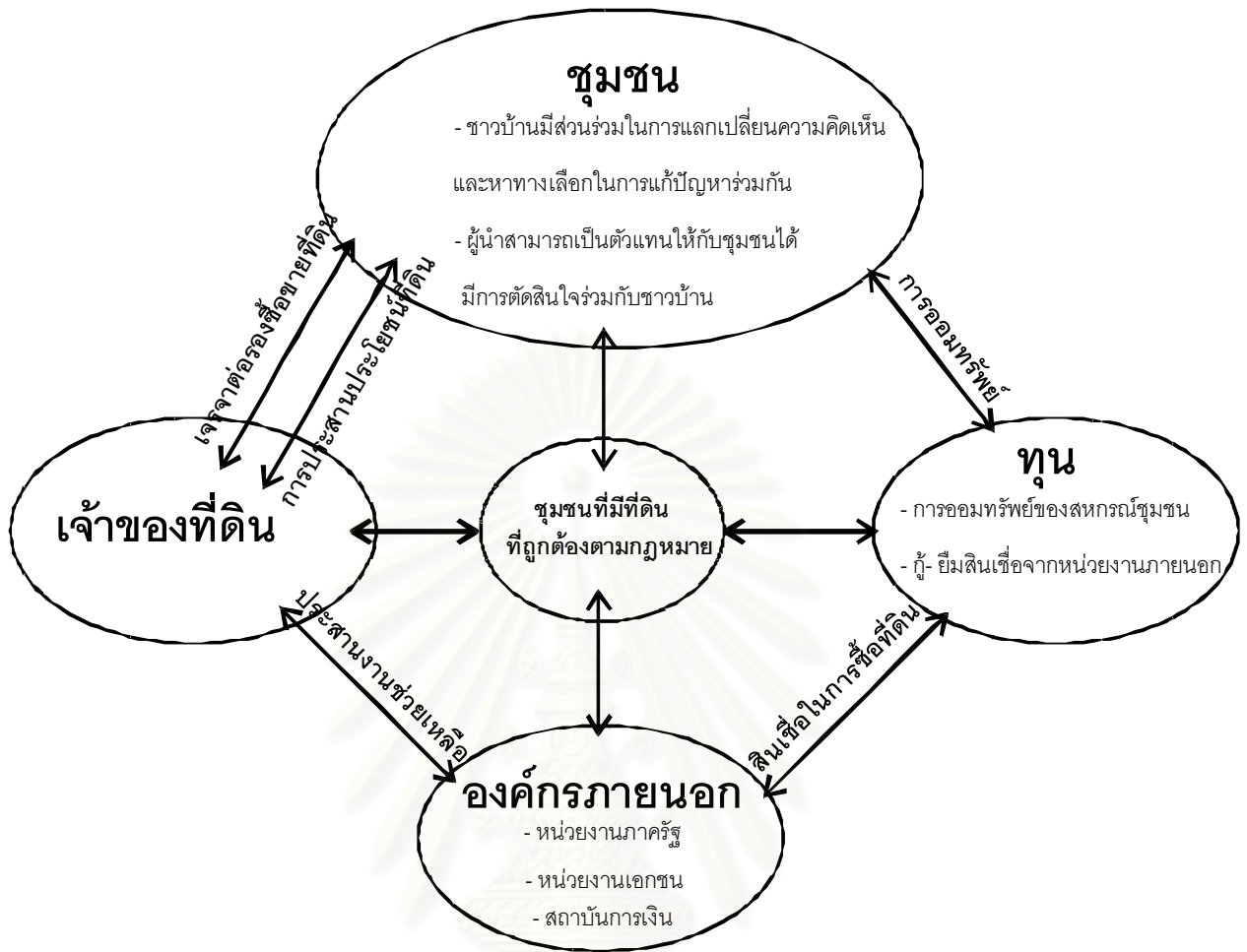

ทางเลือกที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ดังที่ สุวัฒน์ ธาดานิติ³ ได้สรุปเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชน ว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ ที่เหมาะสม และยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ควรเข้าร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มแรก ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ร่วมวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เพราะ ชุมชนไม่รู้ย้ายบ้านเรือนออกจากพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นถูกจับ ชาวบ้านจึงร่วมกันเลือกวิธี และวางแผนการแก้ไขปัญหา โดยการทำหนังสือยื่นข้อเสนอสู่สำนักงานเขตคันนายาว เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองในการแก้ไขปัญหา ชุมชนจึงร่วมหาวิธีการ และวางแผนการแก้ไขปัญหาต่อไป จนเกิดเป็น *กระบวนการภาคประชาชน* เดินทางไปยังทำเนียบรัฐบาล เพื่อยื่นข้อเสนอสู่รองนายกรัฐมนตรี โดยมีการแบ่งความรับผิดชอบ ให้แกนนำชุมชนเข้าไปเป็นตัวแทนในการเจรจาต่อรอง ซึ่งชุมชนมีข้อเสนอดังนี้ คือ ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหยุดจับกุมชาวบ้านชุมชนทั่วประเทศที่มีปัญหาการถูกไล่หรือ ให้กรมที่ดินวัดอาณาเขตพื้นที่ชุมชนให้ชัดเจน และข้อสุดท้ายให้ประกันตัว นางน้อย ไทยแท้ ทำให้ปัญหาของชุมชนแก้ไขได้ในระดับหนึ่ง ชาวบ้านไม่ถูกจับกุม และได้มีโอกาสเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน เพราะชุมชนคลองลำนุ่นช่วยกัน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ตามหลักการของนรินทรชัย พัฒนพงศา⁴ ที่ได้กล่าวว่า ชุมชนต้องมีการวิเคราะห์ถึงปัญหา ร่วมกัน ร่วมหาทางเลือก และวิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้เหมาะสม เป็นผลให้ชุมชนคลองลำนุ่นสามารถแก้ไขปัญหา เพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายได้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน

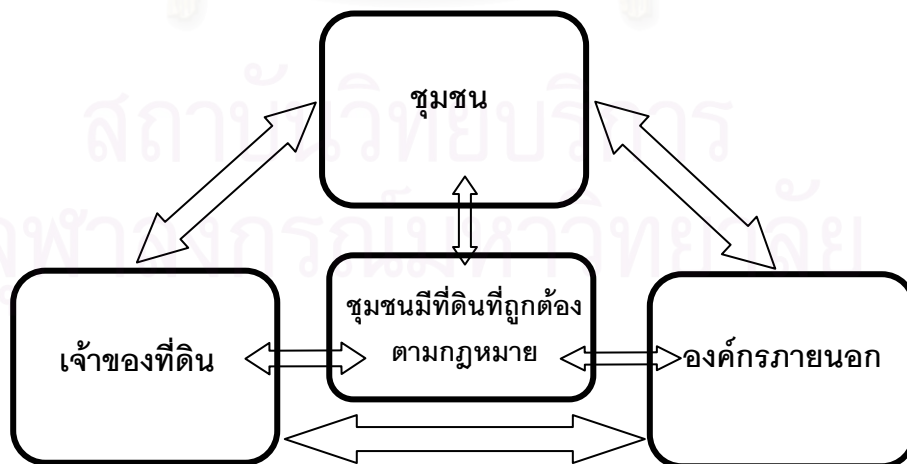
การแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายขอชุมชนคลองลำนุ่น จะเห็นได้ว่าเกิดจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยการประชุมหารือกัน เพื่อหาทางเลือก ในการแก้ไขปัญหา ร่วมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนที่สามารถเป็นตัวแทนให้กับชุมชนได้ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหา ที่สำคัญ คือ การเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน ในการกำหนดเงื่อนไข การซื้อที่ดิน โดยเจ้าของที่ดินยินดีที่จะร่วมประสานประโยชน์ทางที่ดินตามหลักการ (Land Sharing) ภายในชุมชนเองต้องมีการออมทรัพย์ เพื่อนำมาชำระค่าที่ดินตามเงื่อนไขที่ตกลงกับเจ้าของที่ดิน อาจจะมีการลดหย่อนกับชุมชนที่เป็นผู้มีรายได้น้อย หรือชุมชนจะถูกยืมจากหน่วยงานที่สนับสนุน เช่น หน่วยงานภาครัฐ หรือสถาบันการเงินเพื่อที่อยู่อาศัย โดยดำเนินการผ่านสหกรณ์ของชุมชน ให้ชาวบ้านได้กู้ – ยืม เพื่อเป็นฐานทางด้านการเงินให้กับชุมชน ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

³ สุวัฒน์ ธาดานิติ, “ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง,” ในเอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมวิชาการ สาขาการออกแบบ และวางผังชุมชนเมือง และผังเมือง ครั้งที่ 1 เรื่อง มหานคร (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 92.

⁴ นรินทรชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, 2546 หน้า 111 – 115.

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงปัจจัยการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน (จากการวิเคราะห์, 2549)

แผนภูมิที่ 5.2 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน (จากการวิเคราะห์, 2549)

5.3 แนวโน้มของชุมชนคลองลำนุ่นในยุคบ้านมั่นคง

เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นทำสัญญาซื้อขาย กับเจ้าของที่ดิน ในวันที่ 17 มิถุนายน 2545⁵ ชาวบ้านเริ่มจัดสรรที่ดินครัวเรือนละ 14 ตารางวา ด้วยการจับสลากเพื่อความเหมาะสม และยุติธรรม การสร้างบ้านขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านบางครอบครัวมีเงินเก็บส่วนตัว ก็สามารถนำมาใช้เป็นงบประมาณในการสร้างบ้าน บางครอบครัวกู้ยืมเงิน เพื่อการสร้างบ้าน ซึ่งจะมีการที่สร้างเสร็จก่อน 3 หลัง ลักษณะบ้านครึ่งปูน ครึ่งไม้ 2 ชั้น หลังจากนั้น ในปีพ.ศ. 2546 ชุมชนคลองลำนุ่นได้เข้าโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ภาพที่ 5.2 บ้าน 3 หลังที่สร้างก่อนในชุมชนคลองลำนุ่น (พช.2548)

5.3.1 ชุมชนคลองลำนุ่นเข้าโครงการนำร่องบ้านมั่นคง ปี พ.ศ. 2546

นางจันทร์ กวีพิจิตร⁶ แกนนำอาวุโสของชุมชนคลองลำนุ่น กล่าวว่า เมื่อชาวบ้านมีที่ดินเป็นของตนเองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ก็ริ่ย้ายสิ่งปลูกสร้างทั้งหมดออกจากพื้นที่ส่วนหน้า มาอยู่ในพื้นที่ของตนเองตามข้อสัญญา โดยเจ้าของที่ดินอนุญาตให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นสามารถสร้างเพิงพักในบริเวณข้าง ๆ ชุมชนระหว่างการสร้างบ้าน และช่วยค่าริ่ถอนหลังคาเรือนละ 7,000 บาท เพราะบ้านส่วนใหญ่เป็นเพิงพัก หลังคาสังกะสี โดยแบ่งจ่ายเป็น 2 งวด งวดละ 3,500 บาท คือ งวดแรกจ่าย เมื่อการทำสัญญาซื้อขายเสร็จสิ้น โดยโอนเข้ากลุ่มออมทรัพย์ งวดที่สองจ่ายเมื่อริ่บ้านออกจากพื้นที่ตามสัญญาซื้อขาย และย้ายออกจากพื้นที่เจ้าของที่ดินเรียบร้อยแล้ว

⁵ พรรณทิพย์ เพชรมาก, อักขณิษ ศรีดารัตน์ และพัชรี ศรีงาม, เรื่องเดียวกัน , หน้า 12.

⁶ เรื่องเดียวกัน , หน้า 14.

ภาพที่ 5.3 การรื้อย้ายสิ่งปลูกสร้างไปยังที่ดินใหม่ที่ซื้ออย่างถูกต้องตามกฎหมาย
(พอช, 2548)

เพิงพักชั่วคราว

ศูนย์ประชุมของชุมชน

ภาพที่ 5.4 เพิงพักชั่วคราวบริเวณข้างชุมชน ระหว่างรอกการก่อสร้างบ้านในที่ดินใหม่
และศูนย์ประชุมชุมชน (จากการสำรวจ, 2549)

จากนั้นชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น เริ่มที่จะสร้างบ้านบนที่ดินที่รับการจัดสรร ครึ่งเรือนละ 14 ตารางวา การกำหนดว่าใครอยู่บริเวณไหนจะใช้วิธีการจับฉลาก เพื่อความเป็นธรรม และการยอมรับระหว่างชาวบ้านในชุมชน เมื่อจับฉลากเสร็จจะให้เวลาภายในวันที่จับฉลากในการแลกเปลี่ยนกันตามความพอใจ และความต้องการของชาวบ้านทุกคน แต่ชาวบ้านในชุมชนยังมีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ในชุมชน ซึ่งมีลักษณะพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมขัง ชาวบ้าน จึงตกลงที่จะสร้างบ้านแบบยกสูง แต่มีข้อจำกัดในเรื่องฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีรายได้น้อย รายได้ไม่แน่นอน การสร้างบ้านของชาวบ้านในชุมชน จึงขึ้นอยู่กับความพร้อมทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีทั้งการใช้เงินส่วนตัว หรือการกู้ยืมเงินมาสร้างบ้าน

ภาพที่ 5.5 สภาพน้ำท่วมขังภายในชุมชนคลองลำนุ่น

ภาพที่ 5.6 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ต้องสร้างสะพานไม้เพื่อเป็นทางเดินภายในชุมชน

ในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลมีนโยบาย “โครงการบ้านมั่นคง” ในความรับผิดชอบของ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยชุมชนคลองลำนุ่นได้รับการคัดเลือกเป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่อง ทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนคลองลำนุ่นเกิดขึ้นอย่างจริงจัง โดยความร่วมมือของทุกคนในชุมชน การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนดำเนินการโดย ให้สินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยแก่ชุมชน การขอสินเชื่อของชุมชน สหกรณ์เคหสถานคลองลำนุ่นพัฒนา จำกัด จะเป็นตัวแทนชุมชนในนามนิติบุคคล ในการทำสัญญาต่างๆ เช่น สัญญาการซื้อขายที่ดิน การขอสินเชื่อซื้อที่ดินเพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย การขอสินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย เป็นต้น

5.3.2 แนวทางโครงการบ้านมั่นคง⁷

แนวทางโครงการบ้านมั่นคงได้นำบทเรียน ประสบการณ์ ความรู้ และพัฒนาการ ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนในเมืองที่ผ่านมาโดยมีสาระสำคัญตามแนวทางใหม่ ดังต่อไปนี้

1. การดำเนินการโดยองค์กรชุมชน โครงการบ้านมั่นคงจะดำเนินการ โดยใช้ “ การบริหารการเงิน ” แทน “ การบริหารโครงการก่อสร้าง ” แบบเดิมที่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการ ให้ โดยรัฐจะอุดหนุนงบประมาณ ค่าพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชุมชน โดยตรง ทำให้ชุมชนเป็นตัวตั้ง ในการดำเนินกระบวนการทุกขั้นตอน สามารถร่วมกันคิด วางแผน และจัดการภายในชุมชนได้อย่างเต็มที่ ชาวบ้านเปลี่ยนบทบาทจาก “ ผู้รับประโยชน์ ” หรือ “ ผู้ขอรับความช่วยเหลือ ” เป็น “ เจ้าของโครงการ ” ร่วมกันทั้งชุมชน

2. การสร้างความมั่นคงในการครอบครองที่ดิน เนื่องจากความมั่นคงในการถือครองที่ดิน จะเป็นพื้นฐานให้เกิดการสร้างชุมชนที่มั่นคงยั่งยืน โดยเน้นที่ดินของรัฐ เช่น ที่ดินกรมธนารักษ์ ที่ดินกรมชลประทาน / กรมเจ้าท่า ที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทย ที่ดินกรมการศาสนา ที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ดินกรมศิลปากร ที่ดินการทำเรือแห่งประเทศไทย ที่ดินของเทศบาล/ที่สาธารณะ และที่ดินของเอกชนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เป็นต้น รวมทั้งการหาที่ดินใหม่ ในกรณีที่ต้องมีการรื้อย้าย อันจะนำไปสู่การกระจายการถือครองที่ดินที่เป็นธรรม เช่น การซื้อที่ดิน การเช่าระยะยาว เป็นต้น โดยเน้นสิทธิร่วมกันของชุมชนในการอยู่อาศัย ตลอดจนการปรับแก้ไขกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาให้มีการยึดหยุ่นมากขึ้น

3. บ้านมั่นคงมิใช่เป็นเพียงการสร้างที่อยู่อาศัยที่มั่นคงเท่านั้น แต่จะเน้นการสร้างชุมชนที่มั่นคง แข็งแรงเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงของชีวิต ด้านสังคม และเศรษฐกิจมีสภาพด้านกายภาพที่สวยงาม

4. บ้านมั่นคงจะเน้นการแก้ปัญหาร่วมกันทั้งเมือง โดยมุ่งให้เกิดแนวทาง และแผนการแก้ปัญหาที่ครอบคลุมทุกชุมชนที่ไม่มีความมั่นคงในเมือง สนับสนุนให้เกิดกลไกการพัฒนาเมืองร่วมกันโดยชุมชนเป็นแกนหลัก ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานท้องถิ่น เทศบาล สถาบันการศึกษา กรมโยธาธิการและผังเมือง นักพัฒนาเอกชน ฯลฯ เพื่อร่วมกันวางแผน และจัดกระบวนการพัฒนาเมืองควบคู่กันไป

⁷ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, “ คู่มือการจัดทำโครงการบ้านมั่นคง โดย องค์กรชุมชนและองค์กรท้องถิ่น ” ,พิมพ์ครั้งแรก (กรุงเทพมหานคร : 2547), หน้า 8.

กล่าวโดยสรุป *โครงการบ้านมั่นคง* เป็นการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ชาวชุมชนเป็นหลัก เป็นคนคิด เป็นคนทำ วางระบบการบริหารจัดการเอง โดยหน่วยงานในท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุน รวมทั้งมีสถาปนิกชุมชน วิศวกรเข้าไปช่วยในการออกแบบ วางผัง เป็นที่ปรึกษาในการก่อสร้างให้กับชุมชน

5.3.3 สิบสามเป้าหมายของโครงการบ้านมั่นคง⁸

1. แก้ไขปัญหา และการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนในชุมชนแออัด
2. สร้างความมั่นคง และสิทธิการครอบครองที่ดิน และที่อยู่อาศัย
3. พัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งแวดล้อมที่ดี
4. เกิดการปรับปรุงพัฒนาก่อสร้างที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคง สวยงาม น่าอยู่มีรูปแบบสอดคล้องกับวิถีชีวิต และความสามารถในการจ่ายของคนในชุมชน
5. เกิดแผน และทิศทางการพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ โดยเชื่อมโยงกับการ
6. พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สวัสดิการ กายภาพ สิ่งแวดล้อม มีอรรถประโยชน์เพื่อการสร้างทุนของชุมชน
7. เกิดสถานภาพของชุมชน และคนจน โดยได้รับการยอมรับจากหน่วยงานสังคม องค์กรที่เกี่ยวข้อง
8. เกิดระบบการจัดการของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ตรวจสอบได้ สามารถเชื่อมโยงการพัฒนา ทั้งจากภายใน และภายนอกให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
9. เกิดระบบข้อมูล และแผนรวมของการพัฒนาชุมชนแออัดที่ครอบคลุมชุมชนทั้งหมด รวมทั้งคนจนที่ไร้ที่อยู่ของแต่ละเมือง
10. เกิดกลไกการพัฒนาที่มีส่วนร่วมหลายฝ่าย โดยชุมชน และองค์กรพัฒนาท้องถิ่นของแต่ละจังหวัด มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาที่เชื่อมโยงการพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้งเมืองกับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และการพัฒนาเมืองอื่นๆ
11. เกิดบทบาทใหม่ของสถาบันการศึกษา และวิชาการโดยการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับมหาวิทยาลัย
12. เกิดการปรับกฎระเบียบเงื่อนไขให้เกิดความยืดหยุ่น สอดคล้องต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจน และเป็นกฎระเบียบที่ท้องถิ่นมีส่วนกำหนดกันเองมากขึ้น
13. เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ ของท้องถิ่น และชุมชนตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน ประชาสังคม องค์กรท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง

⁸ เรืองเดียวกัน , หน้า 10 - 11.

14. เกิดแนวทาง/ระบบการพัฒนา และบริหารจัดการในระดับชุมชน ที่คนชุมชน
ฐานล่างมีส่วนร่วมในการคิด ทำ และร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนา

5.3.4 รูปแบบการพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย⁹

การพัฒนาที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคงไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับ
สภาพปัญหา ความสามารถในการจ่าย เงินโอน และความต้องการของชาวชุมชน จาก
ประสบการณ์ที่ผ่านมาสามารถดำเนินการหลายรูปแบบ ดังนี้

1. การปรับปรุงชุมชนให้มั่นคงในที่ดินเดิม (Slum Upgrading) เป็นการ
ปรับปรุงชุมชนให้มีสภาพที่ดีขึ้น เพื่อคงรูปแบบชุมชนเดิมต่อไป โดยปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค
ทางเดินเท้า และสภาพแวดล้อมในชุมชน เป็นการสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น

ผังชุมชนก่อนการปรับปรุง ผังแสดงแนวประปา ไฟฟ้า ท่อระบายน้ำ ผังชุมชนหลังการปรับปรุง

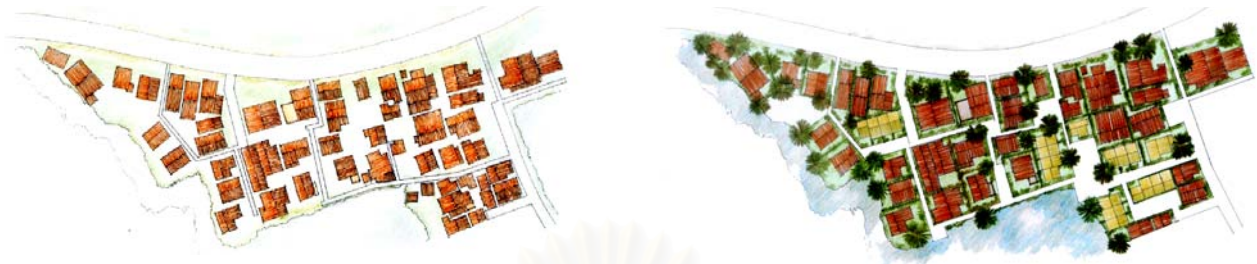
ภาพที่ 5.7 การปรับปรุงชุมชนให้มั่นคงในที่ดินเดิม

2. การปรับผังที่ดินใหม่ (Reblocking) เป็นการปรับปรุงรูปแบบชุมชนเดิมให้
มีผัง และโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ดีขึ้น อาจมีการปรับรื้อย้ายบ้านบางส่วน และพัฒนา
ระบบสาธารณูปโภคให้ดีขึ้น การปรับผังที่ดิน ถือได้ว่าเป็นการต่อเนื่องจากการพัฒนาแบบเดิม

⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า 11 - 13.

ชุมชนไม่บอบช้ำมาก แต่ต้องเสียค่าที่ดิน ในกรณีเช่าที่ระยะยาว หรือ ซื้อที่สั้เดิม แต่ชุมชนได้ความมั่นคงในการอยู่อาศัย และสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยของตนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป

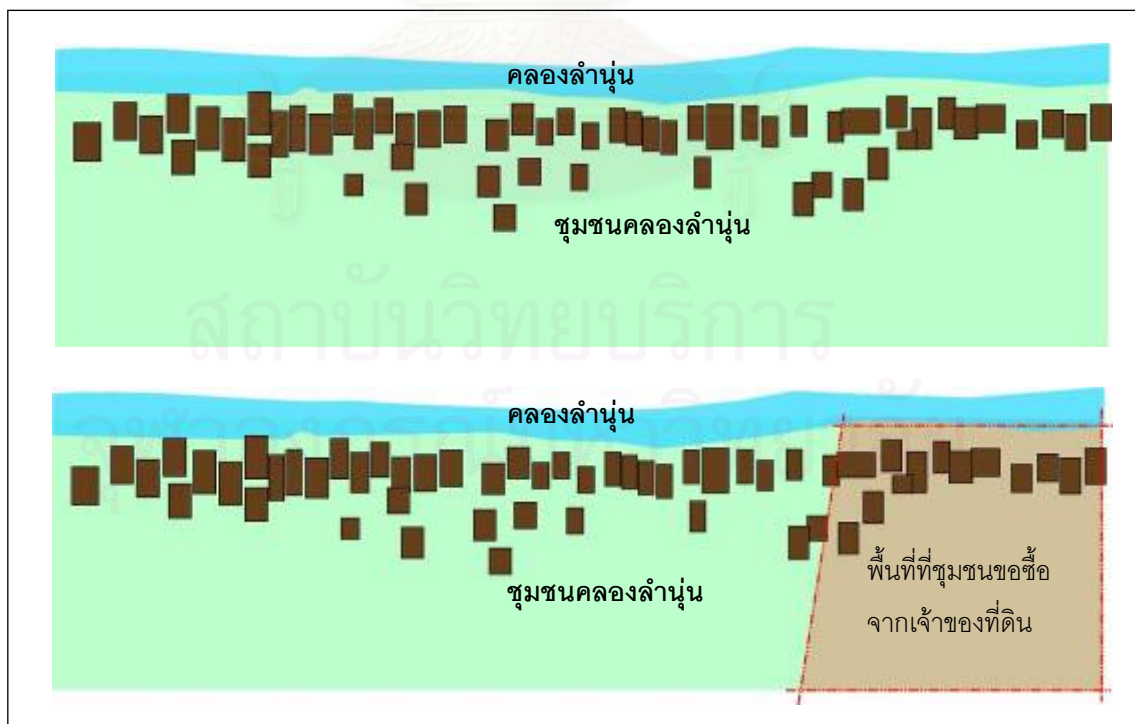

ผังชุมชนก่อนการปรับปรุงใหม่

หลังการปรับผังที่ดินใหม่

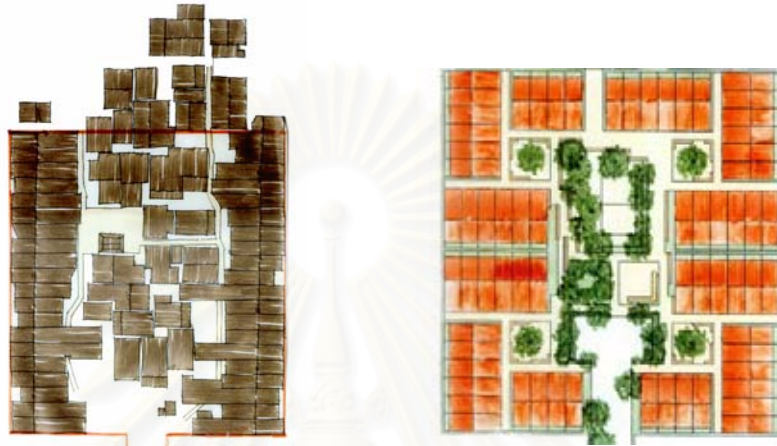
ภาพที่ 5.8 การปรับผังที่ดินใหม่

3. การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) คือ เมื่อเจ้าของที่ดินต้องการนำที่ดินไปใช้ ก็เกิดการประสานประโยชน์ระหว่างชุมชน และเจ้าของที่ดินให้เช่า หรือขายที่บางส่วนให้ชุมชน ในราคาถูก แลกกับการใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนที่เหลือ ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงในระยะยาว หรือมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เกิดการปรับผัง มีการก่อสร้าง และพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมกันของชุมชนใหม่ เช่น รูปแบบของชุมชนคลองลำนุ่น

ภาพที่ 5.9 การแบ่งปันที่ดิน (ชุมชนคลองลำนุ่น, 2549)

4. การก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่ดินเดิม (Reconstruction) เป็นการรื้อย้ายภายในบริเวณเดิมจากจุดหนึ่งไปอยู่อีกจุดหนึ่ง โดยชุมชนต้องก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ทั้งหมด เมื่อชุมชนมีโอกาส มีความมั่นคงของชาวบ้านก็พร้อมที่จะลงทุน จะเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน ซึ่งการรื้อย้าย และสร้างชุมชนใหม่ที่อยู่ในบริเวณเดิม ทำให้ชุมชนยังคงสามารถอยู่ใกล้บริเวณชุมชนเดิม และแหล่งงานไม่ต้องปรับตัวมาก และมีความมั่นคงโดยการเช่าที่ระยะยาว

ผังชุมชนก่อนการปรับปรุง

ผังการก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่ดินเดิม

ภาพที่ 5.10 การก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่ดินเดิม

5. การรื้อย้ายชุมชนออกไปอยู่ในที่ใหม่ (Relocation) หรือซื้อที่ดิน การรื้อย้ายชุมชนใหม่ มีข้อดีที่ชุมชนมีความมั่นคง แต่ทำให้ชุมชนอาจต้องอยู่ไกลจากชุมชนเดิม ไกลจากแหล่งงาน สถานศึกษา เสียค่าเดินทางเพิ่ม อาจต้องสร้างชีวิต และสังคมใหม่ เกิดภาวะค่าใช้จ่ายในการซื้อที่ดิน และการก่อสร้างเพิ่มขึ้น แต่ชาวบ้านมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และการอยู่อาศัยสามารถพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนใหม่ได้เต็มที่

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการพัฒนาอื่น ๆ อีกหลายรูปแบบที่ชาวชุมชน สามารถเลือกใช้ได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข และสภาพของแต่ละชุมชน เช่น การย้ายเพื่อสร้างชุมชนเกษตรกรรม ชานเมือง การเช่าซื้อโครงการ บ้านจัดสรร เป็นต้น

5.3.5 กระบวนการคัดเลือกชุมชนเข้าโครงการบ้านมั่นคงในภาพรวมทั้งประเทศ¹⁰

กระบวนการคัดเลือกชุมชน ในโครงการบ้านมั่นคง เกิดขึ้นตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ในการทำงานระหว่างชุมชน และท้องถิ่นดีมาก หรือพอใช้และไม่มีปัญหาการเมืองในท้องถิ่นที่รุนแรง
2. ผู้นำท้องถิ่นมีความสนใจ และส่งเสริมแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เครือข่ายชุมชน และผู้นำเครือข่ายมีประสบการณ์ มีความสามารถ มีความสนใจ และกระตือรือร้น
4. เมือง หรือชุมชนที่มีการทำงานต่อเนื่องมาก เช่น อยุธยา อุดรดิตถ์
5. ชุมชนเดือดร้อน ไม่มั่นคง ไม่มีโอกาสจัดระเบียบ สภาพทรุดโทรม มีปัญหาและขาดการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการพื้นฐาน
6. ชุมชนในที่ดินของรัฐ จะได้รับความสำคัญ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่น
7. ชุมชนที่ปัญหาไม่ซับซ้อนมากเกินไป สามารถแก้ไขพัฒนาสำเร็จได้ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่น
8. รูปแบบการแก้ปัญหา / การพัฒนา และการจัดรูปแบบมีความแตกต่าง หลากหลาย ในแต่ละเมือง เพื่อสามารถแสดงตัวอย่างนำร่องได้หลายรูปแบบ
9. องค์กรชุมชน และผู้นำชุมชนมีความพร้อม มีความกระตือรือร้น มีกระบวนการในชุมชน และมีความสนใจ
10. ชุมชนต้องผ่านความเห็นชอบของคณะทำงานร่วมในท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพิจารณา

ในกรณีของชุมชนคลองลำนูนจะสอดคล้องกับหลักเกณฑ์โครงการบ้านมั่นคง คือ เป็นชุมชนที่มีความเดือดร้อน ไม่มั่นคงในเรื่องที่อยู่อาศัย ไม่มีโอกาสในการจัดระเบียบ สภาพทรุดโทรม มีปัญหาและขาดการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภค ระบบสาธารณูปการพื้นฐานในชุมชนให้เหมาะสม

¹⁰ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, “ บ้านมั่นคง แผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชนแออัด (พ.ศ. 2547),” (กรุงเทพมหานคร : 2547), หน้า 10.

5.3.6 กระบวนการ 8 ขั้นตอนสู่บ้านมั่นคง¹¹

เป้าหมายสำคัญของบ้านมั่นคง คือ การที่คนจนในชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุกที่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เกิดเมืองที่น่าอยู่ และพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ “ ชาวชุมชน ” ต้องเป็นหลักในการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เกิดความร่วมมืออย่างจริงจังของทุกคนในชุมชน เพื่อสร้างชุมชนใหม่ที่พึ่งปรารถนาาร่วมกัน ไม่เป็น “ โรคภัยของเมือง (Urban Sickness)” ซึ่งคอยเกาะกินการเจริญเติบโตของเมือง ”¹² ซึ่งมีอยู่ 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. ชุมชนต้องทำความเห็นให้ตรงกัน สร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน ระหว่างคนในชุมชน

สิ่งแรกที่ชุมชนจะเข้าโครงการบ้านมั่นคงจะต้องทำ คือ การชี้แจง ทำความเข้าใจให้กับชาวชุมชนทุกคน ให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน เช่น เป็นโครงการใหม่ที่ชุมชนต้องเป็นหลัก ชาวบ้านในชุมชนต้องลุกขึ้นมาช่วยกันทำเอง เพราะการทำบ้านมั่นคงในแต่ละชุมชนจะทำเพียงบางส่วนไม่ได้ ต้องทำทั้งชุมชน เพราะจะมีผลกับทุกคนรอบตัวไปสู่ความมั่นคงพร้อม ๆ กัน ซึ่งต่างจากกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนเคยทำมา เช่น การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่ขึ้นอยู่กับความสมัครใจ ใครจะออมหรือไม่ก็ได้ นอกจากนี้จะต้องทำความเข้าใจกับทุกคนรอบตัวให้เข้าใจถึงวิธีการของบ้านมั่นคงที่ไม่ใช่การหยิบยื่นให้จากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนจะต้องร่วมกันสร้างในทุกขั้นตอน

2. ออมทรัพย์ : ฐานที่สำคัญก่อนมีบ้านมั่นคง

การบรรลุเป้าหมาย คือ การมีบ้านมั่นคง มีชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น ชาวชุมชนต้องมีความรู้มากพอ ที่จะทำงานได้ทั้งความรู้ด้านการจัดการ ความรู้ด้านเทคนิค การก่อสร้างต่างๆ ซึ่งเทคนิคบางอย่างอาจขอการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้ แต่ความรู้ด้านการจัดการ จำเป็นที่ชาวชุมชนต้องเรียนรู้ และสั่งสมความชำนาญด้วยตนเอง

นอกเหนือสิ่งอื่นใด ชาวชุมชนจะต้องมีฐานะการเงินเป็นของตนเอง เพื่อนำไปสู่การสร้างบ้าน รวมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่น และหลักประกันในการใช้สินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) หรือสถาบันการเงินอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้จึงต้องรวมตัวกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการออมรายวัน หรือออมเป็นรายเดือน ซึ่งการรวมกันตั้งกลุ่ม

¹¹ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 30 -34.

¹² Jupenlatz , “ Urban Policies and Plans, “ in Social Dimension of Development, ed. Hardiman, Margaret and James Midleys (New York : 1982) , p.143.

ออมทรัพย์ ไม่เพียงทำให้ชาวชุมชนมีฐานการเงินของตนเองเท่านั้น แต่ยังสามารถเรียนรู้ระบบการจัดการร่วมกัน ได้รู้จักเพื่อนในชุมชน จากการแนะนำและการออมมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อหนุนกัน

การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในปัจจุบัน อาจขอคำแนะนำจากองค์กรที่มีกลุ่ม หรือเครือข่ายได้โดยทั่วไป สามารถตั้งได้ง่าย กลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่แล้ว ก็ควรใช้โอกาสสนับสนุนระบบกลไก และการออมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. แบ่งงานกันทำตอกย้ำความมั่นใจ

ในขณะที่ชุมชนทำการออมทรัพย์ ก็ควรจะมีการทำความเข้าใจภายในชุมชน วางแผนถึงการสร้างบ้านมั่นคงอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรที่จะรอให้เสร็จอย่างหนึ่งแล้วค่อยทำอีกอย่างหนึ่ง เช่น ควรจะมีการตั้ง “ คณะกรรมการบ้านมั่นคงประจำชุมชน ” ซึ่งอาจจะเป็นคนละคณะกับ คณะกรรมการออมทรัพย์ หรือคณะกรรมการชุมชนก็ได้ เพื่อเป็นการแบ่งงานกันทำ แต่ต้องทำงานประสานกัน

คณะกรรมการบ้านมั่นคงนี้ อาจจะมีการแบ่งหน้าที่เป็นฝ่ายต่าง ๆ ตามความจำเป็น ซึ่งไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว เช่น จากประสบการณ์ของชุมชนอื่น ๆ จะมี คณะกรรมการบ้านมั่นคง จำนวน 15 คน แบ่งเป็น ฝ่ายสมาชิก ฝ่ายเงินทุน ฝ่ายก่อสร้าง ฝ่ายข้อมูล ฝ่ายตรวจสอบ เป็นต้น และจากคณะกรรมการชุดใหญ่ อาจแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มจะดูแลลูกบ้านประมาณ 10 – 20 หลังคาเรือน หัวหน้ากลุ่มย่อยจะทำงานกับคน 10 – 20 ครอบครัว แทนคณะกรรมการชุดใหญ่ในทุกเรื่อง เช่น การสำรวจข้อมูล รวบรวมเงินออมทรัพย์ การดูแลเรื่องยาเสพติด การระดมความคิดเห็น เป็นต้น หากมีปัญหาอุปสรรคก็นำไปหารือใน คณะกรรมการชุดใหญ่

4. สืบหาข้อมูลชุมชน

ข้อมูล นับเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างบ้าน สร้างชุมชน เพราะหากไม่รู้ข้อมูลก็จะวางแผนได้ยาก โดยเฉพาะข้อมูลสำคัญ ๆ เช่น ในชุมชนมีกี่ครอบครัว มีบ้านกี่หลัง จำนวนครอบครัวที่เข้าบ้านมีกี่หลัง แต่ละครอบครัวมีผู้อยู่อาศัยกี่คน ประกอบอาชีพอะไร มีรายได้เท่าไร รายจ่ายเท่าไร มีหนี้สินหรือไม่ ต้องการสร้างบ้านแบบไหน เป็นต้น

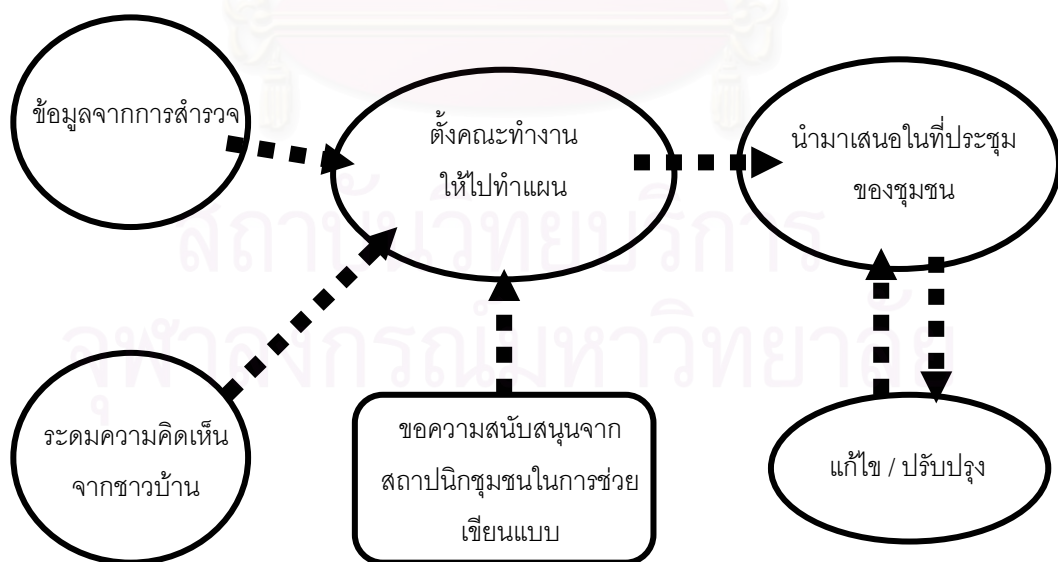
ดังนั้น ข้อมูลจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ชุมชนจะต้อง ร่วมกันสำรวจทุกครอบครัว ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำไปวางแผนสร้างบ้านมั่นคง ชุมชนน่าอยู่ การพิจารณาสิทธิในที่อยู่อาศัยที่ทุกคนพอใจ และเป็นธรรม รวมทั้งการวางแผนพัฒนารายครัวเรือนที่อาจต้องมีต่อไป

5. การจักระบบสิทธิในที่อยู่อาศัย

นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญ และต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน โดยอาศัยข้อเท็จจริงจากข้อมูลที่ร่วมกันสำรวจเป็นหลัก ทั้งนี้ เพราะลักษณะการอยู่อาศัยเดิมที่ยังไม่เป็นระบบทั้งเช่าที่ เช่าบ้าน เช่าห้อง มีผู้อยู่อาศัยที่หลากหลายไม่เป็นทางการทั้งเจ้าบ้านเดิม และผู้เข้ามาอยู่ใหม่ ผู้เช่าช่วง ครอบครัวขยาย เป็นต้น ดังนั้น เมื่อต้องนำไปสู่การจัสิทธิใหม่ จึงต้องนำเรื่องเหล่านี้มาพิจารณาโดยที่ทุกครอบครัวได้รับสิทธิที่เหมาะสม เป็นธรรม

6. ร่วมวางผัง – สร้างแปลน เพื่อปลูกบ้านตามใจผู้อยู่

จากการที่ได้ร่วมกันทำการสำรวจแล้วข้างต้น ก็จะเป็นข้อมูลสำคัญที่จะนำไปสู่การวางผังชุมชน และการสร้างแปลนบ้าน โดยจะต้องร่วมกันทำกันทั้งชุมชน อาจจะมีศูนย์เด็ก มีพื้นที่กลาง พื้นที่สีเขียว ศูนย์อาชีพ ตลาดชุมชน รูปแบบบ้าน ตามแต่จะตกลงร่วมกัน ซึ่งชุมชนควรดูความสามารถในการจ่าย ซึ่งวิธีการก็ทำได้หลายรูปแบบไม่ตายตัวและแต่ละคิดกันขึ้นมา การคิดแบบแปลนของชุมชนจะต้องคำนึงถึงผังที่เป็นชุมชนอนาคต ที่จะสามารถเอื้ออำนวยให้สามารถอยู่กันอย่างสงบสุข อยู่อย่างแบบพี่น้อง เป็นวิถีชีวิตชุมชน มีพื้นที่กว้าง พื้นที่ของเด็กและเยาวชน การคิดแบบผังชุมชน คิดจะสร้างชุมชนตามวิถีทางสังคมของชุมชนให้มากที่สุด ในขั้นตอนนี้อาจมีสถาปนิกชุมชน หรือมหาวิทยาลัยเข้าไปสนับสนุนการทำผังร่วมกับชาวบ้านในชุมชน

แผนภูมิที่ 5.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมวางผังชุมชน - สร้างแปลนบ้าน

7. ร่วมกันสร้างระบบสาธารณูปโภค และการสร้างบ้าน

เนื่องจากบ้านมั่นคง เป็นการพัฒนาที่อยู่อาศัยแนวใหม่ ที่ชาวบ้านเป็นหลัก ในการมีส่วนร่วมทำทุกขั้นตอนดังกล่าว ซึ่งต่างจากการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ผ่านมา โดยหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ทำให้จนแล้วเสร็จ ดังนั้น การสร้างบ้านตามโครงการบ้านมั่นคงรัฐจะสนับสนุนงบประมาณแบบให้เปล่า เป็นค่าพัฒนาระบบสาธารณูปโภค ไม่ว่าจะเป็นค่าถมที่ดิน ระบบน้ำประปา ระบบไฟฟ้า ฯลฯ และเงินสินเชื่อที่ใช้เพื่อการสร้างบ้าน และซื้อที่ดิน (ถ้ามี) ซึ่งจะส่งถึงมือชุมชนโดยตรง (อาจจะในนามกลุ่มออมทรัพย์ หรือคณะกรรมการชุมชน แล้วแต่กรณี) โดยชุมชนมีอิสระในการบริหารเงินดังกล่าวว่าจะนำไปทำอะไร เท่าไหร่ อย่างไร เช่น ชุมชนอาจจะรับเหมารเอง โดยใช้ช่างฝีมือ และแรงงานในชุมชน หรืออาจจะจ้างผู้รับเหมาจากภายนอก หรือทำเองบางส่วน จ้างผู้รับเหมาบางส่วน ก็เป็นเรื่องที่ชุมชนตกลงกัน

8. มีบ้านมั่นคง ... ชุมชนต้องมั่นคงด้วย

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า “โครงการบ้านมั่นคง” มิได้เน้นเฉพาะการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงเท่านั้น แต่จะต้องสร้างระบบการดูแลซึ่งกันและกัน ในชุมชนควบคู่กันไปด้วย เช่น การออมทรัพย์ที่อาจขยายบทบาทไปสู่การกู้ยืม เพื่อประกอบอาชีพ หรือความจำเป็นอื่น ๆ การมีกองทุนสวัสดิการ การหนุนช่วยกัน เรื่องอาชีพ การดูแลเด็ก ผู้สูงอายุ ยาเสพติดในชุมชน การช่วยกันดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่สีเขียว มีแปลงปลูกผักสวนครัว เป็นต้น

ระบบเช่นนี้ จะต้องร่วมกันดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มต้น โดยทำให้เป็นเนื้อเดียวกัน กับการสร้างที่อยู่อาศัย มิใช่สร้างบ้านเสร็จแล้วค่อยทำ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่สังคมแห่งความรัก ความเอื้ออาทร และเข้มแข็งพึ่งตนเองได้¹³

5.3.7 กระบวนการดำเนินงานการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น

เมื่อชุมชนคลองลำนุ่นได้รับคัดเลือกเป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่องบ้านมั่นคง โดยได้รับงบประมาณในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชน สามารถกู้ยืมสินเชื่อเพื่อการซื้อที่ดิน และการพัฒนาที่อยู่อาศัย จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน โดยดำเนินการผ่านสหกรณ์เคหสถานคลองลำนุ่นพัฒนา ที่ผ่านมาชุมชนคลองลำนุ่นได้มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

¹³ หมายเหตุ แต่ละขั้นตอน อาจไม่ต้องเรียงลำดับตามนี้เสมอไป ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละชุมชน หรือบางชุมชน อาจมีขั้นตอนมากกว่านี้ก็ได้

1. ประชุมร่วมกัน

หลังจากทราบว่าชุมชนคลองลำนูนได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่องบ้านมั่นคงแล้ว ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้จัดการประชุมขึ้น เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจให้ตรงกัน พร้อมทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถึงแนวทางในการดำเนินโครงการ เพื่อให้ทุกคนมีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน

ภาพที่ 5.11 การประชุมร่วมกันของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน

2. การศึกษาดูงาน

ต่อมาทางชุมชนคลองลำนูนได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการส่งไปสัมมนา และดูงานที่ชุมชนอื่นๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด เพื่อให้เห็นภาพการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้น และทำให้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความรู้ด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย กับชุมชนอื่น

ภาพที่ 5.12 การศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น

3. ร่วมมือกันสำรวจข้อมูลชุมชน

โดยชาวชุมชนคลองลำนุ่นได้ช่วยกันสำรวจจำนวนครอบครัว ประชากร อาชีพ รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ตลอดจนความต้องการของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น แบบบ้านที่ ต้องการ และอยากให้ชุมชนของตนเองเป็นอย่างไร เป็นต้น

ภาพที่ 5.13 ชาวบ้านช่วยกันสำรวจข้อมูลชุมชน

4. การกำหนดคุณสมบัติ

การกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นได้ร่วมกันกำหนดขึ้นเอง โดยผู้ที่จะได้รับการพิจารณาสิทธิให้เข้าร่วมโครงการนั้น จะต้องเป็นคนจนที่อาศัยอยู่ในชุมชนคลองลำนุ่น และเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน ส่งค่ามัดที่ดิน และค่างวดการปลูกสร้างบ้านอย่างสม่ำเสมอ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม และสร้างบ้านตามแบบที่ได้ออกแบบร่วมกันไว้

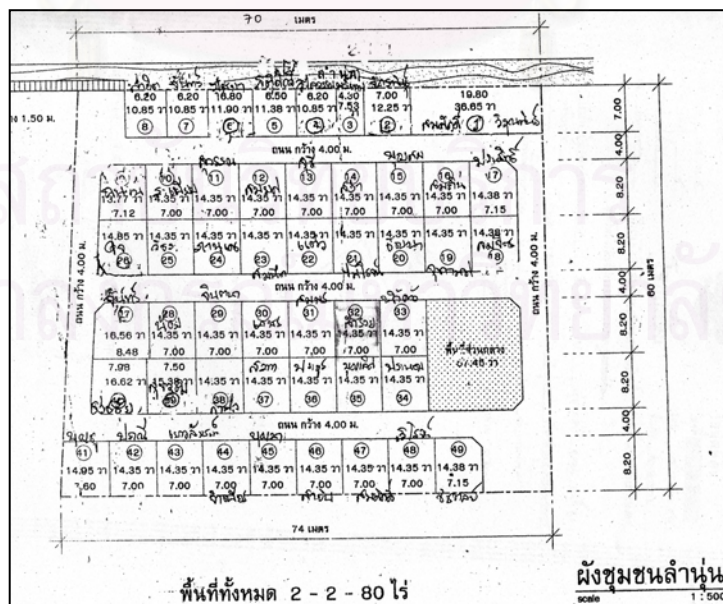
ภาพที่ 5.14 ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรม และร่วมแสดงความคิดเห็น

5. ร่วมกันออกแบบบ้าน และวางผังชุมชนใหม่

ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนทุกคน ได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการวางผังชุมชนและการออกแบบบ้าน ร่วมกับสถาปนิกชุมชน ส่วน ผังชุมชน มีการออกแบบแบ่งเป็นพื้นที่ 53 ล็อค ให้เป็นพื้นที่สำหรับปลูกบ้านจำนวน 49 ล็อค และอีก 4 ล็อค เป็นพื้นที่ส่วนกลาง โดยในการแบ่งล็อคสร้างบ้านนั้น จากการหารือร่วมกัน ของชาวชุมชนคลองลำนูน ได้ข้อสรุปว่าจะใช้ “วิธีการจับฉลาก” ในการแบ่งล็อค ทั้งนี้ เพื่อความยุติธรรม โดยวิธีในการจับฉลากสามารถจับเป็นกลุ่มได้(ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเครือญาติ) โดยส่งตัวแทนไปจับ ถ้าจับแล้วไม่พอใจล็อคที่จับได้ ก็สามารถแลกเปลี่ยนล็อคกันได้ระหว่างชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน แต่จะต้องตกลงกัน ให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ทำการจับฉลาก จากนั้นก็เสนอใช้ ดินซื้อบ้านมั่นคง จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 ตามโครงการบ้านมั่นคง โดยให้ชาวบ้านกู้ – ยืมตามระบบสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด

ภาพที่ 5.15 ชาวบ้านช่วยกันวางผังชุมชนใหม่ และแบ่งล็อคสร้างบ้าน

ภาพที่ 5.16 ผังชุมชนคลองลำนูนจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน (ชุมชนคลองลำนูน, 2549)

จากการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันหลายครั้งในที่สุด ปัจจุบันชุมชนคลองลำ
 นุ่นได้แบบ บ้านทั้งหมด 5 แบบ คือ บ้านเดี่ยวชั้นเดียว บ้านเดี่ยวสองชั้น บ้านแฝด 2 ชั้น บ้าน
 แถวชั้นเดียว และบ้านแนวริมคลองที่มีทั้งการปรับปรุงต่อเติม และสร้างใหม่ โดยส่วนใหญ่
 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะเลือกสร้างบ้านเดี่ยว 2 ชั้น ตัวอย่างแบบบ้านต่าง ๆ ตามลักษณะที่
 สร้างขึ้นแล้วในปัจจุบัน มีดังนี้

บ้านเดี่ยว ชั้นเดียว

บ้านเดี่ยว 2 ชั้น

บ้านแฝด 2 สองชั้น

บ้านแถว ชั้นเดียว

บ้านแนวเดิริมคคลอง

ภาพที่ 5.17 แบบบ้านของชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ, 2549)

ตารางที่ 5.1 แสดงแบบบ้านของชุมชนคลองลำนูนพร้อมทั้งวงเงินเชื่อ และการผ่อนส่ง

ประเภท	ขนาดพื้นที่	วงเงินเชื่อ (งวดที่ 1)	การผ่อนส่ง / เดือน	จำนวน หน่วย
บ้านเดี่ยวชั้นเดียว	14.35 ตรว.	100,000	650	3
บ้านเดี่ยว 2 ชั้น	14.35 ตรว.	150,000	950	25
บ้านแฝด 2 สองชั้น	14.35 ตรว.	150,000	950	5 (10)
บ้านแถว ชั้นเดียว	14.35 ตรว.	100,000	650	1 (3)
บ้านแนวเดิริมคคลอง	7 -12 ตรว.	50,000 -150,000	550 - 950	8

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน, 2549

จากตาราง จะเห็นได้ว่า แบบบ้านของชุมชนคลองลำนูน มี 5 แบบ ซึ่งแบ่งตามความต้องการของชาวบ้านในชุมชนคลองลำนูน แบบบ้านส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นในชุมชนคือ บ้านเดี่ยว 2 ชั้น มีจำนวน 25 ครัวเรือน แบบบ้านที่มีหลากหลายให้ชาวบ้านเลือก เพื่อการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยให้สอดคล้อง กับความสามารถในการผ่อนส่งต่อเดือนของชาวบ้าน ส่วนบ้านแนวเดิริมคคลอง จะเป็นการปรับปรุง หรือต่อเติมบ้านให้ดีขึ้น

ภาพที่ 5.18 โมเดลบ้านที่ชาวบ้านคลองลำนุ่นช่วยกันทำ (ชุมชนคลองลำนุ่น, 2549)

ภาพที่ 5.19 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นประชุมเรื่องแบบบ้าน

ในการก่อสร้างนั้น ชาวชุมชนคลองลำนุ่น มีส่วนร่วมในการกำหนดข้อตกลง และระเบียบร่วมกัน ว่าจะเว้นหน้าบ้านห่างจากเขตแดน 1.50 เมตร เว้นหลังบ้านห่างจากเขตแดน 0.50 เมตร และเว้นข้างบ้านห่างเขตแดนด้านละ 0.50 เมตร รวมเว้นรอบบ้าน 2.00 เมตร จากมาตรฐาน คือ เว้นหน้าบ้านห่างจากเขตแดน 3 เมตร เว้นหลังบ้านห่างจากเขตแดน 2 เมตร และเว้นข้างบ้านห่างเขตแดนด้านละ 2 เมตร โดยมีสถาปนิกชุมชนในการให้คำแนะนำ ซึ่งชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น จะมีการเรียนรู้ร่วมกัน และทำตามข้อตกลงตามแบบที่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นช่วยกันออกแบบ เพื่อให้อาคารมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสวยงาม

ภาพที่ 5.20 ระยะเว้นข้างบ้านห่างด้านละ 0.50 เมตร (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 5.21 การใช้พื้นที่ว่าง เว้นหลังบ้านห่างกัน 0.50 เมตร เพื่อวางท่อประปา หรือ บ่อเกรอะ – บ่อซึม (จากการสำรวจ, 2549)

ซอย 1

ซอย 2

ซอย 3

ภาพที่ 5.22 ระยะเว้นหน้าบ้านห่าง 1.50 เมตรในแต่ละซอย (จากการสำรวจ, 2549)

ในแต่ละซอยของชุมชนคลองลำนูน จะมีการใช้พื้นที่ว่างของระยะเว้นหน้าบ้านที่แตกต่างกัน ซอย 1 จะใช้พื้นที่ในการจอดรถบริเวณหน้าบ้าน ซอย 2 และ ซอย 3 มีการวางสิ่งของไม่เป็นระเบียบ ซึ่งพื้นที่ว่างของระยะเว้นข้างบ้านของชุมชนคลองลำนูน ยังไม่มีการจัดพื้นที่ให้มีความสวยงาม เช่น ปลูกต้นไม้ ให้น้ำมอง หรือมีความเป็นระเบียบมากขึ้น

6. การร่วมมือกันในการถอดแบบบ้าน และวัสดุก่อสร้าง

เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน มีส่วนร่วมในการออกแบบบ้าน และจัดวางผังชุมชนใหม่เสร็จ ชาวชุมชนและสถาปนิกชุมชนได้ร่วมกันถอดแบบบ้าน และวัสดุก่อสร้างของบ้านแต่ละหลัง ว่าจะต้องใช้วัสดุอะไรบ้าง และมีการประเมินราคาค่าใช้จ่ายออกมา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเรื่องเงินงบประมาณที่ได้รับ ซึ่งจะเป็นปัญหาทำให้การดำเนินโครงการเสร็จช้า และไม่

เป็นไปตามที่วางแผนไว้ วัสดุก่อสร้างมีการนำของบ้านเก่าที่ยังใช้ได้มากใช้กับบ้านใหม่ เพื่อประหยัดงบประมาณได้ส่วนหนึ่ง

7. การเสนอขอของพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชน

ชุมชนคลองลำนูน ได้เสนอขอของบสนับสนุนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค จำนวน 2,495,592 บาท เพื่อนำมาสร้างระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชน ทั้งการทำสะพานทางเท้า ถมที่ ทำท่อระบายน้ำ เป็นต้น

ตารางที่ 5.2 แผนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชนคลองลำนูน

แผนงาน	งบประมาณ	2546					2547					
		ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
1. สะพานทางเท้า 530 ม.	652,717	←→										
2. ถมที่ 2 ไร่ 2 งาน 80 ตรว.	606,240			←→								
3. ท่อระบายน้ำ 507 ม.	281,750			←→	→							
4. ประปา	124,152			←→	→							
5. ถมถนน	222,138				←→							
6. เทถนน (คสล.)	387,195				←→							
7. ไฟฟ้า	221,400					←→						
รวมทั้งสิ้น	2,495,592											

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน, 2549

ตารางที่ 5.3 รายละเอียดแผนงานงบประมาณการดำเนินงานสาธารณูปโภค

ลำดับ	รายการ	พื้นที่	จำนวน	หน่วย	จำนวนเงิน	ระยะเวลา ดำเนินการ
1	สะพานทางเท้า (คสล.)	530 ม.	-	-	652,717	70 วัน
2	ถมที่	2 ไร่ 2 งาน 80 ตรว.	-	-	606,240	45 วัน
3	ท่อระบายน้ำ	507 ม.	ท่อ 480 ม. บ่อพัก 27 ม.	-	281,750	50 วัน
4	ประปา	900 ม.	-	-	124,152	50 วัน
5	ถมถนน	1,188 ตรม.	อิฐหัก 653.6 คิว ลูกรังแดง 257.6คิว ทรายหยาบ 118.7 คิว	-	222,138	45 วัน
6	เทถนน (คสล.)	1,188 ตรม.	297 ม.	-	387,195	60 วัน
7	ไฟฟ้า	-	-	-	221,400	การไฟฟ้า ดำเนินการ
รวมเป็นเงิน					2,495,592	

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน, 2549

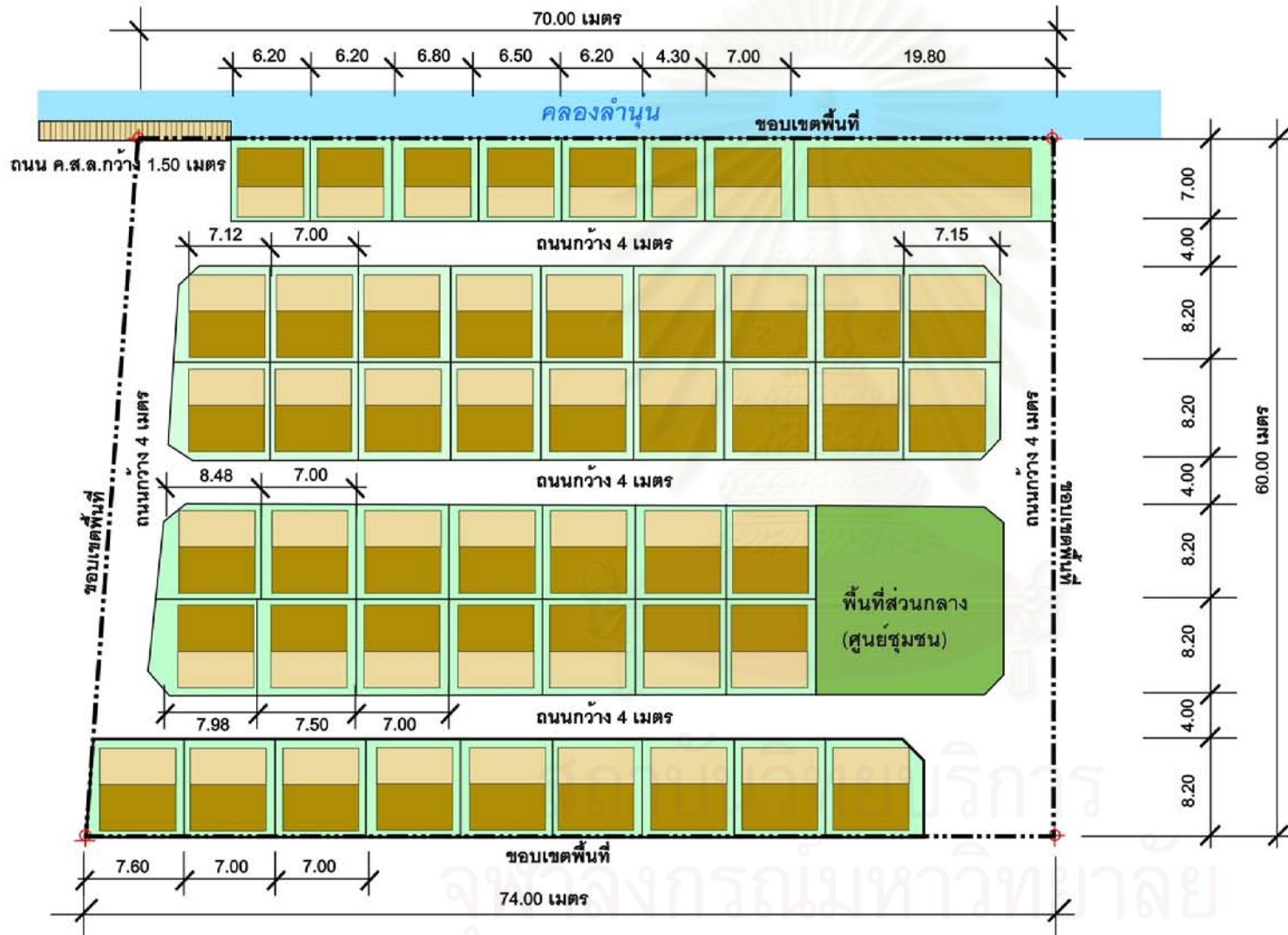
ตารางที่ 5.4 การดำเนินงานสาธารณูปโภคในชุมชนคลองลำนูนเพิ่มเติม

ลำดับที่	งาน	งบประมาณ (บาท)
8	ศูนย์ชุมชน และลานนอกชุมชน	437,400
9	บ่อบำบัดรวม	6,880
10	บ่อบำบัดรายหลัง (49 หลัง)	147,000
11	ศาลาพักผ่อนระหว่างทางเข้าชุมชน 2 หลัง	66,960
12	ลานทางเข้าชุมชน	87,200
13	ลานคดแยกขยะ	93,800
14	ปลูกต้นไม้ และจัดสวน	107,800
15	ขุดลอกคลองลำนูน (คิดเหมา)	20,000
	รวมทั้งสิ้น	967,040

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน, 2549

แผนที่ 5.1 ผังชุมชนคลองลำนูน

ผังชุมชนริมคลองลำนูน
NOT TO SCALE

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

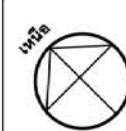

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่
- คลอง
- สะพาน คสล.
- พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
- บ้านพักอาศัย

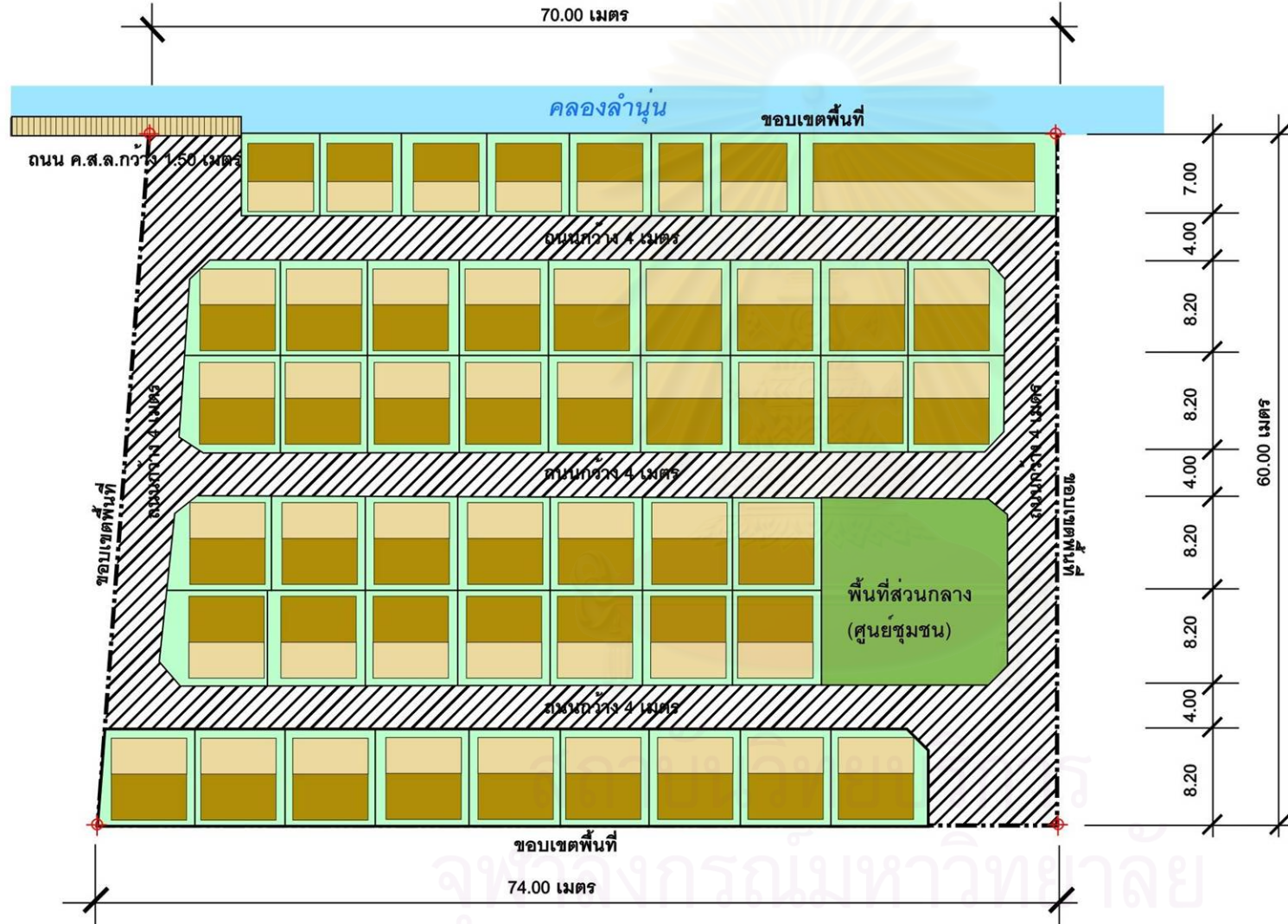
นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน

มาตราส่วน NOT TO SCALE

แผนที่ 5.2 ผังการถมถนนภายในชุมชนคลองลำนูน

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่
  - ค.ค.ค. คลอง
  - ค.ค.ค. สะพาน ค.ส.ล.
  - พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
  - บ้านพักอาศัย
  - พื้นที่ถมถนน

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

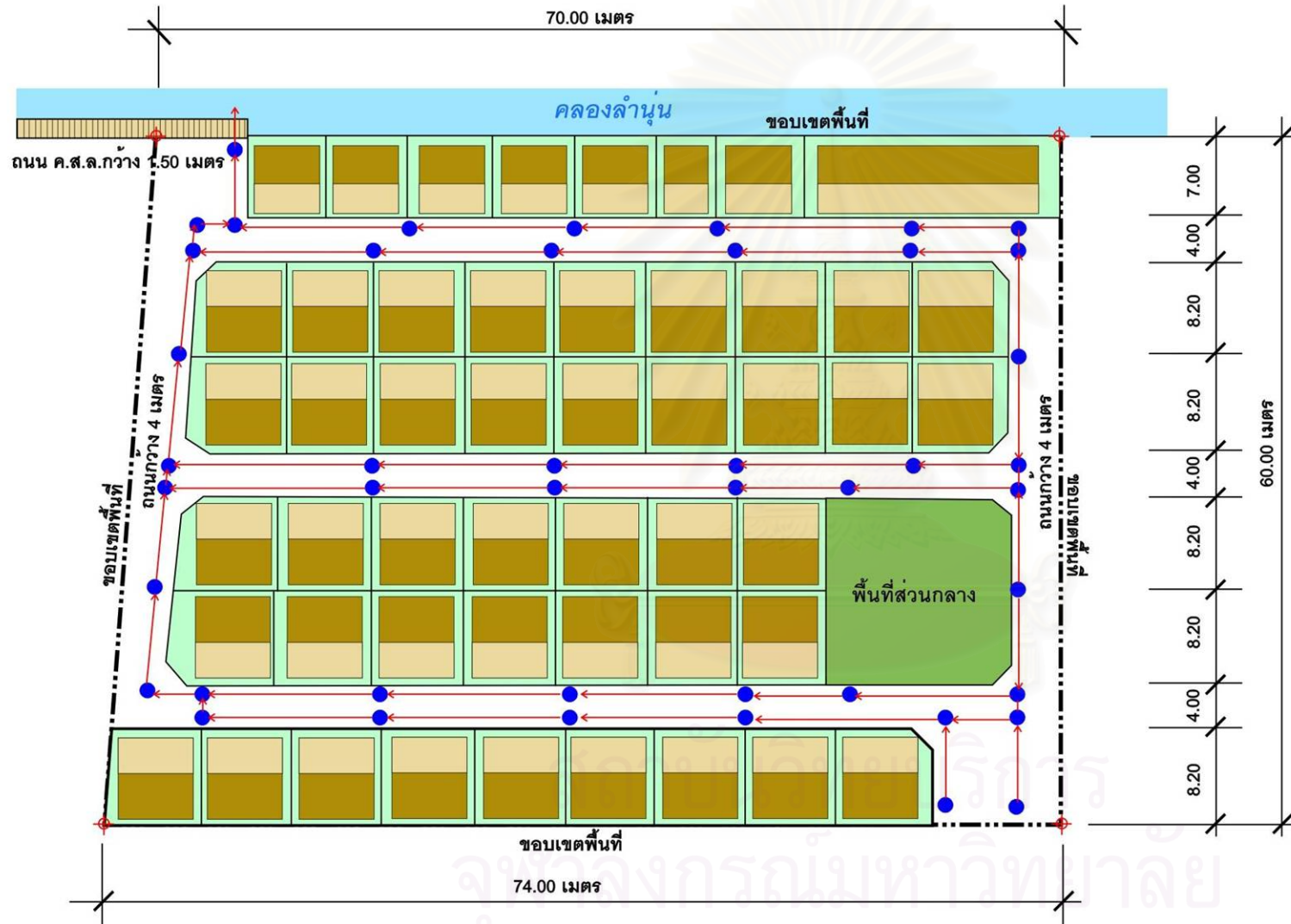
ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน

ผังการถมถนน
NOT TO SCALE

มาตราส่วน NOT TO SCALE

แผนที่ 5.3 ผังการวางท่อระบายน้ำภายในชุมชนคลองลำนูน

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยความร่วมมือร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่
  - คลอง
  - สะพาน คสล.
  - พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
  - ขอบเขตแปลงที่ดิน
  - บ่อพักขนาด 0.60x0.60 เมตร
  - ← แนววางท่อระบายน้ำ 0.30 เมตร

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

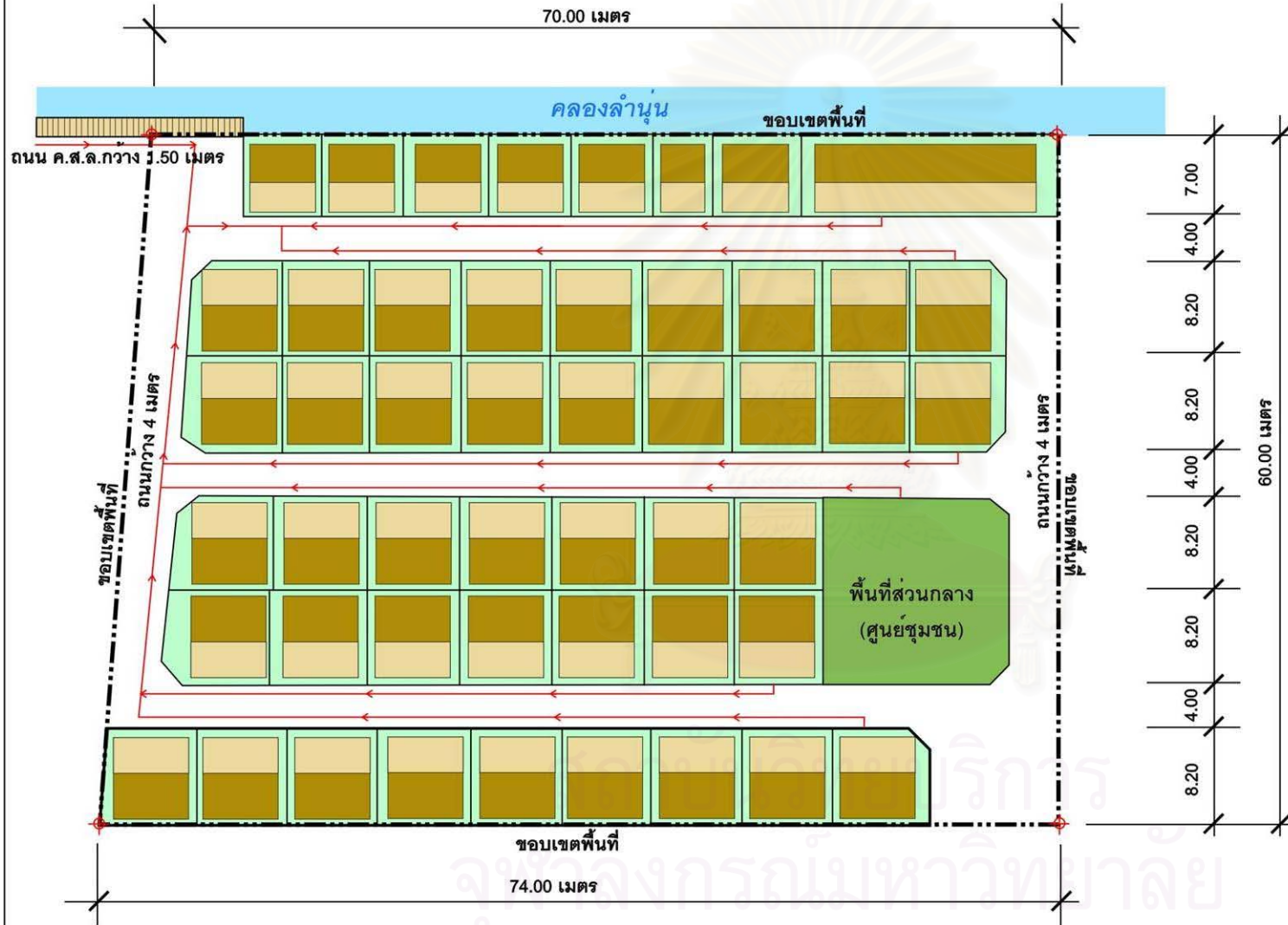
ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน

ผังการวางท่อระบายน้ำ
NOT TO SCALE

มาตราส่วน NOT TO SCALE

แผนที่ 5.4ผังการวางท่อประปาในชุมชนคลองลำนูน

ผังการวางท่อประปา
NOT TO SCALE

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดย การมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

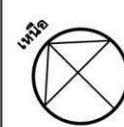

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่
- ค.ล. คลอง
- ค.ส.ล. สะพาน ค.ส.ล.
- พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
- ขอบเขตแปลงที่ดิน
- ← แนววางท่อประปา

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน

มาตราส่วน NOT TO SCALE

8. การสร้างระบบสาธารณสุขปโภค

เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ได้เสนองบประมาณในการพัฒนาระบบสาธารณสุขปโภคแล้ว เมื่อได้รับงบประมาณชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนพัฒนาระบบสาธารณสุขปโภคขึ้น และดำเนินการ โดยเริ่มจากการสร้างสะพานทางเท้า ขนาดความยาว 530 เมตร ถมที่ดิน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา ถมถนน โดยถมดินสูงประมาณ 5 เซนติเมตร ลูกกรังสูง 25 เซนติเมตร และทรายสูง 10 เมตร เพื่อลดปัญหาน้ำท่วมซึ่งบริเวณพื้นที่ชุมชนเมื่อจะก่อสร้างบ้าน ทำท่อระบายน้ำ 507 เมตร ทำระบบประปาใหม่ และการทำระบบไฟฟ้าใหม่ทั้งหมด โดยใช้แรงงานชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก เพราะชาวบ้านในชุมชนจะช่วยกันลงแขกเอาแรงกัน และการจ้างรายวัน จนทำให้ในชุมชนมีระบบสาธารณสุขปโภคที่ได้มาตรฐานขึ้น

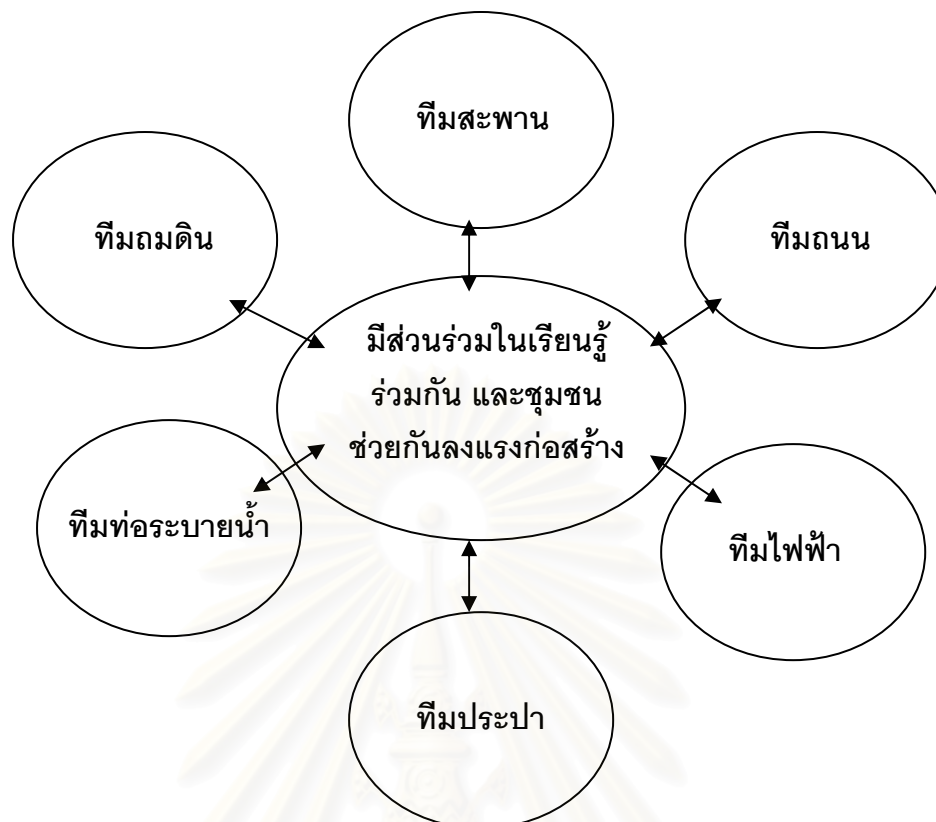
ภาพที่ 5.23. ชาวบ้านช่วยกันลงแรงสร้างสะพานทางเท้าของชุมชน

ภาพที่ 5.24 ชาวบ้านคลองลำนูนทั้งชาย – หญิงช่วยกันถมถนน

แผนภูมิที่ 5.4 กระบวนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชนคลองลำนูน
(ชุมชนคลองลำนูน, 2549)

แผนภูมิที่ 5.5 แสดงกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วม (ชุมชนคลองลำนุ่น, 2549)

9. การพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยเสนอขอใช้สินเชื่อในการสร้างบ้าน

ชุมชนคลองลำนุ่นได้ทำเรื่องเสนอขอสินเชื่อ เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยงวดที่ 1 จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เพื่อดำเนินการปลูกสร้างบ้านสำหรับชาวบ้านในชุมชนคลองลำนุ่น จำนวน 49 ราย เป็นเงิน 4,849,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 มีระยะผ่อนชำระคืน 15 ปี โดยสหกรณ์เคหสถานคลองลำนุ่นพัฒนา จำกัด ซึ่งทำสัญญาในนามตัวแทนชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ต้องชำระคืนเงินต้น และดอกเบี้ยทุกเดือนๆ ละ 29,050 บาท โดยชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะจ่ายให้ทางสหกรณ์เคหสถานคลองลำนุ่นพัฒนา จำกัด ในแต่ละเดือนตามจำนวนที่ชาวบ้านแต่ละบ้านได้กู้เงินเพื่อใช้ในการสร้างบ้าน ซึ่งค่าบ้านจะแยกกับค่าที่ดิน ค่าที่ดินชาวบ้านในชุมชนคลองลำนุ่น จำนวน 49 ราย จะรับผิดชอบค่าที่ดินต่อครัวเรือน ๆ ละ 62,043 บาท อัตราดอกเบี้ยสหกรณ์ คิดจากสมาชิก ผ่อนชำระคืน 15 ปี 180 งวดๆ ละ 593 บาท

อย่างไรก็ตาม การขอสินเชื่อในการสร้างบ้านของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นชาวบ้านมีการขอกู้ในวงเงินที่แตกต่างกัน โดยไม่รวมค่าแรง ซึ่งทางชุมชนจะช่วยกันทำ แต่ในทางปฏิบัติชาวบ้านบางรายมีข้อจำกัดในการร่วมกันทำ จึงจำเป็นต้องจ้างแรงงาน ในขณะเดียวกันวัสดุก่อสร้างขึ้นราคา ทำให้การปลูกบ้านเริ่มมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น เงินสินเชื่องวดที่ 1 ไม่พอ ทาง

ชาวบ้านจึงมีความจำเป็นในการขอสินเชื่องวดที่ 2 อีกจำนวน 2,751,480 บาท เพื่อให้บ้านเสร็จพอลงอยู่ได้ เมื่อได้รับการอนุมัติสินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ชาวบ้านในชุมชนขอกู้เพิ่มเติม โดยมีวงเงินตั้งแต่ 9,000 – 170,000 บาท ตามความต้องการของแต่ละคน

ในส่วนของการบริหารจัดการสินเชื่อที่สหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนาจำกัด จะเป็นผู้ดูแลการบริหารจัดการ ซึ่งทางสหกรณ์ ได้สินเชื่อในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อปี โดยทางสหกรณ์ได้ให้สมาชิกกู้ในอัตราร้อยละ 3 บาทต่อปี โดยส่วนต่าง 2 บาทที่ได้มา จะนำไปใช้เป็นการบริหารจัดการของสหกรณ์ ส่วนการใช้สินเชื่อที่ 2 นั้น สหกรณ์เสียดอกเบี้ยให้พอช. ร้อยละ 2 บาทต่อปี แต่ให้สมาชิกกู้ในอัตราร้อยละ 3 บาทต่อปีเหมือนงวดที่ 1 โดยส่วนต่าง 1 บาท ทางสหกรณ์จะนำไปใช้ในการบริหารจัดการสหกรณ์ต่อไป ส่วนการกำกับการใช้สินเชื่อทั้ง 2 ครั้งนั้น ใช้สมาชิกที่กู้ 3 คน ค้ำหมอนเวียน 1 คน ค้ำได้ 2 สัญญา ในการส่ง 180 งวด โดยกรรมการ กับสมาชิกเซ็นค้ำประกันร่วมกัน

สำหรับชาวบ้านที่ขาดส่งค่าที่ดิน และ ค่าปลูกสร้างบ้านงวดแรก เมื่อได้รับการอนุมัติสินเชื่อในงวดที่ 2 แล้ว ทางสหกรณ์จะทำการหักค่างวดที่ค้างชำระกับทางสหกรณ์ทันที ส่วนการปลูกสร้างบ้านตามแบบที่ถอดราคาออกมา ถ้าไม่พอ จะให้สมาชิกจัดระดับความสำคัญในการปลูกสร้างบ้านพอลงอยู่ได้ ส่วนที่ขาดค่อยจัดหาเพิ่มเติมภายหลัง ส่วนปัญหาของการขาดส่งหากเกิดขึ้น ทางคณะกรรมการ และชาวบ้านในชุมชนคลองลำนูนจะร่วมหาทางแก้ไขปัญหา ร่วมกันทันที เพื่อให้สหกรณ์ดำเนินการต่อไปได้ เช่น มีการประชุมปรึกษาหารือบ่อยครั้ง จนสามารถแก้ไขปัญหาได้

10. การแบ่งทีมทำงานในชุมชน¹⁴

เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้งบสินเชื่อ เพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยแล้ว ชาวบ้านจะประชุมร่วมกันในการจัดตั้งคณะทำงานขึ้น โดยมีการแบ่งการทำงานออกเป็นทีม ทีมละ 3 – 5 คน เพื่อช่วยกันดูแล และประสานงานในการสร้างบ้านของชุมชนคลองลำนูน ซึ่งมีหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังนี้

10.1 ทีมจัดซื้อ มีหน้าที่ในการสืบราคาวัสดุทั้งหมด ก่อนสั่งซื้อมาใช้สร้างบ้านในชุมชน รู้แหล่งซื้อวัสดุ และสามารถสั่งซื้อของให้ตรงตามความต้องการ ประสานงาน และติดต่อกับร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้าง

10.2 ทีมการเงิน – การบัญชี มีหน้าที่ในการตรวจสอบยอดการกู้รายบุคคล เก็บรักษาบิล และใบเสร็จรับเงิน ตรวจสอบของเวลาที่มีผู้มาเบิก – จ่าย และเก็บรักษาเงินของชุมชน

¹⁴ พรพนทิพย์ เพชรหมาก, อักษณิษ ศรีดาร์ตัน และพัชรี ศรีงาม, บ้านมั่นคงชุมชนคลองลำนูน (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2548) , หน้า 21.

10.3 **ทีมตรวจสอบ** มีหน้าที่หลักในการตรวจสอบวัสดุก่อสร้างต่างๆ ว่าตรงกับที่สั่งซื้อหรือไม่

10.4 **ทีมควบคุมการก่อสร้าง** มีหน้าที่ในการถอดแบบ ตีผัง ควบคุมระยะเวลาในการก่อสร้าง เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินงานทุกอย่างเป็นไปตามแผน

10.5 **ทีมตรวจรับงาน** ประกอบด้วยเจ้าของบ้าน คณะทำงาน สาธารณูปโภคของบ้านมั่นคง และตัวแทนเครือข่ายพัฒนาชุมชน และสิ่งแวดล้อมคลอง โดยมีหน้าที่หลักในการตรวจรับงาน เวลาที่บ้านสร้างเสร็จว่าตรงตามเวลาที่กำหนด หรือการก่อสร้างได้มาตรฐานหรือไม่ เพื่อให้เจ้าของบ้านมีมาตรฐานที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัย

11. การสร้างบ้าน

ก่อนการสร้างบ้าน ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นได้มีการทำพิธีลงเสาเอก เพื่อการก่อสร้างบ้านมั่นคงของชุมชน เมื่อเดือนมีนาคม 2547

ภาพที่ 5.25 พิธีลงเสาเอกแสดงถึงความสามัคคีของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น

สำหรับกระบวนการสร้างบ้านของชาวชุมชนคลองลำนุ่น มีการปรึกษาหารือกันว่า ชาวบ้านจะไม่ใช้ผู้รับเหมาจากภายนอก แต่จะใช้ฝีมือ และแรงงานของคนในชุมชน เพราะ ชาวบ้านทุกคน ส่วนใหญ่รับเหมาก่อสร้างอยู่แล้ว ชุมชนคลองลำนุ่นจึงมีช่างในชุมชน บางอย่าง เจ้าของบ้านสามารถทำได้ เช่น การขนดิน เพื่อถมภายในบ้าน การส่งกระเบื้องมุงหลังคา เป็นต้น การขอแรงเพื่อนบ้านในส่วนของการขึ้นโครงสร้าง โดยเจ้าของบ้านจะอาศัยการเดินบอกตาม บ้าน ถ้าใครว่างจะมาช่วยกัน เจ้าบ้านจะมีอาหารกลางวันเลี้ยง

ข้อตกลงในการสร้างบ้าน

การดำเนินการสร้างบ้านแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การรวมกลุ่มกันสร้างบ้าน
2. สร้างเอง

การเตรียมการสร้างบ้านของชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันมีหลักการ ดังนี้

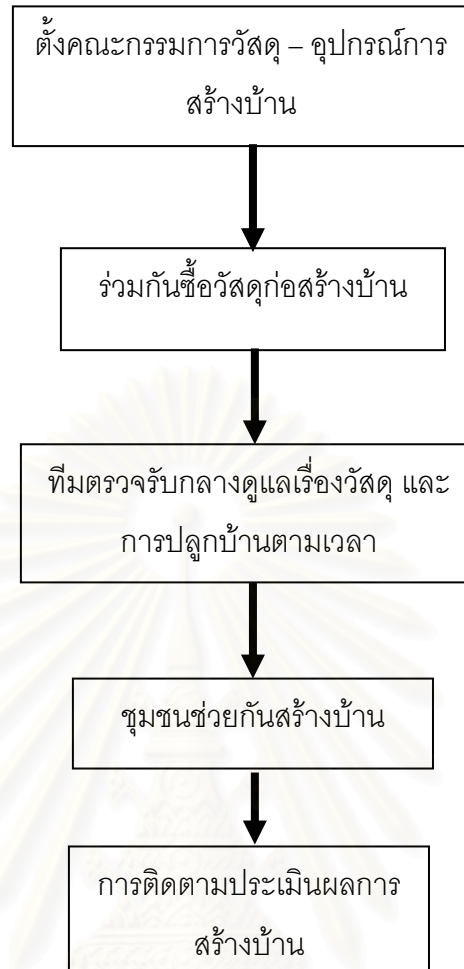
1. ให้บ้านแต่ละหลังส่งตัวแทนหลังละ 1 คน ต่อ 1 กลุ่ม เพื่อเป็นแรงงาน
2. บ้านใดที่ใช้แรงงานเกินเจ้าของบ้านเป็นผู้จ่ายค่าแรงเอง
3. ค่าแรงของผู้ที่เป็นช่าง 200 บาทต่อวัน ส่วนค่าแรงคนงานประมาณ 180

บาทต่อวัน

ส่วนวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างไม่ว่าจะเป็น เหล็ก อิฐ หิน ดิน ทราช ปูนซีเมนต์นั้น ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะช่วยกันสำรวจราคาตลาด และจะรวมกันซื้อเป็นล็อตใหญ่ เพื่อสร้าง ความสามารถในการต่อรองราคา และนำมาแบ่งกันตามใบสั่งของแต่ละบ้าน

ภาพที่ 5.26 วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างที่ใช้ในการสร้างบ้าน (จากการสำรวจ, 2549)

แผนภูมิที่ 5.6 กระบวนการสร้างบ้านในชุมชนคลองลำนูน
(ชุมชนคลองลำนูน, 2549)

ปี พ.ศ. 2547

ปี พ.ศ. 2549

ภาพที่ 5.27 การสร้างบ้านระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549 (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 5.28 ชาวบ้านช่วยกันลงแรงสร้างบ้านในชุมชน (จากการสำรวจ, 2549)

ชอย 1

ปี พ.ศ. 2547

ปี พ.ศ. 2549

ชอย 2

ปี พ.ศ. 2547

ปี พ.ศ. 2549

ชอย 3

ปี พ.ศ. 2547

ปี พ.ศ. 2549

ภาพที่ 5.29 การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค – สาธารณูปการระหว่าง
ปี พ.ศ. 2547 – 2549 (จากการสำรวจ, 2549)

ปี พ.ศ. 2547

ปี พ.ศ. 2549

ภาพที่ 5.30 ภาพซ้าย : ปี พ.ศ. 2547 บ้านพักชั่วคราวระหว่างก่อสร้างบ้านใหม่
 ภาพขวา : ปี พ.ศ. 2549 เปลี่ยนแปลงเป็นรั้วกั้นระหว่างชุมชนกับสวนสนุก (จากการสำรวจ, 2549)

ศาลานั่งเล่น

กระดานข่าวชุมชน

หอกระจายข่าว

โทรศัพท์

ภาพที่ 5.31 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน (จากการสำรวจ, 2549)

มิเตอร์ไฟฟ้า

บ่อเกรอะ - บ่อซึม

ท่อระบายน้ำ

ภาพที่ 5.32 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน (ต่อ) (จากการสำรวจ, 2549)

ถังขยะในชุมชน

ถังขยะนอกชุมชน

การวางท่อประปา

ภาพที่ 5.33 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน (ต่อ) (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 5.34 แนวรั้วต้นไม้ (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 5.35 ศูนย์ชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ, 2549)

ศูนย์ชุมชนคลองลำนูน ได้มีการวางแผนในการใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นสถานที่ประชุมของชุมชน ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์เด็กเล็ก ลานอเนกประสงค์ เช่น ลานกีฬา ลานประชุมได้ต้นไม้ สนามเด็กเล่น ห้องสมุดชุมชน และมีบ่อบำบัด เพื่อสามารถนำน้ำที่ใช้แล้วมารดน้ำต้นไม้ได้อีก

5.4 การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย

ในการวิจัยครั้งนี้ การศึกษาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย นอกจากจะสอบถาม โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (Individual In – depth Interviews) และการสัมภาษณ์รายกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีแบบสอบถามวัดทัศนคติของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน 49ครัวเรือน คิดเป็น 100% ของจำนวนครัวเรือนชุมชนคลองลำนูน เป็นการวัดระดับการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการวัดแบบ ลิเคิร์ตสเกล (Likert Scale)¹⁵ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม

¹⁵ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. “ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์”. สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร : 2534), หน้า 107 .

SPSS/PC (Statistical Package For the Social Science) เพื่อนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาแปลผล เพื่อนำเสนอในเชิงพรรณนา ดังนี้

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับ	ค่าเฉลี่ย (Mean)	ความหมาย
1	1.00 – 1.49	ระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด
2	1.50 – 2.49	ระดับการมีส่วนร่วมน้อย
3	2.50 – 3.49	ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง
4	3.50 – 4.49	ระดับการมีส่วนร่วมมาก
5	4.50 – 5.00	ระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด

ตารางที่ 5.5 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย(จากการวิเคราะห์, 2549)

กระบวนการ	ระดับการมีส่วนร่วม (ร้อยละ)					Mean	S.D.	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
- ตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นจากการถูกไล่ออกจากที่ดิน	51 (25 หลัง)	34.7 (17 หลัง)	8.2 (4หลัง)	6.1 (3หลัง)	-	4.31	0.87	มาก
- เร็ยรู้ที่จะแก้ไขปัญหาจากชุมชนที่มีปัญหาค้างค้ำค้ำกัน	16.3 (8 หลัง)	40.8 (20 หลัง)	32.7 (16หลัง)	10.2 (5หลัง)	-	3.63	0.88	มาก
- เข้าร่วมประชุมและวางแผนในการแก้ไขปัญหา	40.8 (20 หลัง)	34.7 (17 หลัง)	20.5 (10หลัง)	2.0 (1หลัง)	2.0 (1หลัง)	4.1	0.94	มาก
- เข้าร่วมการพิจารณาขนาดแปลงที่ดิน	32.7 (16 หลัง)	26.5 (13 หลัง)	26.5 (13หลัง)	12.2 (6หลัง)	2.0 (1หลัง)	3.76	1.1	มาก

ตารางที่ 5.6 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย (ต่อ)
(จากการวิเคราะห์, 2549)

กระบวนการ	ระดับการมีส่วนร่วม (ร้อยละ)					Mean	S.D.	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
- การพิจารณาแบบบ้าน	36.7 (18 หลัง)	8.2 (4หลัง)	26.5 (13หลัง)	24.5 (12หลัง)	4.1 (2หลัง)	3.49	1.32	ปานกลาง
- ร่วมวางแผนชุมชน และสร้างบ้าน	44.9 (22 หลัง)	12.2 (6หลัง)	24.5 (12หลัง)	12.2 (6หลัง)	6.1 (3หลัง)	3.78	1.31	มาก
- ร่วมกำหนด สาธารณูปโภคในชุมชน	24.5 (12 หลัง)	18.4 (9หลัง)	42.9 (21หลัง)	12.2 (6หลัง)	2.0 (1หลัง)	3.51	1.06	มาก
- การรับรู้การบริหาร ด้านการเงินในชุมชน	20.4 (10หลัง)	26.5 (13หลัง)	32.7 (16หลัง)	6.1 (3หลัง)	14.3 (7หลัง)	3.33	1.28	ปานกลาง
- ประสานหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในการแก้ไข ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย	14.3 (17หลัง)	24.5 (12หลัง)	42.9 (21หลัง)	10.2 (5หลัง)	8.2 (4หลัง)	3.27	1.09	ปานกลาง
- เข้าร่วมทุกกระบวนการ การแก้ไขปัญหาด้านที่ อยู่อาศัย	36.7 (18หลัง)	24.5 (12หลัง)	30.6 (15หลัง)	8.2 (4หลัง)	-	3.9	1.00	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม						3.71	1.08	มาก

จากตารางที่ 5.5 - 5.6 จะเห็นได้ว่าชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในระดับ มาก (Mean 3.71) โดยเฉพาะการตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยที่เกิดจากการถูกไล่รื้อ (Mean 4.31) รองลงมา คือ การเข้าร่วมประชุม และวางแผนในการแก้ไขปัญหา (Mean 4.10) และการเข้าร่วมทุกกระบวนการในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย (Mean 3.90) ตามลำดับ ส่วนการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย (ค่า Mean 3.27 น้อยที่สุด) การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง เพราะ ชาวบ้านจะเน้นการแก้ไขปัญหา โดยวิธีการประชุมปรึกษาหารือ วางแผนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการของชาวบ้านในชุมชนก่อน ถ้ามีอะไรเกินความสามารถจะประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอคำแนะนำเพิ่มเติมในการแก้ไขปัญหา

ตารางที่ 5.7 การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในบทบาทการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองด่าน (จากการวิเคราะห์, 2549)

กระบวนการ	ระดับการมีบทบาทต่อชุมชน (ร้อยละ)					Mean	S.D.	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
- การบริหารด้านการเงินในชุมชน	10.2 (5หลัง)	44.9 (22หลัง)	28.6 (14หลัง)	16.3 (8หลัง)	-	3.49	0.89	ปานกลาง
- การกระจายข่าวสารที่สำคัญให้กับชาวบ้านอย่างทั่วถึง	20.4 (10หลัง)	59.2 (29หลัง)	16.3 (8หลัง)	4.1 (2หลัง)	-	3.96	0.73	มาก
- การเรียก และจัดประชุมชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ	36.7 (18หลัง)	32.7 (16หลัง)	24.5 (12หลัง)	6.1 (3หลัง)	-	4.00	0.93	มาก
- สามารถเป็นตัวแทนให้กับชาวชุมชนได้	26.5 (13หลัง)	51.0 (25หลัง)	20.4 (10หลัง)	2.0 (1หลัง)	-	4.02	0.75	มาก
- สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้	22.4 (11หลัง)	34.7 (17หลัง)	32.7 (16หลัง)	10.2 (5หลัง)	-	3.69	0.94	มาก
- สามารถเป็นผู้นำชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ	30.6 (15หลัง)	22.4 (11หลัง)	44.9 (22หลัง)	2.0 (1หลัง)	-	3.82	0.90	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม						3.83	0.85	มาก

จากตารางที่ 5.7 จะเห็นได้ว่าบทบาทของกรรมการชุมชนมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยในระดับมาก (Mean 3.83) โดยเฉพาะบทบาทในการเป็นตัวแทนให้กับชาวชุมชนได้ (Mean 4.02) เช่น ในกรณีไปยื่นหนังสือขอความเป็นธรรมที่ทำเนียบรัฐบาล ตอนที่ชุมชนเกิดปัญหาการถูกไล่อื้อ และชาวบ้านในชุมชนคลองด่านถูกจับไปขังที่สถานีตำรวจนครบาลบางชัน รองลงมา คือ บทบาทในการเรียกประชุมชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ (Mean 4.00) โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหาการถูกไล่อื้อ ปัญหาชาวบ้านถูกจับ ปัญหาการเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน เป็นต้น และบทบาทการกระจายข่าวสารที่สำคัญให้กับชาวบ้านอย่างทั่วถึง (Mean 3.96) ตามลำดับ ส่วนบทบาทการบริหารด้านการเงินในชุมชนของกรรมการชุมชน (ค่า Mean 3.49 น้อยที่สุด) มีบทบาทในระดับปานกลาง เพราะ กรรมการชุมชนคลองด่าน ต้องมีการเรียนรู้ในการบริหารทางการเงิน ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ และความชำนาญเพิ่มเติม

ตารางที่ 5.8 การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกกับบทบาทการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองด่าน (จากการวิเคราะห์, 2549)

กระบวนการ	ระดับการมีบทบาทต่อชุมชน (ร้อยละ)					Mean	S.D.	แปลผล
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
-มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย	32.7 (16หลัง)	30.6 (15หลัง)	34.7 (17หลัง)	2.0 (1หลัง)	- -	3.94	0.87	มาก
- ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย	38.8. (19หลัง)	38.8 (19หลัง)	20.4 (10หลัง)	2.0 (1หลัง)	- -	4.14	0.81	มาก
- ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการ	14.3 (7หลัง)	42.9 (21หลัง)	32.7 (16หลัง)	6.1 (3หลัง)	4.1 (2หลัง)	3.57	0.95	มาก
- ช่วยประสานหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง	6.1 (3หลัง)	53.1 (26หลัง)	28.6 (14หลัง)	8.2 (4หลัง)	4.1 (2หลัง)	3.49	0.89	ปานกลาง
- ร่วมแก้ปัญหาทางการเงินให้กับสมาชิกชุมชน	24.5 (12หลัง)	20.4 (10หลัง)	34.7 (17หลัง)	14.3 (7หลัง)	6.1 (3หลัง)	3.43	1.19	ปานกลาง
- สร้างความคิดใหม่ๆในการพัฒนาต่างๆ	18.4 (9หลัง)	22.4 (11หลัง)	36.7 (18หลัง)	12.2 (6หลัง)	10.2 (5หลัง)	3.27	1.20	ปานกลาง
- ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน	6.1 (3หลัง)	42.9 (21หลัง)	34.7 (17หลัง)	8.2 (4หลัง)	8.2 (4หลัง)	3.31	1.00	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม						3.59	0.89	มาก

จากตารางที่ 5.8 จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกกับบทบาทการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองด่านอยู่ในระดับมาก (Mean 3.59) โดยเฉพาะการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยให้ชุมชน (Mean 4.14) รองลงมา คือ บทบาทในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยซึ่งกันและกัน (Mean 3.94) และบทบาทการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการ (Mean 3.57) ตามลำดับ

การวัดความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกับที่อยู่อาศัยเดิม (บริเวณริมคลอง) และความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกับที่อยู่อาศัยใหม่ (ปัจจุบัน) แบ่งเป็น 3 ระดับ โดยใช้หลัก Mid – Point : Upper – Lower

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ระดับความรู้สึกของชุมชนคลองลำนูน

ระดับ	ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
1	1.00 – 1.49	ไม่พอใจ
2	1.50 – 2.49	เฉยๆ
3	2.50 – 3.49	พอใจมาก

ตารางที่ 5.9 ความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเปรียบเทียบระหว่างที่อยู่อาศัยเดิม (ริมคลอง) กับ ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน (จากการวิเคราะห์, 2549)

รายละเอียด	ที่อยู่อาศัยเดิม (%)			Mean	S.D	ผล	ที่อยู่อาศัยใหม่ (%)			Mean	S.D	ผล
	พอใจมาก	เฉยๆ	ไม่พอใจ				พอใจมาก	เฉยๆ	ไม่พอใจ			
- ความรู้สึกต่อสภาพชุมชนคลองลำนูน	32.7 (16หลัง)	42.9 (21หลัง)	24.5 (12หลัง)	2.08	0.8	เฉยๆ	69.4 (34หลัง)	24.5 (12หลัง)	6.1 (3หลัง)	2.63	0.6	พอใจมาก
ค่าเฉลี่ยรวม				2.08	0.9	เฉยๆ	ค่าเฉลี่ยรวม			2.63	0.6	พอใจมาก

จากตารางที่ 5.9 จะเห็นได้ว่าความรู้สึกของชาวบ้านต่อสภาพชุมชนคลองลำนูนต่อที่อยู่อาศัยเดิม คือ เฉยๆ (Mean 2.08) แต่ ความรู้สึกของชาวบ้านต่อสภาพชุมชนคลองลำนูนต่อที่อยู่อาศัยปัจจุบัน คือ พอดีมาก (Mean 2.63) ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงในการอยู่อาศัย ความสะดวกในการใช้บริการขนส่งมวลชน ความสะดวกในการเดินทางไปยังที่ทำงาน ตลาด สถานพยาบาล สถานศึกษา สถานที่ราชการ การมีผังบ้าน แบบบ้านที่เป็นสัดส่วน มีถนนและทางเดินเท้าภายในชุมชน ไม่ต้องมีปัญหาน้ำท่วมขังภายในชุมชน มีการระบายน้ำเสียในชุมชนที่ดีขึ้นมีบ่อเกรอะ – บ่อซึม การกำจัดขยะมีการแยกขยะ และมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดเก็บขยะมูลฝอย มีพื้นที่เปิดโล่งภายในชุมชน ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการเข้าถึง ระบบ

ไฟฟ้ามีมิเตอร์ในแต่ละบ้าน แต่จะมีปัญหาในระบบน้ำประปา มิเตอร์ประปายังใช้รวมกับส่วนรวมอยู่ ยังไม่แยกเป็นมิเตอร์ในแต่ละบ้าน

5.5 สรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

บทบาทของชาวชุมชนคลองลำนุ่น

1. ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นจากการถูกไล่รื้อ
2. ชุมชนร่วมประชุม และวางแผนในการแก้ไขปัญหา
3. ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. ร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นในการซื้อที่ดิน และกำหนดข้อตกลงร่วมกัน เพื่อการเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน
5. ร่วมพิจารณาขนาดแปลงที่ดิน
6. ร่วมวางผังชุมชน และแปลนบ้าน
7. ร่วมพิจารณาแบบบ้าน
8. ร่วมกันกำหนดสาธารณูปโภคในชุมชน
9. ร่วมจัดการด้านการเงิน
10. ร่วมเป็นสมาชิกสมาชิกสหกรณ์เคหสถานคลองลำนุ่นพัฒนา จำกัด
11. ร่วมเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาจากชุมชนที่มีปัญหาค้างคั่งกัน

บทบาทของคณะกรรมการชุมชน

ชุมชนคลองลำนุ่น เป็นชุมชนที่ไม่มีผู้นำชุมชน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ แต่จะบริหารจัดการชุมชนโดยคณะกรรมการสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนุ่นพัฒนา จำกัด จำนวน 8 - 9 คน โดยคัดเลือกจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชน เพื่อบริหารจัดการสหกรณ์ ให้เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ เป็นผู้นำตามธรรมชาติ บทบาทการดำเนินงานในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย เช่น การเรียก และการจัดประชุมชาวบ้านทุกเดือน การกระจายข่าวสารต่างๆ ที่สำคัญ และเกี่ยวข้องกับชาวบ้าน การบริหารด้านการเงินในชุมชน การเป็นตัวแทนให้กับชุมชน การเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ และคอยช่วยเหลือ เมื่อชาวบ้านมีปัญหา ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะมีการแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

ผู้นำชุมชนตามธรรมชาติของชุมชนคลองลำนูน จะสามารถแบ่งได้ 2 รุ่น คือ แขนงนำอาวุโส เช่น นางจันทร์ นางแพง นางน้อย นางใจ เป็นต้น ซึ่งมาอยู่ในชุมชนคลองลำนูนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 และอยู่ในกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยตั้งแต่ต้น เป็นแกนนำสำคัญที่ชักชวนให้ชาวบ้านได้มาประชุมปรึกษาหารือกัน รวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ไขปัญหาการถูกไล่รื้อชุมชนผู้นำรุ่นใหม่ เช่น นายธวัชชัย สรรก่าเนติ นางสาวปราณี ไบหอม ซึ่งเป็นรุ่นลูกรุ่นหลานที่อาสาเข้ามาทำงาน เพื่อการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน ผู้นำทั้ง 2 รุ่น สามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี ในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยคณะกรรมการสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนูนพัฒนา จำกัด มีส่วนสำคัญมากในการเป็นตัวแทนประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น การติดต่อขอทะเบียนบ้าน การยื่นเรื่องขอมิเตอร์ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น และการเรียกประชุมชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน อนาคตชุมชนจะพัฒนาบุคลากรรุ่นใหม่ของชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถ มีความตระหนักในการเป็นเจ้าของชุมชน เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งจะต้อนรับคนละบุคคลต่างๆ ที่มาขอทำงานในชุมชนคลองลำนูน และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

นางจันทร์ ก้วพิจิตร เล่าว่า เมื่อเกิดปัญหาภายในชุมชน ทุกคนจะเปิดใจคุยกันเพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหา ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น ถึงแม้ว่าจะมีเจ้าหน้าที่ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ช่วยในการให้คำแนะนำ แต่การตัดสินใจจะให้ชาวบ้านตัดสินใจเอง และระบุผู้รับผิดชอบในงานต่างๆ โดยชุมชนเอง¹⁶

หน่วยงาน องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ชุมชนคลองลำนูนจะมีหน่วยงาน องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ตั้งแต่ชุมชนเกิดปัญหาการถูกไล่รื้อ จะมีเครือข่ายพัฒนาชุมชน และสิ่งแวดล้อมคลอง เริ่มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องเป็นหน่วยงานแรก เมื่อมีการเดินขบวนชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนไปยังทำเนียบรัฐบาล เมื่อเครือข่ายพัฒนาชุมชน และสิ่งแวดล้อมคลองทราบ จะบอกต่อไปยังชุมชนริมคลองต่างๆ ที่มีปัญหาการถูกไล่รื้อเหมือนกันไปร่วมในขบวน (ชุมชนคลองเปรม ชุมชนบางบัว ชุมชนบางเขน ชุมชนราชันดดา ชุมชนโอง่าง เป็นต้น) ต่อมาสถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน (พอช.)¹⁷ เข้ามาให้คำแนะนำในเรื่องสินเชื่อในการแก้ปัญหาด้านที่ดินให้กรรมสิทธิ์ถูกต้องตามกฎหมาย และด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย

¹⁶ สัมภาษณ์ จันทร์ ก้วพิจิตร, แกนนำชุมชนคลองลำนูน, อายุ 51 ปี . 28 มิถุนายน 2549.

¹⁷ สถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน (พอช.) ขณะนั้นยังเป็นมูลนิธิพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ

ตารางที่ 5.10 หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการให้การสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน (จากการสัมภาษณ์, 2549)

ที่	ชื่อองค์กร	การให้ความช่วยเหลือ
1	เครือข่ายพัฒนาชุมชน และสิ่งแวดล้อมคลอง	- รวมกลุ่มชุมชนต่างๆ ที่มีปัญหาการถูกไล่อื้อ เมื่อชุมชนเดินทางไปขอความช่วยเหลือที่ ทำเนียบรัฐบาล - ด้านข้อมูลในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย
2	สถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน (พอช.)	- ด้านข้อมูลในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย - โครงการบ้านมั่นคง
3	สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ (นิด้า)	- ให้คำแนะนำในการกำจัดขยะ - ทำกิจกรรมในชุมชน เช่น วันเด็ก
4	มูลนิธิชุมชนไท	- ด้านอาชีพ เช่น ทำน้ำหมักชีวภาพ
5	ชุมชนบ่อนไก่ ชุมชนคลองเตย ชุมชนเจริญชัย พัฒนา	- ช่วยแนะนำในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย - มีความผูกพันระหว่างชุมชน มีการช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน เช่น งานศพ งานแต่งงาน
6	กรุงเทพมหานคร	- ด้านการติดตั้งระบบไฟฟ้าในชุมชน
7	สำนักงานเขตคันนายาว	- ด้านงบประมาณพัฒนาชุมชน

ภาพรวมของบทบาทในการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน สรุปได้ดังนี้ มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาสาธารณูปโภคสาธารณูปการ ร่วมแก้ไขปัญหาทางการเงินให้แก่สมาชิกชุมชน ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ร่วมประสานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง สร้างความคิดใหม่ๆ ในการพัฒนาต่างๆ

5.6 กิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนคลองลำนูน

ถึงแม้ว่าชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเหลือเพียง 49 ครัวเรือน ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น หลังจากชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนมีที่ดินเป็นของตนเองแล้ว ยังมีการทำกิจกรรมร่วมกันมากมาย เพื่อให้ชาวบ้านมีโอกาสร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และมีความรู้สึกคุ้นเคยกันมากขึ้น มีความรู้สึกว่าเป็นครอบครัวเดียวกัน อยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง เกิดการ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อชุมชนคลองลำนุ่นมีปัญหาจะช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไข เช่น มีการสอดส่องดูแลชุมชน ทางด้านความปลอดภัย และการดูแลเรื่องความสะอาดภายในชุมชน โดยชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแบบคนต่างจังหวัด มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ พี่พาค้ำค้ำกันและกัน ในช่วงที่มีการทำนาในชุมชน ชาวบ้านภายในชุมชนจะมาช่วยกันลงแขก มีการแลกข้าวแกงกันกิน มีการทำบุญตามเทศกาลสำคัญของไทย ส่วนกิจกรรมที่มีความสำคัญกับชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นมากที่สุด มีดังนี้

1. การสร้างสะพานเข้า – ออกชุมชน เพราะใช้แรงงานคนภายในชุมชน ค่าแรงงานแรงละ 200 บาทต่อวัน ทุกคนจะได้ค่าแรงเท่ากันไม่ว่าจะเป็นช่าง หรือ เด็กชนปุน ลดค่าใช้จ่ายจากผู้รับเหมาได้มาก วันสำคัญต่างๆ จะไม่มีการจ้างแรงงาน แต่ชาวชุมชนจะลงแรงช่วยกัน เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เมื่อสร้างสะพานเสร็จชาวบ้านในคลองลำนุ่นจะรู้สึกหวงแหน และช่วยกันรักษา

ภาพที่ 5.36 ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นช่วยกันสร้างสะพานเข้า – ออกชุมชน

2. กิจกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม¹⁸ ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะช่วยกันเก็บขยะบริเวณชุมชน กำหนดจุดคัดแยกขยะในชุมชนอย่างเป็นระบบ กิจกรรมการขุดลอกคูคลอง เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ปีละ 3 ครั้ง (วันพ่อ วันแม่ วันคุณ – คลองแห่งชาติ) จากความร่วมมือของคนในชุมชน และบุคคลภายนอกเช่น เครือข่ายพัฒนาชุมชน และสิ่งแวดล้อมคูคลอง สำนักงานเขตคันนายาว มูลนิธิชุมชนไท เป็นต้น กิจกรรมการปลูกต้นไม้ตามแนวคลอง กิจกรรมผลิตน้ำยาชีวภาพ (EM) บำบัดน้ำในคลอง 3 เดือนต่อครั้ง และมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนพิทักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้น เพื่อให้เด็ก และเยาวชนในชุมชน ได้มีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนมากขึ้น

¹⁸ พรพนทิพย์ เพชรหมาก, อักษณิษ ศรีดาวรัตน์ และพัชรี ศรีงาม, บ้านมั่นคงชุมชนคลองลำนุ่น (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน,2548) , หน้า 28

ภาพที่ 5.37 การขุดลอกคูคลองในคลองลำนูน

3. **กิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด** ในอดีตชุมชนคลองลำนูนเคยมีปัญหาเสพติด ต่อมาชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้ร่วมกันรณรงค์ต่อต้านในรูปแบบต่างๆ ทำให้ปัญหาเสพติดหมดไปจากชุมชน กลายเป็นชุมชนปลอดยาเสพติด และทำงานรณรงค์อย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกัน และเฝ้าระวังปัญหาเสพติดไม่ให้เกิดกลับมาอีก

4. **การออมทรัพย์** มี 2 ประเภท คือ กลุ่มออมทรัพย์สัจจะรายวัน และสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนูนพัฒนา จำกัด โดยชาวชุมชนได้ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์สัจจะรายวัน ในวันที่ 1 มิถุนายน 2548 วัตถุประสงค์ เพื่อให้สมาชิกออมรายวันๆ ละ 10 บาท มีจำนวนสมาชิกเริ่มออมครั้งแรก 30 ราย มีคณะกรรมการดูแล 6 คน มีการแบ่งกลุ่มย่อย และหัวหน้ากลุ่มย่อย เพื่อรับผิดชอบในการเก็บเงินออม ส่วนสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนูนพัฒนา จำกัด วัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง เพื่อออมเงินสำหรับพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชน และสามารถเป็นตัวแทนชุมชนในการทำนิติกรรมต่างๆ ได้ เช่น การทำสัญญาซื้อที่ดิน จดทะเบียนเป็นสหกรณ์เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2545 ปัจจุบันมีสมาชิก 53 คน โดยจะออมเงินเดือนละ 3 ครั้ง ทุกวันที่ 5 , 16 และ 30 ของทุกเดือน มีคณะกรรมการบริหารทั้งหมด 8 คน

5. **กิจกรรมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม** ชุมชนคลองลำนูนจะกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เพื่อร่วมอนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทย เช่น วันลอยกระทง วันสงกรานต์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการดำเนินวิถีชีวิตแบบชนบท เช่น การลงแขก การขอแรงกันสร้างบ้านเด็กและเยาวชนในชุมชนจะถูกปลูกฝังให้มี การเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส และการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย เป็นต้น

นอกจากการเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชนแล้วยังมีการเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกชุมชน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เป็นประโยชน์ มาใช้กับชุมชนคลองลำนูน

ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน

ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันในชุมชน นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในชุมชน จากการสัมภาษณ์แกนนำของชุมชนคลองลำนูน ชุมชนได้กำหนดกฎระเบียบขึ้นเพื่อยึดปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ดังนี้ เมื่อมีการประชุมให้เข้าร่วมประชุมพร้อมเพรียงกัน ในการสร้างบ้านจะใช้ช่างภายในชุมชน สมาชิกต้องอยู่อาศัยในพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรร โดยไม่ต้องมีการทำธุรกิจไม่ว่าจะเป็นการเช่าช่วง บ้านเช่า หรือขายสิทธิ เพราะชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนกว่าจะช่วยกันแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยได้จนถึงปัจจุบัน พบกับความลำบากมาด้วยกัน ต่อสู้กันมาหลายปีกว่าจะได้ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย และมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง และข้อตกลงที่สำคัญ คือเมื่อชุมชนมีกิจกรรม ชาวชุมชนทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องมาช่วยกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมภายใน หรือภายนอกชุมชน ที่ผ่านมา ตัวแทนชุมชนคลองลำนูนได้ไปช่วยสร้างที่อยู่อาศัยให้ผู้ประสบภัยสึนามิที่ภาคใต้ และช่วยชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาเรื่องการถูกไล่อื้อ¹⁹

5.7 ผลของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคลองลำนูนจากชุมชนบุกรุกเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับ

ชุมชนคลองลำนูนมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2545 หลังจากชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนมีการรวมกลุ่ม เป็นสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด และสามารถขอสินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการซื้อที่ดิน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2545 และได้คัดเลือกเป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่อง “บ้านมั่นคง” ในปี พ.ศ. 2546 โดยชุมชนคลองลำนูนมีคุณสมบัติเข้ากับหลักเกณฑ์ 8 ขั้นตอนในการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง คือ 1) ชุมชนต้องทำความเห็นให้ตรงกัน สร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันระหว่างคนในชุมชน 2) ออมทรัพย์ : ฐานสำคัญของบ้านมั่นคง 3) ชุมชนแบ่งงาน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกัน 4) ชุมชนร่วมกันสำรวจข้อมูลชุมชน 5) การแบ่งสิทธิในการอยู่อาศัยที่เป็นธรรม 6) ชุมชนร่วมกันวางแผน สร้างแปลน เพื่อปลูกบ้านตามใจผู้อยู่ 7) ชุมชนร่วมกันสร้างระบบสาธารณูปโภค และร่วมกันสร้างบ้าน 8) ชุมชนต้องมีความเข้มแข็ง ดูแลซึ่งกันและกันภายในชุมชน และที่สำคัญ “ชาวชุมชน” ต้องเป็นหลักในการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เกิดความร่วมมืออย่างจริงจัง

¹⁹ สัมภาษณ์ วิชา แจ่มใส ,แกนนำรุ่นใหม่ชุมชนคลองลำนูน, อายุ 26 ปี . 13 กรกฎาคม 2549.

ตารางที่ 5.11 เปรียบเทียบการเป็นชุมชนนุรุก และการเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองด่าน (จากการวิเคราะห์, 2549)

รายละเอียด	ปี พ.ศ. 2526 - 2544	ปี พ.ศ. 2545 - 2549
สภาพชุมชน	ชุมชนนุรุก/ชุมชนยังไม่ได้รับการยอมรับ	ชุมชนถูกต้องตามกฎหมาย / ชุมชนที่ได้รับการยอมรับ
ลักษณะที่อยู่อาศัย	เกิดปัญหาการถูกไล่อื้อ	ที่อยู่อาศัยมั่นคง
สภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อม	ชุมชนอยู่ในสภาพแออัดน้ำท่วมขังตลอด	มีการถมที่ดิน มีการจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นระเบียบ ปลุกต้นไม้ตามแนวบ้าน
ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน	ไม่มีระบบสาธารณูปโภคที่ได้มาตรฐาน	มีถนน มีระบบไฟฟ้า - น้ำประปาในชุมชน มีบ่อบำบัดที่ระบายน้ำ และศูนย์ชุมชน เป็นต้น
ระบบไฟฟ้า	มิเตอร์ไฟฟ้าต่อมาจากที่อื่น ค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวชุมชน 800 - 3,000 บาท	ทุกบ้านมีมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง ค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวชุมชน 600 - 800 บาท จ่ายตามราคาที่ทางการไฟฟ้านครหลวงกำหนด
ระบบประปา	ซื้อน้ำจากหมู่บ้านรังสิตา ค่าน้ำยูนิตละ 24 - 40 บาท ค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวชุมชน 200 - 500 บาท	ใช้มิเตอร์น้ำของสหกรณ์ แบ่งกันในชุมชน ค่าน้ำยูนิต 10 บาท ค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวชุมชน 100 - 200 บาท
ด้านเศรษฐกิจ	ชาวบ้านทำงานทำนอกชุมชน ค่าใช้จ่ายค่าน้ำ ค่าไฟมีราคาสูง ยังไม่มีการออมเงินอย่างจริงจังในชุมชน	มีการจ้างงานในชุมชน เมื่อมีการสร้างบ้าน ชาวบ้านรู้จักระบบเก็บออมเงิน และมีการทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ทำให้ชาวบ้านใช้จ่ายกันอย่างประหยัดขึ้น
ด้านสังคม	ชุมชนต่างคนต่างทำมาหากิน เพื่อหาเลี้ยงตนเอง และครอบครัว	ชุมชนมีความรักสามัคคี ทำงานร่วมกัน เมื่อมีปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เปิดใจไว้ใจกัน อยู่กันแบบพี่น้อง
ความรู้ด้านการก่อสร้าง	ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการสร้างบ้าน	ชาวชุมชนต้องเป็นแกนหลักในการสร้างบ้าน ทำให้ชาวชุมชนเกิดความรู้ในการก่อสร้างบ้าน และการสร้างระบบสาธารณูปโภค มีความเชี่ยวชาญในเรื่องก่อสร้าง เช่น การสอบราคา จัดซื้อวัสดุ เข้าใจประเภทวัสดุ รู้จักร้านค้า เข้าใจวิธีการตรวจสอบ บริหารจัดการได้
ศูนย์แลกเปลี่ยนการเรียนรู้	ไม่มี	ประสบการณ์ และความสำเร็จในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ทำให้ผู้ประสบปัญหาที่อยู่อาศัย ทั้งใน และต่างประเทศ ให้ความสนใจ และมาศึกษาดูงานภายในชุมชน เช่น ญี่ปุ่น ศรีลังกา เนปาล จีน มองโกเลีย เป็นต้น ทำให้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

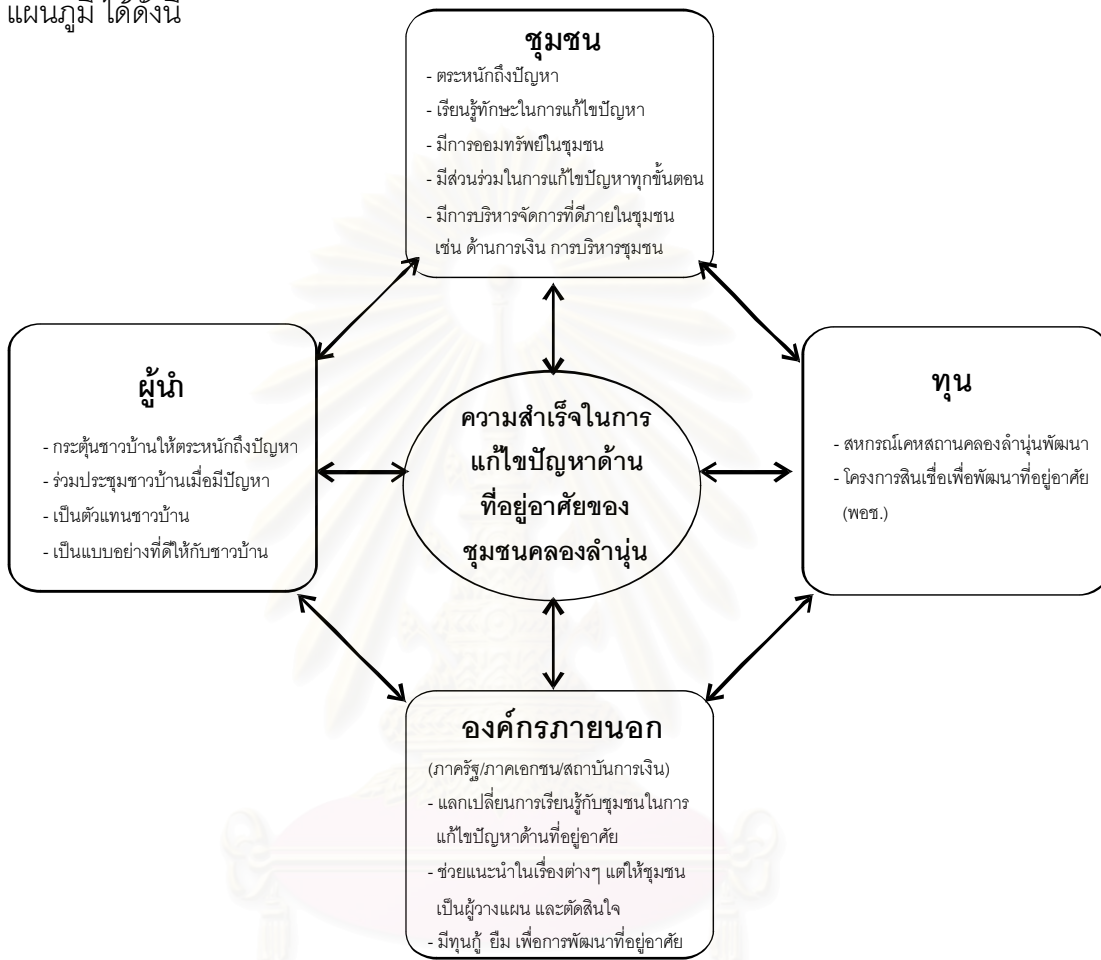
5.8 ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น

ความสำเร็จของชุมชนคลองลำนุ่น เกิดจากปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชน ปัจจัยภายในเกิดจาก ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ซึ่งมีความตระหนักถึงปัญหาด้านที่อยู่อาศัยว่าเป็นปัญหาที่สำคัญของชุมชน จากการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ภายในชุมชน เช่น การต่อสู้ทางคดีความ การออมทรัพย์เพื่อมีฐานการเงินในชุมชน และใช้ในยามจำเป็น การหาที่อยู่ใหม่กรณีไม่ได้อยู่ในที่ดินเดิม การเจรจาขอซื้อที่ดิน มาสู่การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ชาวบ้านทุกคนร่วมมือกันที่จะมาประชุมร่วมกัน เมื่อชุมชนเกิดปัญหา เพื่อร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็นหาทางออกให้กับปัญหา เพราะชุมชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีความสามัคคีมากขึ้น จากกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การสร้างสะพานทางเข้า – ออกชุมชน การขุดลอกคูคลอง ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ ซึ่งกิจกรรมภายในชุมชนต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ชาวบ้านอยู่กันแบบพี่น้อง เมื่อมีปัญหาก็จะช่วยเหลือเกื้อกูล นำไปสู่การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการแก้ไขปัญหาทุกขั้นตอน นอกจากนี้การบริหารจัดการที่ดีภายในชุมชนก็มีส่วนสำคัญ ถ้าชุมชนมีการบริหารจัดการเงินที่ดีก็จะมีปัญหาในภายหลัง เช่น ชาวบ้านขาดการส่งค่าที่ดิน และค่าบ้าน เป็นต้น และการบริหารชุมชนที่ดีจะช่วยให้ชุมชนอยู่กันอย่างมีกฎระเบียบ

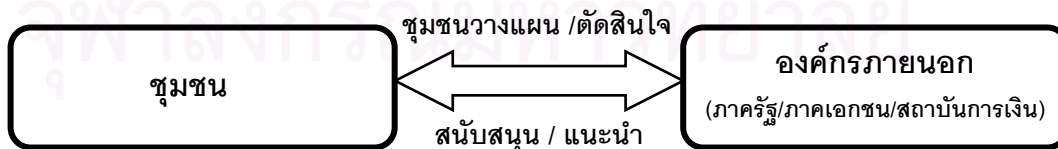
ปัจจัยภายในของชุมชนอีกปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยได้ คือ ผู้นำชุมชน ซึ่งมีส่วนสำคัญที่จะสามารถเป็นตัวแทนให้กับชุมชน กระตุ้นชาวบ้านให้ตระหนักถึงปัญหา และร่วมประชุมชาวบ้านเมื่อมีปัญหา และที่สำคัญผู้นำชุมชนควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้ เรื่องเงินทุนก็มีส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยได้ การที่ชุมชนออมทรัพย์ในรูปแบบสหกรณ์เคหสถานชุมชนคลองลำนุ่น เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย จะทำให้ชาวบ้านสามารถสร้างบ้านของตนเองโดยการกู้ยืมเงินจากสหกรณ์ และผ่อนชำระตามกฎหมายที่สหกรณ์กำหนด สามารถฝึกความรับผิดชอบให้กับชาวบ้านได้ และจากการที่ชุมชนคลองลำนุ่นได้รับการคัดเลือกเป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่องของบ้านมั่นคง ทำให้ชุมชนได้รับการอนุมัติสินเชื่อ เพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย และงบประมาณในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชน โดยชาวบ้านสามารถขอสินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ในนามสหกรณ์เคหสถานคลองลำนุ่นพัฒนา จำกัด และชุมชนนำสินเชื่อที่ได้มาบริหารในรูปแบบสหกรณ์

นอกจากนี้องค์กรภายนอก ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานภาคเอกชน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีส่วนช่วยเหลือชุมชนคลองลำนุ่นในการพัฒนาที่อยู่อาศัย เช่น การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับชุมชนในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย เช่น การนำชุมชนไปศึกษาดูงานชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน หรือการช่วยแนะนำในเรื่องต่างๆ ที่มีความสำคัญกับ

ชุมชน แต่จะให้ชุมชนเป็นผู้วางแผน และตัดสินใจเอง องค์กรภายนอกที่สนับสนุน และช่วยเหลือชุมชนคลอลงลำนูน เช่น เครือข่ายพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมคูคลอง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มูลนิธิชุมชนไท และเครือข่ายชุมชนต่าง ๆ ที่มีปัญหาการไล่อ้อเหมือนกัน และหน่วยงานท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภูมิ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 5.7 ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลอลงลำนูน (จากการวิเคราะห์ ,2549)

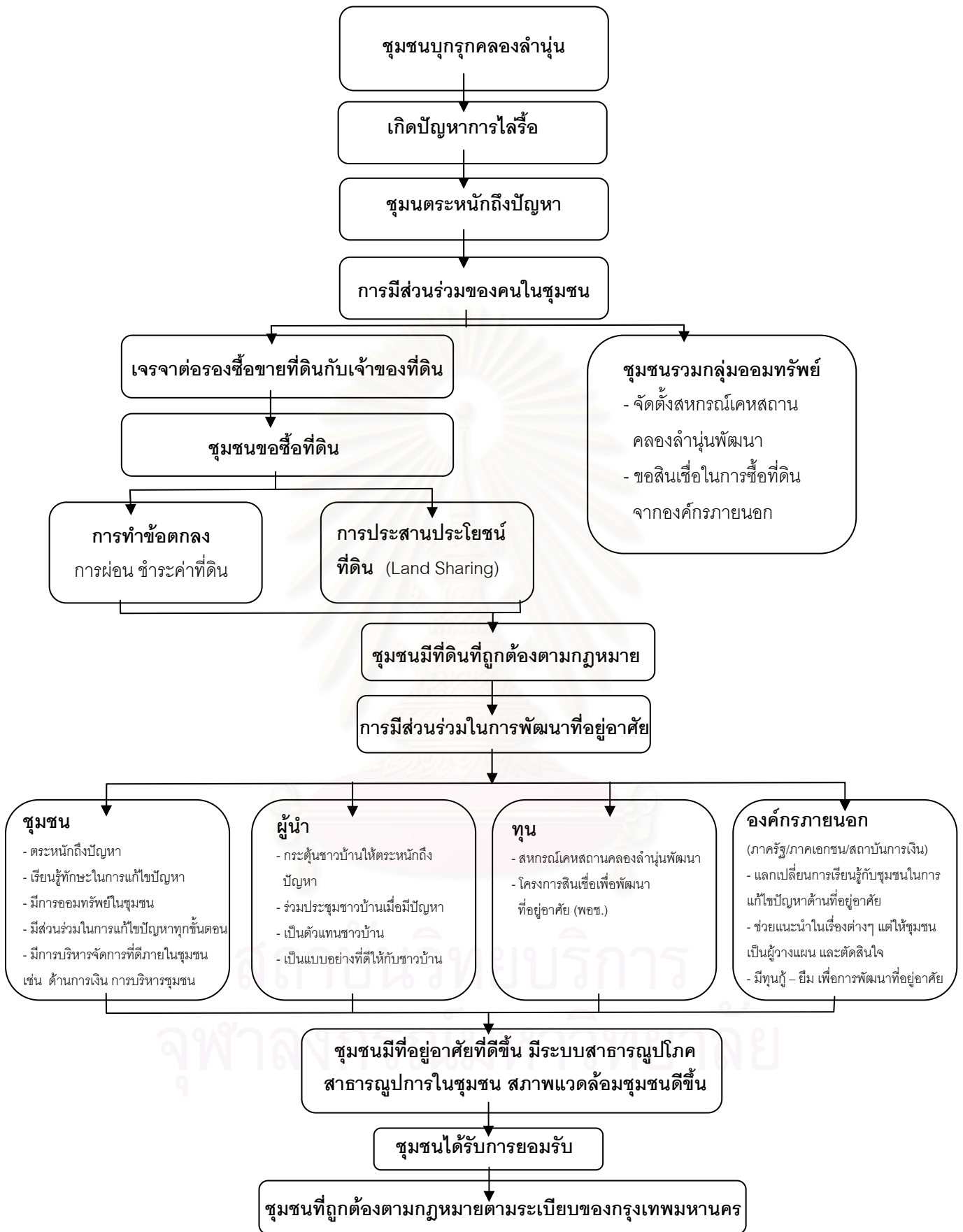
แผนภูมิที่ 5.8 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลอลงลำนูน (จากการวิเคราะห์ ,2549)

5.9 สรุปการแก้ไขปัญหาจากการเป็นชุมชนนุกรุกมาสู่การเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนุ่น

การแก้ไขปัญหาของชุมชนคลองลำนุ่น ตั้งแต่ปัญหาการถูกไล่อื้อ เพราะเป็นชุมชนนุกรุก สามารถเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายได้นั้น ชุมชนคลองลำนุ่นมีกระบวนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน กระบวนการแก้ไขปัญหาจากการเป็นชุมชนนุกรุกมาสู่การเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย สามารถแบ่งการแก้ไขปัญหาเป็น 2 ส่วน คือ กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย และกระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคงของชุมชน เมื่อชุมชนคลองลำนุ่น เกิดปัญหาการถูกไล่อื้อ ชุมชนมีความตระหนักที่จะต้องแก้ไขปัญหา เช่น การหาที่อยู่อาศัยใหม่ ถ้าจำเป็นต้องถูกไล่อื้อ การขอเจรจากับเจ้าของที่ดิน หรือการขออภัยโทษภายในชุมชน เป็นต้น ซึ่งทางชุมชนคลองลำนุ่นมีโอกาสที่ดีที่สามารถต่อรองกับเจ้าของที่ดิน โดยการขอซื้อที่ดินแบบประสานประโยชน์ที่ดินร่วมกัน คือ ให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยในที่ดินเดิมในบริเวณที่ชุมชนขอซื้อ แต่การผ่อนชำระ ต้องมีเงื่อนไขตามที่กำหนด ทำให้ชุมชนทำสัญญาซื้อขายที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

ต่อมาในกระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย ชุมชนได้ย้ายบ้านเรือนจากบริเวณริมคลองมาอยู่ในที่ดินใหม่ ชุมชนเริ่มมีการแบ่งแปลงที่ดิน จัดผังที่ดิน กำหนดเจ้าของแปลงที่ดิน และมีการศึกษาการแก้ไขปัญหาจากชุมชนต่างๆ นอกจากนี้ชุมชนคลองลำนุ่นได้รับสินเชื่อเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยจากสถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน เพราะชุมชนได้เป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่องบ้านมั่นคง ชุมชนได้ขอสินเชื่อในการซื้อที่ดิน และสร้างบ้าน รวมทั้งงบประมาณในการพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชน แต่ในการสร้างชาวบ้านช่วยกันสร้างบ้านเองภายในชุมชน ใช้ช่างในชุมชน ในขณะที่เดียวกันชุมชนมีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างองค์กรต่างๆ และชุมชนอื่นๆ ในเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัย ต่อมาชุมชนคลองลำนุ่นมีที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการในชุมชน มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อใช้เป็นที่พักชุมชนปรึกษาหารือกัน เมื่อชุมชนมีปัญหา ชุมชนเกิดการยอมรับ มีองค์กรทั้งในประเทศ และต่างประเทศมาดูงานที่ชุมชนคลองลำนุ่น ในที่สุดชุมชนคลองลำนุ่นได้รับการจดทะเบียนเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย สิ่งที่ทำให้ชุมชนคลองลำนุ่นประสบความสำเร็จได้ต้องมีการประสานความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น ผู้นำหรือกรรมการชุมชน เจ้าของที่ดิน หรือหน่วยงานองค์กรที่มีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิ ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 5.9 สรุปการแก้ไขปัญหาจากการเป็นชุมชนบุกรุกมาสู่การเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน (จาการวิเคราะห์ , 2549)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ความสำเร็จของชุมชนคลองลำนุ่น เกิดจากการที่สมาชิกชุมชนคลองลำนุ่น มีความสนใจที่จะรับรู้ถึงปัญหาของชุมชน และตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน จากชุมชนที่เคยใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ เพราะแต่ละคนมีพื้นที่ต่างกันมาก่อน แต่เมื่อเกิดปัญหาในชุมชน ชุมชนจะเริ่มเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน เช่น ปัญหาชาวบ้านถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมข้อหาปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับอนุญาต ชุมชนก็จะรวมกลุ่มปรึกษาหารือแก้ไขปัญหา เพื่อให้ไม่ให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ถูกจับอีก โดยการเรียกร้องต่อสำนักงานเขต หรือ ทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น ภายในชุมชนคลองลำนุ่นจะมีกิจกรรมที่ชาวบ้านร่วมกันทำอย่างสม่ำเสมอ เช่น การขุดลอกคูคลองในวันสำคัญต่างๆ (วันพ่อ วันแม่) การทำบุญกลางบ้าน การช่วยกันสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก เพื่อใช้เป็นทางเข้า – ออกชุมชน ชาวบ้านทุกคนต่างร่วมแรง ร่วมใจที่จะช่วยกันสร้าง โดยใช้แรงงานในชุมชนเป็นหลัก หรือการทำน้ำหมักชีวภาพ (EM) เพื่อนำบำบัดน้ำเสียในคลอง ซึ่งชุมชนคลองลำนุ่นเองก็มีการสร้างกระบวนการต่างๆ เพื่อยืดเหนี่ยวความสัมพันธ์ที่ดีภายในชุมชน การสร้างกระบวนการเปรียบเสมือนการสร้างขั้นบันได (Steps) ตามแนวคิด การแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยโดยการมีส่วนร่วมของ ปฐมา หุ่นรักริทธิ์²⁰ โดยการเริ่มตอบสนองความต้องการของชุมชนในระดับที่ง่าย ไปสู่ระดับที่ยากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้บรรลุความสำเร็จ โดยจะเน้นการใช้ปัญหาส่วนรวมมาเป็นตัวสร้างกระบวนการ หรือขั้นบันได

แผนภูมิที่ 5.10 กระบวนการในการพัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชุมชนคลองลำนุ่น เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย (จากการวิเคราะห์, 2549)

²⁰ ปฐมา หุ่นรักริทธิ์ “ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน “ เอกสารการบรรยายในชุดวิชา การออกแบบสถาปัตยกรรม ชั้นสูง 2 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 19 และ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544.

ตารางที่ 5.12 แสดงกระบวนการในการพัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชุมชนคลองลำนุ่นจากปัญหาระดับง่ายสู่ปัญหาระดับยาก (จากการศึกษา, 2549)

กระบวนการในการพัฒนาความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชุมชนคลองลำนุ่น	ระยะเวลาในการแก้ไขปัญหา
1. การขุดลอกคลองลำนุ่น	1 วัน
2. การบำบัดน้ำเสียในคลอง	1 วัน
3. การหาที่อยู่อาศัยใหม่ในกรณีที่ไม่ได้อยู่ในที่ดินเดิม	1 เดือน
4. การสร้างสะพานทางเข้า-ออกชุมชน	1 เดือน
5. การรวมกลุ่มออมทรัพย์	2 ปี
6. การเจรจาต่อรองซื้อที่ดิน	2 ปี
7. การต่อสู้ทางคดีความ	3 ปี
8. การพัฒนาที่อยู่อาศัย	3 ปี

จากแผนภูมิที่ 5.10 จะเห็นได้ว่าการกระบวนการของชุมชนคลองลำนุ่น จะเริ่มจากกระบวนการที่ง่าย เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยเริ่มจากการทำงานภายในชุมชนเอง ไปสู่การทำงานกับหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกัน จนพัฒนาเป็นกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย ต่อไปสามารถพัฒนาเป็นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการศึกษาของบุตรหลานในชุมชน และสามารถพัฒนาไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน เมื่อมีการสร้างกระบวนการ หรือ ขั้นตอนใดแล้ว จะทำให้การคิดถึงปัญหาที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องใกล้ตัวชุมชนมากขึ้น และชุมชนสามารถพัฒนาแนวคิดนี้ไปใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆของชุมชนต่อไปได้

5.10 ความภาคภูมิใจของชุมชนคลองลำนุ่นในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยได้สำเร็จ (จากการสัมภาษณ์, 2549)

ความภาคภูมิใจของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยให้เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายได้สำเร็จ มีดังนี้

- 1) ชุมชนคลองลำนุ่นสามารถแก้ไขปัญหาการเป็นชุมชนบุกรุกให้เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายได้อย่างเป็นรูปธรรม
- 2) ชุมชนคลองลำนุ่นมีบ้านที่ชุมชนช่วยกันสร้าง
- 3) ชุมชนคลองลำนุ่นสามารถไปช่วยกระตุ้นให้กับชุมชนอื่นที่มีปัญหาการถูกไล่อื้อเหมือนชุมชนคลองลำนุ่น ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

- 4) ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน มีความสามัคคี มีความร่วมมือร่วมใจในการช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน และมีกระบวนการของชาวบ้านในการรวมกลุ่มแก้ไขปัญหา
- 5) ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนมีส่วนร่วมในการแบ่งฝั่ที่ดิน การออกแบบบ้าน และการสร้างบ้าน

5.11 ความคาดหวังของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน กับอนาคตของชุมชน

(จากการสัมภาษณ์, 2549)

ความคาดหวังของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน กับอนาคตของชุมชน มีดังนี้

- 1) ความร่วมมือ ร่วมใจที่จะมีต่อกันอย่างต่อเนื่องในชุมชน
- 2) การอยู่ร่วมกันในชุมชน นับถือกันเป็นแบบพี่น้อง หรือเครือญาติตามวิถีชนบท
- 3) คนรุ่นใหม่ มีกระบวนการทำงานเพื่อชุมชน
- 4) บ้านที่สร้างเสร็จแล้วอยากให้มีการดูแลเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม มีการจัดการที่เป็นระบบ
- 5) ความต้องการอยากให้ม้ทางออกเชื่อมต่อสู่ถนนใหญ่ได้

5.12 บทบาทของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน กับอนาคตของชุมชน

(จากการสัมภาษณ์, 2549)

ชาวบ้านจะคอยดูแล และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมกับชุมชนสม่ำเสมอ ผู้อาวุโสในชุมชนจะคอย ช่วยให้ข้อคิด ให้คำปรึกษาแก่คนในชุมชน เพราะชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพ และความเกรงใจ และจะช่วยกันพัฒนาชุมชนคลองลำนูนต่อไป รวมไปถึงการช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาล้ายคลึงกัน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกลุ่มแกนนำ เมื่อถามว่า ถ้าจะย้ายออกจากชุมชนคลองลำนูนจะมีการจัดการที่อยู่อาศัยในปัจจุบันนี้อย่างไร ซึ่งจากการให้สัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนคิดว่าจะไม่ย้ายไปที่อื่น เพราะร่วมต่อสู้กันมานานหลายปี ผู้สูงอายุอดทนจนกว่าจะมีบ้านเป็นของตนเอง และถูกกฎหมายเหมือนปัจจุบัน²¹

²¹ สัมภาษณ์ แผง น้อยทา ,แกนนำอาวุโสชุมชนคลองลำนูน, อายุ 69 ปี . 21 มิถุนายน 2549.

ภาพที่ 5.38 ป้าแพง น้อยทา แกนนำอาวุโสชุมชนคลองลำนุ่น

5.13 ชุมชนคลองลำนุ่นกับการเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนคลองลำนุ่นได้แก้ไขปัญหาจากการเป็นชุมชนบุกรุก จนกลายเป็นชุมชนที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย ชุมชนคลองลำนุ่นมีกระบวนการแก้ไขปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 – พ.ศ.2545 รวมระยะเวลา 5 ปี และการพัฒนาที่อยู่อาศัย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2546 – 2549 รวมระยะเวลาในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยจากชุมชนบุกรุก เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งหมด 8 ปี ชุมชนคลองลำนุ่นมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง โดยร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมปฏิบัติ ดังที่ ประเวศ วะสี²² ได้อธิบายถึง ชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือ การที่สมาชิกในชุมชนมีความสามารถการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาศักยภาพของคนเพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภาวะวิกฤติต่างๆ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

ถึงแม้ว่า ชุมชนคลองลำนุ่นจะช่วยกันแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยได้สำเร็จ แต่การพัฒนาอย่างรวดเร็วของพื้นที่โดยรอบส่งผลให้บริเวณด้านหน้าชุมชน จากพื้นที่ว่างเปล่าได้ถูกพัฒนาเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม โดยมีการลงทุนก่อสร้างเป็นสวนสนุก โครงการที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนคลองลำนุ่น คือ มีการขอซื้อบ้าน และที่ดิน ของชาวบ้านคลองลำนุ่น 49 ครัวเรือน ให้ราคาซื้อขายครัวเรือนละ 1,000,000 บาท แต่ชาวบ้านได้มีการร่วมมือกันไม่ขายบ้าน และที่ดินให้กับโครงการก่อสร้างสวนสนุก และยังคงอยู่ต่อไปในที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชน

²² จารุพร เพ็งสกุล, “ความคาดหวังของผู้นำชุมชนต่อบทบาทนักพัฒนาในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน : พื้นที่การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ (CERCAP) ภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 40.

ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือ การที่สมาชิกในชุมชนมีความสามารถการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาศักยภาพของคนเพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภาวะวิกฤติต่างๆ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากคนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

ภาพที่ 5.39 โครงการก่อสร้างสวนสนุกบริเวณด้านหน้าชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ,2549)

นอกจากโครงการก่อสร้างสวนสนุกที่ต้องการซื้อกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนคลองลำนูนแล้ว ชุมชนยังมีปัญหาการถูกเวนคืนของโครงการทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา ซึ่งจะก่อสร้างบริเวณด้านหลังชุมชนคลองลำนูน ซึ่งจากการมีกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ผ่านมา เป็นบทเรียนที่ชุมชนได้เรียนรู้ และนำมาใช้ในการแก้ปัญหการถูกเวนคืนของโครงการทางด่วน โดยมีการประเมินค่าทดแทนที่ชุมชนต้องได้รับการชดเชย และการเจรจาต่อรองที่จะให้ชาวบ้านได้รับความเสียหายน้อยที่สุด จากการโดนรื้อย้ายที่อยู่อาศัย ปัจจุบัน พ.ศ. 2549 ชุมชนคลองลำนูน กำลังอยู่ระหว่างการเจรจาต่อรอง และประชุม ปรึกษาหาแนวทางในการแก้ปัญหการถูกเวนคืนของโครงการทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา

ภาพที่ 5.40 โครงการก่อสร้างทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทราบริเวณด้านหลังชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ,2549)

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการศึกษา กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น จากสถานะชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร พัฒนาเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 สภาพปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง

ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง จากการศึกษาจะเห็นว่า มีทั้งปัญหาทางด้านกายภาพ เช่น มีที่อยู่อาศัยไม่ได้มาตรฐาน สร้างบ้านจากวัสดุที่พอลาได้ และราคาถูก ทำให้มีสภาพทรุดโทรมง่าย ภายในชุมชนบางชุมชนไม่มีระบบการจัดเก็บสิ่งปฏิกูล หรือมีการระบายน้ำเสียอย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดน้ำท่วมขัง และส่งกลิ่นเหม็นอยู่เสมอ ระบบไฟฟ้าต้องขอต่อไฟจากที่อื่น ระบบประปาต้องซื้อน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และอาจเสียค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปาสูงกว่าปกติ นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ เพราะเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย หรือรายได้ไม่แน่นอน การประกอบอาชีพจะรับจ้างทั่วไป หรือเป็นแรงงานราคาถูก ทำให้ต้องมีการใช้จ่ายอย่างประหยัด ส่วนในการสร้างที่อยู่อาศัยต้องสร้างตามกำลังทรัพย์ หรือการหาวัสดุเหลือใช้นำมาใช้ในการสร้างบ้านพอหลบแดด หลบฝน ทำให้ลักษณะบ้านมีสภาพทรุดโทรมได้ง่าย และเมื่อชุมชนไม่ได้มีการพัฒนาในด้านระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการระบายของเสียอย่างถูกวิธี ก็จะนำไปสู่การเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของคนในชุมชนได้ เช่น การใช้น้ำที่ไม่สะอาด ทำให้ได้รับเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย มีผลต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านสังคม คือ ชุมชนบุกรุก เป็นชุมชนที่เข้าอยู่ในที่ดินของผู้อื่น โดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้เกิดปัญหาตามมา คือ การไม่มีทะเบียนบ้าน เพื่อเป็นหลักฐานในการศึกษาเล่าเรียน หรือหลักฐานการสมัครงาน ทำให้คนในชุมชนขาดโอกาสในการศึกษา และการหางานทำ นำไปสู่การไปประกอบอาชีพที่ทุจริต เช่น ค้าขายยาเสพติด ทำให้เกิดปัญหายาเสพติดในชุมชน หรือก่อปัญหาอาชญากรรม เป็นผลให้การจะพัฒนาชุมชนไม่ว่าทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เป็นไปได้ยาก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกให้ดีขึ้น พยายามให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหา เพื่อให้ชุมชนมีการปรับปรุงที่ดีขึ้น และอยู่คู่กับเมืองได้

6.1.2 พัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูนตั้งแต่ปี

พ.ศ. 2512 – พ.ศ. 2549

จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 – 2549 (ปัจจุบัน) ในอดีตการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชุมชนคลองลำนูน ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เพราะเป็นพื้นที่ลุ่มเหมาะแก่การปลูกข้าว ประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่บริเวณนี้จะประกอบอาชีพทำนา แต่เมื่อปี พ.ศ. 2526 เริ่มมีประชาชนจากต่างจังหวัดเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น เพราะเข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร เป็นแรงงานสนับสนุนภาคบริการในเมือง รายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการซื้อที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง จึงเข้ามาจับจองพื้นที่ว่างเพื่ออยู่อาศัย บางครอบครัวประกอบอาชีพทำนาตามสภาพพื้นที่ และตามวิถีแบบชนบท จากการชักชวนภายในเครือญาติ ทำให้ที่อยู่อาศัยบริเวณริมคลองมีจำนวนมากขึ้น 100 กว่าหลังคาเรือน มีความหนาแน่นของประชากร ทำให้ชุมชนมีสภาพเหมือนชุมชนแออัด ไม่มีระบบไฟฟ้า ระบบประปา และระบบสาธารณสุขปกคลุมเข้าถึง ทำให้ชาวบ้านต้องใช้น้ำในคลอง ใช้ไฟจากที่อื่น ทำให้มีค่าใช้จ่ายค่าน้ำ – ค่าไฟที่สูง

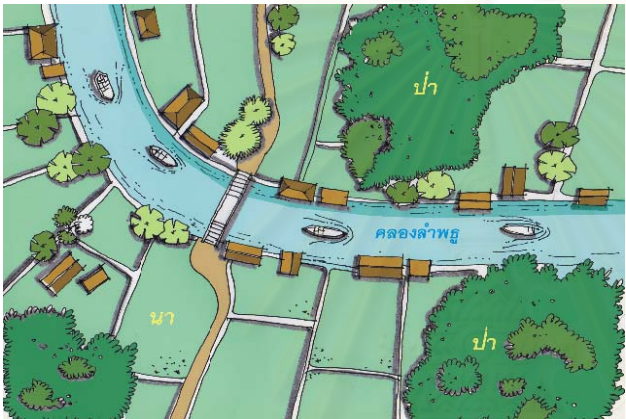
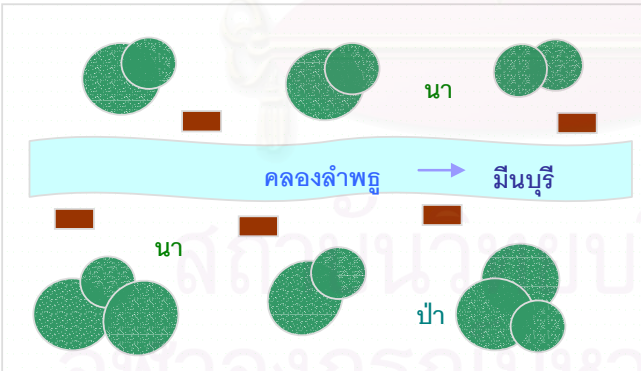
นอกจากนี้ พื้นที่บริเวณโดยรอบชุมชน มีการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว เช่น การสร้างถนนรามอินทรา โคจรย้ายคมนาคมถนนวงแหวนรอบนอก (บางนา – บางปะอิน) ทางด่วนมอเตอร์เวย์ (กรุงเทพ – ชลบุรี) ห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ ส่งผลมาจากโครงการหมู่บ้านจัดสรรที่สร้างขึ้นจำนวนมาก เพื่อรองรับการขยายตัวจากในเมือง พื้นที่บริเวณนี้พัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2540 ส่งผลให้เจ้าของที่ดินนำหมายศาลให้ชาวบ้านขนย้ายทรัพย์สินออกจากพื้นที่ ชาวบ้านในฐานะคนยากจนในเมือง (Urban Poor) ไม่มีกำลังทรัพย์ที่จะขอซื้อที่ดินที่มีราคาสูงได้ และชาวบ้านก็ถูกจับดำเนินคดีมากขึ้น วิธีการแก้ปัญหาที่ชาวบ้านสามารถทำได้ คือ เรียกร้องความเป็นธรรมกับนายกรัฐมนตรีนายทักษิณ ชินวัตร เพราะทางสำนักงานเขตไม่สามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้ การขอความเป็นธรรมกับนายกรัฐมนตรีนายทักษิณ ชินวัตร ให้ยุติการจับกุมชาวบ้านที่มีปัญหาถูกไล่อื้อทั้งประเทศ ให้กรมที่ดินวัดอาณาเขตที่ชัดเจน และปล่อยตัวชาวบ้านที่ถูกจับ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้น เพราะกระบวนการภาคประชาชน ทำให้ชาวบ้านได้ต่อรองกับเจ้าของที่ดิน และใช้วิธีการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เพื่อให้ชาวบ้านได้อยู่อาศัยในที่ดินเดิม โดยการซื้อที่ดินในราคาที่ชาวบ้านผ่อนชำระได้ โดยผ่านระบบสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา เป็นตัวแทนชาวบ้านในรูปแบบนิติบุคคล ในที่สุดชาวบ้านได้ซื้อที่ดิน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา กรรมสิทธิ์เป็นของชุมชนคลองลำนูน และมีการแบ่งแปลงที่ดินอย่างเท่าเทียมกัน คือ 14 ตารางวา ชาวบ้านที่ไม่พอใจ ขนาดแปลงที่ดินดังกล่าว ก็ย้ายออกไปจากชุมชน และปัจจุบันครัวเรือนทั้งหมดในชุมชนคลองลำนูนมีจำนวน 49 ครัวเรือน การแบ่งแปลงใช้วิธีการจับสลาก และย้ายที่อยู่อาศัยจากริมคลองมาอยู่บริเวณที่เป็นกรรมสิทธิ์ของชาวบ้าน เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยต่อไป โดย

ได้รับงบประมาณช่วยเหลือด้านสินเชื่อเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย และงบประมาณในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชน เช่น การถมที่ดิน การทำท่อระบายน้ำ การติดตั้งท่อประปา และมีเตอร์ไฟฟ้า จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน งบประมาณจากเจ้าของที่ดิน เพื่อการสร้างสะพานเข้า – ออกชุมชน และงบประมาณจากสำนักงานเขต เพื่อติดตั้งไฟฟ้าตามทางเดินในชุมชน โดยชุมชนมีฐานการเงินในรูปแบบสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา ให้ชาวบ้านได้ออมเงิน และผ่อนชำระค่าที่ดิน และค่าบ้าน ตามกฎเกณฑ์ของสหกรณ์ ชาวบ้านมีผังของชุมชนคลองลำนูนที่ชาวบ้านช่วยกันทำ มีระบบสาธารณูปโภคในชุมชน จากความร่วมมือของคนในชุมชน เช่น การสร้างสะพานเข้า – ออก การถมที่ และการพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยใช้แรงงาน และช่างในชุมชน ต่อจากนั้น ชุมชนคลองลำนูนได้รับการจดทะเบียนเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย ในที่ดินกรรมสิทธิ์ของชุมชน เมื่อเดือนมิถุนายน 2549 โดยสรุปพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และผังชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 – พ.ศ. 2549 อธิบายได้จากตารางที่ 6.1 - 6.6 ดังนี้

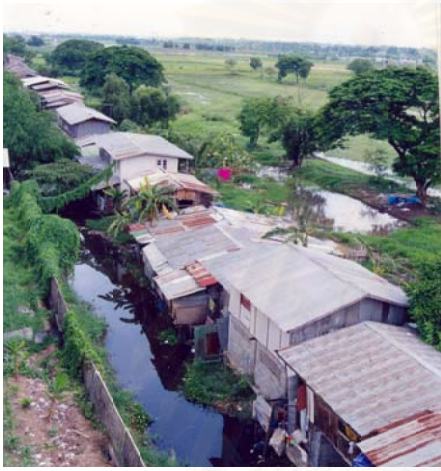

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.1 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนุ่น และผังชุมชนคลองลำนุ่นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 – 2549

ปีพุทธศักราช	พัฒนาการชุมชน	รายละเอียด
<p>พ.ศ. 2512 - 2525</p> <p>ชุมชนคลองลำพญู</p>		<p>คลองลำพญู เป็น ชื่อเรียกคลองลำนุ่นในสมัยก่อน แปลว่า หญิงงาม หรือสาวสวย คนเฒ่าคนแก่ ได้เล่าว่า คลองนี้ได้ขุดขึ้น เพื่อใช้เป็นลำรางน้ำ ในการขนข้าวทางเรือ</p>
<p>พ.ศ. 2512 - 2525</p> <p>ชุมชนคลองลำพญู</p>		<p>บริเวณชุมชนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำหรับทำนา และป่า เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้ ชาวบ้านจะนำข้าวไปสีข้าวที่มินบุรี โดยใช้การคมนาคมทางน้ำ</p>

ตารางที่ 6.2 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนุ่น และฝั่งชุมชนคลองลำนุ่นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 – 2549 (ต่อ)

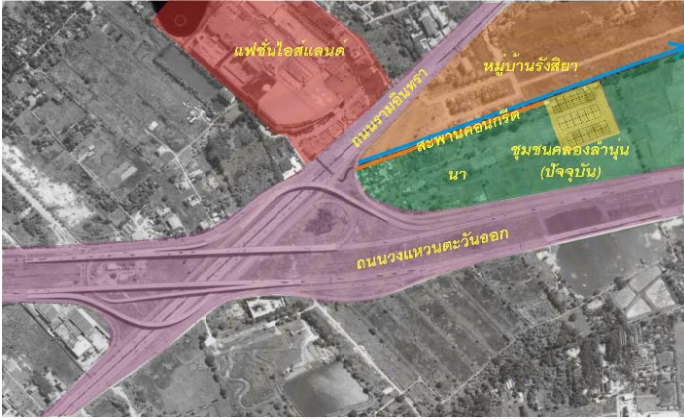
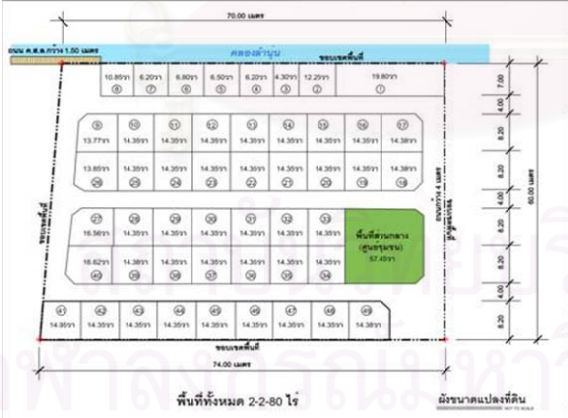
ปีพุทธศักราช	พัฒนาการชุมชน	รายละเอียด
<p>พ.ศ. 2526 - 2539</p> <p>การตั้งถิ่นฐานและ ผืนนาในชุมชน</p>		<p>บ้านเรือนมีจำนวนมากขึ้นเกิดจากการชักชวนกันให้เข้ามาอยู่ อาศัยบริเวณริมคลองที่ว่าง โดยคิดว่าเป็นที่ดินของหลวง ทำให้ชุมชนคลองลำนุ่นมีบ้านเรือนเพิ่มขึ้นรวม 100 หลังคาเรือน และทำนาในบริเวณชุมชน</p>
<p>พ.ศ. 2526 - 2539</p> <p>การตั้งถิ่นฐานและ ผืนนาในชุมชน</p>		<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นสร้างบ้านบริเวณริมคลองเมื่อบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จึงเกิดเป็นสภาพชุมชนแออัด ไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา ไม่มีระบบสาธารณสุขโรค สาธารณูปการ</p>

ที่มา: ผู้วิจัย, 2549

ตารางที่ 6.3 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 – 2549 (ต่อ)

ปีพุทธศักราช	พัฒนาการชุมชน	รายละเอียด
<p>พ.ศ. 2540 - 2542</p> <p>ภาวะคุกคาม ในชุมชน</p>		<p>บริเวณพื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนูน เริ่มมีการพัฒนาโครงข่ายคมนาคม คือ ถนนวงแหวนตะวันออก (บางนา - บางปะอิน) เชื่อมทางด่วนมอเตอร์เวย์ กรุงเทพฯ - ชลบุรี มีห้างแฟชั่นไอส์แลนด์ หมู่บ้านรังสิตา ปี พ.ศ. 2540 เกิดปัญหาเจ้าของที่ดินให้หรือย้ายบ้านเรือนออกจากพื้นที่ริมคลองทั้งหมด</p>
<p>พ.ศ. 2540 - 2542</p> <p>ภาวะคุกคาม ในชุมชน</p>		<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเกิดปัญหาการไถ่เรือ เพราะปลูกสร้างที่อยู่อาศัยอยู่ในที่ดินเอกชน ซึ่งตั้งแต่อายุอาศัยมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 คิดว่าเป็นที่ดินของหลวง</p>

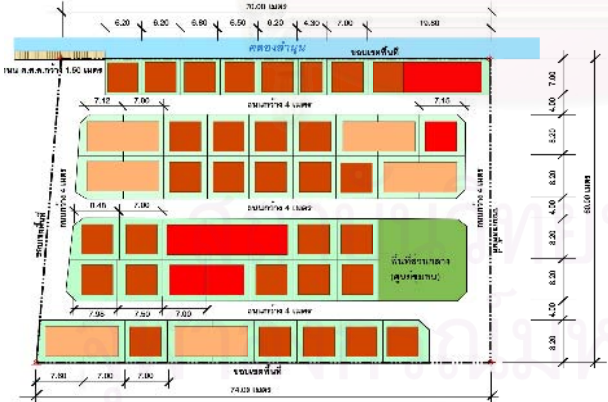
ตารางที่ 6.4 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 – 2549 (ต่อ)

ปีพุทธศักราช	พัฒนาการชุมชน	รายละเอียด
<p>พ.ศ. 2543 - 2545</p> <p>การรวมกลุ่ม ในชุมชน</p>		<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนมีการเจรจาต่อรองซื้อที่ดินกับเจ้าของที่ดิน โดยเจ้าของที่ดินขายที่ดินให้ชุมชนคลองลำนูน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา</p>
<p>ปีพุทธศักราช</p>	<p>ฝั่งชุมชน</p>	<p>รายละเอียด</p>
<p>พ.ศ. 2543 - 2545</p> <p>การรวมกลุ่ม ในชุมชน</p>		<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนทำสัญญาซื้อขายที่ดินกับเจ้าของที่ดิน ในวันที่ 17 มิถุนายน 2545 ชาวบ้านมีการประชุมร่วมกัน เพื่อจัดฝั่งชุมชน และจัดสรรที่ดินครัวเรือนละ 14 ตารางวา มีจำนวน 49 ครัวเรือน</p>

ตารางที่ 6.5 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนุ่น และฝั่งชุมชนคลองลำนุ่นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 - 2549 (ต่อ)

ปีพุทธศักราช	พัฒนาการชุมชน	รายละเอียด
<p>พ.ศ. 2546 - 2548</p> <p>การพัฒนาที่อยู่อาศัย</p>		<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นได้รับย้ายออกจากพื้นที่ริมคลอง และสร้างบ้านบริเวณที่เจ้าของที่ดินขายที่ดินให้โดยชุมชนคลองลำนุ่นได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่องบ้านมั่นคง</p>
<p>พ.ศ. 2546 - 2548</p> <p>การพัฒนาที่อยู่อาศัย</p>		<p>ชุมชนคลองลำนุ่นมีการถมถนน เพื่อป้องกันพื้นที่ไม่ให้น้ำท่วมขัง มีการวางท่อระบายน้ำ ท่อประปา อย่างเป็นระเบียบ มีศูนย์ชุมชนคลองลำนุ่น</p>

ตารางที่ 6.6 แสดงพัฒนาการของชุมชนคลองลำนูน และฝั่งชุมชนคลองลำนูนตั้งแต่ปีพ.ศ. 2512 – 2549 (ต่อ)

ปีพุทธศักราช	พัฒนาการชุมชน	รายละเอียด
<p>พ.ศ. 2549</p> <p>ชุมชนถูกต้องตามกฎหมาย</p>		<p>รายละเอียด</p> <p>ชุมชนคลองลำนูนได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายกับสำนักงานเขตคันนายาว ในเดือนมิถุนายน 2549 ทำให้ได้งบประมาณในการพัฒนาชุมชนต่างๆ เช่น การสร้างถนนภายในชุมชน การติดตั้งไฟฟ้าสาธารณะตามทางเดินในชุมชน รวมไปถึงงบประมาณสนับสนุนผู้สูงอายุในชุมชน</p>
<p>ปีพุทธศักราช</p>	<p>ฝั่งชุมชน</p>	<p>รายละเอียด</p>
<p>พ.ศ. 2549</p> <p>ชุมชนถูกต้องตามกฎหมาย</p>		<p>ชุมชนคลองลำนูนมีที่อยู่อาศัย อยู่ในที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย และได้รับการจดทะเบียนเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย</p>

จากตารางที่ 6.1 – 6.6 พื้นที่โดยรอบบริเวณชุมชนคลองลำนุ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพราะ เป็นพื้นที่ที่รองรับการขยายเมืองทางด้านตะวันออก มีโครงข่ายคมนาคม เช่น ถนนวงแหวนตะวันออก (บางนา – บางปะอิน) สามารถเชื่อมต่อไปยังทางด่วนมอเตอร์เวย์ กรุงเทพฯ – ชลบุรี การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง

6.1.3 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนคลองลำนุ่น

ปัจจุบันชุมชนคลองลำนุ่นมีจำนวน 49 ครัวเรือน ประชากร 197 คน ช่วงอายุไม่เกิน 15 ปี จำนวน 39 คน ช่วงอายุ 16 - 59 ปี จำนวน 150 คน ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน

ภาพที่ 6.1 เด็กในชุมชนคลองลำนุ่น (ผู้วิจัย, 2549)

ลักษณะทางกายภาพ

ปัจจุบันในปี พ.ศ.2549 การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนคลองลำนุ่น บริเวณพื้นที่ด้านหน้าชุมชนได้พัฒนาเป็นพื้นที่พาณิชยกรรม โครงการก่อสร้างสวนสนุกวันเดอร์เวิลด์ (Wonder World) ส่วนบริเวณพื้นที่ด้านหลังชุมชนยังมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นผืนนา แต่มีการก่อสร้างโครงการทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา บริเวณด้านหลังชุมชน มีถนนเส้นหลัก คือ ถนนรามอินทรา มีโครงข่ายคมนาคม คือ ถนนวงแหวนตะวันออก (บางนา – บางปะอิน) และทางด่วนมอเตอร์เวย์ (กรุงเทพฯ – ชลบุรี)

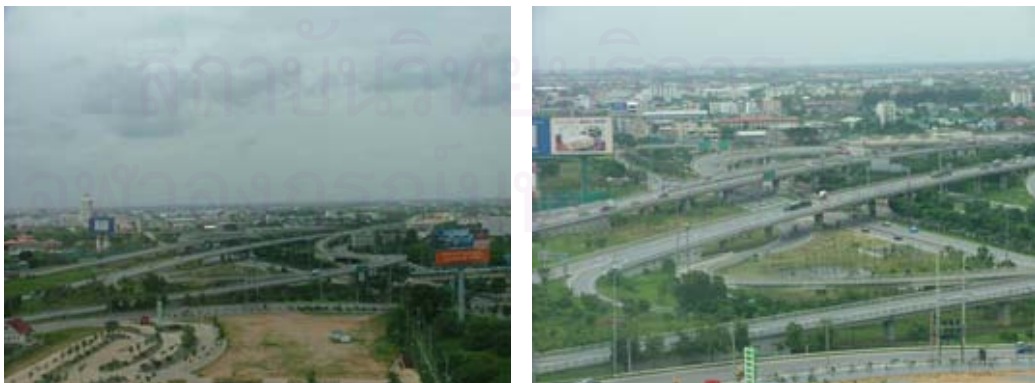
ภาพที่ 6.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 6.3 โครงการก่อสร้างสวนสนุก (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 6.4 โครงการทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 6.5 โครงข่ายคมนาคมถนนวงแหวนตะวันออก(บางนา – บางปะอิน)
(จากการสำรวจ, 2549)

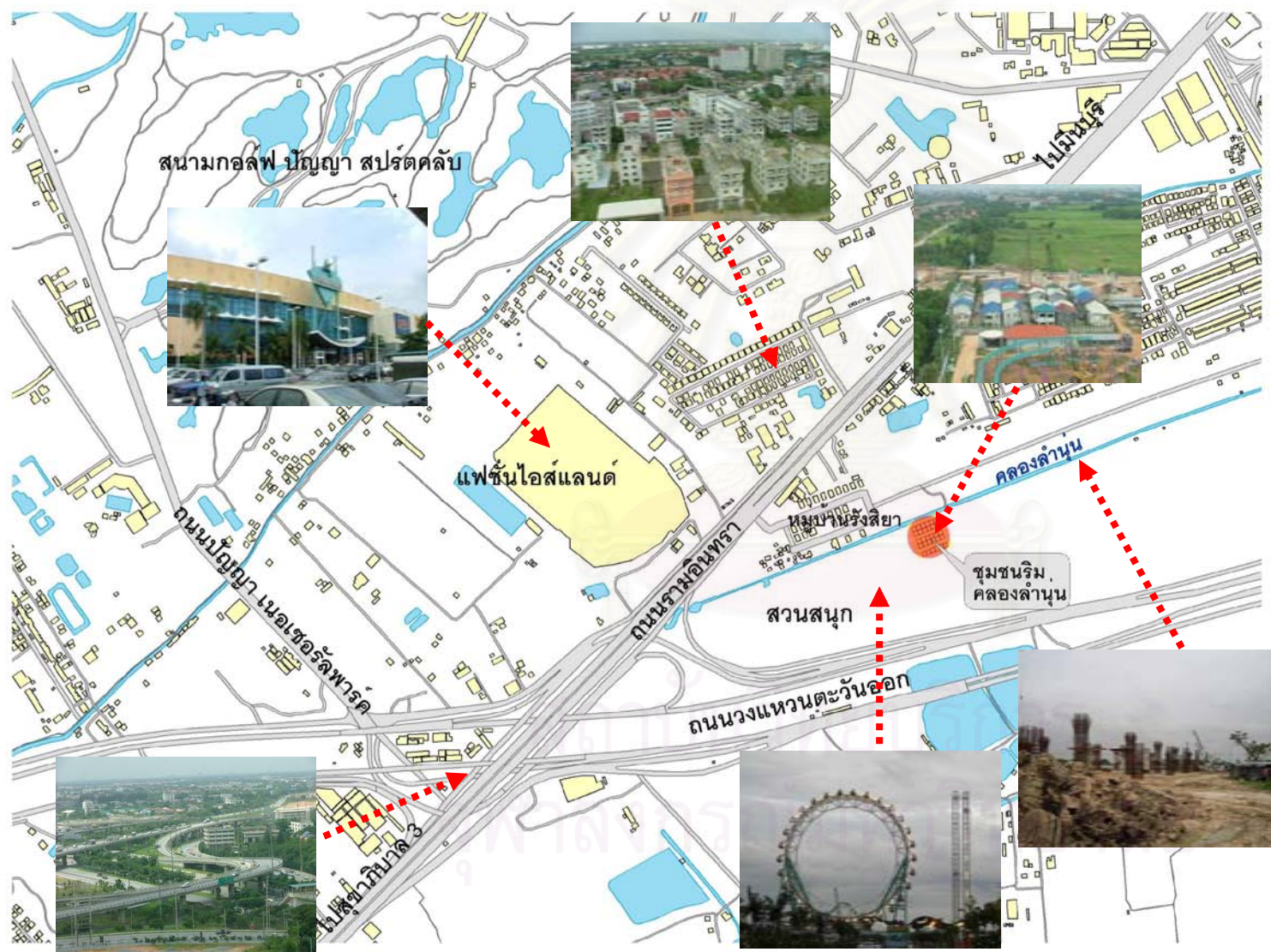
ภาพที่ 6.6 ถนนรามอินทราหน้าห้างแฟชั่นไอส์แลนด์ (จากการสำรวจ, 2549)

ภาพที่ 6.7 ระบบทางด่วนมอเตอร์เวย์ (กรุงเทพฯ – ชลบุรี) (จากการสำรวจ, 2549)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.1 แสดงที่ตั้ง และบริเวณพื้นที่โดยรอบชุมชนคลองลำนูน

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนกรุงพื้นที่ในเขตเมืองโดย การมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

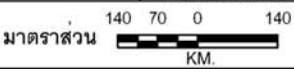

สัญลักษณ์

- อาคาร
- ถนน
- แหล่งน้ำ

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2549

ลักษณะทางสังคม

ชุมชนคลองลำนูน มีประชาชนจากต่างจังหวัดเข้ามาอยู่อาศัยริมคลอง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 โดยชักชวนกันในเครือญาติ เพื่อเข้ามาหางานทำในเมือง ส่วนใหญ่มาจากภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ตามลำดับแต่จะไม่มีภูมิลำเนากรุงเทพมหานคร ช่วงแรก การใช้ชีวิตของชาวบ้านมีลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่ เมื่อ ปี พ.ศ. 2540 เกิดปัญหาการ ไล่อื้อโดยเจ้าของที่ดิน ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน ลำนูนเริ่มมีการรวมกลุ่ม พูดคุยกัน ปรึกษา ปัญหาพร้อมกัน ทำให้รู้จักกันมากขึ้น เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาการถูกไล่อื้อที่เกิดขึ้น จนมีความรู้สึก ระหว่งกัน เหมือนญาติพี่น้องที่ร่วมอยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน

ตารางที่ 6.7 กิจกรรมทางสังคมของชุมชนคลองลำนูน

กิจกรรม	ภาพ	รายละเอียด
ทำบุญตามประเพณีของไทย		พิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ในวันสงกรานต์ทุกปี
ทำบุญกลางบ้าน		พิธีทำบุญกลางบ้าน ชาวบ้าน จะร่วมกันทำบุญทุกปี ทำอาหาร เลี้ยงกัน ภายในชุมชน
การสร้างสะพาน เข้า - ออกชุมชน		เมื่อชุมชนได้ซื้อที่ดินและมีกรรมสิทธิ์ ที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างสะพานเข้า - ออกชุมชน โดยใช้กำลังแรงกายของ ชาวบ้านในชุมชน
การขุดลอกคลองลำนูน		ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน จะช่วย กันลงแรงขุดลอกคลองลำนูน ใน วันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อ วันแม่ เพื่อสภาพแวดล้อมที่ดีในชุมชน

ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ

ในแต่ละครัวเรือน มีรายได้ประมาณ 5,000 - 12,000 บาทต่อเดือน รายจ่ายประมาณ (ไม่รวมค่าผ่อนที่ดิน และค่าบ้าน) ประมาณ 4,000 - 10,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปภายนอกชุมชน และค้าขาย ความสมดุลย์ระหว่างรายรับ - รายจ่ายเพียงพอ มีเงินเหลือเก็บในครอบครัวประมาณ 1,000 - 3,000 บาทต่อเดือน บางครัวเรือนรายรับพอดีกับรายจ่าย ไม่มีเงินเหลือเก็บ จำนวนครัวเรือนทั้ง 49 ครัวเรือน ต้องเป็นสมาชิกสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด เพื่อระดมเงินทุนในการซื้อที่ดินสำหรับชุมชน ค่าใช้จ่าย 400 - 700 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน และต้องผ่อนชำระให้สหกรณ์ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ที่ให้สินเชื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยประมาณ 550-1,500 บาท ต่อเดือนต่อครัวเรือนดอกเบี้ยร้อยละ 1 เดือนไขในการชำระเงิน 15 ปี ค่าใช้จ่ายในการผ่อนแต่ละครัวเรือนจะไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับแบบบ้าน และสินเชื่อที่ขอกู้

ตารางที่ 6.8 แสดงตัวอย่างค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน

ประเภท	ค่าใช้จ่ายต่อเดือน (บาท)
ค่าผ่อนที่ดิน	400 - 700
ค่าผ่อนบ้าน	550 - 1,500
ค่าน้ำ	100 - 200
ค่าไฟ	60 - 800

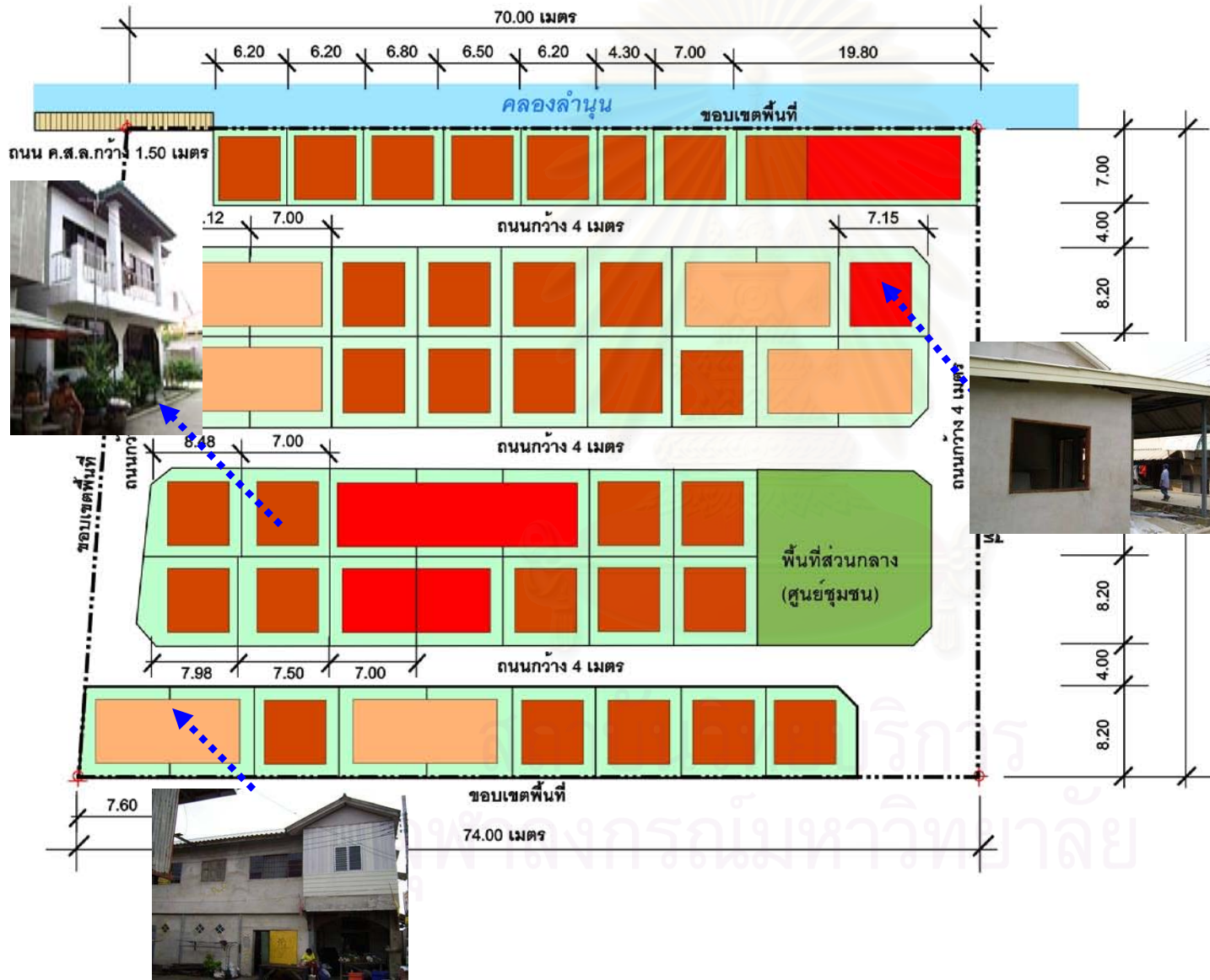
ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน, 2549

ตารางที่ 6.9 แสดงแบบบ้านของชุมชนคลองลำนูนพร้อมทั้งวงสินเชื่อ และการผ่อนส่ง

ประเภท	ขนาดพื้นที่	วงสินเชื่อ (งวดที่ 1)	การผ่อนส่ง / เดือน	จำนวนหน่วย
บ้านเดี่ยวชั้นเดียว	14.35 ตรว.	100,000	650	3
บ้านเดี่ยว 2 ชั้น	14.35 ตรว.	150,000	950	25
บ้านแฝด 2 สองชั้น	14.35 ตรว.	150,000	950	5 (10)
บ้านแถวชั้นเดียว	14.35 ตรว.	100,000	650	1 (3)
บ้านแนวเดิริมคลอง	7 - 12 ตรว.	50,000 - 150,000	550 - 950	8

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน, 2549

แผนที่ 6.2 แสดงที่ตั้งแบบบ้านต่างๆ ภายในชุมชนคลองลำนูน

การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดย การมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

- สัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่
  - คลอง
  - ▨ สะพาน ค.ส.ล.
  - พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
  - บ้านเดี่ยว 1 ชั้น
  - บ้านเดี่ยว 2 ชั้น
  - บ้านแฝด 2 ชั้น

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : จากการศึกษา, 2549

มาตราส่วน NOT TO SCALE

ภาพที่ 6.8 ร้านค้าในชุมชนคลองลำนูน (จากการสำรวจ, 2549)

ลักษณะทางด้านสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการในชุมชน

ปัจจุบันชุมชนคลองลำนูนได้ถมถนนให้สูงขึ้น ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนบริเวณพื้นที่บริเวณชุมชนเป็นที่ลุ่ม เหมาะสำหรับปลูกข้าว เมื่อฝนตกทำให้น้ำท่วมขังได้ง่าย

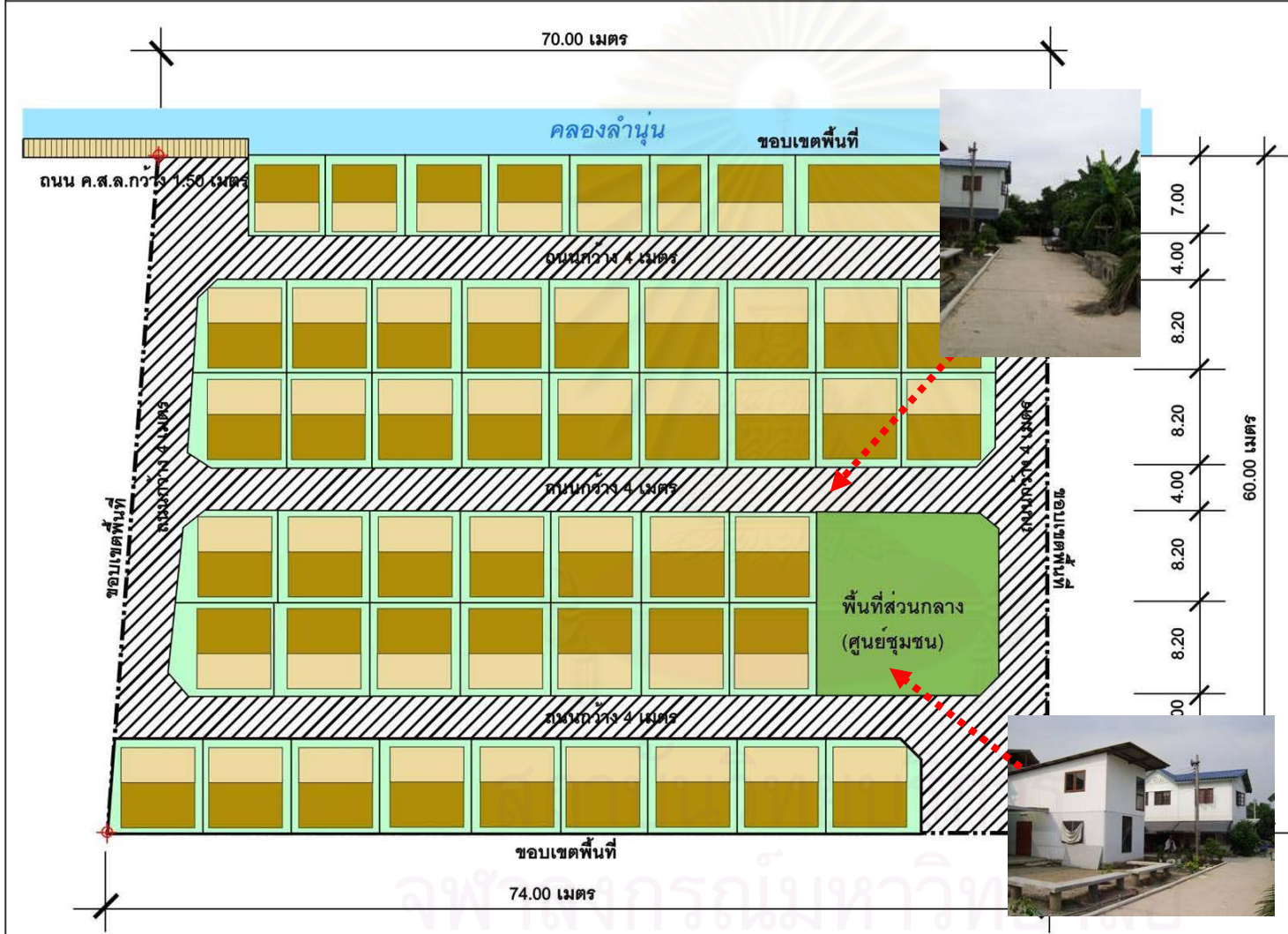
พื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมขังง่าย

ถมถนนภายในชุมชน

ภาพที่ 6.9 เปรียบเทียบพื้นที่บริเวณชุมชนก่อน – หลังถมถนน (จากการสำรวจ, 2549)

แผนที่ 6.3 แสดงการถมถนนภายในชุมชนคลองลำน้ำ

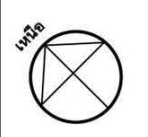
การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม ชุมชนคลองลำน้ำ กรุงเทพมหานคร

- สัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่
  - คลอง
  - ▨ สะพาน คสล.
  - พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
  - บ้านพักอาศัย
  - ▨ พื้นที่ถมถนน

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : ชุมชนคลองลำน้ำ

ผังการถมถนน
NOT TO SCALE

มาตราส่วน NOT TO SCALE

ระบบไฟฟ้า

ปัจจุบันชุมชนคลองลำนูน ใช้ไฟฟ้าของการไฟฟ้าเม็นบุรี โดยแยกมิเตอร์ในแต่ละบ้าน และมีการติดตั้งไฟทางเดินในชุมชน เพื่อความปลอดภัย โดยได้รับการสนับสนุนจากกรุงเทพมหานคร

ไฟฟ้าในชุมชนต่อจากที่อื่น มิเตอร์ไฟฟ้าในชุมชน
ภาพที่ 6. 10 เปรียบเทียบระบบไฟฟ้าของชุมชนก่อน – หลัง (จากการสำรวจ, 2549)

ระบบประปา

น้ำประปาที่ใช้ภายในชุมชนคลองลำนูนใช้มิเตอร์ส่วนรวม ยังไม่มีการแยกมิเตอร์เป็นของแต่ละบ้าน แต่มีการวางท่อประปาอย่างเป็นระเบียบภายในชุมชน และน้ำเสียจากครัวเรือน มีการทิ้งรวมในบ่อเกรอะบ่อซึม และมีถังบำบัดรองรับน้ำเสีย ไม่ปล่อยทิ้งลงคูคลอง

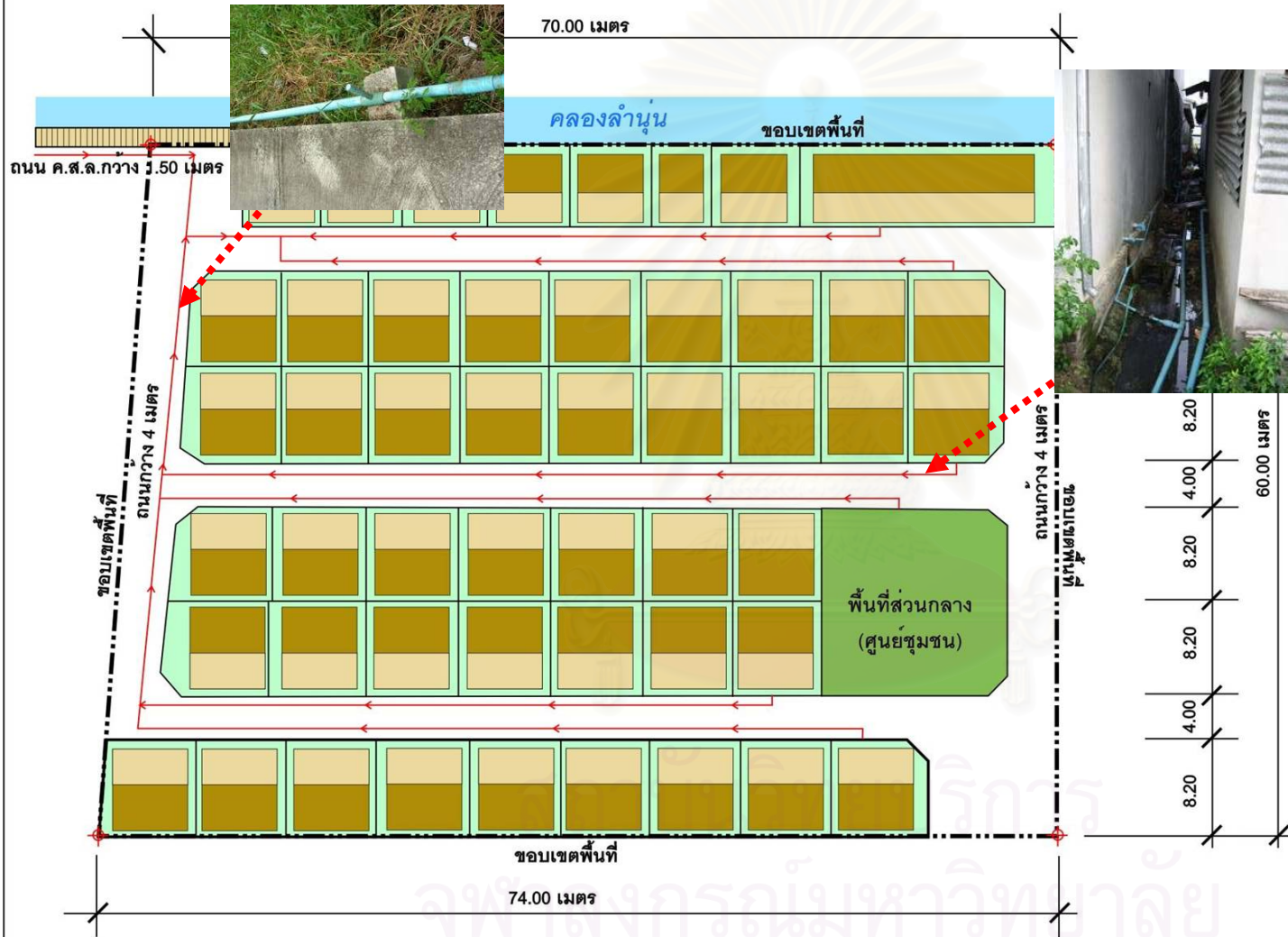

ท่อประปา

บ่อเกรอะ – บ่อซึม

ภาพที่ 6. 11 ระบบประปาและระบบขจัดสิ่งปฏิกูลภายในชุมชน – หลัง (จากการสำรวจ, 2549)

แผนที่ 6.4 แสดงการวางท่อประปาในชุมชนคลองลำนูน

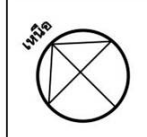
การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่
  - คลอง
  - สะพาน คสล.
  - พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
  - ขอบเขตแปลงที่ดิน
  - ← แนววางท่อประปา

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

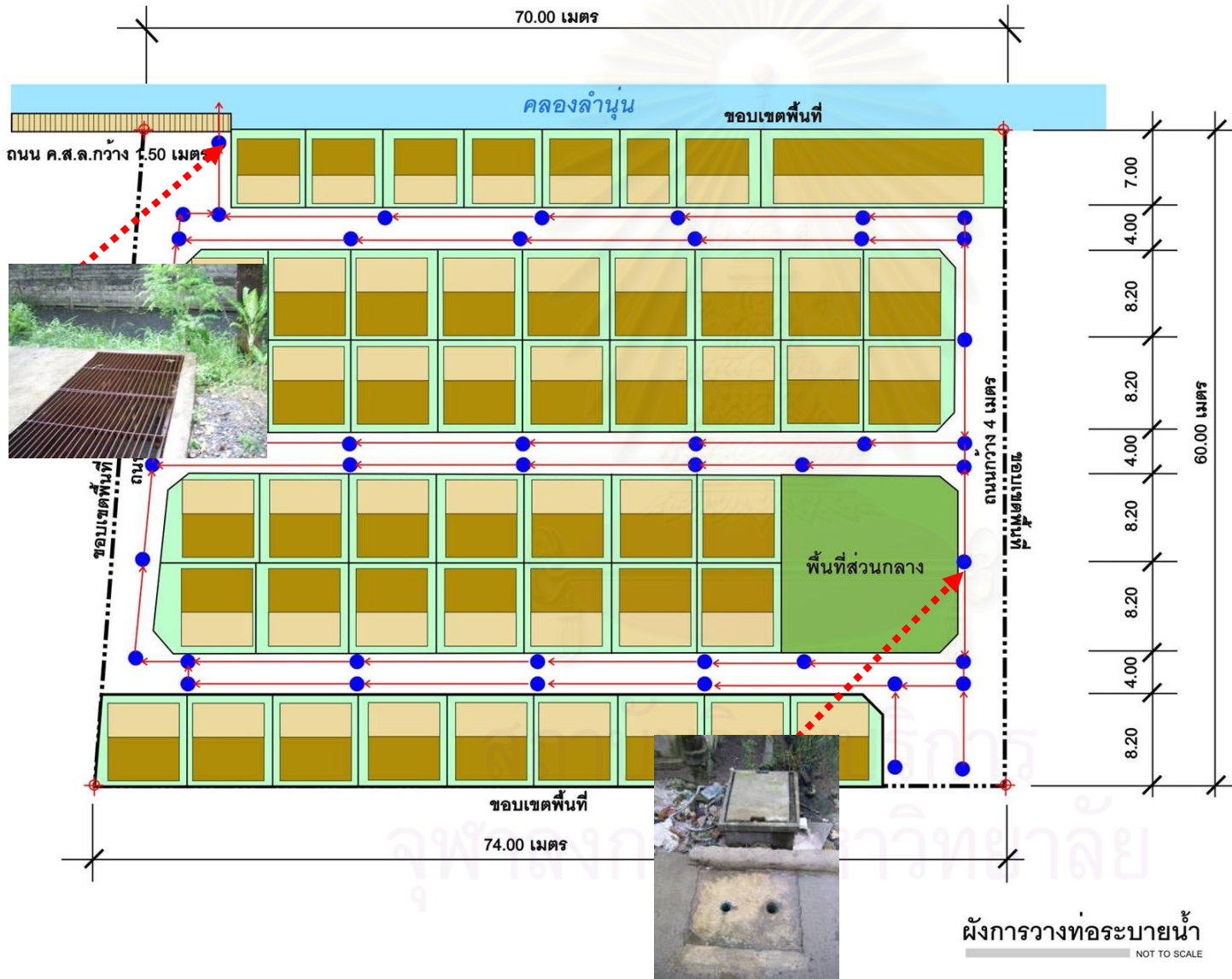
ที่มา :ชุมชนคลองลำนูน

ผังการวางท่อประปา
NOT TO SCALE

มาตราส่วน NOT TO SCALE

แผนที่ 6.5 แสดงการวางท่อระบายน้ำในชุมชนคลองลำนูน

การแก้ไขปัญหาตันที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดย การมีส่วนร่วม, ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร

- สัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่
  - ค.ล. คลอง
  - ค.ส.ล. สะพาน ค.ส.ล.
  - พื้นที่ส่วนกลาง (ศูนย์ชุมชน)
  - ขอบเขตแปลงที่ดิน
  - บ่อพักขนาด 0.60x0.60 เมตร
  - แนววางท่อระบายน้ำ 0.30 เมตร

นางสาว ชมพูนุท พบสุข

ที่มา : ชุมชนคลองลำนูน

มาตราส่วน NOT TO SCALE

การกำจัดขยะ และการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ปัจจุบันชุมชนคลองลำนูนมีการจัดเก็บขยะที่เป็นระเบียบมากกว่าแต่ก่อน มีการแยกขยะ ชาวบ้านจะนำไปทิ้งรวมกันที่บริเวณหน้าชุมชน และมีหน่วยงานของรัฐมาจัดเก็บ

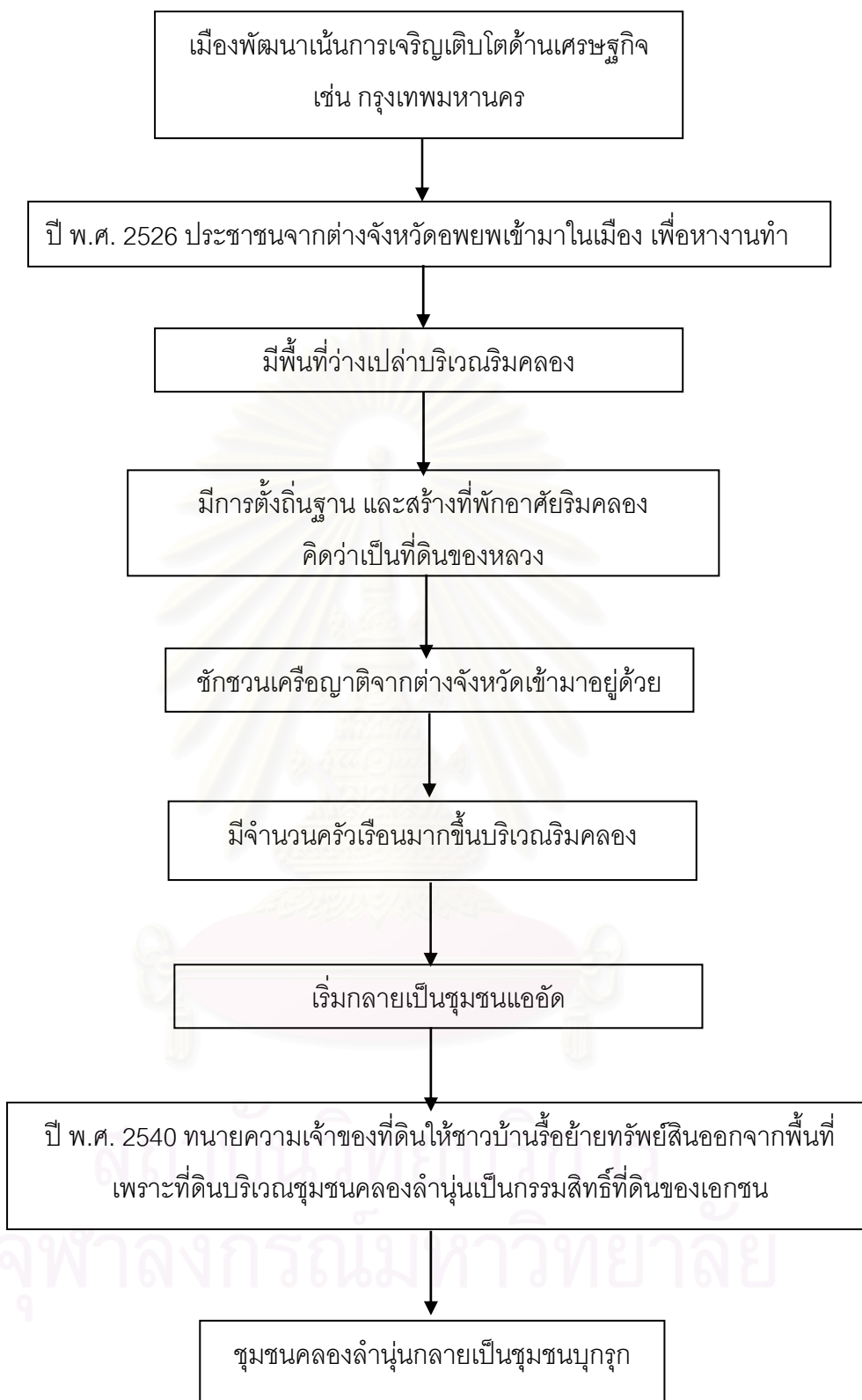
การทิ้งขยะไม่ถูกสุขลักษณะ

ถังขยะหน้าชุมชน

ภาพที่ 6.12 เปรียบเทียบการจัดเก็บขยะในชุมชนแต่ก่อน กับปัจจุบัน (จากการสำรวจ, 2549)

6.1.4 พัฒนาการการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน

ชุมชนคลองลำนูน ได้มีประชาชนจากต่างจังหวัดเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 การพัฒนาเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นศูนย์กลางด้านการค้า ด้านเศรษฐกิจ ศูนย์กลางด้านโครงข่ายคมนาคม สถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียง เป็นต้น ทำให้เกิดแรงดึงดูดให้ประชาชนจากต่างจังหวัด เข้ามาทำงานทำมากขึ้น เพราะความเหลื่อมล้ำระหว่างชนบท กับ การพัฒนาเมือง ประชาชนในชนบทที่ต้องการมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงอพยพย้ายถิ่นเข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะการเป็นแรงงานให้กับภาคบริการต่างๆ ในเมือง การหาที่อยู่อาศัย จึงเน้นการปลูกสร้างในพื้นที่ว่างเปล่า หาเศษไม้ หรือสังกะสีมากันแดดกันฝน โดยไม่ทราบที่ดินมีกรรมสิทธิ์ หรือการเช่าที่ดินในพื้นที่ของหน่วยงานรัฐ เช่น ที่ดินของราชพัสดุ ที่ดินการทำเรือแห่งประเทศไทย ที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย ที่ดินของกรมศาสนา เป็นต้น เมื่อถึงเวลาที่หน่วยงานของรัฐ หรือเจ้าของที่ดินเอกชนจะใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดินของตน ก็จะเริ่มให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยในที่ดินของตนย้ายออกจากพื้นที่ ถ้ามีการค้ำใจถึงสิทธิมนุษยชนเจ้าของที่ดิน ก็จะมีการจัดหาพื้นที่รองรับไว้ให้ ซึ่งจะอยู่ห่างไกล กับแหล่งงาน หรือสถานศึกษาของบุตรหลาน เมื่อชาวบ้านไม่ย้ายออกเจ้าของที่ดินก็จะใช้กฎหมายบังคับ และเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น

แผนภูมิที่ 6.1 แสดงพัฒนาการการเป็นชุมชนบุกรุกในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน

(จากการวิเคราะห์, 2549)

6.1.5 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่โดยรอบของชุมชนคลองลำนูนที่ส่งผลต่อการเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง

ตารางที่ 6.10 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่โดยรอบที่ส่งผลต่อการเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองของชุมชนคลองลำนูน (การวิเคราะห์, 2549)

สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่โดยรอบ ชุมชนคลองลำนูน	รายละเอียด
 <p>ปี พ.ศ. 2526</p>	<p>ชุมชนคลองลำนูนก่อนถูกไล่อื้อ บริเวณพื้นที่โดยรอบมีถนนหลัก คือ ถนนรามอินทรา การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เริ่มมีโครงการหมู่บ้านจัดสรร ชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบชนบท ปลูกข้าว ใช้น้ำในคลอง</p>
 <p>ปี พ.ศ. 2540</p>	<p>ชุมชนคลองลำนูนกำลังถูกไล่อื้อ บริเวณพื้นที่โดยรอบมีการสร้างถนนวงแหวนรอบนอก (บางนา - บางปะอิน) การใช้ประโยชน์ที่ดิน เริ่มมีพื้นที่พาณิชยกรรม คือ ห้างสรรพสินค้าแฟชั่นไอส์แลนด์ และเริ่มมีการสร้างหมู่บ้านจัดสรรมากขึ้น</p>
 <p>ปี พ.ศ. 2549 (ปัจจุบัน)</p>	<p>ชุมชนคลองลำนูนอยู่ในที่ดินถูกกฎหมาย จะเห็นได้ว่า สภาพโดยรอบชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2548 เริ่มมีโครงการก่อสร้างสวนสนุก และโครงการทางด่วน รัชดาภิเษก - รามอินทราขึ้น และมีโครงการบ้านจัดสรรเกิดขึ้นมากมาย</p>

6.2 วิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน

การวิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน จะแบ่งการแก้ไขปัญหาเป็น 2 ส่วน คือ

- วิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย
- วิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคงของชุมชน

6.2.1 วิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน

ประชาชนจากต่างจังหวัดเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนคลองลำนูน ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 เพื่อเข้ามาหาแหล่งงานในเมือง โดยมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าริมคลอง ชาวบ้านเข้าใจว่าที่ดินบริเวณนี้เป็นของหน่วยงานรัฐ และไม่ได้ใช้ประโยชน์แต่อย่างใด จึงเริ่มมีการชักชวนเครือญาติจากต่างจังหวัดเข้ามาอยู่อาศัยด้วยกัน และหางานทำโดยการจ้างงานเป็นส่วนใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2540 เจ้าของที่ดินให้ชุมชนรื้อย้ายบ้านเรือนออกจากพื้นที่ในทันที แต่ชาวบ้านยังไม่รื้อย้ายออกจากพื้นที่ ปี พ.ศ. 2541 เริ่มมีหนังสือ 3 ฉบับ จากเจ้าของที่ดิน ดังนี้

ฉบับที่ 1 วันที่ 30 ธันวาคม 2541 จากสำนักนายควม แจ้งให้ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ให้ขนย้ายทรัพย์สิน และบริวารออกจากที่ดินภายใน 15 วัน หากเพิกเฉยเจ้าของที่ดินจะดำเนินคดีทั้งทางแพ่ง และอาญา

ฉบับที่ 2 วันที่ 6 มกราคม 2541 จากสำนักงานเขตคันนายาว ระบุคำสั่งให้รื้อถอนบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างในที่ดินทั้งหมด ภายใน 30 วัน โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535

ฉบับที่ 3 วันที่ 17 มกราคม 2541 จากเจ้าของที่ดิน ระบุให้ชาวชุมชน และบริวารออกจากพื้นที่โฉนด 1607 เลขที่ 3577 หน้าสำรวจ 177 12 ไร่ 2 งาน 36 ตารางวา ตำบล คันนายาว อำเภอ บางกะปิ กรุงเทพมหานคร ให้ค่ารื้อถอนหลังละ 10,000 บาท และเพิงกระต๊อบหลังละ 7,000 บาท

นอกจากนี้ ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนยังเกิดปัญหาด้านคดีความ สถานีตำรวจนครบาลบางชันออกหมายเรียกชาวชุมชนคลองลำนูน 17 ราย และชาวบ้านในชุมชนคลองลำนูน ถูกตำรวจจับขังที่สถานีตำรวจนครบาลบางชัน 3 คน ทำให้ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเริ่มช่วยกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้

ตารางที่ 6.11 กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนุ่น
(จากการวิเคราะห์, 2549)

ปัญหา	กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน ของชุมชนคลองลำนุ่น	รายละเอียด
<p>ชาวบ้านในชุมชน คลองลำนุ่นถูกจับตัว</p>	<p>1. ชาวบ้านประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อแก้ปัญหา</p> <p>2. ชาวชุมชนช่วยกันเรียไรเงินค่าปรับ ช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกจับ</p> <p>3. ชาวบ้านทำหนังสือถึงสำนักงานเขต คันทนาเยาว์ เสนอให้จัดประชุม เรื่องปัญหา ที่อยู่ และยื่นข้อเสนอ 2 ข้อ</p> <p>1) ยกเลิกคำสั่ง ให้หยุด หรือยับยั้งการ จับกุม คุ่มขัง และการดำเนินคดีกับชาว ชุมชนคลองลำนุ่น</p> <p>2) ให้มีการวัดแนวคลองลำนุ่นให้ชัดเจน</p>	<p>- ชาวบ้านเริ่มมีการพูดคุยกัน มากขึ้น เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ ต่างคนต่างอยู่</p> <p>- การประชุมไร้ข้อยุติ</p>
<p>ศาลมีนบุรีตัดสินคดีชาวบ้าน 2 คน ที่เป็นจำเลยข้อหาปลูก สร้างอาคารโดยไม่ได้รับ อนุญาต และขัดขึ้นคำสั่ง เจ้าพนักงานท้องถิ่นค่าปรับ 66,900 และ 77,100 บาท</p>	<p>1. เกิดขบวนการประชาชนชุมชนคลองลำนุ่น เดินทางไปยังบ้านพิษณุโลกเพื่อช่วยเหลือ ชาวชุมชนคลองลำนุ่นทั้ง 2 คน เพื่อร้อง เรียนต่อนายกรัฐมนตรี (ชวน หลีกภัย)</p> <p>2. ชาวบ้านยื่นข้อเสนอ 3 ข้อ แก่ฯพลฯ นายกรัฐมนตรี</p> <p>1) หยุดพักการไล่อื้อ หยุดจับกุมชุมชนที่มี ปัญหาการถูกไล่อื้อทั่วประเทศ</p> <p>2) ให้สำนักงานเขตคันทนาเยาว์ และกรม ที่ดินวัดแนวที่ดินให้ชัดเจน</p> <p>3) ประกันตัวชาวบ้านที่ถูกจับกุม</p>	<p>- ชาวบ้านได้รับข้อหาเกินความ เป็นจริง คือ บ้านของชาวบ้าน เป็นบ้านที่ทำจากเศษไม้ หลังคา สังกะสี แต่เจ้าหน้าที่กล่าวหาว่า ปลูกบ้านไม้ 2 ชั้น ทำให้ชาวบ้าน เสียค่าปรับในอัตราที่สูงขึ้น</p> <p>- ผลจากการยื่นข้อเสนอชาวบ้าน ที่อยู่ในชั้นศาลไม่มีการช่วยเหลือ แต่สามารถระงับการจับกุมชาว บ้านที่เหลือได้</p>

ตารางที่ 6.12 กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน (ต่อ)
(จากการศึกษา, 2549)

ปัญหา	กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน ของชุมชนคลองลำนูน	รายละเอียด
	<p>3. ชาวบ้านเริ่มรู้จักหน่วยงานเครือข่ายพัฒนาชุมชน และสิ่งแวดล้อมคลองที่พาชุมชนริมคลองที่มีปัญหาการถูกไล่รื้อมาร่วมขบวนภาคประชาชนหน้าทำเนียบรัฐบาลเกือบ 1,000 คน</p> <p>4. ชาวบ้าน และเครือข่ายคลองฯ ไปยังสภาทนายความ เพื่อขอความช่วยเหลือทางคดีแก่ชาวบ้าน</p>	-ชาวบ้านได้ทำเรื่องขอกฎีกาต่อไป
การเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน	<p>1. หลังจากเดินทางไปยังบ้านพิษณุโลก ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้มีโอกาสเจรจากับเจ้าของที่ดิน</p> <p>2. เจ้าของที่ดินยื่นเงื่อนไขขายตารางวาละ 3,000 บาท (ราคาประเมินที่ดินของกรมที่ดิน 15,000 บาท) ตกลงซื้อขายภายใน 7 วัน แต่ชาวบ้านเจรจาให้ยืดเวลาออกไป</p> <p>3. ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนก่อตั้ง “ กลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา ” ขึ้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2543 เพื่อระดมเงินออมซื้อที่ดิน</p>	

ตารางที่ 6.13 กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมายของชุมชนคลองลำนูน (ต่อ)
(จากการศึกษา, 2549)

ปัญหา	กระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดิน ของชุมชนคลองลำนูน	รายละเอียด
การทำสัญญาซื้อที่ดิน ในนามนิติบุคคล	<p>1. ปี พ.ศ. 2545 กลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ใช้ชื่อว่า สหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด เพื่อซื้อที่ดินจำนวน 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา โดยการใช้จ่ายเงินที่มีอยู่ในสหกรณ์เคหสถานฯ อีกส่วนหนึ่งชุมชนขอใช้สินเชื่อกจากพอช. โดยใช้โฉนดที่ดินดังกล่าวค้ำประกัน</p> <p>การทำสัญญาซื้อขายเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2545 ชาวชุมชนคลองลำนูนมีที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย</p>	<p>- ราคาที่ดินเป็นเงิน 3,240,000 บาท ชาวบ้านใช้เงินออม 1 ส่วนของสหกรณ์เคหสถานฯ ในการซื้อที่ดิน และขอสินเชื่อจาก พอช. จำนวน 2,916,000 บาท โดยแบ่งที่อยู่อาศัย 49 แปลง (ชาวบ้านที่ไม่พอใจขนาดที่ดิน 14 ตารางวา ได้ย้ายออกจากชุมชน ทำให้เหลือ 49 ครัวเรือน) ศูนย์ชุมชน 1 แปลง แต่ละครัวเรือนรับผิดชอบค่าที่ดิน ครัวเรือนละ 62,043 บาท</p> <p>ชำระคืน 15 ปี 180 งวดๆ ละ 593 บาท</p>

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2.2 วิเคราะห์กระบวนการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคงของชุมชนคลองลำนูน

เมื่อชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้ทำสัญญาซื้อขายที่ดิน กับเจ้าของที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในวันที่ 17 มิถุนายน 2545 ชาวชุมชนเริ่มที่จะต้องการสร้างบ้านในที่ดินใหม่ ซึ่งมีกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

ตารางที่ 6.14 การดำเนินการเมื่อชุมชนได้ที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย(จากการศึกษา, 2549)

รายละเอียด	กระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน
การรื้อย้ายชุมชนออกจากที่ดินเดิมมาอยู่ในที่ดินใหม่	1. ค่ารื้อถอน 7,000 บาทจะโอนเงินเข้ากลุ่มออมทรัพย์ลำนูนพัฒนา โดยแบ่งเป็น 2 งวด งวดที่ 1 จ่ายเมื่อการทำสัญญาซื้อขายเสร็จสิ้น งวดที่ 2 จ่ายเมื่อรื้อย้ายออกจากพื้นที่เจ้าของที่ดิน เรียบร้อยแล้ว
การกำหนดเจ้าของแปลงที่ดิน 49 แปลง (แปลงละ 14 ตารางวา)	1. ใช้วิธีการจับฉลาก เพื่อความเป็นธรรม และเกิดการยอมรับระหว่างชาวบ้าน 2. สามารถแลกเปลี่ยนได้ ตามความต้องการของชาวบ้านภายในวันที่จับฉลาก
การพัฒนาที่อยู่อาศัย	1. ชาวบ้านตกลงกันที่จะสร้างบ้านแบบยกสูง เพราะพื้นที่ในชุมชน เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมซ้ำ

6.3 แนวโน้มของชุมชนคลองลำนูนในอนาคต

6.3.1 การดำเนินการของชุมชนภายหลังจากการฟื้นสภาพเป็นชุมชนบุกรุก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 ชุมชนคลองลำนูนได้รับการคัดเลือกเป็น 1 ใน 10 โครงการนำร่อง ตามนโยบาย “บ้านมั่นคง” ของรัฐบาล ทำให้กระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเกิดขึ้นอย่างจริงจัง ภายใต้ความร่วมมือของทุกคนในชุมชน

กระบวนการ 8 ขั้นตอนของชุมชนหมู่บ้านมั่นคง

เป้าหมายสำคัญของบ้านมั่นคง คือ การที่คนจนในชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุกที่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เกิดเมืองที่น่าอยู่ และพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ “ ชาวชุมชน ” ต้องเป็นหลักในการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เกิดความร่วมมืออย่างจริงจังของทุกคนในชุมชน เพื่อสร้างชุมชนใหม่ที่พึ่งปรารถนาร่วมกัน ซึ่งมีอยู่ 8 ขั้นตอน ดังนี้

ตารางที่ 6.15 กระบวนการ 8 ขั้นตอนของชุมชนเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย (จากการศึกษา, 2549)

ขั้นตอน	รายละเอียด
1. ชาวชุมชนต้องสร้างความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน	การชี้แจง ทำความเข้าใจให้กับคนในชุมชน เกี่ยวกับโครงการบ้านมั่นคงที่ชาวชุมชนต้องเป็นหลักในการร่วมกันทำ เพื่อส่งผลดีไปสู่ทุกคนรอบคร้วในชุมชน
2. ออมทรัพย์ : ฐานที่สำคัญก่อนมีบ้านมั่นคง	ชาวชุมชนจะต้องมีฐานการเงินเป็นของตนเอง เพื่อนำไปสู่การสร้างบ้าน รวมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่น และหลักประกันในการใช้เงินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) หรือสถาบันการเงินอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการออมรายวันรายเดือน นอกจากนี้ชาวชุมชนยังได้เรียนรู้ระบบการจัดการร่วมกัน ได้รู้จักเพื่อนในชุมชน ส่งผลต่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
3. การแบ่งงานกันทำ	ควรมีการตั้ง “ คณะกรรมการบ้านมั่นคงประจำชุมชน ” โดยมีการแบ่งหน้าที่เป็นฝ่าย เช่น ฝ่ายสมาชิก ฝ่ายเงินทุน ฝ่ายก่อสร้าง ฝ่ายข้อมูล ฝ่ายตรวจสอบ เป็นต้น และสามารถแบ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มย่อย เพื่อดูแลลูกบ้านอย่างทั่วถึง เมื่อมีปัญหาที่ปรึกษาคณะกรรมการชุดใหญ่ได้
4. สัมภาษณ์ข้อมูลชุมชน	สำรวจข้อมูลชุมชน เพื่อการวางแผนในการสร้างบ้าน และการพิจารณาสิทธิในที่อยู่อาศัย เพื่อความเป็นธรรมในชุมชน เช่น ในชุมชนมีกี่ครอบครัว แต่ละครอบครัวมีผู้อยู่อาศัยกี่คน มีรายได้รายจ่าย หรือหนี้สินเท่าไร เป็นต้น

ตารางที่ 6.16 กระบวนการ 8 ขั้นตอนของชุมชนเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย (ต่อ)(จากการศึกษา, 2549)

ขั้นตอน	รายละเอียด
5. การจัดระบบสิทธิในที่อยู่อาศัย	โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ เพื่อทุกคนครอบครัวได้รับสิทธิอย่างเป็นธรรม
6. ร่วมวางแผน สร้างแปลน เพื่อปลูกบ้านตามใจผู้อยู่	ชาวชุมชนต้องมีส่วนร่วมกำหนดทั้งชุมชน เช่น มีศูนย์เด็กเล็ก พื้นที่กลาง พื้นที่สีเขียว หรือรูปแบบบ้าน ตามข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งชุมชนควรดูความสามารถในการจ่าย และคำนึงถึงการในพื้นที่ในขนาดของชุมชน
7. ร่วมกันสร้างระบบสาธารณูปโภค และการสร้างบ้าน	โครงการบ้านมั่นคง รัฐจะสนับสนุนงบประมาณแบบให้เปล่า เป็นค่าพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ชาวบ้านมีอิสระในการบริหารเงิน ชุมชนอาจรับเหมาเอง โดยใช้แรงงานในชุมชน หรือจ้างผู้รับเหมาจากภายนอก ซึ่งตามข้อตกลงที่กำหนด
8. บ้านมั่นคง ... ชุมชนต้องมั่นคงด้วย	โครงการไม่ได้เน้นเฉพาะการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง แต่ชุมชนต้องมีการสร้างระบบดูแลซึ่งกันและกัน เช่น การออมทรัพย์ขยายไปสู่การกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพ การดูแลเด็ก ผู้สูงอายุ และสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชน เป็นต้น

กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูน

ขั้นตอน กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูนนั้น มีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน ดังนี้

ตารางที่ 6.17 กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูน
(จากการศึกษา, 2549)

ขั้นตอน	รายละเอียด
<p>1. ประชุมร่วมกัน</p> 	<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนจัดประชุมร่วมกันบ่อยครั้ง เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจให้ตรงกันถึงแนวทางในการดำเนินโครงการ เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัย</p>
<p>2. การศึกษาดูงาน</p> 	<p>ชุมชนคลองลำนูนได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย</p>
<p>3. ร่วมมือกันสำรวจข้อมูลชุมชน</p> 	<p>ชาวชุมชนคลองลำนูนได้ช่วยกันสำรวจจำนวนครอบครัว ประชากร อาชีพ รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ตลอดจนความต้องการภายในชุมชน และความต้องการของชาวบ้านที่อยากเห็นชุมชนของตนเป็นอย่างไร</p>

ตารางที่ 6.18 กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูน (ต่อ)
(จากการศึกษา, 2549)

ขั้นตอน	รายละเอียด
<p>4. การกำหนดคุณสมบัติผู้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง</p> 	<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนจะช่วยกันกำหนด เช่น ต้องเป็นคนจนที่อาศัยอยู่ในชุมชนคลองลำนูน และเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน ส่งค่างวดที่ดิน และค่างวดการปลูกสร้างบ้านอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น</p>
<p>5. ร่วมออกแบบบ้าน และวางผังชุมชนใหม่</p> 	<p>การวางผังชุมชน และการออกแบบบ้าน ร่วมกับสถาปนิกชุมชน โดยกำหนดพื้นที่สำหรับปลูกบ้านจำนวน 49 ล็อค อีก 4 ล็อค เป็นพื้นที่ส่วนกลาง และแบ่งแปลงโดยการจับฉลาก</p>
<p>6. การร่วมมือกันในการถอดแบบบ้าน และวัสดุก่อสร้าง</p> 	<p>ชาวชุมชน และสถาปนิกชุมชนได้ร่วมกันถอดแบบบ้าน และวัสดุก่อสร้างของบ้านแต่ละหลัง และประเมินราคาค่าใช้จ่าย</p>
<p>7. การเสนอขอขบพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชน</p> 	<p>ชุมชนของบสนับสนุนการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค จำนวน 2,495,592 บาท เพื่อการทำสะพานทางเท้า ถมที่ ติดตั้งระบบไฟฟ้า ระบบน้ำประปา เป็นต้น</p>

ตารางที่ 6.19 กระบวนการดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงของชุมชนคลองลำนูน (ต่อ)
(จากการศึกษา, 2549)

ขั้นตอน	รายละเอียด
<p>8. การสร้างระบบสาธารณูปโภค</p> 	<p>ชาวบ้านเริ่มสร้างสะพานทางเท้า ยาว 530 เมตร ถมที่ 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา ถนน เพื่อลดปัญหาน้ำท่วมขัง เมื่อจะสร้างบ้าน ทำท่อระบายน้ำ 507 เมตร ทำระบบประปาใหม่ และ การทำระบบไฟฟ้าใหม่ทั้งหมด โดยใช้แรงงานชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก</p>
<p>9. การพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยเสนอขอใช้ สินเชื่อในการสร้างบ้าน</p> 	<p>การเสนอใช้ สินเชื่อบ้านมั่นคง จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 1 (4,849,000 บาท) ผ่อนชำระคืน 15 ปี โดยสหกรณ์เคหสถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด ต้องชำระเงินต้น และดอกเบี้ยทุกเดือนๆ ละ 29,050 บาท ส่วนค่าที่ดินชาวบ้านในชุมชนคลองลำนูน จำนวน 49 ราย จะรับผิดชอบค่าที่ดินต่อครัวเรือน ๗ ละ 62,043 บาท อัตราดอกเบี้ยสหกรณ์ คิดจากสมาชิก ผ่อนชำระคืน 15 ปี 180 งวด งวดละ 593 บาท</p>
<p>10.การแบ่งทีมทำงานในชุมชน</p> 	<p>เมื่อชุมชนได้สินเชื่อ เพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยแล้ว จะตั้งคณะทำงาน 5 ทีม ๆ ละ 3 - 5 คน คือ ทีมจัดซื้อ ทีมการเงิน – การบัญชี ทีมตรวจสอบ ทีมควบคุมการก่อสร้าง และ ทีมตรวจรับงาน เพื่อช่วยกันดูแล และประสานงานในการสร้างบ้านของชุมชนคลองลำนูน</p>
<p>11. การสร้างบ้าน</p> 	<p>ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้มีการทำพิธีลงเสาเอก เพื่อการก่อสร้างบ้านมั่นคงของชุมชน เมื่อเดือนมีนาคม 2547 โดยมีข้อตกลงในการสร้างบ้าน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ไม่ใช้ผู้รับเหมาจากภายนอก แต่จะใช้ฝีมือ และแรงงานของคนในชุมชน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ รับเหมาก่อสร้างอยู่แล้ว บางอย่างเจ้าของบ้านสามารถทำเองได้ เช่น การขนดิน เพื่อถมภายในบ้าน การส่งกระเบื้องมุงหลังคา 2) การขอแรงเพื่อนบ้านในส่วนของ การขึ้นโครงบ้าน เจ้าของบ้าน จะอาศัยการเดินบอกตามบ้าน ถ้าใครว่างก็จะช่วยกัน เจ้าบ้านจะมีอาหารกลางวันเลี้ยง

ในการสร้างบ้านของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน จะใช้วิธีการรวมกลุ่มกันสร้างบ้าน หรือสร้างเอง แต่การสร้างบ้านในชุมชนคลองลำนูน จะใช้แรงงาน และช่างที่มีอยู่ในชุมชน เพราะการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนจะรับเหมาก่อสร้าง เป็นช่างไม้ ช่างปูน จะมีความถนัดในการก่อสร้าง ทำให้การสร้างบ้านประหยัดค่าจ้างในการจ้างช่างภายนอก โดยในชุมชนจะคิดค่าแรงของผู้ที่เป็นช่าง 200 บาทต่อวัน ส่วนค่าแรงคนงานประมาณ 180 บาทต่อวัน

แผนภูมิที่ 6.2 กระบวนการสร้างบ้านในชุมชนคลองลำนูน (จากการวิเคราะห์, 2549)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 6.13 ชาวบ้านชุมชนคลองด่านร่วมแรง ร่วมใจในการสร้างบ้าน (ผู้วิจัย , 2549)

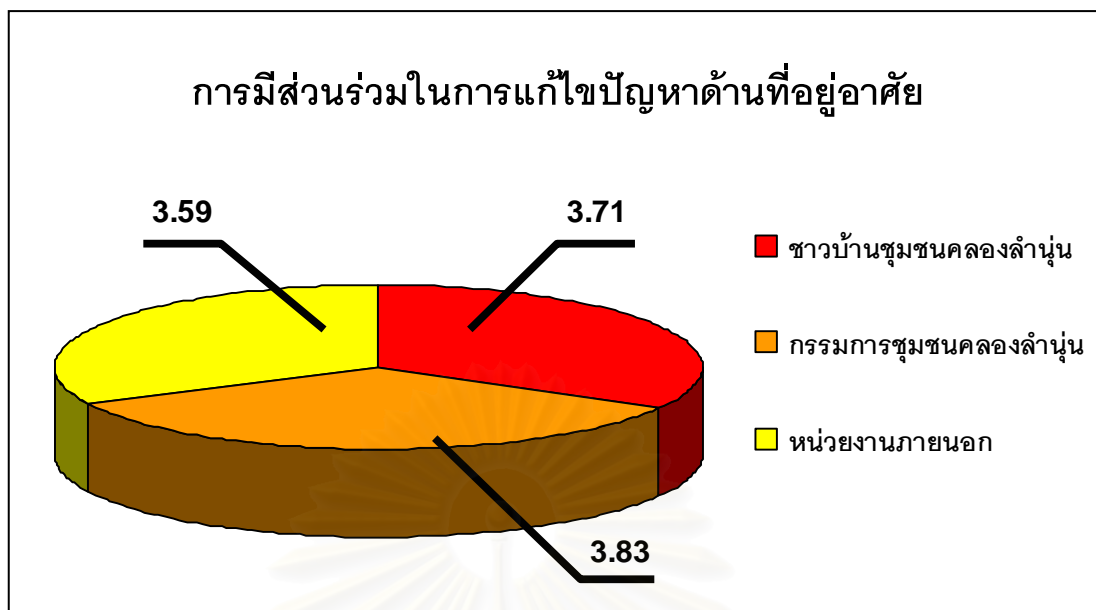
การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน

สรุปผลการศึกษาศึกษาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน โดยใช้แบบสอบถามวัดทัศนคติของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน 49 ครัวเรือน คิดเป็น 100% ของจำนวนครัวเรือนชุมชนคลองลำนูน การวัดระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนใช้วิธีการวัดแบบ ลิเคิพสเกล (Likert Scale)¹ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม SPSS/PC (Statistical Package For the Social Science) ผลการวิเคราะห์ได้แบ่งการมีส่วนร่วมเป็น 3 ส่วน คือ 1) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนในการแก้ไขปัญหา 2) การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในบทบาทการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน 3) การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกกับบทบาทการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน จากผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 6.20 สรุปการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน (จากการวิเคราะห์, 2549)

การมีส่วนร่วม	ค่าเฉลี่ยรวม		แปลผล
	Mean	S.D.	
1. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย	3.71	1.08	มาก
2. การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในบทบาทการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน	3.83	0.85	มาก
3. การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกกับบทบาทการดำเนินงานแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน	3.59	0.89	มาก

¹ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. “ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์”. สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร : 2534), หน้า 107 .

แผนภูมิที่ 6.3 สรุปบทบาทการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน
(จากการวิเคราะห์, 2549)

จากแผนภูมิที่ 6.3 จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านชุมชนคลองลำนูน กรรมการชุมชนคลองลำนูน และ หน่วยงานภายนอก จะเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะกรรมการชุมชนคลองลำนูน สามารถเป็นตัวแทนให้กับชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนได้ เช่น การเรียกประชุมชาวบ้าน เป็นผู้นำชาวบ้านในการรวมกลุ่ม เพื่อปรึกษาหารือกัน และช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และสามารถช่วยประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนคลองลำนูน ที่ได้ร่วมกันบุกเบิกชุมชนในยุคต้น ๆ และชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเองที่ร่วมมือร่วมใจที่จะแก้ไขปัญหาให้สำเร็จลุล่วงได้ นอกจากนี้การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น เครือข่ายพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมคลอง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ มูลนิธิชุมชนไท ที่เข้ามาสนับสนุน ให้ชุมชนคลองลำนูนได้เกิดการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชน และทำให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยชุมชนเอง

ภาพที่ 6.14 ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน (จากการศึกษา, 2549)

**ผลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคลองลำนุ่นจากชุมชนนุกรุกเป็นชุมชนที่
ถูกต้องตามกฎหมายตามระเบียบกรุงเทพมหานคร**

ตารางที่ 6.21 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดด้านต่างๆ ของชุมชน จากชุมชนนุกรุกเป็น
ชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย (จากการวิเคราะห์, 2549)

รายละเอียด	ปี พ.ศ. 2526 - 2544	ปี พ.ศ. 2545 - 2549
สถานภาพชุมชน	ชุมชนนุกรุก / ชุมชนยังไม่ได้รับการยอมรับ	ชุมชนถูกต้องตามกฎหมาย / ชุมชนได้รับการยอมรับ
ลักษณะที่อยู่อาศัย	เกิดปัญหาการถูกไล่อื้อ	ที่อยู่อาศัยมั่นคง
สภาพพื้นที่และ สิ่งแวดล้อม	ชุมชนอยู่ในสภาพแออัดน้ำท่วมขัง ตลอด	มีการถมที่ดิน มีการจัดสรรพื้นที่อย่าง เป็นระเบียบ ปลูกต้นไม้ตามแนวบ้าน
ระบบ สาธารณูปโภค พื้นฐาน	ไม่มีระบบสาธารณูปโภคที่ได้มาตรฐาน	มีถนน มีระบบไฟฟ้า-น้ำประปาใน ชุมชน มีบ่อน้ำบาด ท่อระบายน้ำ และ ศูนย์ชุมชน เป็นต้น

ตารางที่ 6.22 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดด้านต่างๆ ของชุมชน จากชุมชนบุกรุกเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย (ต่อ) (จากการวิเคราะห์, 2549)

รายละเอียด	ปี พ.ศ. 2526 - 2544	ปี พ.ศ. 2545 - 2549
ระบบไฟฟ้า	มิเตอร์ไฟฟ้าต่อมาจากที่อื่น ค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวชุมชน 800 – 3,000 บาท	ทุกบ้านมีมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง ค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวชุมชน 600 – 800 บาท จ่ายตามราคาที่ทางการไฟฟ้านครหลวงกำหนด
ระบบประปา	ซื้อน้ำจากหมู่บ้านรังสิต ค่าน้ำยูนิตละ 24 – 40 บาท ค่าใช้จ่ายรายเดือนของชาวชุมชน 200 – 500 บาท	ใช้มิเตอร์น้ำของสหกรณ์ แบ่งกัน ในชุมชน ค่าน้ำยูนิต 10 บาท ค่าใช้จ่าย รายเดือนของชาวชุมชน 100 – 200 บาท
ด้านเศรษฐกิจ	ชาวบ้านหางานทำนอกชุมชน ค่าใช้จ่ายค่าน้ำ ค่าไฟมีราคา สูง ยังไม่มีการออมเงินอย่าง จริงจังในชุมชน	มีการจ้างงานในชุมชน เมื่อมีการสร้าง บ้าน ชาวบ้านรู้จักระบบเก็บออมเงิน และมีการทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ทำให้ชาวบ้านใช้จ่ายกันอย่างประหยัด ขึ้น
ด้านสังคม	ชุมชนต่างคนต่างทำมาหากิน เพื่อหาเลี้ยงตนเอง และ ครอบครัว	ชุมชนมีความรักสามัคคี ทำงาน ร่วมกัน เมื่อมีปัญหาพร้อมคิด ร่วมทำ มีความรับผิดชอบต่อกันที่ เปิดใจ ไว้ใจกัน อยู่กันแบบพี่น้อง
ความรู้ด้านการก่อสร้าง	ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการสร้าง บ้าน	ชาวชุมชนต้องเป็นแกนหลักในการ สร้างบ้าน ทำให้ชาวชุมชนเกิดความรู้ ในการก่อสร้างบ้าน และการสร้างระบบ สาธารณูปโภค มีความเชี่ยวชาญใน เรื่องก่อสร้าง เช่น การสอบราคา จัดซื้อวัสดุ เข้าใจประเภทวัสดุ รู้จัก ร้านค้า เข้าใจวิธีการตรวจสอบ บริหาร จัดการได้

ตารางที่ 6.23 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดด้านต่างๆ ของชุมชน จากชุมชนบุกรุกเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย (ต่อ) (จากการวิเคราะห์, 2549)

รายละเอียด	ปี พ.ศ. 2526 - 2544	ปี พ.ศ. 2545 - 2549
ศูนย์แลกเปลี่ยนการเรียนรู้	ไม่มี	ประสบการณ์ และความสำเร็จในการพัฒนาที่อยู่อาศัย ทำให้ผู้ประสบปัญหาที่อยู่อาศัย ทั้งใน และต่างประเทศ ให้ความสนใจ และมาศึกษาดูงานภายในชุมชน เช่น ญี่ปุ่น ศรีลังกา เนปาล จีน มองโกเลีย เป็นต้น ทำให้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้

ที่มา: การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2549

ชุมชนคลองลำนูนมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมายตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 – 2549 จากการสำรวจความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนูนเปรียบเทียบระหว่างที่อยู่อาศัยเดิม (ริมคลอง) กับที่อยู่อาศัยปัจจุบันจำนวน 49 ครัวเรือน

ตารางที่ 6.24 เปรียบเทียบความรู้สึกของชาวบ้านระหว่างที่อยู่อาศัยเดิม กับที่อยู่อาศัยปัจจุบัน (จากการวิเคราะห์, 2549)

รายละเอียด	ที่อยู่อาศัยเดิม (%)			Mean	S.D	ผล	ที่อยู่อาศัยใหม่ (%)			Mean	S.D	ผล
	พอใจมาก	เฉยๆ	ไม่พอใจ				พอใจมาก	เฉยๆ	ไม่พอใจ			
- ความรู้สึกต่อสภาพชุมชนคลองลำนูน	32.7 (16หลัง)	42.9 (21หลัง)	24.5 (12หลัง)	2.08	0.8	เฉยๆ	69.4 (34หลัง)	24.5 (12หลัง)	6.1 (3หลัง)	2.63	0.6	พอใจมาก
ค่าเฉลี่ยรวม				2.08	0.9	เฉยๆ	ค่าเฉลี่ยรวม			2.63	0.6	พอใจมาก

ที่มา: การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2549

จากตารางที่ 6.24 ส่วนใหญ่ชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นจะพอใจมากกับที่อยู่อาศัยใหม่ ร้อยละ 69.4 แต่มีชาวบ้านที่ไม่พอใจกับที่อยู่อาศัยใหม่ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน² เล่าว่าที่อยู่อาศัยเดิมนั้น มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติมากกว่าปัจจุบัน มีวิถีชีวิตแบบชนบท มีการทำนา ช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าว มีพิธีทำบุญข้าวใหม่ เพื่อขอขมาต่อพระแม่โพสพ ซึ่งหายากในสังคมเมือง ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีการพัฒนาเมืองไปอย่างรวดเร็ว มีโครงข่ายคมนาคมถนนวงแหวน ตะวันออก (บางนา – บางปะอิน) ทางด่วนมอเตอร์เวย์ กรุงเทพ – ชลบุรี ทำให้พื้นที่บริเวณรอบชุมชนคลองลำนุ่นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเป็นธรรมชาติได้หายไป

ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน

ชุมชนได้กำหนดข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน โดยจะเน้นในการเข้าร่วมประชุมอย่างพร้อมเพรียงกัน เพราะว่า การที่ชาวบ้านได้พูดคุย แสดงความคิดเห็นร่วมกัน แสดงถึงความสามัคคีที่เกิดขึ้นในชุมชน และเป็นการได้ข้อสรุปที่เกิดจากความคิดเห็น นำไปสู่การตัดสินใจที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านในชุมชน เป็นการลดความขัดแย้งในชุมชน เพราะ ทุกคนต้องยอมรับในการตัดสินใจร่วมกัน เมื่อที่อยู่อาศัยสร้างเสร็จชุมชนจะมีข้อตกลง คือ ไม่มีการทำธุรกิจไม่ว่าจะเป็น การเช่าช่วง บ้านเช่า หรือขายสิทธิ์ เพราะ การใช้เวลาในการต่อสู้ เพื่อให้ได้ที่ดินที่ถูกกฎหมาย และมีที่อยู่อาศัยไม่เป็นชุมชนแออัดเหมือนในอดีต ทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนรัก และหวงแหนชุมชน และข้อตกลงของชุมชนที่สำคัญ คือ ชาวบ้านจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมทั้ง ภายใน และภายนอกชุมชน เช่น ชาวบ้านได้ช่วยสร้างที่อยู่อาศัยให้ผู้ประสบภัยสึนามิที่ภาคใต้ และช่วยชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาเรื่องการถูกไล่อื้อ³

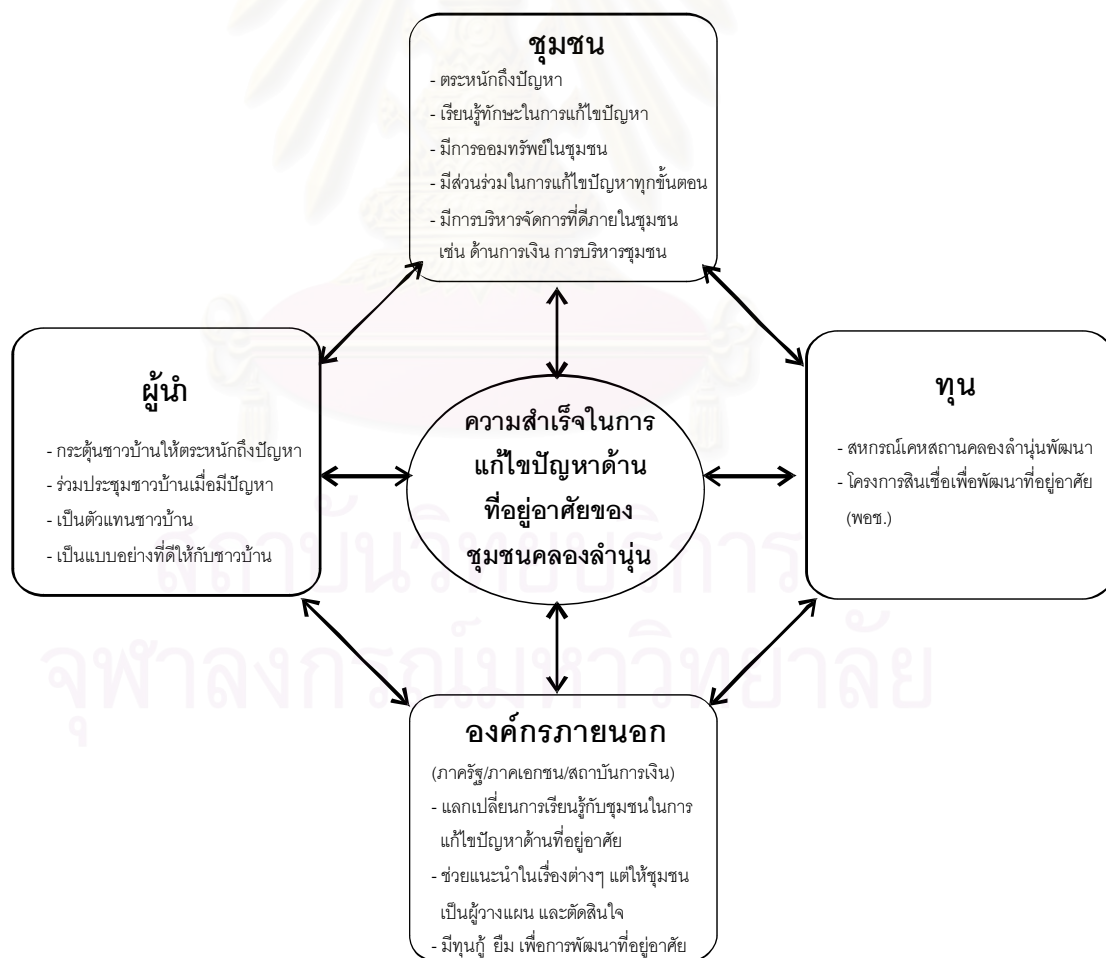
ภาพที่ 6.15 ชาวบ้านได้ไปช่วยสร้างบ้านผู้ประสบภัยสึนามิ (พอช., 2548)

² สัมภาษณ์ ปราณี ไบหอม ,แกนนำชุมชนคลองลำนุ่น, อายุ 40 ปี . 22 กรกฎาคม 2549.

³ สัมภาษณ์ วิชา แจ่มใส ,แกนนำรุ่นใหม่ชุมชนคลองลำนุ่น, อายุ 26 ปี . 13 กรกฎาคม 2549.

6.3 ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น

ปัจจัยของความสำเร็จขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน คือ ชาวบ้านในชุมชนที่ตระหนักถึงปัญหา ด้านที่อยู่อาศัย มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนอื่นที่มีปัญหา มีการอบรมทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชน มีการบริหารจัดการเงิน และบริหารจัดการชุมชนที่ดี ชาวบ้านมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนต้องมีความคิดที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน เป็นตัวแทนให้กับชุมชนในการติดต่อประสานงานกับองค์กรภายนอกได้ เป็นผู้กระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหา และช่วยกันแก้ไข ในกรณีแกนนำของชุมชนของลำนุ่น มีความเข้าใจในกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหา เข้าใจขั้นตอนการแก้ไขปัญหา ก่อน-หลัง และมีความประนีประนอม เมื่อชาวบ้านมีความขัดแย้งกันผู้นำจะเป็นส่วนสำคัญที่จะประสานความขัดแย้งที่เกิดขึ้น องค์กรภายนอกทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนก็มีส่วนสำคัญที่จะแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจในการแก้ปัญหา เป็นผู้ให้คำแนะนำต่างๆ แต่สุดท้ายให้ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจ และที่สำคัญชุมชนต้องมีฐานการเงินที่มั่นคง เพื่อนำมาใช้พัฒนาที่อยู่อาศัยต่อไป

แผนภูมิที่ 6.4 ปัจจัยของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนุ่น (จากกรวิเคราะห, 2549)

ตารางที่ 6.25 สรุปความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นกับการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย
(จากการสำรวจ, 2549)

สรุปความรู้สึกของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นกับการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย	
ความภาคภูมิใจของชุมชนคลองลำนุ่น	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชุมชนคลองลำนุ่นสามารถแก้ไขปัญหาการเป็นชุมชนบุกรุกให้เป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายได้อย่างเป็นรูปธรรม 2. ชุมชนคลองลำนุ่นมีบ้านที่ชุมชนช่วยกันสร้าง 3. ชุมชนคลองลำนุ่นสามารถไปช่วยกระตุ้นให้กับชุมชนอื่นที่มีปัญหาการถูกไล่รื้อเหมือนชุมชนคลองลำนุ่น ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ 4. ชุมชนคลองลำนุ่น มีความสามัคคี มีความร่วมมือร่วมใจในการช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน และมีกระบวนการของชาวบ้านในการรวมกลุ่มแก้ไขปัญหา 5. ชุมชนคลองลำนุ่นมีส่วนร่วมในการแบ่งผังที่ดิน การออกแบบบ้าน และการสร้างบ้าน
ความคาดหวังของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่น กับอนาคตของชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความร่วมมือ ร่วมใจที่จะมีต่อกันอย่างต่อเนื่องใน 2. การอยู่ร่วมกันในชุมชน นับถือกันเป็นแบบพี่น้องหรือเครือญาติตามวิถีชนบท 3. คนรุ่นใหม่ มีกระบวนการทำงานเพื่อชุมชน 4. บ้านที่สร้างเสร็จแล้วอยากให้มีการดูแลเรื่องความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม มีการจัดการที่เป็นระบบ 5. ความต้องการอยากให้มียุทธศาสตร์ผ่านบริเวณชุมชน
บทบาทของชาวบ้านชุมชนคลองลำนุ่นกับอนาคตของชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมกับชุมชนสม่ำเสมอ 2. คอยดูแล ช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน 3. ช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน

การวางแผนการพัฒนาของชุมชนคลองลำนูนในอนาคต

การต่อสู้ร่วมกัน การแก้ปัญหาการถูกไล่ออกจากชุมชนคลองลำนูนที่ผ่านมา ทำให้ชาวชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี ความผูกพันขึ้นในชุมชน ชาวบ้านได้ร่วมกิจกรรมภายในชุมชน และภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้ด้วยดี นอกจากนี้ ชุมชนคลองลำนูนได้ร่วมกันวางแผนการพัฒนาของชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 6.26 การวางแผนการพัฒนาของชุมชนคลองลำนูน (ชุมชนคลองลำนูน, 2549)

<p>1. การพัฒนาอาชีพ</p>	<p>ชาวชุมชนได้ร่วมกันวางแผนการพัฒนาอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ในครอบครัว ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) อาชีพเพาะกล้าไม้ดอก ไม้ประดับ โดยทางชุมชนจะทำหนังสือขอพันธุ์กล้าไม้จากเรือนเพาะชำของกรุงเทพมหานคร มาเพาะขยายพันธุ์ในชุมชน เพื่อปลูกในชุมชน และขายภายนอกชุมชน 2) ผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ชีวภาพ (EM) โดยทางชุมชนผลิตหัวเชื้อน้ำยาชีวภาพ และบำบัดน้ำเสียในคลอง 3 เดือน/ครั้ง อนาคตมีแผนจะผลิต และจำหน่าย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิชุมชนไท และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 3) ช่างเฟอร์นิเจอร์ และช่างก่อสร้าง ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป และมีช่างเฟอร์นิเจอร์ที่มีประสบการณ์จำนวนมาก ในอนาคตวางแผนที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป หากเกิดรายได้จากการสร้างอาชีพดังกล่าว ผลกำไรจะเข้าส่วนกลางของชุมชนเพื่อนำมาสร้างกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนต่อไป
<p>2. การพัฒนาบุคลากร</p>	<p>ในอนาคตจะมีการพัฒนาบุคลากรในชุมชนให้มีคุณภาพมากขึ้น โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ระหว่างคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นต่อไป</p>

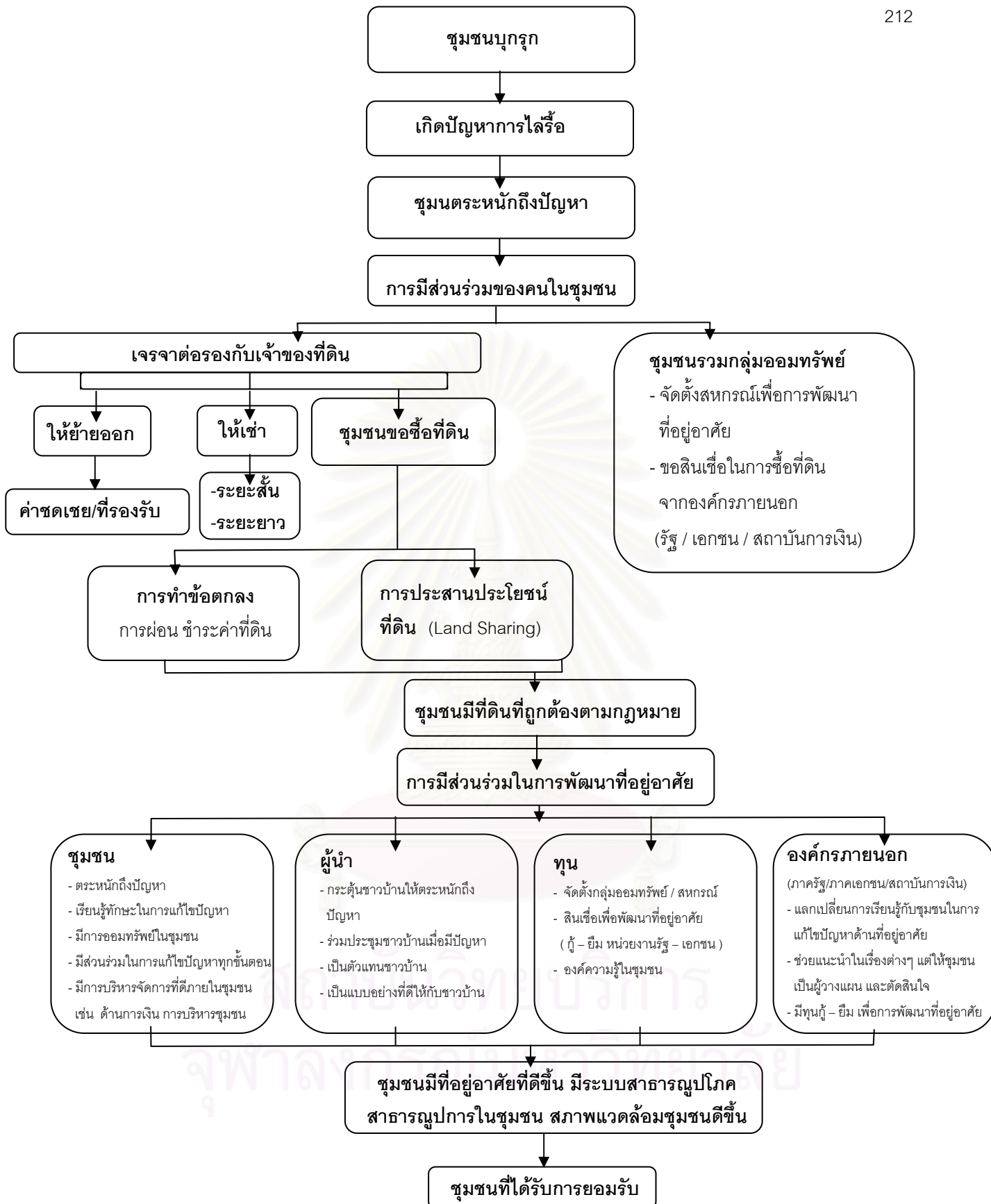
ตารางที่ 6.27 การวางแผนการพัฒนาของชุมชนคลองลำนุ่น (ต่อ) (ชุมชนคลองลำนุ่น, 2549)

3.การพัฒนาสวัสดิการ	โดยชุมชนจะจัดตั้งกองทุนสวัสดิการขึ้นในชุมชน ครอบคลุมด้านการศึกษาของเด็ก และเยาวชน การรักษาพยาบาลเมื่อสมาชิกเจ็บป่วย การดูแลผู้สูงอายุ ผู้ถูกทอดทิ้ง ช่วยเหลือยามฉุกเฉิน และฌาปนกิจสงเคราะห์ เพื่อให้ชาวชุมชนรู้สึกมีที่พึ่งและอบอุ่นใจภายใน
4. การรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง	โดยการร่วมรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ปล่อยให้เสื่อมโทรม มีแยกขยะ มีที่ทิ้งขยะเป็นสัดส่วน มีการขุดลอกคูคลองสม่ำเสมอ
5. การปรับหนี้ในชุมชน	ชาวบ้านต้องรับผิดชอบในการผ่อนค่าที่ดิน และค่าบ้าน บางครั้งรายได้ไม่พอกับการใช้หนี้ จึงมีแนวคิดการปรับหนี้ โดยขยายการออมทรัพย์ปัจจุบันวันละ 10 บาท ในอนาคตเป็น 50 -100 บาท เพื่อลดหนี้ในระบบ และนอกระบบ และการมีเงินออมไว้ใช้เมื่อจำเป็น
6.โครงการสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน	เป็นสื่อกลางการเรียนรู้ การสอนแก่เยาวชน ชาวบ้านในชุมชน และเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนภายนอก เป็นแหล่งรวบรวมข่าวสาร ข้อมูลชุมชน ประวัติชุมชน แผนพัฒนาชุมชน และอาชีพ โดยมีอุปกรณ์การเรียนรู้ เช่นคอมพิวเตอร์ ทีวี เก้าอี้ เครื่องขยายเสียง กระดาน บอร์ด สื่อต่างๆ เป็นต้น
7.พัฒนาความร่วมมือกับภายนอกชุมชน	ความสำเร็จของชุมชน ส่วนหนึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ต่อไปชุมชนจะขยายงานพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับชุมชนบุกรุกที่มีปัญหาการถูกไล่ออกให้กว้างขวาง และทั่วถึงชุมชนอื่นๆ มากยิ่งขึ้น

6.4 การนำกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนคลองลำนูนไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น

ในการศึกษาเรื่องการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองโดยการมีส่วนร่วมกรณีศึกษา ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร ไม่ได้เป็นการศึกษา เพื่อส่งเสริม หรือสนับสนุนให้เกิดชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกในเมือง แต่การพัฒนาเมือง เช่น กรุงเทพมหานคร มีการพัฒนาเมืองไปอย่างรวดเร็ว เป็นเมืองศูนย์กลางเดี่ยว หรือเมืองโตเดี่ยว ทำให้เป็นปัจจัยดึงดูดให้ประชาชนจากต่างจังหวัดอพยพเข้ามาในเมือง เพราะ กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางรวมความเจริญในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม เมื่อความเจริญของกรุงเทพมหานครดึงดูดประชาชนจากต่างจังหวัดให้เข้ามาในเมือง ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยในเมืองจึงเกิดขึ้น กลุ่มคนที่อพยพย้ายถิ่น เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนที่อยู่ในภาคบริการ ชนชั้นแรงงาน การเกิดชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกจึงเป็นเรื่องปกติที่ควบคู่กับสังคม คู่กับเมืองที่มีการพัฒนาแต่จะมีวิธีการจัดการอย่างไร ให้ชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกมีมาตรฐาน ไม่เป็นแหล่งเสื่อมโทรมทางกายภาพ หรือเกิดเป็นปัญหาสังคมตามมา เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาสภาพแวดล้อมไม่สวยงาม ซึ่งเป็นเรื่องการจัดการด้านกายภาพชุมชน เมื่อเกิดปัญหาการถูกไล่รื้อ การรวมกลุ่มชาวบ้านในชุมชนให้ตระหนักถึงปัญหา และการร่วมมือ ร่วมวางแผนในการแก้ไขปัญหาเป็นสิ่งสำคัญ ที่ชุมชนต้องมีส่วนร่วมที่จะคิด ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจการประจักษ์ร่วมกัน การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเบื้องต้นจากการถูกไล่รื้อ เช่น ปัญหาทางคดีความของคนในชุมชน ชาวบ้านต้องตกลงร่วมกันว่า เมื่อเกิดปัญหาชุมชนจะอยู่อาศัยในที่เดิม หรือชุมชนจะย้ายไปอยู่ที่อื่น หรือการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนให้ดีขึ้น เช่น การปรับผังที่ดินใหม่ (Reblocking) การแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) เป็นต้น โดยชุมชนเริ่มที่จะต้องมีการออมในชุมชน เป็นการพัฒนาทุนในชุมชน เพื่อการเจรจาต่อรองในการซื้อที่ดินกับเจ้าของที่ดิน หรือการมีทุนรองรับเมื่อย้ายไปอยู่ที่อื่น การตั้งกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์เพื่อการออมภายในชุมชน หรือร่วมกับเครือข่ายองค์กรอื่น ๆ เช่น การขอสินเชื่อในการซื้อที่ดิน และการพัฒนาที่อยู่อาศัยของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกมี ปัญหาในการขอขึ้นทะเบียนเป็นชุมชนที่ถูกกฎหมาย ส่งผลไปถึงปัญหาเรื่องการไม่มีทะเบียนบ้าน ทำให้บุตรหลานในชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกไม่มีสิทธิที่จะเข้าถึงระบบการศึกษา

การแก้ไขปัญหา อาจจะมีการรวมกลุ่มระหว่างเครือข่ายชุมชนที่มีลักษณะทางกายภาพที่เหมือนกัน เช่น ชุมชนริมคลอง หรือการรวมกลุ่มชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุกที่อยู่อาศัยในละแวกเดียวกัน พื้นที่เดียวกัน เพื่อการติดต่อสื่อสาร การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาระหว่างชุมชน การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ เพื่อการเจรจาต่อรองซื้อที่ดิน การย้ายที่ใหม่ การแบ่งซื้อที่ดิน การเช่าซื้อที่ดิน เป็นต้น ในการย้ายชุมชนไปอยู่อาศัยในที่ดินใหม่ ภาครัฐควรเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การมีที่ดิน หรือที่อยู่อาศัยรองรับ เช่น การเคหะร่วมเกล้า การเคหะหนองจอก บ้านเอื้ออาทร เป็นต้น ซึ่งชุมชนจะไม่มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยเลย แต่การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด หรือชุมชนบุกรุกในเมืองที่ส่งผลดีในระยะยาว ชาวบ้านในชุมชนที่มีปัญหาการถูกละเมิด ควรเริ่มจากการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนต้องประชุมร่วมกัน ร่วมวางแผน ร่วมออมเงิน ร่วมเจรจากับเจ้าของที่ดิน เพื่อการเจรจาต่อรองในการซื้อที่ดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย และเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยจากชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุก ให้เป็นชุมชนที่มีมาตรฐาน มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชน มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เหมาะสม รวมถึงการมีสภาพแวดล้อมที่ดีในชุมชนไม่เป็นแหล่งเสื่อมโทรมทางด้านกายภาพ หรือมีสภาพเป็นชุมชนแออัด เมื่อชุมชนมีที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย ต่อมาชุมชนมีการจัดสรรที่ดิน การวางผังที่ดิน โดยวิธีการของชาวบ้านในชุมชน มีการออกแบบบ้านโดยชุมชนร่วมกับสถาปนิกชุมชน และนักวางผัง การสร้างบ้านโดยใช้แรงงาน และช่างในชุมชน เพื่อลดค่าใช้จ่าย มีการแบ่งงาน ทำงานเป็นทีม และประสานงานร่วมกันในชุมชน โดยทางภาครัฐต้องมีส่วนในการสนับสนุนในการแก้ไขปัญหา เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานเขต สถาบันการศึกษา เป็นต้น หน่วยงานภาคเอกชน เช่น เครือข่ายพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมคลอง จะสนับสนุนชุมชนให้ช่วยเหลือชุมชนที่มีปัญหาการไล่รื้อเหมือนกัน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่อาศัยบริเวณริมคลองในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล การวางแผนในระยะยาวชุมชนจะมีข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน เช่น การไม่ให้ขายสิทธิ์ เช่าสิทธิ์ ในการอยู่อาศัย ชุมชนต้องมีการร่วมกันคิดข้อบัญญัติของชุมชนในการอยู่ร่วมกัน หรือข้อตกลงในการสร้างบ้านให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม โดยชุมชนคิดขึ้นเอง เช่น การกำหนดระยะเว้นห่างหน้าบ้าน 1.50 เมตร ระยะเว้นห่างหลังบ้าน และข้างบ้าน 0.50 เมตร เป็นต้น จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกมาสู่การเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยชุมชนอื่นที่มีปัญหาเหมือนชุมชนคลองลำปูนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ อธิบายจากแผนภูมิที่ 6.5 ดังนี้

แผนภูมิที่ 6.5 สรุปการแก้ไขปัญหาจากการเป็นชุมชนบุงกรุกมาสู่การเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับ (จากกรณีศึกษา, 2549)

การศึกษาการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนนุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองกรณีศึกษา ชุมชนคลองลำนูน กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด และชุมชนนุกรุกที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทย และควบคู่กับการพัฒนาเมือง โดยให้ชุมชนมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น จากชุมชนแออัด ชุมชนนุกรุกเป็นชุมชนปกติ และอยู่ร่วมกับเมืองได้ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเมือง ดังที่ Jupenlatz (1970) เรียกสลัม หรือชุมชนแออัด ชุมชนนุกรุกว่า “ เป็นโรคภัยของเมือง (Urban sickness) ซึ่งคอยเกาะกินการเจริญเติบโตของเมือง”⁴ แต่ชุมชนแออัด ชุมชนนุกรุกจะถูกพัฒนา โดยชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการในการแก้ไขปัญหา เพื่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อการเปลี่ยนสถานภาพจากชุมชนที่ไม่ถูกยอมรับทางกฎหมาย (Informal) มาเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับ (Formal) มีสิทธิที่จะอยู่อาศัยในเมือง และแสดงถึงการพัฒนาเมืองจากระดับรากหญ้าอย่างแท้จริง

6.5 ข้อเสนอแนะการพัฒนาของชุมชนคลองลำนูน

- เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็ง ไม่ว่าจะเกิดปัญหาใดๆ ก็ตาม ชุมชนจะมีกระบวนการที่จะช่วยกันคิด ช่วยกันตัดสินใจ ช่วยกันแก้ไขปัญหา และจัดการกับปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนของตน ซึ่งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรที่จะสนับสนุน แลกเปลี่ยนความรู้ในการแก้ปัญหาร่วมกับชุมชน แต่ให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจ
- หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ควรสนับสนุนการใช้ระบบการออมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านเศรษฐกิจของชุมชน และมีการพัฒนาความรู้ให้กับชาวบ้านสม่ำเสมอ
- ชุมชนควรมีการพัฒนาแกนนำรุ่นเยาวชน เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ในการพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้นในอนาคต
- ส่งเสริมแนวคิดการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) มาใช้ในการแก้ไขปัญหาการนุกรุกที่ดินอย่างจริงจัง ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อยู่อาศัย และเจ้าของที่ดิน
- การบริหารจัดการของชุมชนที่ดี จะทำให้การแก้ไขปัญหของชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น และผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดี
- การใช้มาตรการทางผังเมืองในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบ โดยให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน และที่คาดการณ์ไว้ในอนาคต โดยกระจายการ

⁴ Jupenlatz , “ Urban Policies and Plans , “ in Social Dimension of Development, ed. Hardiman, Margaret and James Midleys (New York : 1982) , p.143.

เจริญเติบโตของเมืองออกไปจากศูนย์กลางของเมือง หรือการพัฒนาศูนย์ชุมชนเมือง เป็นต้น เพื่อให้ไม่ให้ประชาชนจากต่างจังหวัดเกิดการอพยพย้ายถิ่น และเข้ามาอยู่อาศัยโดยบุกรุกพื้นที่ที่มีเจ้าของ

- สิ่งสำคัญในการแก้ไขปัญหาชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมือง ควรให้ประชาชนอยู่อย่างพอมีพอกิน สามารถหาเลี้ยงชีพในถิ่นกำเนิดของตน มากกว่าการเข้ามาตั้งรกรากในเมือง ซึ่งการแก้ไขปัญหาต้องมองในองค์รวมทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง

6.6 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

- ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนคลองลำนูน ที่ไม่ใช่ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย เช่น ปัญหาการถูกเวนคืน จากโครงการทางด่วนรัชดาภิเษก – รามอินทรา หรือศึกษาถึงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชุมชนต่อไปในอนาคต

- ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาชุมชนบุกรุกพื้นที่ในเขตเมืองในพื้นที่อื่นๆ ที่มีปัญหาใกล้เคียงกัน เพื่อได้แนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนบุกรุกในเขตเมืองที่มีความหลากหลาย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองวิชาการและแผนงาน สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร. ข้อมูลชุมชนกรุงเทพมหานคร. พิมพ์ครั้งแรก. วีรนิทร์ : 2544 .
- โครงการทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. องค์กรประชาชนกับทางเลือกการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (30 -31 ตุลาคม 2530) ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร . กรุงเทพฯ : 2530.
- จารุพร เพ็งสกุล. ความคาดหวังของผู้นำชุมชนต่อบทบาทนักพัฒนาในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน : พื้นที่การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ (CERCAP) ภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545 .
- ชลลดา ปะการัง, บ้านมั่นคง กับวันที่อยู่อาศัยโลก [Online].Available from : http://www.codi.or.th/index.php?option=com_content&task=view&id=79&Itemid=43 [2006, April 24].
- จิรัฐมิ เสนาคำ. จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540 .
- ณัฐพล อัครวิเศษศิริกุล. กระบวนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยชุมชนริมทางรถไฟจังหวัดนครราชสีมา : กรณีศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนไพบูลย์ – หลังจวนผู้ว่าฯ .วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ , (บรรณาธิการ). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2527.
- นลินี ตันธวนิตย์, นาลินี ศรีกสิกุล, มณีรัตน์ มิตรปราสาท และนิศากร อภัยพัฒน์. วิวัฒนาการชุมชนแออัด และองค์กรชุมชนแออัดในเมือง กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร. ใน อคินรพีพัฒน์, ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2542.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. 2546 .
- นเรศ สงเคราะห์สุข. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ : เสี้ยวหนึ่งของประสบการณ์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมบนพื้นที่สูง. เชียงใหม่ : สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูง ไทย-เยอรมัน, 2541.

ปฐมมา หุ่นรักวิทย์ . การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน . เอกสารการบรรยายในชุดวิชา การออกแบบสถาปัตยกรรมชั้นสูง 2 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 19 และ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.

กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ผังเมือง.สำนัก. ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่1). กรุงเทพมหานคร : 2542.

พรพนทิพย์ เพชรมาก, อักขนิช ศรีदारัตน์ และพัชรี ศรีงาม. บ้านมั่นคงชุมชนคลองลำปูน

กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน , 2548 .

ไพบุลย์ ช่างเรียน. การปกครองกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์ , 2516 .

พันธุดา บุญเหลือหล่อ . การตั้งถิ่นฐานของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521.

พัลลภ กฤตยานวัช. โครงการ Site and Service ในประเทศไทย จะไปรอดหรือไม่ บทบทวนเชิงวิจารณ์. วิชาการที่อยู่อาศัย ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 ธันวาคม. 2527.

มานพ พงศ์ทัต. 2526. การขยายเมืองกับการวางแผนผังเมือง : ความหมาย แนวคิด ทฤษฎี. ในสถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. การศึกษาทางประชากร และสังคม การพัฒนา และการขยายเมือง : แนวความคิด ทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัย. เอกสารทางวิชาการหมายเลข 74. สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

รตยา จันท์เทียร. แนวคิดการแก้ปัญหาให้แก่คนจนในเมือง. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ผู้ไร้ที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร : สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไข. จัดโดยคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 14 – 15 ธันวาคม 2530 (อัดสำเนา).

รตยา จันท์เทียร. วิกฤตการณ์ปัญหาการไร้ที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร. ปัญหาและแนวทางแก้ไขการไร้ที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร. 2530. (อัดสำเนา).

วันชัย วัฒนศัพท์ , แพลและเรียบเรียง. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, 2545.

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. คู่มือการจัดทำโครงการบ้านมั่นคง โดย องค์กรชุมชนและองค์กรท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งแรก . กรุงเทพมหานคร : 2547 .

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. บ้านมั่นคง แผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชนแออัด (พ.ศ. 2547) . กรุงเทพมหานคร : 2547.

- สารี อ่องสมหวัง. พลวัตและผลกระทบของการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนเทพประทาน (พระรามสี่) แขวงคลองเตย เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2533.
- สิน สือสวน. ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรประชาชนในเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีที่สหกรณ์เครดิตยูเนียน หลังบ้านมนังคศิลา เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2530.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : 2534.
- สุวัฒน์ คงแป้น. วิถีไทย วิถีทางสู่ชุมชนพึ่งตนเอง. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร : 2547.
- สุวัฒนา ธาดานิติ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง . ในเอกสารบทความวิชาการประกอบการสัมมนา การประชุมวิชาการ สาขาการออกแบบ และวางผังชุมชนเมือง และผังเมือง ครั้งที่ 1 เรือง มหานคร . กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543 .
- ลักขรินทร์ แซ่กู่. การพัฒนาชุมชนผู้มีรายได้น้อยในประเทศญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชุมชนไท, 2547 .
- อดิน รพีพัฒน์. ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง . พิมพ์ครั้งแรก . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : 2542.
- อรทัย อาจอ่ำ. ชุมชนเชิงกี : วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง . เอกสารทางวิชาการหมายเลข 17 . สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. 2531.
- อัจฉราภณี สามิภักดิ์. พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสาร กับความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ของเยาวชนทั้งในระบบ/นอกระบบการศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2539 .
- เอกสารประกอบการสัมมนา โครงการวิจัยและปฏิบัติการ. พัฒนาชุมชนแออัด และองค์กรชุมชนแออัดในเมือง . พิมพ์ครั้งแรก . กรุงเทพมหานคร : 2547.
- แองเจลา, ซโลโม และคณะ. ที่ดิน...บ้าน...และผู้ยากไร้ . แปลโดย วิยะดา ทศคร. ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานมนุษย การเคหะแห่งชาติ. 2528.

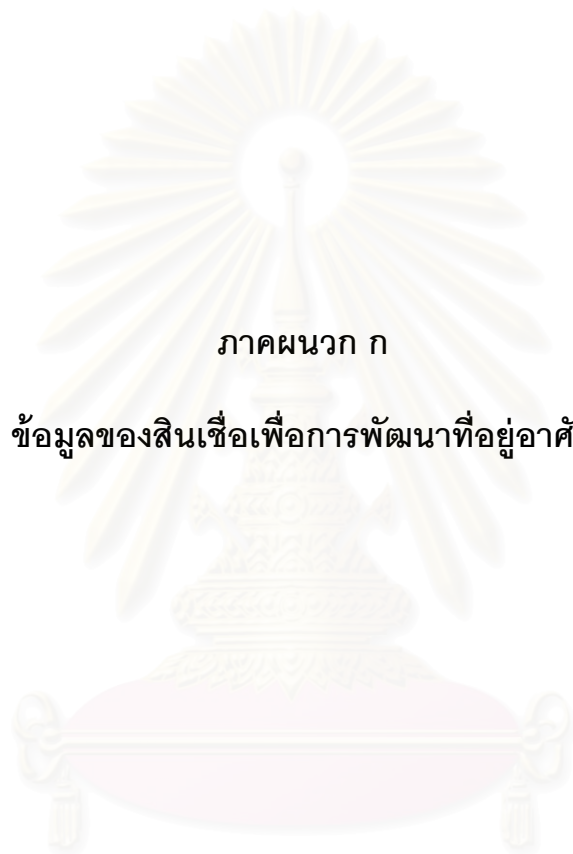
ภาษาอังกฤษ

- Angel and Benjamin. The Low – income Housing System in Bangkok. Ekistic 261. 1980 .
- Cohen, J. and N.T. Uphoff. Participation’s Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity . World Development 8 (March 1980) .
- Jupenlatz . Urban Policies and Plans. in Social Dimension of Development, ed. Hardiman, Margaret and James Midleys . New York : 1982 .
- Lewis. Urban Development, Housing and Community Involvement . in Community Participation. Social Development and the State , ed. Jame Midlys . New York : Methuen & Co, 1986.
- Rabibhadana. Akin and Narupon Duangwises 1996. Housing the Poor : Alternative Approaches and Different Directions Paper present at Seminar on The Role of Community Development in Shelter and Human Settlements Improvement . Bangkok 24 - 26 February 1997 (Mimeographed).
- Sopon Pornchokchai. The Solution in Urban Low – income Sattlement . Paper present at the ITCWRM Seminar on training course on environmental rehabilitation of Urban Low – income Sattlements. Bangkok. 4-22 December 1989. (Mimeographed).
- Srinivas , Hari. 1991. Defining Squatter Settlement . Urban Squatter and Slums[Online].Available from : [http://www.gdrc.org/uem/Squatters/ Define - Squatter.html](http://www.gdrc.org/uem/Squatters/Define-Squatter.html) [2005, Jan 30] .

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ข้อมูลของสินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ม.ร.ว.)

ตำแหน่งที่ดิน

ตรา พ.ร.บ. ๕ ๒๕๕-๒๖
เลขที่ กข ๕๖๖
หน้าการ กข ๕๖๖
ตำบล สันหนาวา

โฉนดที่ดิน

เลขที่ ๕๕๕
เล่ม ๕ หน้า ๕๕
อำเภอ สันหนาวา
จังหวัด กรุงเทพมหานคร

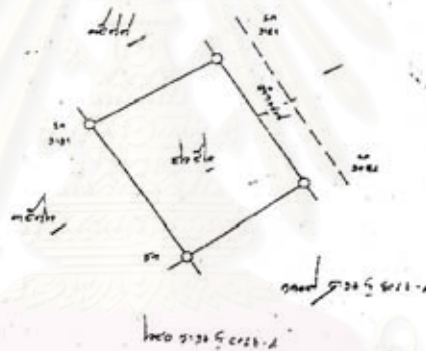
โฉนดที่ดิน

เป็นหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์
จกโฉนดที่ดินจำนวนประมาณประมาณที่ดิน

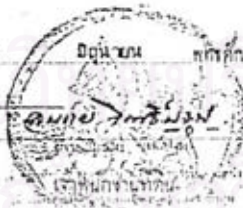
ให้แก่ นริมิต ปิ่นพร่งงงหา จำกัด สัญชาติ ไทย อยู่บ้านเลขที่ ๑๑๑๑ หมู่ ๑๑
ถนน หนานนท์
ซอย ตำบล คลองจั่น อำเภอ นิคม จังหวัด กรุงเทพมหานคร

ที่ดินแปลงเดิมขนาดประมาณ ๒ ไร่ ๒ งาน ๕๐ ตารางวา
(ที่ดินที่จดทะเบียนเปลี่ยนแปลง)

ขนาดที่ดินในอัตรา ๑,๐๐๐ รูปแปลงี ขนาดที่ดิน ๑,๒๐๐๐

ออก ณ วันที่ สิบสี่ เดือน เดือน ปี ๒๕๕๖

(นาย ก. นามสกุล) ผู้ตรวจ
(นาย ข. นามสกุล) ผู้แทน
ผู้ตรวจ

๕๕ 156349

๒๒-๒๕๕๖
นาย ก. นามสกุล
นาย ข. นามสกุล
นาย ค. นามสกุล

ออกโฉนด
เลขที่ ๕๕๕
หน้าการ กข ๕๖๖
ตำบล สันหนาวา
จังหวัด กรุงเทพมหานคร

แบบเสนอสินเชื่อเพื่อการพิจารณา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)	หน่วยพัฒนาขบวนการ ที่อยู่อาศัยและเมืองน่าอยู่
---	--

สมาชิก พอช. เลขที่ 1043-1301

1. รายละเอียดสินเชื่อ

- 1.1. ชื่อองค์กรผู้เสนอ   สหกรณ์เคหสถานคลองลำปูนพัฒนา จำกัด
 ที่ตั้ง / ที่ติดต่อ   60/34 หมู่ 7 ถ.รามอินทรา แขวงคันนายาว เขตคันนายาว กทม. 10230
 สถานภาพองค์กร   นิติบุคคล
     ไม่เป็นนิติบุคคล

1.2. เสนอโครงการสินเชื่อ ครั้งที่ 01/2546

1.3. รายละเอียดสินเชื่อ

ประเภทสินเชื่อ	วงเงิน ที่เสนอกู้	ระยะ เวลา	อัตราดอกเบี้ย ต่อปี	การชำระคืน ต่อเดือน	จำนวนผู้รับประโยชน์	
					ชุมชน	ราย
ที่อยู่อาศัย (โครงการบ้านมั่นคง)	4,849,000 บาท	15 ปี	1 %	29,050 บาท	1	39
รวม	4,849,000 บาท	15 ปี	1 %	29,050 บาท	1	39

1.4. หลักประกัน

- คณะกรรมการสหกรณ์ฯ ทั้งคณะค้ำประกันร่วมกันและแทนกันเต็มวงเงินสินเชื่อ
- หลักประกันอื่นๆ โฉนดที่ดินเลขที่ 1601 เนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 80 ตารางวา
แขวงคันนายาว เขตบางกะปิ กทม. เพิ่มวงเงินค้ำประกัน

1.5. ภาระหนี้ของกลุ่มต่อ พอช.   ไม่มี   มีตามรายการ

ประเภทสินเชื่อ	วัน/เดือน/ปี ที่อนุมัติ	ระยะเวลา	อัตรา ดอกเบี้ย	เงินกู้คงเหลือ
ที่อยู่อาศัย (โครงการบ้านมั่นคง)	2,916,000 บาท	15 ปี	3 %	2,792,847.58 บาท
รวม	2,916,000 บาท	15 ปี	3 %	2,792,847.58 บาท

โครงการเสนอใช้สินเชื่อเพื่อการพัฒนา

เขียนที่ ๒๐/๒๓ มี.๖ กรุงเทพมหานคร กมป.

วันที่ ๓ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

เรื่อง เสนอใช้สินเชื่อเพื่อการพัฒนา

เรียน ผู้อำนวยการ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

สิ่งที่ส่งมาด้วย

☒	เอกสารแนบโครงการใช้สินเชื่อเพื่อการพัฒนา	1 ชุด
☒	สำเนารายงานการประชุมครั้งที่สอง	1 ชุด
☐	ระเบียบ/คำสั่ง/ข้อบังคับ ระบุหลักเกณฑ์การให้กู้แก่สมาชิก	1 ชุด
☒	แบบสำรวจทางการเงินประจำปี	1 ชุด
☒	บทคัดย่อรายงานการเงินประจำเดือน	1 ชุด
☐	ใบทะเบียนพาณิชย์รับรองจาก.....	1 ชุด
☐	รายงานผลการใช้สินเชื่อครั้งที่ผ่านมา	1 ชุด
☐	อื่น ๆ	1 ชุด

ด้วยสหกรณ์ โคกสุพรรณพัฒนา จำกัด อยุ่ที่เลขที่ ๑๐๓-๑๓๐๑ มีความประสงค์จะขอ
สินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

ประเภทสินเชื่อ

หมุนเวียน .....บาท ระยะเวลา.....ปี ผ่อนชำระงวดละ.....บาท

พัฒนาอาชีพ .....บาท ระยะเวลา.....ปี ผ่อนชำระงวดละ.....บาท

ที่อยู่อาศัย 4,849,000 บาท ระยะเวลา.....ปี ผ่อนชำระงวดละ 29,950 - บาท

เพื่อการพัฒนาธุรกิจชุมชน .....บาท ระยะเวลา.....ปี ผ่อนชำระงวดละ.....บาท

รวมจำนวนเงินสินเชื่อทั้งสิ้น 4,849,000 บาท (สี่พันแปดแสนสี่พัน บาทถ้วน)

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

Dr. L.

ศาสตราจารย์ ดร.ศรีนิจ เมธินันท์
ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

ผู้มีอำนาจลงนามในฐานะตัวแทนขององค์กร

กช.02

เอกสารแนบโครงการเสนอใช้สินเชื่อเพื่อการพัฒนา

- ชื่อสหกรณ์/กลุ่ม..... สมาชิก พอส.เลขที่.....
- ชื่อผู้ประกอบการสหกรณ์/กลุ่ม.....
- ที่อยู่ติดต่อได้ เลขที่ 10/30 หมู่ที่ 1 ซอย 3 วัดสองต้น ถนน ราษฎร์นคร
แขวง/ตำบล ดินฉวาง..... เขต/อำเภอ ดินฉวาง..... จังหวัด นครพนม
รหัสไปรษณีย์ 10230 โทรศัพท์ 01-552-9440

1. การจัดตั้งองค์กรและสมาชิก

- ก่อตั้งกลุ่ม เมื่อเดือน ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. 2513
- จัดตั้งเป็นสหกรณ์ เมื่อเดือน 1๑ มกราคม พ.ศ. 2545
- ปัจจุบันเป็นสมาชิกเครือข่าย ไม่เป็น เป็น เครือข่าย.....
- ปัจจุบันมีสมาชิก 59 ราย จาก 49 ครอบครัว
- สมาชิกกลุ่ม เป็นชาวชุมชนเดียวกัน เป็นชาวชุมชนจาก.....ชุมชน
 มีสมาชิกที่ไม่ใช่ชาวชุมชนอยู่ด้วย.....ราย อื่น ๆ .....
- กลุ่มมีการจัดอบรมก่อนรับเป็นสมาชิกหรือไม่ อบรมทุกคน ไม่แน่นอน
 ไม่มีการอบรมเลย
- การจัดกลุ่มย่อยของสมาชิก ไม่มี มี จำนวน 3 กลุ่ม ๆ ละ.....คน
- วิธีการจัดกลุ่มย่อย อยู่ขอบบริเวณเดียวกัน สนใจติดตามกลุ่มที่สนิทสนมกัน
 อาชีพเดียวกัน อื่น ๆ .....
- รอบปีที่ผ่านมามีการประชุมสมาชิก.....ครั้ง ไม่มี เพราะ.....

2. คณะกรรมการและการบริหารทั่วไป

- กลุ่มมีคณะกรรมการ.....คน ผู้ตรวจสอบกิจการ.....คน
- มีคณะกรรมการดำเนินงาน.....คน แบ่งเป็น
 คณะกรรมการอำนวยการ.....คน คณะกรรมการศึกษา.....คน
 คณะกรรมการเงินกู้.....คน อื่น ๆ .....

- มีกรรมการที่ทำงานจริงจัมและต่อเนื่อง.....คน
- คณะกรรมการมีการประชุม ประจำทุกเดือน ไม่แน่นอน/ไม่สม่ำเสมอ
 มีการประชุมน้อยมาก
- ในการประชุมมีการจัดบันทึกการประชุม ทุกครั้ง เป็นบางครั้ง ไม่มีเลย
- กลุ่มมีระเบียบข้อบังคับอะไรบ้าง สมาชิก กรรมการ หุ่น การให้กู้
 การรับจ่ายเก็บรักษาเงินสด โครงการที่อยู่อาศัย
 พัดน้ำฝน ฯลฯ

3. การบริหารการเงินและสินเชื่อ

- มาตรฐานระบบการเงิน/บัญชีของกลุ่ม
 ลงใบเสร็จรับ-จ่าย รวมรับ-จ่ายประจำวันได้ ลงบัญชีเงินสดและแยกประเภทได้
 ออกรายงานการเงินได้ ปิดบัญชีสิ้นปีได้ ขณะนี้บัญชีเป็นปัจจุบัน
- กลุ่มส่งรายงานการเงินแต่ละเดือนให้ พอช.
 ส่งสม่ำเสมอทุกเดือน ส่งเกือบสม่ำเสมอ (อย่างน้อย 3 เดือนต่อครั้ง)
 ส่งบ้างไม่ส่งบ้าง ไม่เคยส่งเลย เพราะ.....
- ระบบงานเอกสาร มีทะเบียนสมาชิกเป็นปัจจุบัน
 มีข้อมูลการค้าสมาชิกรายคนเป็นปัจจุบัน
- ปัจจุบันกลุ่มมีเงินต่าง ๆ (ข้อมูล ณ วันที่ ๘ ..... / กันยายน / ๒๕๕๖.)
- เงินหุ้นสมาชิก ๕๕,๐๐๐ บาท - เงินออมที่อยู่อาศัย ..... บาท
- เงินฝากออมทรัพย์ ๓๐,๓๔๕ บาท - เงินฝากประจำ ..... บาท
- ยอดสะสมเงินฝากเครือข่าย ..... บาท - ส่งเครือข่ายเดือนละ ..... บาท
- เงินเชื่อภายในกลุ่ม
- รอบปีที่ผ่านมาปล่อยเงินกู้ให้แก่สมาชิก ๕๓ ราย เป็นเงิน ๒๕,๙๙๙ บาท
- ปัจจุบันมีเงินกู้คงเหลือกับสมาชิก ๓ ราย เป็นเงิน ๒๑,๙๙๙ บาท
- ปัจจุบันหนี้สินมีปัญหา ไม่มี มี
 ผิดนัดไม่เกิน ๒ เดือน ..... ราย เป็นเงิน ..... บาท
 ผิดนัดเกิน ๒ เดือน แต่ไม่เกิน ๖ เดือน (๑) ราย เป็นเงิน ..... บาท
 ผิดนัดเกิน ๖ เดือน แต่ไม่เกิน ๑๒ เดือน ..... ราย เป็นเงิน ..... บาท
 ผิดนัดเกิน ๑๒ เดือนขึ้นไป ..... ราย เป็นเงิน ..... บาท

- สินเชื่อภายนอกกลุ่ม
  - กลุ่มปล่อยเงินกู้ให้กับกลุ่มอื่นหรือไม่
  - ปัจจุบันกลุ่มมีเงินกู้คงเหลือกับองค์กร/หน่วยงานภายนอก รวม.....บาท
  - จากองค์กรต่าง ๆ ดังนี้ คือ
    - พอช. 2916,000 บาท ส่งเดือนละ 90700 บาท จะหมดสัญญาเมื่อ 15 มี.ค. 60
    - รสภ. ....บาท ส่งเดือนละ.....บาท จะหมดสัญญาเมื่อ.....
    - กรมส่งเสริม.....บาท ส่งเดือนละ.....บาท จะหมดสัญญาเมื่อ.....
    - อื่น ๆ .....บาท ส่งเดือนละ.....บาท จะหมดสัญญาเมื่อ.....
  - เมื่อรวมเงินกู้คงเหลือเดิมกับยอดเงินกู้ครั้งนี้จะเป็นเงินทั้งหมด.....บาท และคิดเป็น.....เท่าของเงินทุนสมาชิก

4. กรณีที่เคยใช้สินเชื่อ พชม. (พชช.) แล้ว การติดตามและผลการใช้สินเชื่อที่ผ่านมาเป็นอย่างไรบ้าง

- การติดตามการใช้สินเชื่อของสมาชิก กลุ่มย่อยช่วยกันติดตาม กรรมการติดตาม
  - ไม่มีการติดตาม เพราะ เงินใช้ไปหมดแล้ว - ฝากที่ รก. เกษ. ....
- กรณีได้ติดตาม
  - สมาชิกที่ใช้สินเชื่อทั้งหมด.....ราย นำเงินไปใช้ตามวัตถุประสงค์.....ราย
  - ใช้ไม่ตรงวัตถุประสงค์.....ราย เป็นเพราะ.....
- สมาชิกที่มีปัญหาการชำระหนี้คืนกลุ่ม เนื่องจาก
  - เกิดปัญหาในครอบครัว ธุรกิจ/โครงการมีปัญหา
  - มีปัญหาภายในกลุ่ม เจตนาหลีกเลี่ยง
  - อื่น ๆ .....
- วิธีการให้ความช่วยเหลือของกลุ่มคือสมาชิกที่มีปัญหาการชำระคืน
  - ให้อภัยเพิ่ม ขยายเวลาการชำระคืนและลดเงินที่ชำระต้องลดลง
  - แนะนำการประกอบอาชีพ อื่น ๆ .....
- การชำระหนี้ระหว่างกลุ่ม คือ พอช. (พชช.)
  - ไม่มีปัญหา
  - มีปัญหา เนื่องจาก.....
- ผลการใช้สินเชื่อต่อความเป็นอยู่ของสมาชิก
  - ดีขึ้นกว่าเดิม.....ราย เหมือนเดิม 49 ราย แย่ลงกว่าเดิม.....ราย

• ผลการใช้เงินซื้อเครื่องที่ผ่านมาต่อการพัฒนากลุ่ม

	นำพอใจ	ไม่นำพอใจ/ต้องการแก้ไขปรับปรุง
- เงินออม		+100% ซึ่งเริ่มโครงการ 100% ที่เหลือยังไม่
- สมาชิก	สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น	มีข้อสงสัยในบางเรื่อง ความพร้อมด้านเทคนิคยังไม่พอ
- คณะกรรมการ		- กรรมการที่ทำงานอยู่ห่างไกล - กรรมการบางท่านยังไม่เข้าใจในเรื่องการดำเนินงาน
- อื่นๆ	การดำเนินงานมีความโปร่งใสและยุติธรรม	

• ผลการดำเนินงานตามบันทึกความร่วมมือกับ พอช. (พชม.)

กิจกรรม	สิ่งที่ได้ทำ	สิ่งที่ไม่ได้ทำ	หมายเหตุ
การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์	จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ 26 หมู่ 46	-	-
อบรมโครงการสัมมนาความรู้เกี่ยวกับรวมตัว มรดกสู่ในชาติ	-	-	-

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. การเสนอใช้เงินซื้อที่ดิน

5.1 การเงินสินเชื่อ

สินเชื่อ	วงเงินกู้	จำนวนผู้กู้		อัตราดอกเบี้ยที่ เก็บตามจริง(ต่อปี)	ระยะเวลาชำระ คืนของสมาชิก	เก็บคืนจาก สมาชิกเดือนละ	ส่วนเกิน หอช. เดือนละ	รายได้ซึ่ง กลุ่มเดือนละ	หมายเหตุ
		ใหม่	เดิม						
หมุนเวียน									
พัฒนาอาชีพ									
ที่อยู่อาศัย	29,15,000 4,429,000	- 39	49	4% 3%	16ปี 15ปี	29,264 -	20700 -	- -	ที่ดิน ปลูกข้าว
เพื่อการพัฒนา ธุรกิจชุมชน									
รวม	๙๗,65,๐๐๐		49						

5.2 ขั้นตอนในการเสนอสินเชื่อ ได้มีการดำเนินการดังต่อไปนี้หรือไม่

- สมาชิกจัดทำรายละเอียดการใช้เงินกู้เสนอให้กลุ่ม
- ประชุมสมาชิกกลุ่มช่วยกันพิจารณาถ้อยแถลงของสินเชื่อ
- ประชุมพิจารณาเงินกู้ โดยตัวแทนกลุ่มช่วยร่วมกับคณะกรรมการกลุ่ม
- ประชุมคณะกรรมการกลุ่ม เพื่อจัดทำโครงการและแผนการใช้เงินซื้อ.....ครั้ง *เงินเสนอ*
- ประชุมสมาชิกกลุ่ม เพื่อขออนุมัติการกู้เงินภายนอก
- เสนอโครงการใช้เงินซื้อให้ที่ประชุมเครือข่าย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3 วิธีการพิจารณาสินเชื่อในระดับต่าง ๆ (ขีดเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ดำเนินการ)

กระบวนการพิจารณา	กลุ่มย่อย	กลุ่ม/สหกรณ์	เครือข่าย
1. เกณฑ์พิจารณา เช่น			
1. ความจำเป็นที่ใช้สินเชื่อ	/	/	/
2. ความสามารถในการชำระคืน		/	/
3. หลักประกัน		/	/
4.			
2. วิธีการพิจารณา			
1. มีการประชุมและตัดสินใจร่วมกัน		/	/
2. พิจารณาตามเกณฑ์ที่กำหนด		/	/
3.			
3. วิธีการตัดสินใจกรณีที่มีความเห็นไม่ตรงกัน เช่น			
1. โหวต		/	/
2. ชี้แจงเหตุผลจนหาข้อสรุปได้		/	/
3. ประธานตัดสินใจ			
4.			

5.4 การค้าประกัน

สมาชิกในกลุ่ม (หรือกลุ่มกับเครือข่าย)	กลุ่มกับ พคช. (หรือเครือข่ายกับ พอช.)
บุคคล ☐ สมาชิกกลุ่มย่อย ☒ บุคคลอื่น ๆ (โปรดระบุ) <i>ศิวกใจ</i>	บุคคล ☒ คณะกรรมการกลุ่ม ☒ บุคคลอื่น ๆ (โปรดระบุ) <i>คนใจกว้าง</i>
หลักทรัพย์ ☐ สมุดเงินฝากธนาคาร ☐ ที่ดิน ☐ บ้าน ☐ บ้านพร้อมที่ดิน ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ)	หลักทรัพย์ ☐ สมุดเงินฝากธนาคาร ☒ ที่ดิน ☐ บ้าน ☐ บ้านพร้อมที่ดิน ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ)

5.5 การติดตามการใช้เงินเชื่อ (ชัดเครื่องหมาย ✓ ในช่องว่างเป็นการ)

ประเด็นการติดตาม	กลุ่มย่อย	กรรมการกลุ่ม	เครือข่าย
1. การใช้เงินกู้ตามวัตถุประสงค์	/		
2. การชำระคืนตามกำหนด	/	/	
3. ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้เงินเชื่อ	/		
4. การช่วยแก้ปัญหา/พัฒนา	/	/	/
5.			

6. ความเห็นของคณะกรรมการในการใช้เงินเชื่อครั้งนี้

- ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์กลุ่ม
- ได้มีการถกแถลงพิจารณาพร้อมกันภายในกลุ่มเป็นอย่างดี
- ข้อดี / ความพร้อมในการใช้เงินเชื่อครั้งนี้ เพื่อ สมัครทุนสงฆ์
- ข้อขัดข้อง / สิ่งที่ต้องแก้ไขเพิ่มเติม.....
- มาตรการในการป้องกันแก้ไข / ข้อขัดข้องของกลุ่ม.....

7. แผนพัฒนากลุ่ม/สหกรณ์

กลุ่มมีแผนพัฒนากลุ่มหรือไม่ ไม่มี มี

แผนงาน	กิจกรรมที่จะทำ	ระยะเวลา
☐ การเพิ่มสมาชิก	.....	.....
☐ การส่งเสริมการออมทรัพย์/เพิ่มเงินทุน	.....	.....
☒ การจัดประชุมสมาชิก	..... <u>๒๒ มิถุนายน</u>	..... <u>ตลอดสัปดาห์</u> .....
☒ การอบรมสัมมนากรรมการ	.....	..... <u>1-2 วัน / สัปดาห์</u> .....
☒ การปรับปรุงระเบียบข้อบังคับ	..... <u>วางแผนในจุดประสงค์</u>	..... <u>1 วัน / สัปดาห์</u> .....
☒ ปรับปรุงพัฒนาระบบบัญชี	.....	..... <u>๒ เดือน / สัปดาห์</u> .....
☐ การจัดกลุ่มย่อย	.....	.....
☐ อื่น ๆ	.....	.....

8. คณะกรรมการกลุ่ม/สาหรณ์ทั้งหมด...ใน.....คน ตามรายชื่อข้างล่างที่มีเจตนาอย่างมุ่งมั่นที่จะพัฒนา
กลุ่ม/สาหรณ์ ให้พัฒนายิ่งขึ้น จึงได้เสนอโครงการใช้เงินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่ ต่อสถาบันพัฒนาองค์กร
ชุมชน (องค์การมหาชน) ขอรับรองว่าข้อมูลต่าง ๆ นี้เป็นความจริงทุกประการ พวกเราทั้งหมดยินดี
ผูกพันและรับผิดชอบต่อโครงการที่เสนอมานี้ให้ดีที่สุด

ลายมือชื่อ	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่ง	อายุ	อาชีพ
1. <i>Quint Lim</i>	นาย อภิวัฒน์ ศรีชาติ	ประธาน	43 ปี	รับจ้าง
2.	นางสาวราย ประจักษ์	อำนวยการ	ปี	
3. <i>Dr. A.T.</i>	น.ส. ลวาท อ.อ.าง	แม่เหล็ก	39 ปี	วิทย์
4. <i>Dr. Chawal</i>	น.ส. ปรานี อ.น.น.	แพทย์	38 ปี	รับจ้าง
5. <i>.....</i>	นางสาวกานดา กอแก้ว	อาสาสมัคร	33 ปี	รับจ้าง
6. <i>.....</i>	นาง อัญญา โทธิ์	.....	40 ปี	รับจ้าง
7. <i>.....</i>	นาง อัญญา โทธิ์	.....	38 ปี	รับจ้าง
8. <i>.....</i>	นาง อัญญา โทธิ์	.....	33 ปี	รับจ้าง
9. <i>.....</i>	น.ส. อัญญา โทธิ์	.....	40 ปี	รับจ้าง
10. <i>.....</i>	นาย อัญญา โทธิ์	.....	45 ปี	แม่ค้า
11. <i>.....</i>	นาง อัญญา โทธิ์	.....	34 ปี	รับจ้าง
12. <i>.....</i>	นาง อัญญา โทธิ์	.....	29 ปี	แม่ค้า
13. <i>.....</i>	.....	.....	30 ปี	
14.			ปี	
15.			ปี	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ กข 1101.117/๒๑

กรมส่งเสริมสหกรณ์ เทเวศร์ กทม.10200

1๙ มกราคม 2545

เรื่อง รับจดทะเบียนสหกรณ์เลขที่สถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด

เรื่อง ประธานคณะผู้จัดตั้งสหกรณ์เลขที่สถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด

อ้างถึง หนังสือประธานคณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ฯ ลงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2544

- สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. ใบสำคัญรับจดทะเบียนสหกรณ์ เลขทะเบียนสหกรณ์ที่ บ. 003545 1 ฉบับ
2. ต้นฉบับ ข้อบังคับสหกรณ์ เลขทะเบียนข้อบังคับที่ บ. 009845 1 ฉบับ

ตามหนังสือที่อ้างถึง แจ้งว่าคณะบุคคลซึ่งประกอบอาชีพรับจ้าง ได้รวมตัวกันเพื่อขอจัดตั้งสหกรณ์ประเภทสหกรณ์บริการ โดยใช้ชื่อว่า "สหกรณ์เลขที่สถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด" มีสมาชิกแรกตั้ง 55 คน ที่ตั้งสำนักงานเลขที่ 60/34 หมู่ที่ 7 ถนนรามอินทรา แขวงคันนายาว เขตคันนายาว กรุงเทพมหานคร ขอถือหุ้นแรกเข้า 550 หุ้น เป็นเงิน 5,500.- บาท (ห้าพันห้าร้อยบาทถ้วน) ปีที่ประชุมของสหกรณ์สิ้นสุด ณ วันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี นั้น

นายทะเบียนสหกรณ์พิจารณาแล้วเห็นว่า ผู้ขอจัดตั้งดำเนินการถูกต้อง มีเอกสารครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 จึงรับจดทะเบียนสหกรณ์เลขที่สถานคลองลำนูนพัฒนา จำกัด เลขทะเบียนสหกรณ์ที่ บ. 003545 เลขทะเบียนข้อบังคับสหกรณ์ที่ บ. 009845 ไว้แล้ว ตั้งแต่วันที่นายทะเบียนสหกรณ์ลงนามรับจดทะเบียนสหกรณ์เป็นต้นไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และได้แนบเอกสารตามที่ส่งมาด้วยพร้อมนี้เพื่อมอบให้สหกรณ์

แล้ว

Caruit Sun
(นายชวลิต ไขบุญดี)
สมัครรับเลือกตั้ง

ขอแสดงความนับถือ

(นายชวลิต ไขบุญดี)
อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์
รองนายทะเบียนสหกรณ์ ปฏิบัติการแทน
นายทะเบียนสหกรณ์

สำนักส่งเสริมและพัฒนาสถาบัน

โทร. 0 2282 5042

โทรสาร 0 2282 5042

ใบสำคัญรับจดทะเบียนสหกรณ์

นายทะเบียนสหกรณ์ขอแสดงว่าได้รับจดทะเบียนสหกรณ์เคหสถานคลองดำเนินพัฒนา จำกัด
 มีสำนักงานในเขต..... คำนายา๑..... เขต..... คำนายา๑..... จังหวัด..... กรุงเทพมหานคร
 ประเภท..... สหกรณ์บริการ..... เฉพาะนายทะเบียนสหกรณ์ที่..... บ. ๐๐๓๕๔๕
 ใต้เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ตามความในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ และ
 เพื่อเป็นหลักฐาน จึงได้ออกใบสำคัญนี้ให้ไว้ตั้งแต่วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕
 ขอให้สหกรณ์นี้เจริญวัฒนาถาวรสืบไป

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

 (นายชวตฤกษ์ ไชยวงศ์)
 อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์
 รองนายทะเบียนสหกรณ์ ปฏิบัติราชการ
 นายทะเบียนสหกรณ์

13	บริษัท สยาม...	
14	บริษัท...	
15	บริษัท...	
16	บริษัท...	
17	บริษัท...	
18	บริษัท...	
19	บริษัท...	
20	บริษัท...	
21	บริษัท...	

บริษัท สยาม... 13.30 น.

บริษัท สยาม... บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

ข้อ 1. บริษัท สยาม...

1.1. บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

ข้อ 1.2. บริษัท สยาม...

1.2. บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

559,439 - บริษัท สยาม... 150,000-

ข้อ 1.3. บริษัท สยาม...

1.3. บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

ข้อ 1.4. บริษัท สยาม...

1.4. บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

ข้อ 1.5. บริษัท สยาม...

1.5. บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

บริษัท สยาม... บริษัท สยาม...

ข้อ 1.6. บริษัท สยาม...

1.6. บริษัท สยาม...

หน้า ๓
 ๒๕๐๖

มติ ที่ประชุมสภาเทศบาลเมืองเชียงใหม่ เรื่อง ข้าราชการท้องถิ่น

ตอนที่ ๓ ข้าราชการท้องถิ่น

๓.๑ ข้าราชการท้องถิ่นที่รับราชการในตำแหน่ง ก. ๔๖ ซึ่งได้รับเงินเดือน ๑๕,๒๐๐

๓๒	๓	๓๐	๔๖	จำนวนคน	๑๕,๒๐๐
	๑๖	๓๐	๔๖	"	๖,๖๖๖
	๓๐	๓๐	๔๖	"	๕,๘๖๒
				จำนวนเงิน	๕,๐๐๐
				จำนวนเงิน	๓,๓๘๐
				รวม	๓๕,๖๐๘

จ่าย	จำนวน	๗๓๙
	เบี้ย	๑,๐๐๐
	เงินเดือน	๓๐๐
	เงินเดือน	๑,๐๐๐
	เงินเดือน	๕๕๖
		๓๖๑
	โบนัส	๒๖๑
	เบี้ยเลี้ยง	๒๐,๖๐๐
	รวมจ่าย	๒๕,๒๒๗

มติ ที่ประชุมสภาเทศบาลเมืองเชียงใหม่

ตอนที่ ๔ เรื่อง ข้าราชการ

๔.๑ เรื่อง เงินเดือน ข้าราชการท้องถิ่นที่ได้รับเงินเดือน ๑๕,๒๐๐

มีมติว่า ให้ข้าราชการที่ได้รับเงินเดือน ๑๕,๒๐๐ ได้รับเงินเดือน ๑๖,๐๐๐

- อัตรา ๑๕ " ๕ " < A >
- อัตรา ๑๖ " ๑๖ " < B >
- อัตรา ๑๗ " ๑๗ " < C >

วันที่ 17/4/46

วาระที่ 5. เรื่องการดำเนินงาน... วัตถุประสงค์... วัตถุประสงค์... วัตถุประสงค์...

วาระที่ 6 เรื่องอื่นๆ

6.1. เรื่อง...

เรื่อง...

โดย...

- ...
- ...
- ...
- ...

โดย...

- ...
- ...

เรื่อง...

- ...
- ...

โดย...

วันที่...

วันที่...

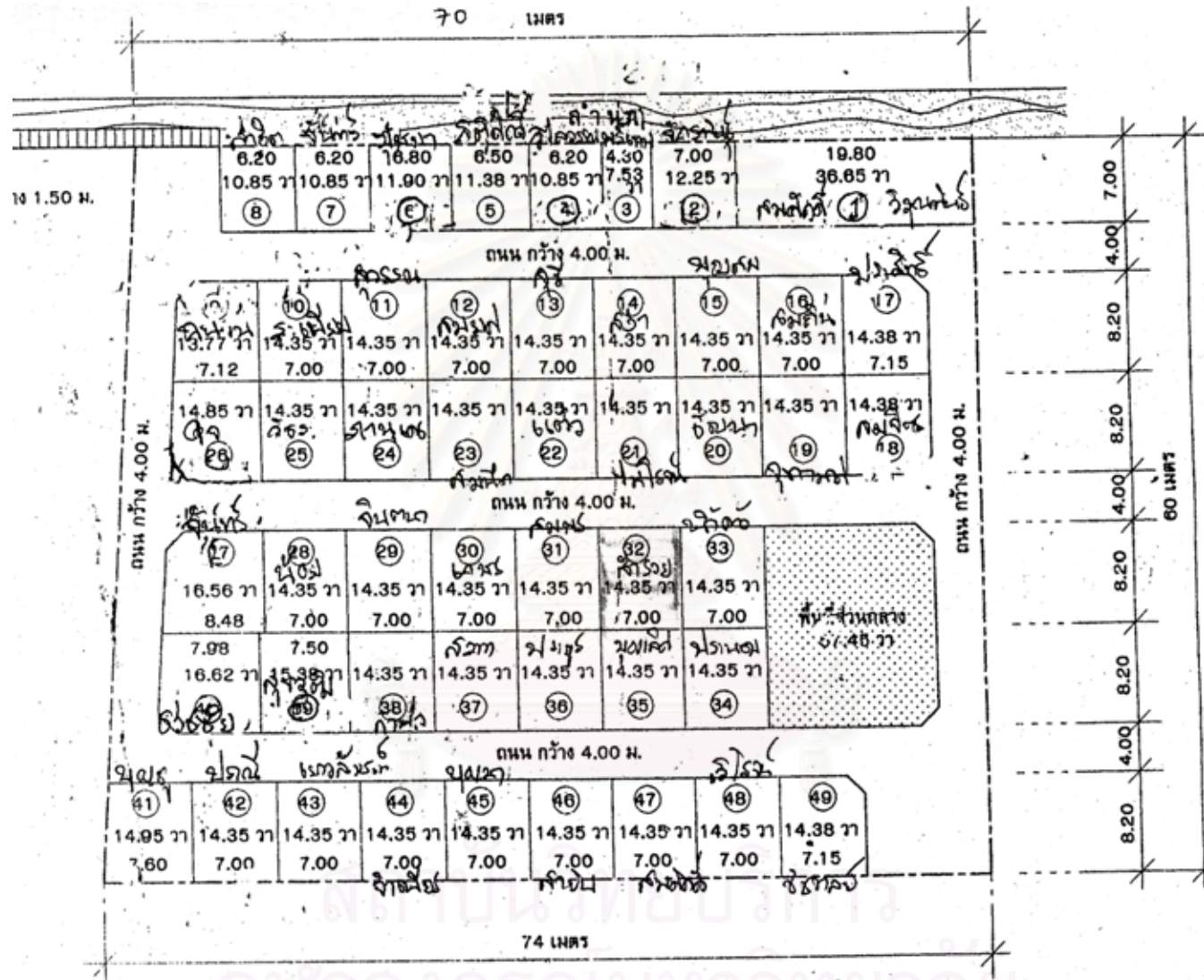
ชื่อ...
<...>
ชื่อ...

ภาคผนวก ข

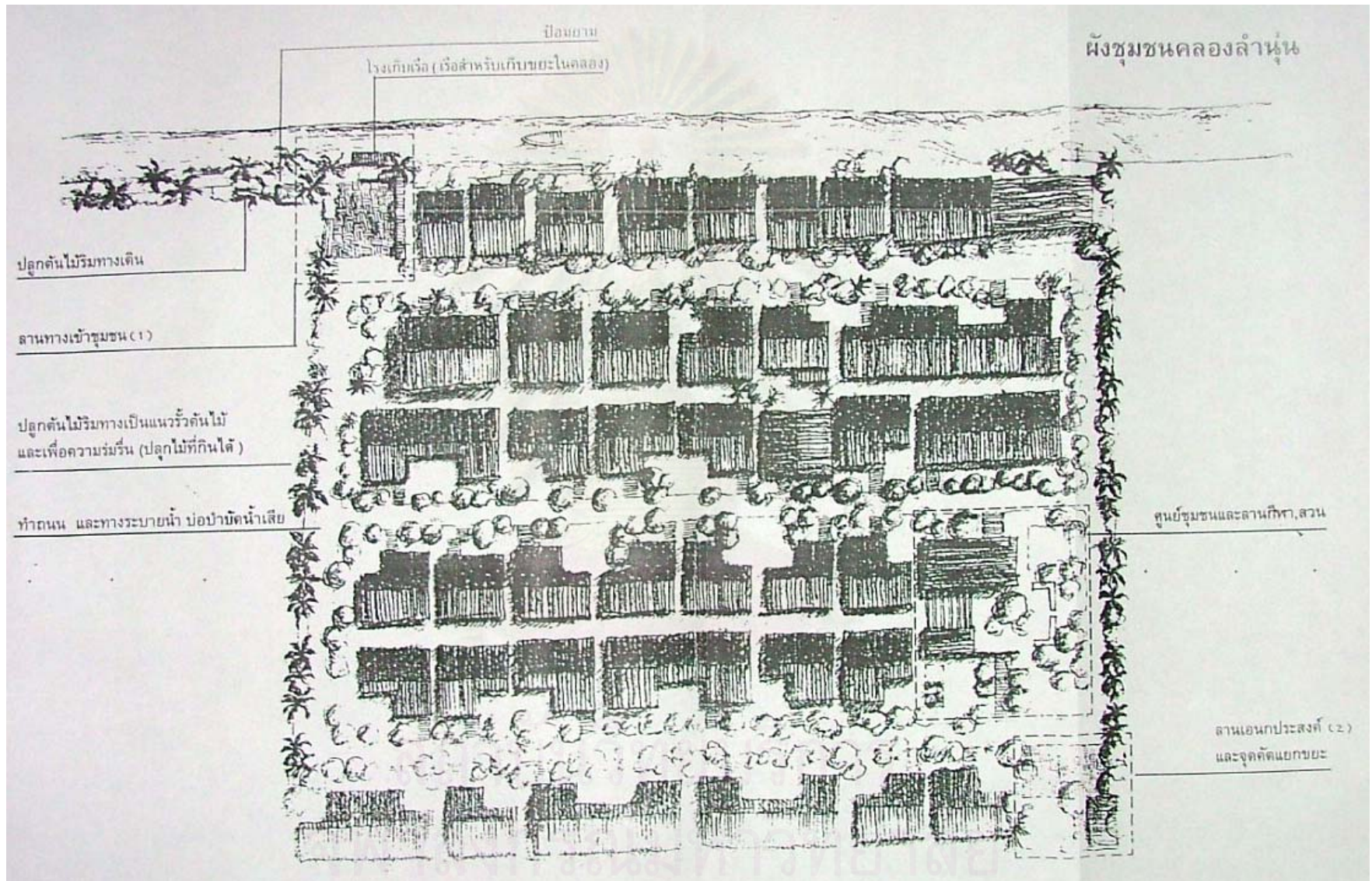
ผังชุมชนคลองลำนูน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

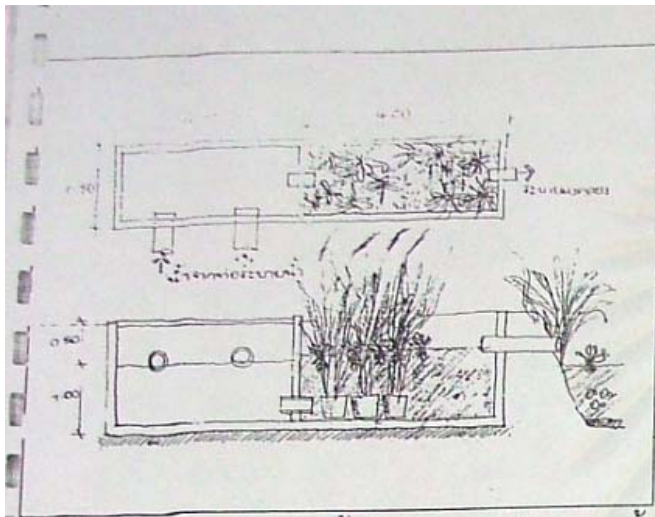

พื้นที่ทั้งหมด 2 - 2 - 80 ไร่

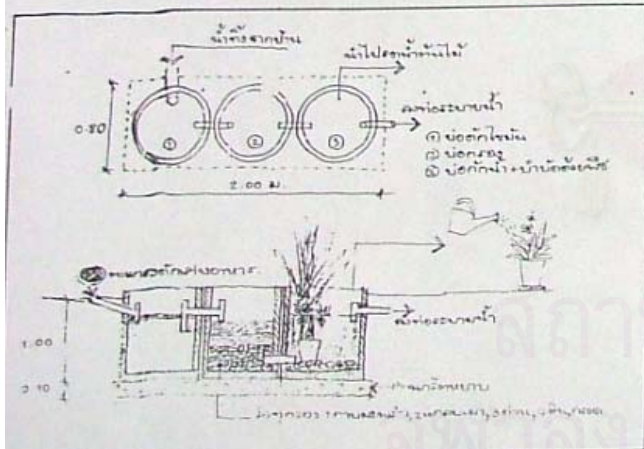
ผังชุมชนลำพูน
scale 1 : 500

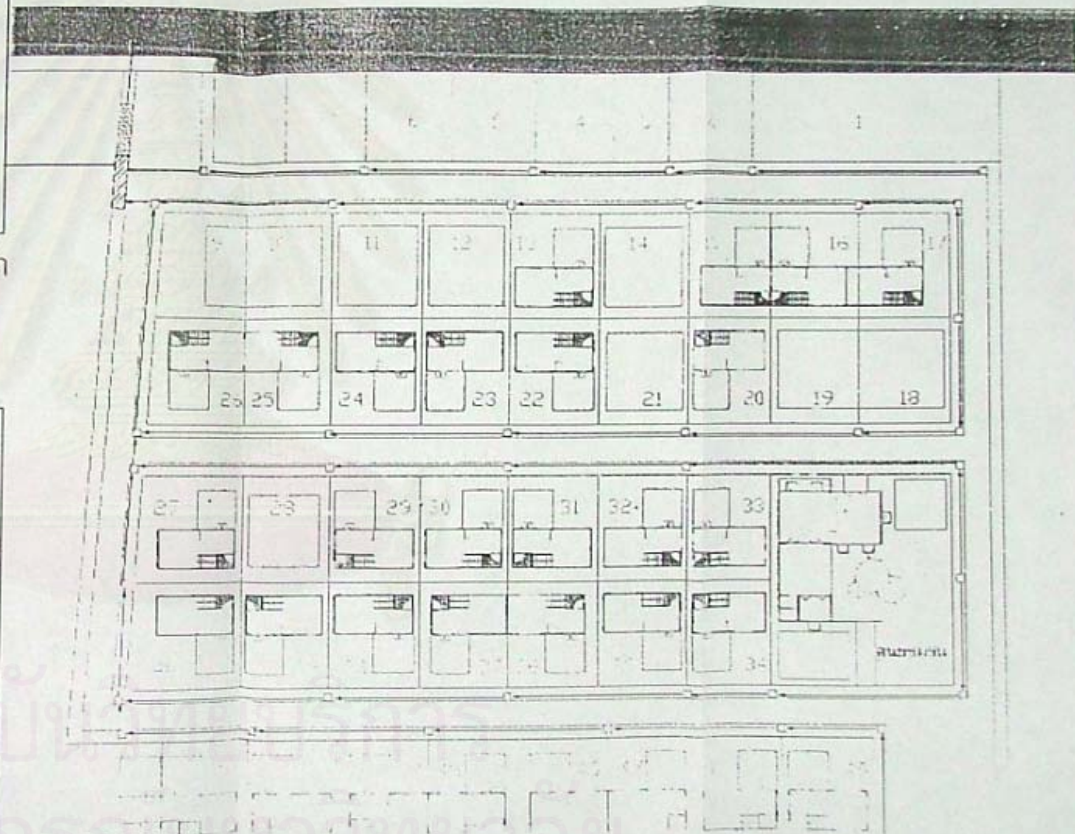
ระบบการเดินท่อระบายน้ำ และการบำบัดน้ำเสีย

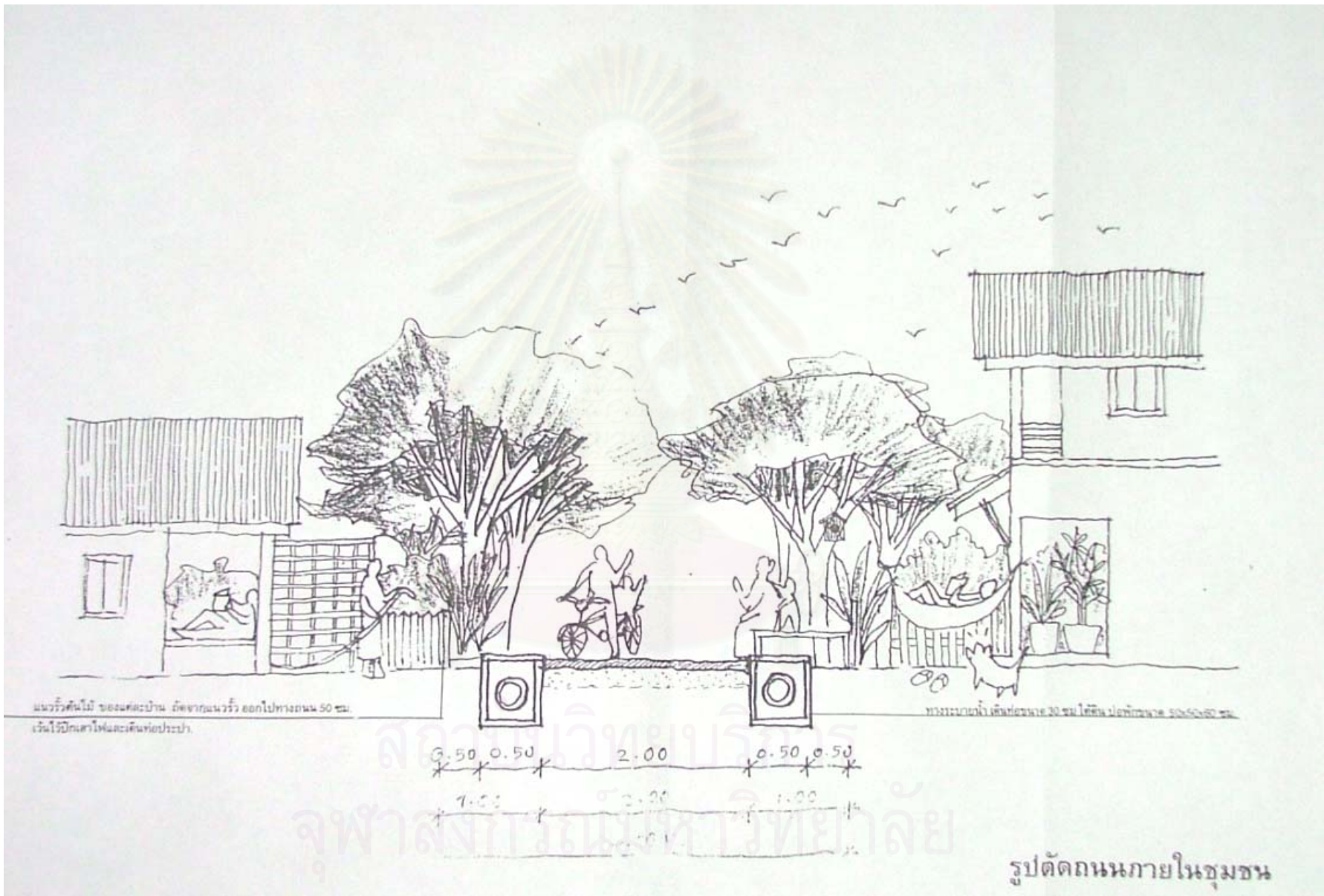

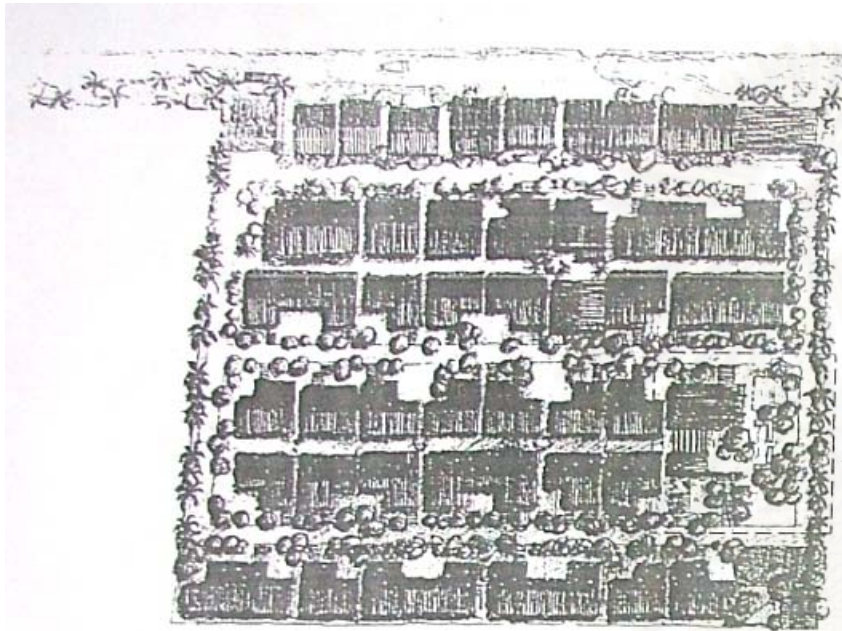
การบำบัดน้ำเสียรวมจากท่อระบายน้ำ

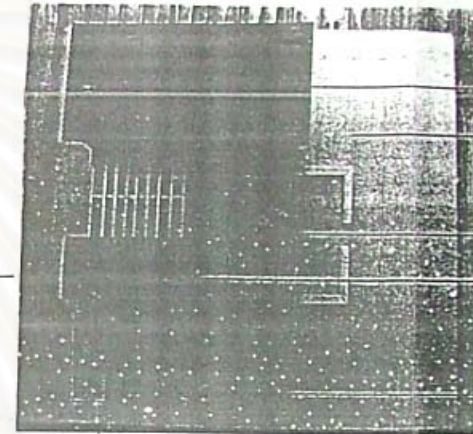
การบำบัดน้ำทิ้งจากบ้าน

ศูนย์ชุมชนคลองลำหูน

ศูนย์เด็กเล็ก , ที่ประชุม
ที่ทำการชุมชนสหกรณ์

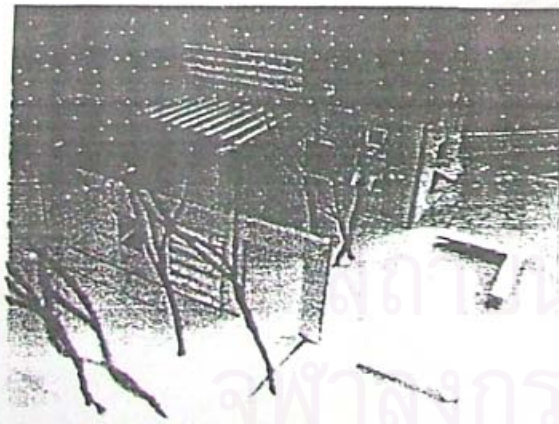
ลานกีฬา

สถานประชุมโตคนไม้ , สถานเอกประสงค์

ห้องน้ำ , ส่วนเตรียมอาหาร , ห้องสมุดชุมชน

สนามเด็กเล่น , สวน , อาณา

ปลอบำบัด (สามารถเอาน้ำกลับมาใช้รดน้ำต้นไม้ได้)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

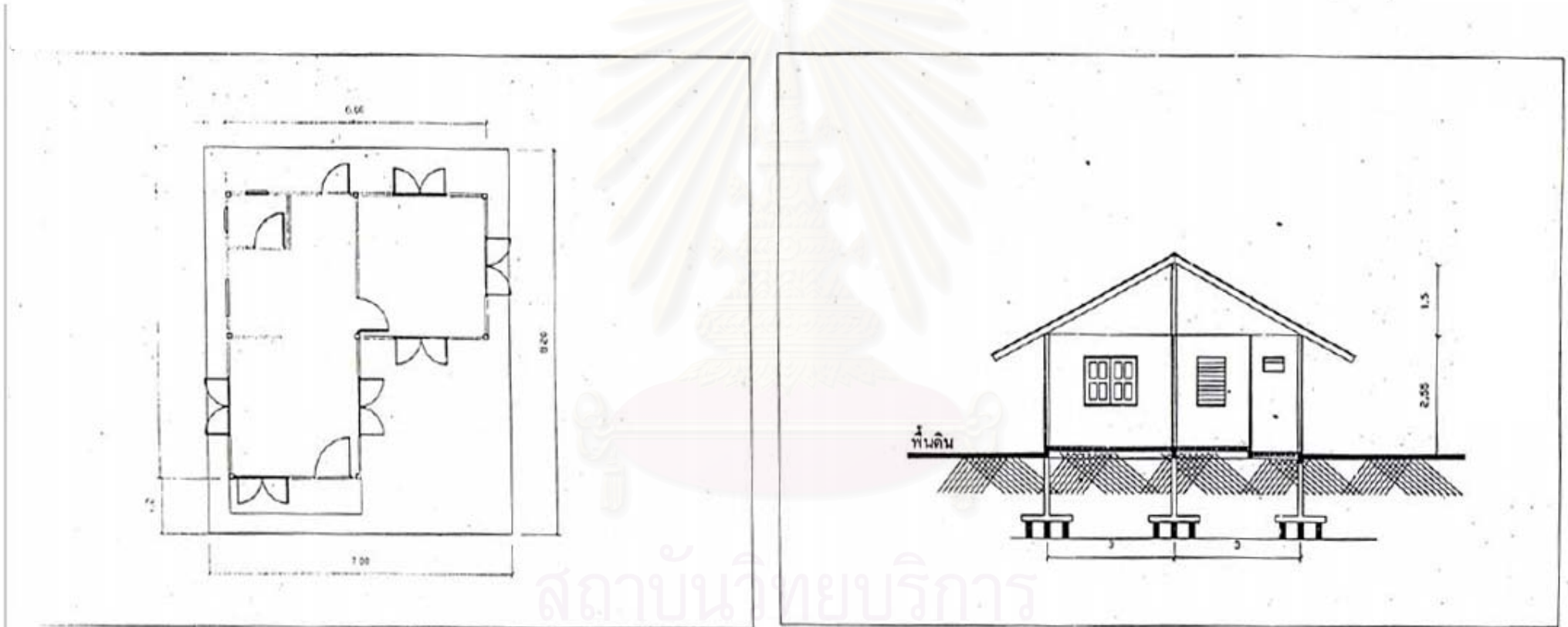

ภาคผนวก ค

แบบบ้านของชุมชนคลองลำนูน

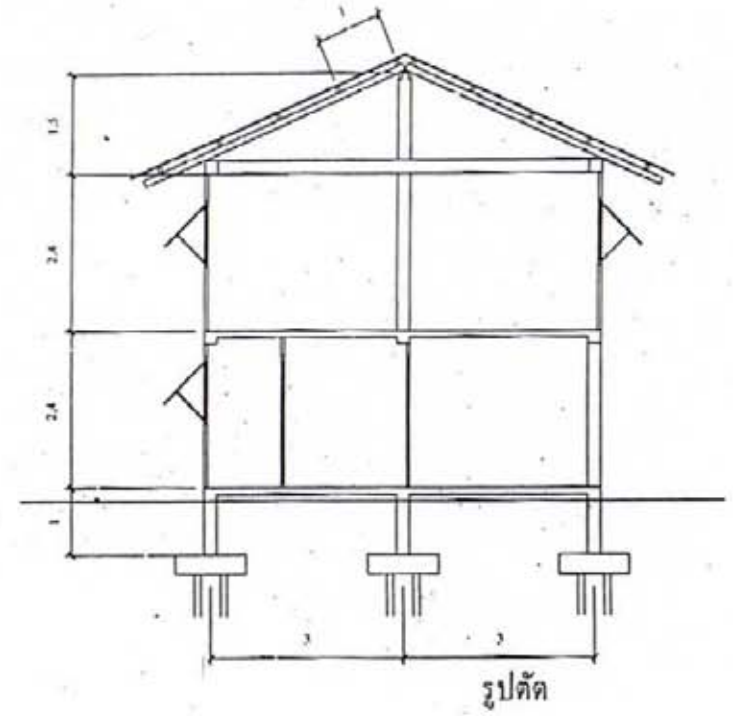
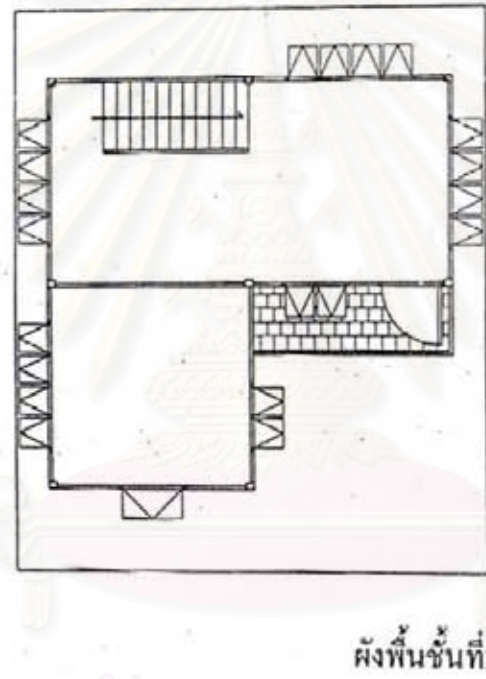
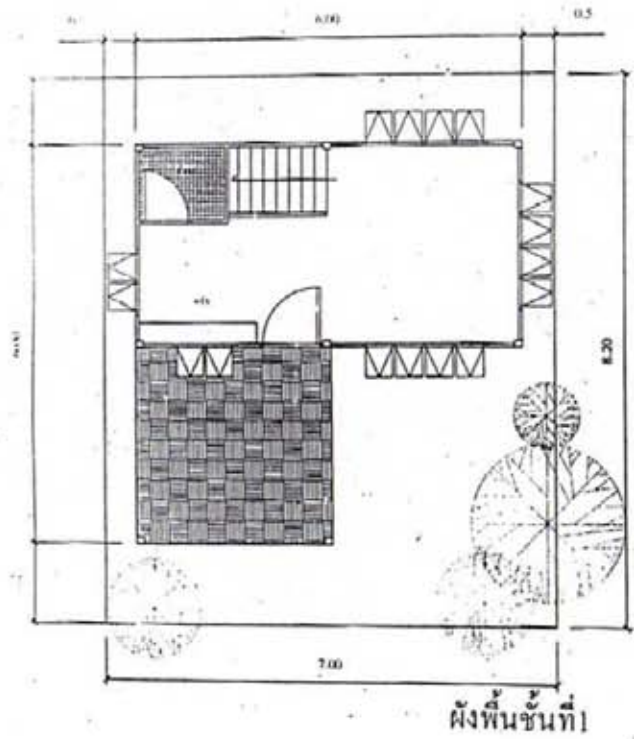
สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

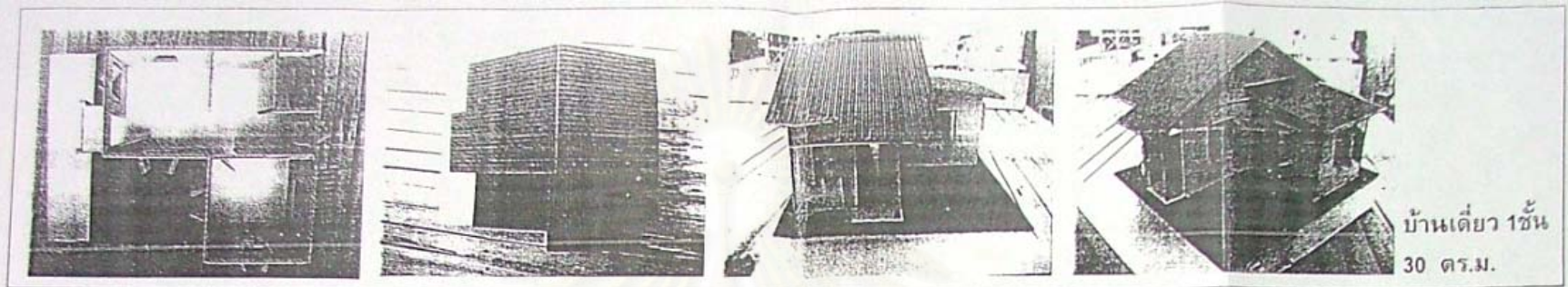
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บ้านชั้นเดียว

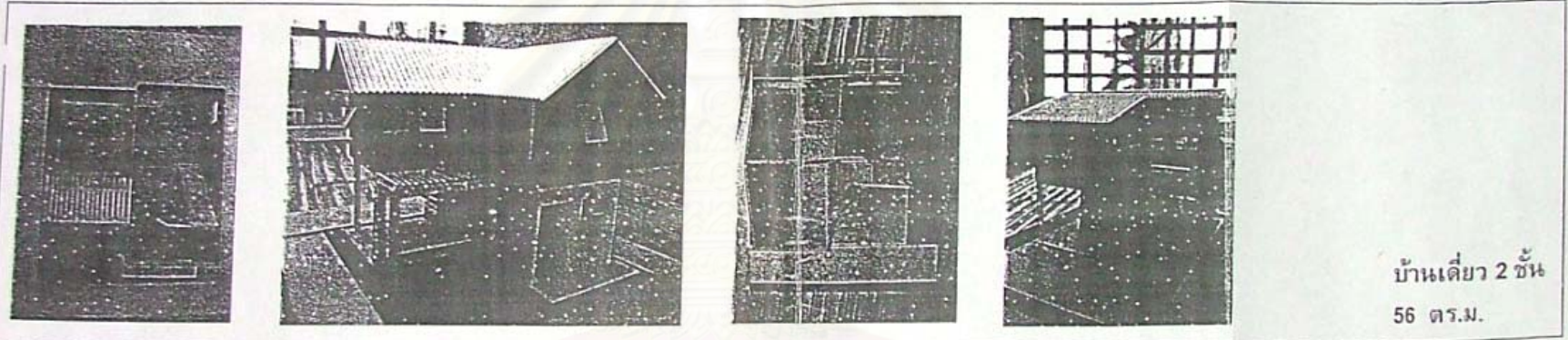

แบบบ้านชุมชนคลองด่าน

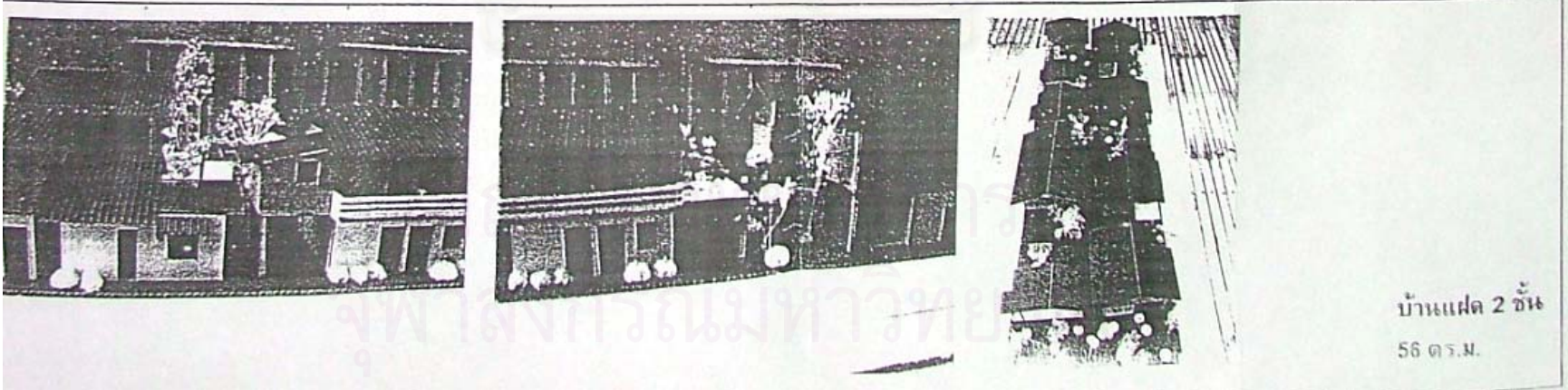
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บ้านเดี่ยว 1 ชั้น
30 ตร.ม.

บ้านเดี่ยว 2 ชั้น
56 ตร.ม.

บ้านแฝด 2 ชั้น
56 ตร.ม.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางประมาณราคาก่อสร้างบ้าน ชุมชนคลองลำบัว

เกือบต่อเติมบ้าน (ซ่อมแซม)

สร้างบ้าน

รายการที่	งานก่อสร้าง/วัสดุที่ใช้	จำนวน	ราคา/หน่วย	ราคารวม	หมายเหตุ
	ฐานราก (8 หลุม)	(หน่วย)	(บาท)	(บาท)	
1	1.1 เสาค้ำ 5 ต้น/หลุม (6 ม.)	40 ต้น	300	12,000	
	1.2 ตอหม้อ (1 หลุม)				
2	เหล็ก (15 มม.) (4 เส้น/1หลุม)	32 เส้น	180	5,760	
3	ปูน (1 ถุง)	8 ลูก	114	912	
4	ทราย (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	330	990	
5	หิน (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	350	1,050	
				20,712	
	เสา (020 x 0.20)				
1	เหล็ก 5 หุน (2) (2 เส้น/ 1 หลุม)	16 เส้น	180	2,880	
2	เหล็ก 3 หุน (2) (2 เส้น/ 1 หลุม)	16 เส้น	72	1,152	
3	ปูน (1 ถุง)		114	912	
4	ทราย (4 ถุง)		330	990	
5	หิน (4 ถุง)		350	1,050	
				6,984	
	คานคอดิน				
	เหล็ก 5 หุน	12 เส้น	180	2,160	
	เหล็ก 3 หุน	12 เส้น	72	864	
	ปูน (1 ถุง)	8 ลูก	114	912	
	ทราย (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	330	990	
	หิน (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	350	1,050	
				5,976	
	พื้นสำเร็จ	27 แผ่น	173	4,671	
	WIRED MESS (1 ม้วน = 25 ม.) (4 ม.# 20)	14 ม.	22	308	
	ปูน (1 ถุง)	8 ลูก	114	912	
	ทราย (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	330	990	
	หิน (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	350	1,050	
				7,931	
				41,603	

รายการที่	งานก่อสร้าง/วัสดุที่ใช้	จำนวน	ราคา/หน่วย	ราคารวม	หมายเหตุ
	<u>โครงหลังคา</u>				
	อะเล (กล่อง 2'x 4')	5 เส้น	490	2,450	
	จันทันตัวซี 5"	9 เส้น	450	2,250	
	แปตัวซี 3"	10 เส้น	260	2,600	
	หลังคากระเบื้อง (0.45 x 1.20)	80 แผ่น	48	3,840	
				11,140	
	รวมค่าอุปกรณ์บ้านชั้นเดียว			52,743	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางประมาณราคาก่อสร้างบ้าน ชุมชนคลองลำปูน

 เพื่อต่อเติมบ้าน (ซ่อมแซม) สร้างบ้าน

รายการที่	งานก่อสร้าง/วัสดุที่ใช้	จำนวน	ราคาหน่วย	ราคารวม	หมายเหตุ
	ฐานราก (8 หลุม)	(หน่วย)	(บาท)	(บาท)	
1	1.1 เสาเข็ม 5 ตัน/หลุม (6 ม.)	40 ต้น	300	12,000	
2	1.2 ตอหม้อ (1 หลุม) เหล็ก (15 มม.) (4 เส้น/1หลุม)	32 เส้น	180	5,760	
3	ปูน (1 ถุง)	8 ลูก	114	912	
4	ทราย (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	330	990	
5	หิน (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	350	1,050	
				20,712	
	เสา (020 x 0.20)				
1.	เหล็ก 5 หุน (2) (2 เส้น/ 1 หลุม)	16 เส้น	180	2,880	
2	เหล็ก 3 หุน (2) (2 เส้น/ 1 หลุม)	16 เส้น	72	1,152	
3	ปูน (1 ถุง)		114	912	
4	ทราย (4 ถุง)		330	990	
5	หิน (4 ถุง)		350	1,050	
				6,984	
	คานคอดิน				
	เหล็ก 5 หุน	12 เส้น	180	2,160	
	เหล็ก 3 หุน	12 เส้น	72	864	
	ปูน (1 ถุง)	8 ลูก	114	912	
	ทราย (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	330	990	
	หิน (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	350	1,050	
				5,976	
	พื้นสำเร็จ	27 แผ่น	173	4,671	
	WIRED MESS (1 ม้วน = 25 ม.) (4 ม.# 20)	14 ม.	22	308	
	ปูน (1 ถุง)	8 ลูก	114	912	
	ทราย (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	330	990	
	หิน (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	350	1,050	
				7,931	
				41,603	

รายการที่	งานก่อสร้าง/วัสดุที่ใช้	จำนวน	ราคา/หน่วย	ราคารวม	หมายเหตุ
	<u>ความชื้น 2</u>				
1	เหล็กไวท์เฟรงค์	5 เส้น	3,000	15,000	
2	ห้องน้ำ			5,000	
3	บันได (กล่อง 4" x 2")	2 เส้น		3,000	
				23,000	
	<u>เสา</u>				
	เหล็กกล่อง 4"x 4" (4 ม.) (2 เสา/1เส้น)	4 เส้น	700	2,800	
				2,800	
	<u>พื้น</u>				
	พื้นสำเร็จ 0.35 x 3	27 แผ่น	173	4,671	
	WIRED MESS 4 มม.	14 ม.	22	308	
	ปูน (1 ถุง)	8 ลูก	114	912	
	ทราย (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	330	990	
	หิน (4 ถุง)	3 คิว/ถุง	350	1,050	
				7,931	
	<u>โครงหลังคา</u>				
	อะเส (กล่อง 2"x 4")	5 เส้น	490	2,450	
	จันทันตัวซี	9 เส้น	450	2,250	
	แปตัวซี 3"	10 เส้น	260	2,600	
	หลังคากระเบื้อง (0.45 x 1.20)	80 แผ่น	48	3,840	
				11,140	
				44,871	
	รวมค่าอุปกรณ์บ้าน 2 ชั้น			86,474	

คณะทำงานรับผิดชอบโครงการ

1. คุณสำเนียง	เป็รื่องปราชญ์	8. คุณสมศรี	โบหอม
2. คุณสมถิน	มัน้ปรลา	9. คุณจันทร	กั้วพิจิตร
3. คุณสมปอง	แก้วมาลา	10. คุณบุญมา	ไทยแท้
4. คุณพัชรา	กั้วพิจิตร	11. คุณกานุเดช	ทองแท้
5. คุณสง่า	สีสด	12. คุณปราณี	โบหอม
6. คุณแพง	น้อยทา	13. คุณธวัชชัย	สรรกำเนิด
7. คุณวัชรา	แจ่มใส		

ฝ่ายงานรับผิดชอบแต่ละหน้าที่➤ **เขียนสัญญา**

1. คุณสำเนียง เป็รื่องปราชญ์
2. คุณสมศรี โบหอม
3. คุณจันทร กั้วพิจิตร
4. คุณสมปอง แก้วมาลา
5. คุณสมถิน มัน้ปรลา

➤ **ฝ่ายบัญชีการเงิน**

1. คุณวัชรา แจ่มใส
2. คุณปราณี โบหอม
3. คุณพัชรา กั้วพิจิตร

➤ **ฝ่ายตรวจสอบ** ภายนอก➤ **ฝ่ายจัดซื้อ**

1. คุณกานุเดช ทองแท้
2. คุณธวัชชัย สรรกำเนิด
3. คุณแพง น้อยทา
4. คุณสง่า สีสด

➤ **เครือข่ายคลอง**

1. คุณอ้อม
2. คุณอัจฉรา

➤ **สถาบันในชุมชน** คุณวัชรา แจ่มใส➤ **ฝ่ายตรวจสอบภายในชุมชน**

คุณแต้ว	สมอยู่
คุณสมศักดิ์	แสงทอง
คุณธัญญา	สว่างอารมณ์
คุณไพโรจน์	เฮงเต็ก
คุณวิโรจน์	ใจคุ้ม

➤ **พอช.**

1. คุณเฉลิมศรี
2. คุณมาลินี
3. คุณชวณัฐ

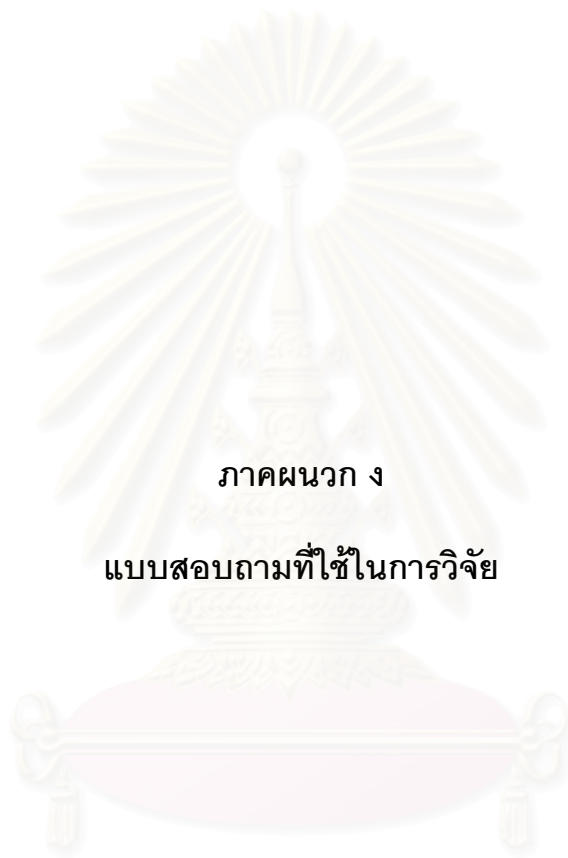
➤ **ตัวแทนโครงการบ้านมั่นคง**

1. คุณสมนึก
2. คุณสังวาลย์
3. คุณสมชาย

➤ **ตรวจรับงาน**

1. คุณชัชวาล แวนทอง
2. คุณจำเนียร โพธิ์ศรี

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชนคลองลำนูนลักษณะที่พักอาศัยของท่านเป็นแบบใด

.....
 .....

และกรรมสิทธิ์ที่ดินของที่อยู่เดิมเป็นของ .....

2. ท่านรู้จักพื้นที่บริเวณชุมชนนี้มาก่อนหรือไม่

( ) ไม่รู้จัก ( ) รู้จัก

รู้จักได้อย่างไร ( ) รู้จักด้วยตนเอง ( ) เพื่อน ( ) ญาติพี่น้อง

( ) อื่น ๆ ระบุ .....

3. ท่านทราบหรือไม่ว่าที่ดินบริเวณชุมชนมีเจ้าของ

( ) ไม่ทราบ ( ) ทราบ

ถ้าทราบ ที่ดินบริเวณชุมชนเป็นกรรมสิทธิ์ของ .....

4. สาเหตุใดจึงย้ายมาอยู่ เพราะ .....

.....
 .....

5. ตอนย้ายเข้ามาในชุมชนช่วงแรกเข้ามาพักอาศัยกี่คน .....

6. มีใครเป็นผู้ชักชวนเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนคลองลำนูน

( ) ไม่มี ( ) มี ระบุ .....

และท่านได้ชักชวนผู้อื่นเข้ามาอยู่ในชุมชนคลองลำนูนหรือไม่

( ) ไม่เคยชักชวน ( ) ชักชวน

ถ้าชักชวน มีจำนวน .....

1..... เกี่ยวข้องเป็น .....

2..... เกี่ยวข้องเป็น .....

เพราะ .....

7. มีสมาชิกในครอบครัวที่ถือกำเนิดในชุมชนคลองลำนูนนี้หรือไม่

( ) มี ใครบ้าง (โปรดระบุ) ( ) ไม่มี

1.....

2.....

8. เมื่อครอบครัวขยายใหญ่ขึ้นมีความคิดที่จะย้ายออกหรือไม่

( ) ย้าย ไปอยู่ที่ .....

( ) ไม่ย้าย แก้ปัญหาอย่างไร .....

9. จัดลำดับความสำคัญ 1 – 8 ของปัจจัยต่อการเลือกที่อยู่อาศัย โดยให้ 1

มีความสำคัญมากที่สุด

ปัจจัยต่อการเลือกที่อยู่อาศัย	ลำดับความสำคัญ
1. อยู่ใกล้ตัวเมือง	
2. คมนาคมขนส่งสะดวก	
3. ได้อยู่ร่วมกับคนในชุมชน	
4. ราคาที่ดิน / บ้านต่ำ	
5. มีน้ำประปา ไฟฟ้า	
6. ที่อยู่อาศัยมั่นคงแข็งแรง	
7. ใกล้แหล่งงาน	
8. ใกล้ ร.ร. / ร.พ.	

10. ท่านทราบหรือไม่ว่าชุมชนคลองลำนูนเป็นชุมชนบุกรุกที่ดินไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

( ) ไม่ทราบ เพราะ .....

( ) ทราบ เมื่ออยู่มาได้เวลา ..... ปี ประมาณปี พ.ศ. ....
 ทราบเพราะ .....

11. เมื่อเกิดปัญหาการไล่ออกจากดินชุมชนคลองลำนุ่นท่านคิดว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ
 ของท่านหรือไม่

( ) ใช่ เพราะ .....
 ( ) ไม่ใช่ เพราะ .....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

1. ครอบครัวของท่านมีผู้ที่มีรายได้ ..... คน
2. ครอบครัวมีรายรับ วันละ ..... บาท เดือนละ ..... บาท
3. ครอบครัวมีรายจ่าย วันละ ..... บาท เดือนละ ..... บาท
4. ครอบครัวของท่านมีค่าใช้จ่ายประจำวัน (โดยประมาณ)
  - ค่าอาหาร ..... บาท
  - ค่าใช้จ่ายลูกเรียนหนังสือ ..... บาท ลูกเรียนหนังสือ ..... คน
  - ค่าเดินทาง หรือ ค่าพาหนะ ..... บาท
  - ค่าที่อยู่อาศัย ..... บาท
  - ค่ายารักษาโรค ..... บาท
  - อื่น ๆ ..... บาท
5. ความสมดุลระหว่างรายรับและรายจ่าย
  - ( ) เพียงพอ มีเงินเก็บประมาณ ..... บาท / เดือน
  - ( ) พอดีกับรายจ่าย
  - ( ) ไม่เพียงพอ กับรายจ่าย มีหนี้สิน ..... บาท ( ) ไม่แน่นอน

5. ครอบครัวของท่านเป็นสมาชิกสหกรณ์หรือกลุ่มออมทรัพย์ใดบ้าง (โปรดระบุ)

สหกรณ์ / กลุ่มออมทรัพย์	ค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่าย (บาท / เดือน)

7. ท่านได้ใช้สินเชื่อโดยการกู้ยืมจากแหล่งอื่นที่ไม่ใช่สหกรณ์ / กลุ่มออมทรัพย์
 หรือไม่ ( ) ไม่ใช่ ( ) ใช่
 ถ้าใช่จากแหล่งใด ( ) ญาติ ( ) สถาบันการเงิน ( ) อยู่นอกระบบ
 ( ) อื่นๆ ระบุ .....
- ผ่านชำระ ..... บาท / เดือน เลือกใช้ เพราะ .....
- ดอกเบี้ยที่ต้องจ่าย ..... เงินไขในการชำระเงิน .....
8. ปกติมีการส่งเงินกลับบ้าน หรือช่วยญาติพี่น้องหรือไม่
 ( ) ส่ง จำนวน .....บาท / ..... ( ) ไม่ส่ง
9. ญาติพี่น้องนอกชุมชนได้ส่งเงินให้ครอบครัวของท่านหรือไม่
 ( ) ส่ง จำนวน .....บาท / ..... ( ) ไม่ส่ง

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านสังคม

1. ท่านมีญาติอยู่ในชุมชนหรือไม่ ( ) ไม่มี ( ) มี
 ถ้ามี (โปรดระบุ) 1..... เกี่ยวข้องเป็น .....
- 2..... เกี่ยวข้องเป็น .....

2. เวลาท่านไปทำธุระนอกบ้าน ท่านมักฝากบ้านให้ใครดูแล
 ปิดบ้านไว้เฉยๆ ฝากไว้กับ ..... เกี่ยวข้องเป็น .....
 อื่นๆ ระบุ .....
3. เมื่อว่างจากการทำงานท่านและครอบครัวมีกิจกรรมที่ทำด้วยกันภายในครอบครัวหรือไม่ ไม่มี มี
 ถ้ามี ระบุกิจกรรมที่ทำร่วมกันบ่อยที่สุด 3 ลำดับ
 1..... สถานที่ทำกิจกรรม .....
 2..... สถานที่ทำกิจกรรม .....
 3..... สถานที่ทำกิจกรรม .....
4. ท่านและครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญกับชุมชนหรือไม่
 ไม่ร่วม เพราะ ..... เข้าร่วม
 ถ้าร่วมกิจกรรม คิดว่ากิจกรรมชุมชนอะไรที่ทำให้ท่านรู้สึกว่ามีค่าและความสำคัญและ
 ทำให้คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน (ระบุกิจกรรมที่คิดว่าสำคัญที่สุด 3 ลำดับ)
 1..... สถานที่ทำกิจกรรม .....
 2..... สถานที่ทำกิจกรรม .....
 3..... สถานที่ทำกิจกรรม .....
5. ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนทุกครั้งหรือไม่
 เข้าร่วมทุกครั้ง เพราะ .....
 เข้าร่วมบางครั้ง เพราะ .....
 ไม่เคยเลย เพราะ .....
6. ท่านประกอบกิจกรรมศาสนา ณ ที่ใด.....
7. เมื่อมีปัญหาเดือดร้อน มักจะปรึกษา หรือขอความช่วยเหลือจากใครนอกจาก
 คนในครอบครัว

- ปรึกษาคนในชุมชน คือ.....เกี่ยวข้องเป็น .....
- ปรึกษาคนนอกชุมชน คือ .....เกี่ยวข้องเป็น .....
- ไม่ปรึกษาใคร

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ

1. ขณะนี้ท่านใช้น้ำประปาของหน่วยงานใด .....
 เสียค่าน้ำประมาณ .....บาท / เดือน
2. น้ำเสียจากครัวเรือน ท่านมีวิธีการบำบัดอย่างไร
 ทิ้งรวมในบ่อเกรอะบ่อซึม มีถังบำบัด ปล่อยทิ้งลงคูคลอง
 อื่นๆ .....
3. ขณะนี้ท่านใช้ไฟฟ้าของหน่วยงานใด .....
 ค่าใช้จ่ายประมาณ ..... บาท / เดือน
4. ครัวเรือนของท่านกำจัดขยะอย่างไร ฝังกลบ เผา
 มีหน่วยงานเก็บ ระบุ ..... อื่นๆ .....
5. น้ำในคลองลำน้ำสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หรือไม่
 ใช้ได้ เพื่อ .....เพราะ.....
 ใช้ไม่ได้ เพราะ .....
6. ท่านมีทัศนคติอย่างไรกับสภาพของน้ำภายในคลองลำน้ำ.....
7. ท่านคิดว่าชุมชนของท่านมีปัญหาด้านใดบ้าง (ระบุปัญหาที่สำคัญที่สุด 3 ลำดับ)

ที่	ประเด็นปัญหา	สาเหตุ	แนวทางแก้ไข
1			
2			
3			

8. ความต้องการของท่านเมื่ออยู่ในชุมชนนี้ (ระบุความต้องการที่สำคัญที่สุด 3 ลำดับ)

ที่	ความต้องการ	ต้องการเพราะ
1		
2		
3		

ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย

- ชุมชนช่วงก่อนการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยมี ..... ครั้วเรือน
ในปัจจุบันมีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร
( ) เพิ่มขึ้น เพราะ .....
( ) ลดลง เพราะ .....
- เมื่อเกิดปัญหาการไล่อื้อท่านคิดว่าชุมชนคลองลำนูนจะแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย
ได้หรือไม่
( ) ไม่ได้ เพราะ.....
( ) ได้ เพราะ.....
- ท่านเคยคิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่น เมื่อเกิดปัญหาการไล่อื้อชุมชนคลองลำนูน หรือไม่
( ) ไม่เคย เพราะ .....
( ) เคย ย้ายไปที่..... เพราะ .....
ถ้าชุมชนที่ย้ายไปเกิดปัญหาการไล่อื้อเหมือนชุมชนคลองลำนูน จะทำอย่างไร
.....
.....
.....

4. ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ตามรายละเอียดต่อไปนี้ มาก - น้อย เพียงใด

รายละเอียด	ระดับการมีส่วนร่วม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เข้าร่วม
4.1 ตระหนักถึงปัญหาที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นจากการถูกไล่อื้อ					
4.2 เรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาจากชุมชนที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน					
4.3 ร่วมประชุมและวางแผนในการแก้ไขปัญหา					
4.4 ร่วมวางแผนชุมชน และแปลนบ้าน					
4.5 ร่วมจัดการด้านการเงิน					
4.6 การกำหนดมาตรฐานปกติในชุมชน					
4.7 พิจารณาขนาดแปลงที่ดิน					
4.8 พิจารณาแบบบ้าน					
4.9 ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง					
4.10 กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย					

- ระยะเวลาที่ใช้ในการสร้างบ้านของท่าน ..... วัน
จำนวนคนที่ใช้ในการสร้างบ้าน ..... คน

โดย ( ) คนในครอบครัว ( ) ขอแรงเพื่อนบ้าน ( ) จ้างช่างในชุมชน
 ( ) จ้างช่างนอกชุมชน ( ) อื่น ๆ ระบุ .....

ค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้าน ..... บาท ค่าใช้จ่ายในการซื้อที่ดิน ..... บาท
รวม ..... บาท

6. ท่านพึงพอใจในขนาดแปลงที่ดิน และแบบบ้านที่กำหนดหรือไม่
 ( ) พอใจ ( ) ไม่พอใจ เพราะ .....
7. กรรมการชุมชนที่ท่านรู้จักมีใครบ้าง
 1) ..... 2) ..... 3) ..... 4) .....
- ท่านมีทัศนคติอย่างไรกับกรรมการชุมชน .....
8. ท่านคิดว่าบทบาทในการดำเนินงานของกรรมการชุมชนตามรายละเอียดต่อไปนี้
 มาก - น้อย เพียงใด

บทบาท	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
8.1 ด้านการเงิน					
8.2 ด้านการกระจายข่าวสาร					
8.3 ด้านการเรียก และจัดประชุม					
8.4 ด้านการเป็นตัวแทนให้กับชาวชุมชน					
8.5 ด้านการช่วยเหลือชาวบ้าน					
8.6 ด้านการเป็นผู้นำชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่าง ๆ					

9. ภายในชุมชนมีการจัดประชุมเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ..... ครั้ง / ..... เดือน
 และท่านได้เข้าร่วมประชุมด้วยหรือไม่ ( ) ไม่เข้าร่วม ( ) เข้าร่วมบางครั้ง
 ( ) เข้าร่วมทุกครั้ง เพราะ.....
- เนื้อหาการประชุมส่วนใหญ่ มีประเด็นเรื่องใดที่มีการปรึกษาหารือบ่อยที่สุด
 1.....2.....3.....
10. มีหน่วยงานใดบ้างที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการช่วยเหลือชุมชนคลองลำนูน และให้การช่วยเหลืออย่างไร

ที่	ชื่อองค์กร	รู้จักโดย	การให้ความช่วยเหลือ
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

11. ท่านคิดว่าหน่วยงานภายนอกชุมชนมีบทบาท ตามรายละเอียดต่อไปนี้
มาก - น้อยเพียงใด

บทบาท	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
11.1 มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการ แก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยซึ่งกันและกัน					
11.2 ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย					
11.3 ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาสาธารณูปโภค สาธารณูปการ					
11.4 ร่วมประสานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง					
11.5 ร่วมกันแก้ปัญหาทางการเงินให้กับสมาชิกชุมชน					
11.6 สร้างความคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาต่างๆ					
11.7 ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน					

12. ท่านคิดว่าสิ่งใดเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของ
ชุมชนล้าหลังประสบความสำเร็จ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ( ) ชาวชุมชนคลองลำนูน เพราะ .....
- ( ) กรรมการชุมชน เพราะ .....
- ( ) หน่วยงานภายนอก เพราะ .....
- ( ) อื่น ๆ ระบุ เพราะ .....

6

ส่วนที่ 6 ข้อมูลด้านความพึงพอใจ

1. ท่านมีความรู้สึกต่อสภาพชุมชนคลองลำนูนเปรียบเทียบกับที่อยู่อาศัยเดิม
กับที่อยู่อาศัยปัจจุบันอย่างไรบ้าง

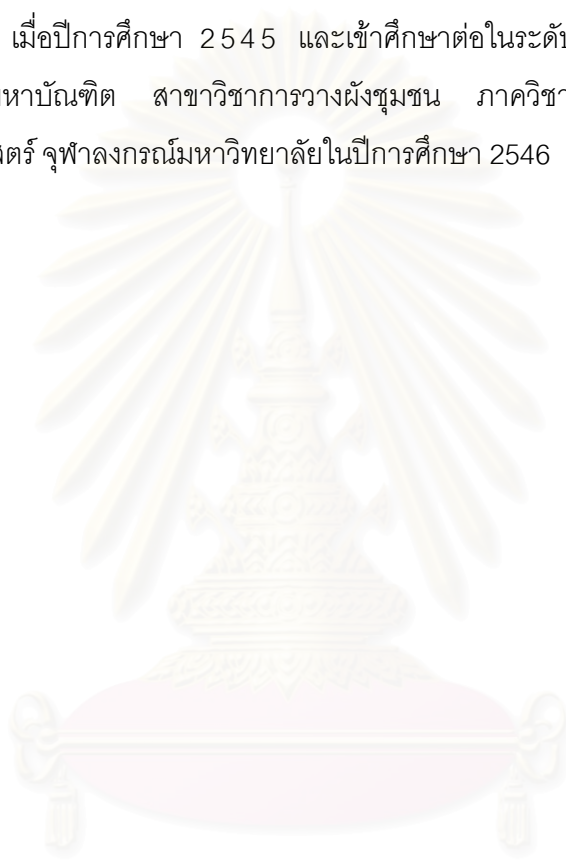
รายละเอียด	ที่อยู่อาศัย เดิม			ที่อยู่อาศัย ปัจจุบัน		
	พอใจมาก	เฉย ๆ	ไม่พอใจ	พอใจมาก	เฉย ๆ	ไม่พอใจ
1.1 ขนาดแปลงที่ดิน						
1.2 ความมั่นคงในการอยู่อาศัย						
1.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม						
1.4 ผังบ้านและแบบบ้าน						
1.5 สภาพถนนภายในชุมชน						
1.6 ทางเดินเท้าภายในชุมชน						
1.7 การระบายน้ำเสียในชุมชน						
1.8 การกำจัดขยะมูลฝอย						
1.9 ระบบไฟฟ้าสาธารณะ						
1.10 ระบบประปา						
1.11 กลิ่นรบกวนต่างๆ						
1.12 พื้นที่เปิดโล่งในชุมชน						
1.13 สนามเด็กเล่นในชุมชน						
1.14 สภาพแวดล้อมรอบที่ตั้งชุมชน						
1.15 ความสะดวกในการเดินทางไปทำงาน						
1.16 ความสะดวกในการเดินทางไปสถานศึกษา						
1.17 ความสะดวกในการเดินทางไปสถานพยาบาล						
1.18 ความสะดวกในการเดินทางไปตลาด						
1.19 ความสะดวกในการใช้บริการขนส่งมวลชน						
1.20 ความสะดวกในการติดต่อสถานที่ราชการ						

2. ปัจจุบันชุมชนคลองลำนูนมีกฎระเบียบที่กำหนดใช้เป็นพิเศษเฉพาะชุมชนหรือไม่
เช่น ข้อบัญญัติภายในชุมชน กฎระเบียบด้านที่อยู่อาศัย .....
- .....
- .....
3. ข้อจำกัดในการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนคลองลำนูน เช่น ด้านการเงิน
ด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ก่อสร้าง ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน หรือด้านทัศนคติ
.....
- .....
- .....
4. สิ่งใดที่เป็นแบบอย่างหรือความภาคภูมิใจในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน
ลำนูนที่สามารถให้ชุมชนอื่นนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติได้ .....
- .....
- .....
5. ท่านคาดหวังอย่างไรกับอนาคตของชุมชน .....
- .....
- .....
6. บทบาทของท่านกับอนาคตของชุมชนเป็นอย่างไร .....
- .....
- .....
7. หากท่านจะย้ายออกจากชุมชน ท่านจะมีการจัดการที่อยู่อาศัยในปัจจุบันนี้อย่างไร
 ขายสิทธิ์ ให้กับ คนภายนอกชุมชน คนภายในชุมชน
 ให้เช่าสิทธิ์
 บ้านเช่า
 ยกให้ลูกหลาน
 อื่นๆ .....

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชมพูนุท พบสุข เกิดเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2523 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจาก คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับ 1) เมื่อปีการศึกษา 2545 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางผังชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา 2546

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย